

Financial care for the vulnerable Rise and decline of Holland orphan chambers

Josje Schnitzeler

Financial care for the vulnerable
Rise and decline of Holland orphan chambers

Financial care for the vulnerable

Rise and decline of Holland orphan chambers

Financiële zorg voor kwetsbaren
Opkomst en ondergang van Hollandse weeskamers
(met een samenvatting in het Nederlands)

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Universiteit Utrecht
op gezag van de rector magnificus, prof.dr. H.R.B.M. Kummeling,
ingevolge het besluit van het college voor promoties in het openbaar te verdedigen op

vrijdag 10 juni 2022 des ochtends te 10.15 uur

door

Josefina Wilhelmina Schnitzeler

Geboren op 18 augustus 1968

te Roermond

Promotoren:

Prof. dr. O.C. Gelderblom

Prof. dr. J.P.B. Jonker

Beoordelingscommissie:

Prof. dr. H. Deneweth

Prof. dr. A.E.C. McCants

Prof. dr. E. van Nederveen Meerkerk (voorzitter)

Prof. dr. M. Prak

Dr. A. Schrikker

Dit proefschrift werd mogelijk gemaakt met financiële steun van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) VICI-Beurs nr. 277-53-007.

Illustration 1 title page: Drawers from a chest of the orphan chamber of Amsterdam, now in the Municipal archive. (photo Alphons Nieuwenhuis)

Every orphan chamber had to organize the paperwork and the belongings of the orphans under their care. In general, every orphan had a separate drawer, box, or sack in which these were kept. In the administrations of orphan chambers, references to these storages can sometimes be found; for instance, in Gouda in 1691 the orphan masters checked all boxes and sacks when their secretary went missing. The inventory mentions cash, orphan chamber loans, annuities, and property deeds, but also jewellery and silver spoons. (Inv. nr. 63, archief weeskamer Gouda (0003) SAMH)

ISBN /EAN 978-90-832468-3-3

<https://doi.org/10.33540/1334>

Life is what happens to you while you're busy making other plans

Op een zonnige namiddag in 2012 vroegen Oscar Gelderblom en Joost Jonker me wat, nu mijn masterscriptie was afgerond, mijn plannen waren. Zij zetten me op het spoor van weeskamers en zo werd ik, enige tijd later, parttime promovendus in het NWO VICI project *The dynamics of inclusive finance in the Netherlands*. Oscar en Joost bedankt voor alle inspiratie en de niet aflatende hulp en ondersteuning tijdens dit hele traject. Vooral wil ik jullie echter bedanken voor de hartelijkheid en de oprechte aandacht als het leven even iets anders in gedachten had dan onderzoek doen naar weeskamers.

Christien Franken wil ik niet alleen bedanken voor haar hulp bij het bijspijkeren van mijn academisch Engels, maar vooral voor de gelegenheid om op gezette tijden even stoom af te blazen. Christien dank je wel voor alle anekdotes en ontvullende verhalen over lotgenoten.

Werken bij de UU en bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed maakte dat ik altijd aan het schipperen was met tijd en prioriteiten. Vooral de groep rondom het NWO VICI project zag ik veel te weinig, maar als ik er wel was voelde ik me welkom en dat was fijn. Ik wil zowel de collega's daar als bij de RCE bedanken.

Eva en ik liepen vele rondjes op de singel rond Amersfoort, waarna we weer even bijgepraat waren en verder konden met wat het leven in petto had. Dank je wel.

Eef bedankt voor een vriendschap die al zoveel verschillende fasen van ons leven meegaat. Ik hoop dat we die in de komende levensfasen voort kunnen zetten.

Mam dank je wel dat je me de vanzelfsprekendheid liet zien van een leven lang leren.

Lieve Stijn en Simone, hopelijk hebben jullie meer inspiratie dan overlast ondervonden van de jaren dat ik studeerde en onderzoek deed. Ik ben benieuwd welke paden jullie de komende jaren gaan bewandelen. Veel liefde en geluk daarbij.

Ten slotte was ik nooit aan dit hele traject begonnen als Arjan, niet zonder aarzelen 'ja leuk natuurlijk' had gezegd, toen ik vroeg wat hij ervan vond dat ik weer wilde gaan studeren. Lieve Arjan, bedankt voor dat moment, voor je onvoorwaardelijke steun sindsdien. Ik zie uit naar nieuwe avonturen samen.

Josje Schnitzeler mei 2022

Samenvatting in het Nederlands

Weeskamers waren in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd in veel Europese regio's belangrijke stedelijke instellingen. Zij zorgden ervoor dat weeskinderen, van wie het merendeel bij familie en vrienden woonde, de erfenis kregen waar ze recht op hadden. In tegenstelling tot de veel bekendere weeshuizen, leverden weeskamers geen fysieke zorg maar juridische en financiële zorg. Weeskamers wezen voogden aan, hielden toezicht op het financieel beheer van voogden, en stelden erfenissen veilig door waardepapieren en geld achter slot en grendel te bewaren. Op sommige plekken ontwikkelden weeskamers ook financiële dienstverlening, zoals beleggen en het beheren van erfenissen.

Ik onderzoek in deze dissertatie de opkomst, ontwikkeling en neergang van Hollandse weeskamers en de demografische en economische factoren die dit patroon kunnen verklaren. Met dit onderzoek voeg ik een aantal nieuwe perspectieven toe aan het onderzoek naar weeskamers die tot nog toe vooral vanuit juridisch oogpunt zijn onderzocht. Ik zie de weeskamers als zekerheidsarrangement in een breder scala van zekerheidsarrangementen in de vroegmoderne tijd. Ik benader de weeskamer als financiële instelling en probeer het belang van de weeskamer voor de stedelijke financiële markt te achterhalen. Ten slotte kijk ik naar de weeskamer als vroegmoderne overheidsorganisatie. Met behulp van Hollandse casussen en de casus van de weeskamer van Batavia ontstaat een vergelijkend perspectief dat inzicht biedt in het functioneren en het lerend vermogen van deze vroegmoderne bureaucratie.

Holland is een mooie casus voor dit onderzoek omdat Hollandse weeskamers, in tegenstelling tot weeskamers in sommige delen van Vlaanderen en Brabant, wél actief geld van weeskinderen beheerden en belegden. Dit onderzoek heeft een belangrijke empirische inslag en is in aanzienlijke mate gestoeld op archiefonderzoek in een aantal Hollandse weeskamerarchieven en een deel van het archief van de weeskamer van Batavia.

In hoofdstuk twee, *In Loco Parentis: Holland's orphan chambers in a European context*, laat ik zien dat weeskamers, en soortgelijke instellingen onder andere benamingen, in de late middeleeuwen en in de vroegmoderne tijd in veel Europese regio's voorkwamen. Weeskamers kwamen op in een tijd van stedelijke groei. Deze stedelijke groei bracht economische voorspoed met zich mee maar ook typisch stedelijke problemen, zoals hoge sterfte. De reden voor het ontstaan van weeskamers was de noodzaak die steden zagen om te voorzien in een arrangement voor kinderen uit de middenklasse die op jonge leeftijd één of beide ouders verloren én die van hen een erfenis kregen. In juridische zin ontstonden weeskamers uit de bevoegdheid van steden ten aanzien van oppervoogdij. In organisatorische zin ontstonden weeskamers als afsplitsing van rechtbanken toen deze werden overspoeld door toenemende hoeveelheden voogdijwerk, omdat economische groei in combinatie met hoge sterfte ervoor zorgde dat het aantal weeskinderen in deze groep sterk toenam.

In hoofdstuk drie, *Orphan chamber loans; success and failure of a credit instrument designed for orphans. A seventeenth-century Leiden case study*, bestudeer ik de financiële functie van de weeskamer, meer specifiek de weesrente. Ik onderzoek de ontwikkeling van weesrenten aan de hand van de casus van Leiden, van het begin van registratie van weesrenten in Leiden in 1597, tot het einde van het gebruik in 1727. Ik laat zien dat de weesrente een gestandaardiseerd kredietinstrument was, specifiek ontworpen om te voorzien in de belangen van weeskinderen. Weesrenten waren formeel vastgelegde leningen die werden afgesloten op de weeskamer, in principe op basis van een onderpand, meestal onroerend goed. Ze waren bedoeld als lange termijn leningen, die liepen van het moment dat de erfenis op de weeskamer kwam, tot de meerderjarigheid van het weeskind. In vroegmodern Holland werden weesrenten door alle steden uitgegeven. Weesrenten waren in Leiden vooral populair in de eerste helft van de zeventiende eeuw, toen er nieuwe stadsdelen werden ontwikkeld en veel woningen werden gebouwd; vroegmoderne projectontwikkelaars gebruikten het instrument als extra

kredietoptie. Na deze periode was het gebruik van dit kredietinstrument in vergelijking met andere opties, zoals een notariële leningen en schepenkennissen, relatief beperkt. Omdat weesrenten vooral ontworpen waren als veilige lange-termijn belegging met standaard voorwaarden, was het een relatief inflexibel instrument dat er niet meer in slaagde te concurreren met andere kredietopties op de vroegmoderne markt. Hollandse weeskamers stapten steeds meer over op beleggen in schuld Holland als vervanging voor weesrenten. Ook veranderde na de tweede helft van de zeventiende eeuw de economische situatie van Leiden drastisch, waardoor de toestroom van geld op de weeskamer opdroogde en er niet alleen weinig vraag meer was naar weesrenten, maar ook weinig aanbod.

In het vierde hoofdstuk, *Aan fraude ten onder? Het bestuur van Hollandse weeskamers in de zeventiende en achttiende eeuw*, onderzoek ik het bestuur van weeskamers aan de hand van regelgeving en aan de hand van vier casussen uit Gouda, Leiden, Amsterdam en Dordrecht. Ik neem het idee onder de loep dat weeskamers ten onder zouden zijn gegaan aan fraude en wanbeheer. Ik laat zien dat de uitvoering van het werk op de weeskamer in belangrijke mate rustte op de schouders van de secretaris. Hij was verantwoordelijk voor de uitvoering van alle administratieve en financiële taken. Hij moest zorgen voor een kloppende kas en dito boekhouding, en voor zowel rendement als liquiditeit. De secretaris moest worden gecontroleerd door de toezichthouders, de weesmeesters. In de praktijk weken zowel de uitvoering door de secretaris, als de controle door de weesmeesters af van de voorschriften in de regelgeving. Secretarissen hielden kantoor aan huis en geld van de weeskamer raakte regelmatig vermengd met privéged. Dergelijke praktijken waren niet ongebruikelijk in de vroegmoderne tijd maar soms leidden ze tot grote problemen, ook bij de weeskamers. Bij een relatief beperkt aantal weeskamers deden zich problemen waarbij geld verdween. Deze problemen stammen zonder uitzondering uit de nadagen van de weeskamers. In deze nadagen was het belang van het arrangement dat de weeskamer aanbood dusdanig afgenomen dat stedelijke bestuurders nauwelijks meer geïnteresseerd waren in de uitvoering en secretarissen

volledig de vrije hand kregen. Weeskamers gingen dan ook niet ten onder aan fraude; de fraude kon plaatsvinden omdat de weeskamers al ten onder waren gegaan.

In hoofdstuk vijf, *Dutch money in the tropics. The development of the orphan chamber of Batavia and its relationship with the VOC, 1624-1818*, kijk ik naar de oprichting van weeskamers overzee, ten tijde van de VOC en WIC. In het bijzonder onderzoek ik de weeskamer van Batavia, waarvan de ontwikkeling sterk afweek van die van een Hollandse weeskamer. Batavia leek uiterlijk misschien enigszins op een Hollandse stad maar was dat alles behalve; het andere bestuur, de andere financiële markt en de afwijkende demografie verklaren de afwijkende ontwikkeling van de weeskamer van Batavia. De sterfte die nog veel hoger was dan de sterfte in een Hollandse vroegmoderne stad en de aanwezigheid van grote hoeveelheden alleenstaande mannen, zorgden ervoor dat er niet alleen veel weeskinderen met erfenissen waren, maar ook veel erfenissen zonder duidelijke erfgenaam. De weeskamer ontfermde zich over beide. De hoeveelheid geld onder beheer van de weeskamer was ongeveer tien keer zo hoog als in een stad van vergelijkbare omvang in Holland. De VOC trad in Batavia op als stadsbestuurder, maar ook als commercieel bedrijf. Deze twee rollen en belangen liepen voortdurend door elkaar. De VOC als bestuurder bepaalde de regelgeving van de weeskamer en de VOC als bedrijf leende grote sommen geld van de weeskamer. De weeskamer in Batavia ontwikkelde zich tot een grote en onmisbare voorziening, waar behalve de Europese bevolking ook de VOC van profiteerde door regelmatig geld van de weeskamer te gebruiken voor haar commerciële belangen. De weeskamer van Batavia werd ook een typisch koloniale instelling die verschillende bevolkingsgroepen op verschillende wijze behandelde en daarmee bijdroeg aan het institutionaliseren van ongelijkheid in de stad.

In het laatste hoofdstuk, hoofdstuk zes, breng ik de conclusies van het onderzoek bij elkaar. Weeskamers moeten gezien worden als een zekerheidsarrangement voor de middenklasse; ze waren nooit bedoeld voor alle weeskinderen, maar alleen voor weeskinderen met geld. De ontwikkeling van de

weeskamer als financiële instelling kon nooit echt van de grond komen omdat weeskamers niet flexibel waren in hun taakopvatting; de vervulling van de missie volgens een vast stramien kreeg door de eeuwen heen altijd prioriteit. Weeskamers vormen een bijzondere periode in het overheidstoezicht op weeskinderen.

Overheidstoezicht is er altijd, maar weeskamers waren bijzonder omdat ze diep ingrepen in de familieverhoudingen; het was een dwingend arrangement waarbij de overheid de zeggenschap over voogdij en financiën overnam van de familie. Toen aan het einde van de vroegmoderne tijd het aantal weeskinderen afnam en de mogelijkheden op de financiële markt toenamen, verdween de behoefte aan een zekerheidsarrangement in deze vorm en nam de rechtbank het toezicht op voogdij weer over.

Summary in English

In the middle ages and the early modern period, orphan chambers were important urban institutions in a number of European regions. They ensured that orphans, the majority of whom lived with family or friends, received the inheritance that was rightfully theirs. Contrary to the much better known orphanages, orphan chambers did not deliver physical care but legal and financial care. Orphan chambers appointed guardians, in some cases proposed by family or based on the last will and testament, oversaw their financial management, and kept inheritances safe by keeping money and valuables under lock and key. In some places, orphan chambers also developed financial services such as managing inheritances and funds to generate a return on money.

In this dissertation, I study the rise, development, and decline of Holland orphan chambers and the demographic and economic factors that can explain this pattern. With this research, I add a number of new perspectives to the existing research into orphan chambers, that until now have been studied predominantly from a legal perspective. Firstly, I regard orphan chambers as a welfare arrangement in a broader range of welfare arrangements in the early modern period. Secondly, I approach the orphan chamber as a financial institution and I try to determine the importance of the orphan chamber to the urban financial market. Finally, I look at the orphan chamber as an early modern government institution. By examining cases from Holland and the case of the orphan chamber of Batavia, I am able to create a comparative perspective that offers insight into the functioning and the learning capacity of the orphan chamber as an early modern bureaucracy.

Holland is an attractive case for this study because Holland orphan chambers, unlike orphan chambers in parts of Flanders and Brabant, actively managed and invested the orphans' money. This research project is to a considerable degree empirical by nature and is largely based on archival research in a number of Holland orphan chamber archives and part of the archive of the Batavian orphan chamber.

In Chapter two, *In Loco Parentis: Holland's orphan chambers in a European context*, I show that orphan chambers, and similar institutions under different names, were a common occurrence in many European regions. Orphan chambers developed in a time of urban growth. This urban growth created economic prosperity but also engendered typical urban problems such as high mortality. As a result, cities saw the necessity for providing an arrangement for middle class children who lost one or both parents at a young age and who inherited from their parents. For this purpose, they established orphan chambers which legally developed from the supreme custody rights of cities. In an organisational sense, orphan chambers developed as a split-off from the court, when courts were engulfed by growing amounts of custody cases, because the combination of economic growth and high mortality caused this group of orphans to increase significantly.

In Chapter three, *Orphan chamber loans; success and failure of a credit instrument designed for orphans. A seventeenth-century Leiden case study*, I study the financial function of the orphan chamber, more specifically the orphan chamber loan and its development. I will do so on the basis of the case of Leiden, from the beginning of the registration of orphan chamber loans in Leiden in 1597, until the end of the use of orphan chamber loans in 1727. I show that orphan chamber loans were a standardised credit instrument, specifically developed to cater to the needs of orphans. They were formal loans that were concluded at the orphan chamber, in principle on a collateral, that predominantly consisted of real estate. Orphan chamber loans were intended as long-term loans, that ran from the moment the inheritance came under management of the orphan chamber, until the moment the child reached legal age. In early modern Holland, every city issued orphan chamber loans. In Leiden, these loans were mainly popular in the first half of the seventeenth century when the city expanded and large numbers of new houses were built. Early modern project developers used the instrument as an extra credit option. After this period, the use of orphan chamber loans was relatively limited compared to other options such as notarized loans and loans contracted before aldermen. Because

orphan chamber loans were designed as safe, long-term investments, based on standard conditions, it was a relatively inflexible credit instrument that no longer succeeded in competing with the other credit options of the early modern market. More and more, orphan chambers, in Leiden as well as elsewhere, used debt Holland instead of orphan chamber loans. After the second half of the seventeenth century the economic situation of Leiden also changed drastically, causing the flow of money to the orphan chamber to dry up; not only was there little demand for orphan chamber loans, but there was also little supply.

In Chapter four, *Aan fraude ten onder? Het bestuur van Hollandse weeskamers in de zeventiende en achttiende eeuw*, I investigate the governance of orphan chambers by looking at the regulations and an analysis of four cases from Gouda, Leiden, Amsterdam, and Dordrecht. I investigate whether the decline of orphan chambers could have been caused by fraud and mismanagement. I show that the execution of the work of the orphan chamber was mainly in the hands of the secretary who was responsible for the execution of all administrative and financial tasks. He had to ensure that the cash box and the administration were accurate. He also had to ensure a yield on the capital while also providing liquidity. The orphan masters, as supervisors, had to monitor the secretary. In reality, both execution by the secretary and supervision by the orphan masters deviated from the rules in the by-laws. Secretaries kept office at their private homes and orphan chamber money became intermingled with their private money. Such practices were not unusual for financial officers in the early modern period and sometimes caused great problems, as was the case with the orphan chamber. In a relatively small number of orphan chambers, problems occurred that involved the disappearance of money. Without exception, these problems dated from the period when the heyday of the orphan chambers was over. In the aftermath of this heyday, the importance of the arrangement had declined to such a degree that the urban administrators were hardly interested anymore in the proper execution and secretaries were given a free

rein. In short, orphan chambers did not decline because of fraud; fraud could occur because orphan chambers had already seen their demise.

In Chapter five, *Dutch money in the tropics. The development of the orphan chamber of Batavia and its relationship with the VOC, 1624-1818*, I look at the establishment of orphan chambers overseas, at the time of the Dutch East India Company (VOC) and the Dutch West India Company (WIC). In particular, I study the orphan chamber of Batavia, whose development differed greatly from its Holland counterparts. On the surface, Batavia may have resembled a Dutch city, but in reality it was anything but; its different governance, different financial market, and deviant demography explain the highly distinct development of the Batavian orphan chamber. Mortality was even higher than in early modern cities in Holland and in combination with the presence of large numbers of single men, there were not only many orphans with inheritances, but also many inheritances without a clear rightful heir. The orphan chamber took care of both. The amount of money under management of the orphan chamber was about ten times as high as in a city of the same size in Holland. The VOC acted as city ruler, but also as a commercial company. These two roles and interests mixed continuously. The VOC as city ruler determined the rules the orphan chamber had to follow, while the VOC as company borrowed large sums of money from the orphan chamber. The Batavian orphan chamber developed into a large and indispensable arrangement, that benefited both the European population and the VOC who regularly used orphan chamber money for its own commercial interests. The orphan chamber of Batavia also became a typical colonial institution that treated different population groups in different ways and consequently contributed to the further institutionalization of inequality in the city.

The final chapter, Chapter six, contains the overall conclusions of this research project. Orphan chambers should be seen as a welfare arrangement for the middle class; they were never intended for all orphans but only for orphans with money. The development of the orphan chamber as a financial institution could never really take off because orphan chambers were inflexible in the interpretation of their mission;

through the centuries, their priorities were determined by their aim to carry out their mission according to a strict pattern. In the history of government oversight on orphans, orphan chambers are a striking phenomenon especially because they interfered strongly in family affairs; they were a compulsory arrangement with the government in charge of custody and finances, instead of the family. When, by the end of the early modern period, the number of orphans declined and the financial markets increasingly offered alternatives for orphan chamber loans, the need for the latter as a welfare arrangement disappeared and the court took over the supervision of guardianships.

Table of Contents

Financial care for the vulnerable. Rise and decline of Holland orphan chambers.....	1
Samenvatting in het Nederlands.....	11
Summary in English.....	17
Table of Contents.....	23
List of figures.....	25
List of tables.....	26
List of illustrations.....	27
Hoofdstuk 1 Inleiding	29
1.1 Stedelijke groei, sterfte en weeskamers	30
1.2 Aanpak en bronnen	41
1.3 De inhoud van dit proefschrift	46
Chapter 2 In Loco Parentis: Holland’s orphan chambers in a European context.....	53
2.1 Introduction	54
2.2 The emergence of a welfare arrangement	59
2.3 The evolution of orphan chambers in Holland.....	66
2.4 The financial management by Holland orphan chambers.....	77
2.5 Decline of orphan chambers in Holland.....	84
2.6 Conclusion.....	92
Chapter 3 Orphan chamber loans; success and failure of a credit instrument designed for orphans. A seventeenth-century Leiden case study	95
3.1 Introduction	96
3.2 The legal context of orphan chamber loans	99
3.3 The orphan chamber loan as a financial instrument.....	106
3.4 Who used orphan chamber loans?.....	117
3.4.1 Average use of orphan chamber loans	117
3.4.2 Exceptional use of orphan chamber loans: the building boom of Leiden.....	121
3.4.3 The end of orphan chamber loans	126
3.5 Orphan chamber loans in the credit market of early modern Leiden	128
3.6 Conclusion.....	133
Hoofdstuk 4 Aan fraude ten onder? Het bestuur van Hollandse weeskamers in de zeventiende en achttiende eeuw	135
4.1 Inleiding	136
4.2 De papieren werkelijkheid	141

4.3	De weerbarstige praktijk.....	148
4.4	Conclusie	164
Chapter 5 Dutch money in the tropics. The development of the orphan chamber of Batavia and its relationship with the VOC, 1624-1818		167
5.1	Introduction	168
5.2	Colonial Batavia	171
5.3	A Dutch orphan chamber in the tropics (1624-1686)	176
5.4	Tied to the VOC (1687-1732).....	186
5.5	Batavia in decline (1733-1747)	195
5.6	Continuing the mission (1748-1818).....	198
5.7	Conclusion.....	204
Hoofdstuk 6 Conclusie.....		207
Bibliography		220
Archives		220
Abbreviations.....		222
Literature		223
Annexes		247
	Annex 1 Verantwoording bij de kaart opkomst weeskamers.....	248
	Annex 2 Description of the Leiden orphan chamber loan sources	263
	Annex 3 Money from the orphan chamber to the VOC.....	268
Short author biography.....		270

List of figures

Figuur 1 Weeskamers in de Nederlanden naar eeuw van ontstaan.....	42
Figure 2.1 Registration of guardianship Rotterdam, Leiden, and Gouda, per thousand inhabitants ..	74
Figure 2.2 Development of estate management in the orphan chamber of Amsterdam	79
Figure 3.1 Number and value of new orphan chamber loans per year for selected years, based on contracts	108
Figure 3.2 Average and median amount of orphan chamber loans, per year, in guilders	109
Figure 3.3 Maturity of orphan chamber loans in months and the five-year moving average	110
Figure 3.4 Collateral and guarantors in percentages of the orphan chamber loans	111
Figure 3.5 Interest rates of orphan chamber loans compared to Holland annuities	113
Figure 3.6 Orphan chamber loans in number of contracts: outcome of loans in percentages	114
Figure 3.7 Distribution of lender and borrower capital	121
Figure 3.8 Stock of orphan chamber loans from 1663 to 1700, in guilders	132
Figure 5.1 Growth of orphan chamber assets (inheritances under management of the orphan chamber), and growth per capita compared to Christian inhabitants	180
Figure 5.2 Overview of orphan chamber investments	184
Figure 5.3 Investments of the orphan chamber compared to assets under management	197
Figure 5.4 Volume of orphan chamber loans and average amount of orphan chamber loans	201

List of tables

Table 3.1 Key figures orphan chamber loans, case study Leiden	107
Table 3.2 Value and numbers of orphan chamber loans per sector, based on contracts	120
Table 3.3 The thirty largest lenders of orphan chamber loans based on value in gld, per sector	122
Table 3.4 The thirty largest borrowers based on numbers of orphan chamber loans contracts	124
Table 3.5 Population numbers Leiden	127
Table 3.6 Annual value of loans, between brackets per capita, in guilders (1620-1780)	130
Table 3.7 The estimated average and median value of loans (1620-1780)	131
Table 3.8 The estimated stock of notarized loans in selected benchmark years (1620-1780)	132
Table 5.1 Inheritances at the orphan chamber of Batavia in 1717	193
Table A.1 Money transfers from the orphan chamber to the VOC	269

List of illustrations

Illustration 1 Drawers from a chest of the orphan chamber of Amsterdam	cover
Illustration 2 Weesboek (Orphan book), Gouda	29
Illustration 3 Registers van inschrijving van wezen en halfwezen, Delft	53
Illustration 4 Oath of the guardians, Leiden.....	76
Illustration 5 Register van de kleine partijen (fund of small parties), Leiden	83
Illustration 6 Book of seclusions, Gouda and Dordrecht	91
Illustration 7 Protocol van weesrentebrieven (Registration of orphan chamber loans), Leiden	95
Illustration 8 Redeemed orphan chamber loans and original of an orphan chamber loan, Leiden	105
Illustration 9 Map with newly built neighbourhoods of Leiden	125
Illustration 10 Journaal van verdiend salaris (registration of earned salary), Leiden	135
Illustration 11 Pamphlet announcing auction of belongings of Gijsbert van Dalen, Dordrecht	155
Illustration 12 Sommiere rekening (short account of redressing of administration) Leiden	164
Illustration 13 Batavia's church and town hall around 1755.....	167
Illustration 14 Akten van autorisatie (decision of payment), Den Haag.....	175
Illustration 15 Detail of a print 'massacre of Chinese in Batavia', 1740	203
Illustration 16 Blafferd van obligaties op differente kantoren (registration of bonds), Leiden	207
Illustration 17 Work in the archives	247
Illustration A1 Books with contracts, handwritten loan contract and pre-printed contract	264
Illustration A2 Register of orphan chamber loans.....	265
Illustration A3 Original orphan chamber loan with proof of collateral	266

Hoofdstuk 1

Inleiding

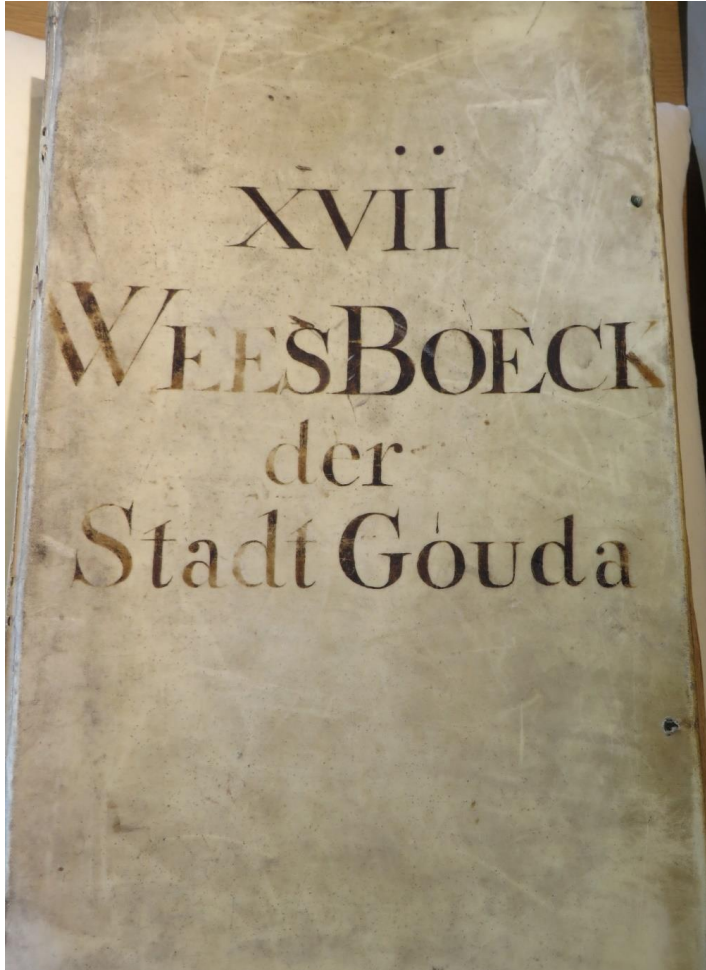

Illustration 2 Weesboek, inv. nr. 12, archief weeskamer Gouda, SAMH

The most important part of the administration of every orphan chamber were the orphan books (weesboeken) and these are often found in archives. When an estate came to the orphan chamber, the secretary noted the name of the child or the testator at the top of a new page in the orphan book. These books then registered every action of the orphan chamber in chronological order, sometimes over decades. Often, the notes were brief and additions were never made. It is, therefore, not possible to determine the worth of an estate or the yield that was made from the orphan books.

1.1 Stedelijke groei, sterfte en weeskamers

In deze dissertatie onderzoek ik de opkomst, ontwikkeling en neergang van Hollandse weeskamers en de demografische en economische factoren die het patroon van hun ontwikkeling kunnen verklaren. Weeskamers waren stedelijke instellingen die in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd op veel plaatsen in Europa voorkwamen. Deze instellingen hadden een rol bij alle overlijdens waarbij minderjarige kinderen betrokken waren. Zij zorgden ervoor dat die kinderen de erfenis kregen waar ze recht op hadden. Daartoe wezen weeskamers voogden aan, hielden ze toezicht op het financieel beheer van voogden, en stelden ze erfenissen veilig door waardepapieren en geld achter slot en grendel op te bergen. Op sommige plekken ontwikkelden weeskamers ook financiële dienstverlening, zoals beleggen en het beheren van erfenissen. Weeskamers voorzagen vooral in de behoefte van kinderen die bij familie of vrienden bleven wonen, hetgeen gold voor het merendeel van de weeskinderen. Slechts een klein deel van de wezen ging naar een weeshuis. Weeskamers leverden dus juridische en financiële zorg, in tegenstelling tot weeshuizen die in fysieke zorg voorzagen.

De groei van de laatmiddeleeuwse steden bracht behalve economische voorspoed, ook vraagstukken met zich mee die zich in die omvang in de rurale omgeving niet voordeden en die de stedelijke besturen dwongen nieuwe oplossingen te vinden. Een van die problemen was het groeiende aantal weeskinderen. De sterfte in de steden was hoog, en veel kinderen verloren al op jonge leeftijd één of beide ouders. De meeste van deze kinderen gingen niet naar weeshuizen maar bleven óf bij de overgebleven ouder, die vaak al snel hertrouwde, óf bij andere familieleden of vrienden. Zij hadden dus niet de fysieke zorg van weeshuizen nodig. Maar soms hadden ze wel een andere vorm van zorg nodig, namelijk toezicht op hun voogdij en hun erfenissen, zodat ze kregen waar ze recht op hadden. In sommige gevallen was dat nodig omdat voogden niet in staat waren het soms complexe beheer op zich te nemen, in andere gevallen was sprake van kwade wil bij degenen die hen opvingen.

Met name bij half-wezen, kinderen van wie één ouder nog in leven was, konden problemen ontstaan als deze hertrouwde. Dan kon immers het bezit van de overleden ouder vermengd raken met het bezit van de nieuwe partner, er konden loyaliteitsconflicten ontstaan en het was van belang het kinsdeel helder af te scheiden. Toen dit vraagstuk omvangrijk werd gingen stadsbesturen weeskamers oprichten om dit toezicht uit te voeren.

Weeskamers waren vaak oorspronkelijk afsplitsingen van de rechtbank ('kamer') die als specifieke taak hadden om voogdij te wijzen, al dan niet op voordracht van de familie of op basis van het testament, erfenissen af te wikkelen waar minderjarigen bij betrokken waren en om toezicht op de voogden te houden.¹ Ze kwamen op veel plekken in pre-industrieel Europa voor, maar slechts naar een beperkt aantal instellingen is diepgravend onderzoek gedaan.² Vroege aanwijzingen voor het ontstaan van weeskamers komen uit Italië, Engeland en de zuidelijke Nederlanden. Steeds zien we dat stadsbesturen de aanwijzing van voogden naar zich toe trokken en toezicht hielden op erfenissen. Het duurde dan meestal nog een eeuw of meer eer aparte instellingen ontstonden. In diverse Italiaanse steden hadden stadsbesturen in de twaalfde eeuw al deze bevoegdheden. Weeskamers, onder de naam *ufficiale dei pupilli*, ontstonden vervolgens in de dertiende en veertiende eeuw in Pisa, Siena, Verona en Venetië.³ In Florence, Orvieto en Siena werden ze gesticht als reactie op de pestepidemie (1347).⁴ De Engelse *court of*

¹ N. de Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer* (Amsterdam 1878) 25-26.

² C.M. Fisher, *The State as Surrogate Father: State Guardianship in Renaissance Florence, 1368-1532* (Unpublished Brandeis University 2003). Ch. Carlton, *The court of orphans* (Leicester 1974). L. Marchand, 'Les gardes d'orphènes à Lille', *Nouvelle revue historique de droit français en étranger* (1902) 268-299, 469-496. G. Espinas, *La vie urbaine de Douai au moyen âge* part 1, 2, 3 and 4 (Paris 1913). D. Vannieuwenhuysse, *De weeskamer van Kortrijk 1402-1497* (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1972). E. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven 1564-1795. Een rechtshistorisch en sociaal onderzoek* (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1997). H. Conrad, *Deutsche Rechtsgeschichte, Band I Frühzeit und Mittelalter* (Karlsruhe 1962) 411. I.D.J. De Asso y del Rio, D.M. De Manuel y Rodriguez, *Civil Law of Spain* (London 1825).

³ L.J. McGough, 'Women, Private Property, and the Limitations of State Authority in Early Modern Venice', *Journal of Women's History, Volume 14, Number 3*, 2002, 32-53. Fisher, *The State as Surrogate Father*, 27-28, 35.

⁴ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 3-4, 35. E. Carpentier, *Une ville devant la peste noire. Orvieto et la Peste Noire de 1348* (Paris 1962) 146.

orphans ontstond vanaf de dertiende en veertiende eeuw in London, Bristol, Sandwich en Berwick upon Tweed en in Exeter vanaf de vijftiende eeuw. Vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw en in de zeventiende eeuw verscheen de instelling in een groter aantal steden.⁵ In de zuidelijke Nederlanden komen hele vroege voorbeelden uit Lille, Douai en Brugge.⁶ We weten dat in verschillende andere steden (Gent, Kortrijk, Leuven, Brussel, Antwerpen, Mechelen) de magistraat de verantwoordelijkheid nam voor het toezicht op de voogden en het toezicht op het financieel beheer van die voogden. In sommige gevallen kwamen in deze steden aparte instellingen tot ontwikkeling, meestal onder de naam weeskamer. In andere steden werden een of meer schepenen aangewezen die voogdijtoezicht als specifieke taak hadden.⁷

Ook over de weeskamers in de noordelijke Nederlanden is de kennis beperkt. Weeskamers ontstonden hier in de late middeleeuwen uit de overdracht van heerlijke rechten aan steden.⁸ In de vroegmoderne tijd werden weeskamers zeer gebruikelijk in de steden van Holland en Zeeland. Enkele steden daarbuiten, met

⁵ Carlton, *Court of Orphans*, 23. Ch. Carlton, 'John Hooker and Exeter's Court of Orphans', *Huntington Library Quarterly* Vol. 36, No. 4 (Aug., 1973) 307-316. Ch. Carlton, 'Changing Jurisdictions in 16th and 17th Century England: The Relationship between the Courts of Orphans and Chancery', *The American Journal of Legal History* Vol. 18, No. 2 (Apr., 1974) 124-136. C.M. Barron, *London in the Later Middle Ages. Government and People 1200-1500* (Oxford 2004) 268-271.

⁶ G. Espinas, *Les finances de la ville de Douai des origines aux XVe siècle* (Paris 1902). Espinas, *La vie urbaine de Douai*. J. Maréchal, 'Het weezengeld in de Brugsche stadsfinancien', *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation* (Brugge 1939) 1-41. Marchand, 'Les gardes d'orphènes'.

⁷ Ph. Godding, 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux' in: *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België. Historische grondslagen (ancien régime)* 11de internationaal Colloquium Spa 1982 Handelingen (Gemeentekrediet België) 564. M. Danneel, *Weduwen en wezen in het laat-middeleeuwse Gent* (Leuven/Apeldoorn 1995) 131-166. Vannieuwenhuysse, *De weeskamer van Kortrijk*. N. Maddens, 'Twee belangrijke Kortrijkse instellingen: de buitenpoorterij en de weeskamer' in: *Klapper op de "Parckemynen index" van de Kortrijkse weeskamer, Inleiding en deel I: Stad Kortrijk* (Oostende 1973). I. Monballieu, *Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en verspreiding van de weeskamer* (onuitgegeven Gent 1967-68). Ph. Godding, 'L'ordonnance du Magistrat bruxellois du 19 juin 1445 sur la tutelle', *Liber amicorum John Gilissen* (Anvers 1983) 149-174. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven*. R. Boumans, *Het Antwerps Stadsbestuur voor en tijdens de Franse overheersing* (Brugge 1965) 148-150.

⁸ E. Bergsma, *Over de weeskamers zoals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden* (Utrecht 1855). De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*. L. de Gou, *De weeskamer van 's-Gravenhage* ('s-Gravenhage 1943).

name in de provincie Utrecht en de stad Groningen, kenden ook weeskamers.⁹ Deze instellingen hielden zich bezig in de eerste plaats bezig met de liquidatie van boedels van weeskinderen, en soms ook met beheer van boedels. In de loop van de tijd kregen ze daarnaast vaak ook de verantwoordelijkheid voor andere groepen die niet in staat waren om voor hun eigen geld te zorgen, zoals fysiek of mentaal gehandicapten of ouderen. Ook beheerden weeskamers erfenissen waarvan de eigenaar afwezig was of (nog) niet bekend was.¹⁰ Uit oudere rechtshistorische studies over met name de weeskamers van Amsterdam en Den Haag weten we welke procedures daarbij gevolgd werden.¹¹ Bij een overlijden was altijd de vraag of in het gezin minderjarige kinderen waren. Zo ja dan diende de nog levende ouder, of bij gebrek daaraan een ander familielid, zich bij de weesmeesters op het stadhuis te melden. Zij benoemden vervolgens voogden voor de weeskinderen, zorgden dat een inventaris werd opgemaakt van het bezit en gingen over tot verdeling van de erfenis. Daarna hielden ze toezicht op het financieel beheer van de voogden tot dat alle kinderen meerderjarig waren geworden.¹² Van Amsterdam, Den Haag en Enkhuizen weten we dat de weesmeesters een nog grotere rol speelden en actief zochten naar manieren om het geld van de weeskinderen zo goed mogelijk te laten renderen.¹³ Weeskamers waren in principe verantwoordelijk voor toezien op de voogdij van alle minderjarige kinderen die wees werden. De meeste weeskinderen bleven bij familie of vrienden wonen en vielen onder de zorg van weeskamers. Slechts een relatief beperkt aantal kinderen ging naar weeshuizen, die een beperkte capaciteit hadden. Als een kind naar een weeshuis ging wikkeldde de weeskamer eerst de erfenis af en

⁹ Bergsma, *Over de weeskamers*, 7. De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*. De Gou, *De weeskamer*. J. Smit, *De Zuidhollandsche Weeskamers. Haar taak en inrichting en de liquidatie van haar zaken* (Alphen aan den Rijn 1946). B.S. Hempenius-van Dijk, *De Weeskamer van de stad Groningen 1613-1811* (Groningen 1991).

¹⁰ De Gou, *De weeskamer*, 29, 55.

¹¹ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*. De Gou, *De weeskamer*. Bergsma, *Over de weeskamers*. Smit, *De Zuidhollandsche Weeskamers*.

¹² De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 41-50.

¹³ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 82-90. De Gou, *De weeskamer*, 62-63, 77-80. R. Schalk, *Financing the Dutch Golden Age: The credit market of Enkhuizen, 1580-1700* (unpublished MA thesis Utrecht 2010) 57-59.

werd het beheer van de erfenis van het kind overgedragen aan het weeshuis. Weeshuizen en weeskamers moeten dan ook niet gezien worden als alternatieven maar als elkaar aanvullende voorzieningen die verschillende soorten zorg leverden voor weeskinderen.¹⁴

De beperkte aandacht voor het functioneren van de vroegmoderne weeskamers steekt schril af bij de aandacht voor andere pre-industriële zekerheidsarrangementen die met name in de steden vanaf de late middeleeuwen opkwamen. Dat geldt voor de uitgebreider bestudeerde weeshuizen, hofjes en gasthuizen die onderdak boden aan respectievelijk weeskinderen, ouden van dagen of zieken, overigens vaak alleen voor de weinigen die het konden betalen. Maar ook voor armenzorg en allerlei financiële arrangementen voor dezelfde groepen, zoals begrafenisverzekeringen, lijfrentes, voorzieningen door gilden en onderlinge fondsen.¹⁵ Weeskamers worden vaak zelfs niet eens genoemd in de literatuur over zekerheidsarrangementen. Dit is mogelijk te verklaren omdat ze alleen als juridisch instrument werden gezien en het belang van de financiële diensten die de instelling leverde slechts door enkele vroegmoderne historici onderkend is.

Deze beperkte aandacht voor weeskamers zou geen probleem zijn als ze een marginaal verschijnsel waren geweest. Echter, weeskamers waren alom aanwezig in de steden en ze hadden uitgebreide en strikte regelgeving. Dit laat zien dat weeskamers een belangrijke positie innamen en vanaf de late middeleeuwen een

¹⁴ S. Groenveld, J.J.H. Dekker, Th.R.M. Willemse, *Wezen en boeffjes. Zes eeuwen zorg in wees- en kinderhuizen* (Hilversum 1997) 29-32. J.P. Vredenberg, *Als off sij onse eigene kindjer weren. Het burgerweeshuis te Arnhem 1583-1742*. (Arnhem 1983) 7-9, 65. A.E.C. McCants, *Civic Charity in a Golden Age. Orphan Care in Early Modern Amsterdam* (Urbana and Chicago 1997) 23, 34, 212.

¹⁵ Among others: Th.M. Safley, *Charity and Economy in the Orphanages of Early Modern Augsburg* (Boston 1997). Groenveld, et al, *Wezen en boeffjes*. L. van der Valk, 'Overheid en de ontwikkelingen van het verzekeringswezen 1500-1815' in: J. van Gerwen, M.H.D. van Leeuwen, *Studies over zekerheidsarrangementen. Risico's, risicobestrijding en verzekeringen in Nederland vanaf de Middeleeuwen* (Amsterdam/Den Haag 1998) 23-48. M. Prak, 'Armenzorg 1500-1800' in: ibidem 49-90. S. Bos, 'Beroepsgebonden onderlinges 1500-1800: gilden- en knechtsfondsen', in: ibidem, 91-140. M.H.D. van Leeuwen, *De rijke Republiek: gilden, assuradeurs en armenzorg 1500-1800* (Amsterdam 2000) deel 1 van: J. van Gerwen, M.H.D. van Leeuwen, *Zoeken naar zekerheid. Risico's, preventie, verzekeringen en andere zekerheidsregelingen in Nederland 1500-2000*, 10-17. M. van Leeuwen, 'Guilds and middle-class welfare, 1550-1800: provisions for burial, sickness, old age, and widowhood', *Economic History Review*, 65, nr. 1 (2011) 61-90.

vitaal onderdeel binnen het scala van de stedelijke zekerheidsarrangementen waren. Bovendien vraagt hun opmerkelijke levensloop, met sterke groei vanaf de late zestiende eeuw en een lange periode van stagnatie en verval vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw, nader onderzoek. Waarom waren weeskamers in de late middeleeuwen wijdverbreid en konden ze aan het begin van de negentiende eeuw vrijwel zonder slag of stoot worden afgeschaft?¹⁶ De literatuur benoemt het verschijnsel exclusie als belangrijke oorzaak van de neergang en het verdwijnen van de Hollandse weeskamers. Exclusie behelst het opnemen van een clause in het testament waarmee bemoeienis van de weeskamer werd uitgesloten. De notaris werd in dat geval de persoon die de erfenis afwikkelde.¹⁷ Exclusie wordt ook in verband gebracht met de opkomst van alternatieven voor de weeskamer; als alternatieve oplossingen aantrekkelijk zijn, dan is het interessant om de weeskamer uit te sluiten. Bij die alternatieven kunnen we denken aan andere manieren om de erfenis af te wikkelen en te beheren, bijvoorbeeld door een ter zake kundig familielid of een notaris. We zullen uitgebreid bekijken welke rol het verschijnsel exclusie speelde bij de neergang en welke andere elementen daarbij van belang waren.

Het evidente belang van weeskamers en soortgelijke instellingen in de vroegmoderne periode, wordt bevestigd door het feit dat ze in de koloniale periode door Europeanen mee werden genomen als deel van het juridisch kader van het moederland dat werd gebruikt als basis voor de nieuwe nederzettingen. De stedelijke vraagstukken die zich in Europa voordeden, staken ook overzee de kop op; ook in Azië en de Amerika's waren weeskinderen waarvan de verzorgers niet in staat waren de erfenis te beheren en erfenissen zonder bekende erfgenaam. Bij gevolg werden in de loop van de zeventiende eeuw weeskamers opgericht in nieuw gestichte nederzettingen. Voor Nederland weten we dat nederzettingen gesticht door de VOC en de WIC, zoals Batavia en Nieuw Amsterdam, vanaf respectievelijk 1624 en 1656 weeskamers hadden, maar erg veel is niet bekend over deze of andere

¹⁶ J. Smit, 'Het afstervingsproces der weeskamers en de liquidatie van haar zaken', *Nederlands Archiefblad* 42 (1934/5) 82-170.

¹⁷ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 35-36. De Gou, *De weeskamer*, 100-104.

weeskamers in nederzettingen van de VOC en de WIC.¹⁸ Van andere Europese landen weten we van getransplanteerde instellingen in de Amerika's, maar ook deze zijn nauwelijks onderzocht.¹⁹

Met deze stand van zaken blijft een aantal vragen over de Hollandse situatie onbeantwoord. We weten globaal wanneer weeskamers opkwamen en bekend is dat weeskamers in Holland, vanaf 1811, eigenlijk zonder veel discussie werden afgeschaft.²⁰ Waarom dat afschaffen kennelijk zonder problemen kon, terwijl weeskamers overzee wel bleven bestaan, zijn echter nog open vragen. Ook weten we niet wanneer en hoe weeskamers van belang werden, hoe lang ze dat bleven en wanneer en waarom het belang van weeskamers weer afnam. Wel weten we dat in de vroegmoderne tijd in alle Hollandse steden weeskamers waren. Bovendien weten we dat het risico om op jonge leeftijd wees te worden minstens tien keer hoger was in de zestiende eeuw, dan in de twintigste eeuw.²¹ Het is dus een veilige aanname dat een aanzienlijk deel van de bevolking van Holland op enig moment in aanraking kwam met de weeskamer, ofwel als weeskind, of als langstlevende ouder of als voogd. Maar hoe omvangrijk de activiteiten van weeskamers waren en hoe de financiële functie van de Hollandse weeskamers zich ontwikkelde, is niet bekend. Kortom, een goede verklaring voor de opkomst en ondergang van de Hollandse weeskamers ontbreekt.

Ook de financiële functie van de weeskamer moet nader onderzocht worden. Weeskamers verschilden namelijk fundamenteel in hun taakopvatting ten aanzien van financiën. In de zuidelijke Nederlanden legden sommige weeskamers in de

¹⁸ Bergsma, *Over de weeskamers*, 11. A.E. van Zwieten, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam', *The William and Mary Quarterly*, Third Series, Vol. 53, No. 2 (Apr. 1996) 319-340. A.A. Buyskens, *Weeskamer en het Collegie Boedelmeesteren te Batavia* (Leiden 1861). Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift samengesteld door de weeskamer te Batavia naar aanleiding van haar 300-jarig bestaan op 1 oktober 1924*, (Weltevreden 1924).

¹⁹ W.H. Dennis, 'Orphans' Court and Register of Wills, District of Columbia', *Records of the Columbia Historical Society, Washington, D.C.*, Vol. 3 (1900) 210-223. Th. J. Coates, *Convicts and Orphans. Forced and State-Sponsored Colonizers in the Portuguese Empire, 1550-1755* (Stanford 2001) 122-124.

²⁰ Smit, 'Het afstervingsproces der weeskamers', 82-170.

²¹ Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 309. Carlton uses figures from 1961 to compare to 'nowadays', it is likely that chances of becoming an orphan are even lower in 2021.

vroegmoderne tijd de verantwoordelijkheid voor het beleggen van geld uitsluitend bij voogden neer, zonder daar zelf een rol in te nemen. In sommige gevallen hadden ze een dergelijke rol in een eerdere periode wél vervuld.²² In de noordelijke Nederlanden beperkte de weeskamer van de stad Groningen zich vrijwel geheel tot het houden van toezicht op het financieel beheer van de voogden; de Groningse weeskamer belegde in principe niet en bewaarde ook maar zelden eigendommen van weeskinderen.²³ Weeskamers met deze taakopvatting ten aanzien van financiën beperkten zich dus vooral tot de juridische taken. In Engeland, Italië en Holland daarentegen hadden weeskamers een uitgebreid takenpakket met betrekking tot financiën. In Holland hebben weeskamers de financiële functie uitgebreid, van alleen het toezicht op financieel beheer, naar het overnemen van taken van voogden, zoals de administratie en het financieel beheer zelf.²⁴

Het feit dat Hollandse weeskamers wél actief geld beheerden en belegden, maakt Holland tot een relevante casus die bovendien, bezien in het kader van financiële geschiedenis van de Republiek, ook een grotere vraag oproept. Zou een instelling die veel en langdurig geld in kas heeft, niet de ideale voedingsbodem bieden om zich tot financiële instelling of zelfs tot bank te ontwikkelen? Uit de literatuur over andere Europese steden blijkt dat weeskamers een rol hadden in het stedelijke financiële systeem. Soms was er sprake van individuele kredieten, maar vaak werd geld van weeskinderen tegen een rentebetaling uitgeleend aan de stad. Het lijkt er op dat men daarbij niet alleen het belang van het weeskind voor ogen had, maar ook de gaten in de stedelijke begroting wilde vullen.²⁵ Hoe past de ontwikkeling van de Hollandse weeskamer hierin?

Weeskamers in Holland kregen het geld van weeskinderen in kas en zorgden voor rendement door het te beleggen. Daarbij werd gebruik gemaakt van de

²² Maréchal, 'Het weezengeld', 21-22, 26-28. Godding, 'Le contrôle des tutelles' 564. De Gou, *De weeskamer*, 62-64, 77, 88.

²³ Hempenius-Van Dijk, *Weeskamer*, xvii-xviii, 199-200.

²⁴ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 44, 48, 50-52. Carlton, *Court of Orphans*, 24-26, 50-54.

²⁵ Maréchal, 'Het weezengeld', 7, 21-22. Fisher, *The State as Surrogate Father*, 19, 44. Carlton, *Court of Orphans*, 50-51.

weesmeesterkennis of weesrente, een kredietinstrument waarmee voor de kinderen rendement kon worden gegeneerd.²⁶ De reikwijdte of het succes van weesrenten is nog weinig onderzocht, maar het onderzoek dat is verricht, biedt zeer interessante aanknopingspunten voor vervolgonderzoek. Zo blijkt uit onderzoek naar de financiële markt van Enkhuizen dat weesmeesters als intermediair optraden op de kredietmarkt van Enkhuizen. Daarbij combineerden ze indien nodig bedragen uit erfenissen van meerdere kinderen om het gewenste bedrag te bereiken.²⁷ Van Schiedam weten we dat weesrenten in het eerste kwart van de zeventiende eeuw een belangrijk segment van de stedelijke financiële markt vormden.²⁸ We weten nog niet welke plaats de weesrenten innamen in het veel bredere aanbod van kredietinstrumenten dat uit de literatuur bekend is. Een groot deel van de kredietverlening was onderhands en zonder formele voorwaarden. Grotere leningen werden afgesloten voor schepenen of bij een notaris. Kleine leningen konden onderling, op gestandaardiseerde voorwaarden, worden vastgelegd door voorgedrukte formulieren te kopen bij een drukker of boekhandelaar. Bij de bank van lening kon (micro)krediet worden verkregen tegen inlevering van een onderpand.²⁹ Als we dit palet aan opties overzien, is de vraag wat de plaats van weesrenten in lokale stedelijke kredietmarkten eigenlijk was.

De vraag naar de opkomst van de weeskamer en de financiële functie is eveneens relevant voor de weeskamers in de overzeese gebieden die daar alom

²⁶ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 30-32.

²⁷ Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*, 57-59.

²⁸ M. Malestein, G. Willemsen, *De weeskamer van Schiedam. Een sociale instelling als verstrekker van microkredieten* (unpublished MA thesis Utrecht University 2014).

²⁹ O. Gelderblom, J. Jonker, C. Kool, 'Direct Finance in the Dutch Golden Age', *Economic History Review*, 69, 4 (2016) 1178–1198. O. Gelderblom and J. Jonker, 'Growing apart together. Patterns of private debt in the Northern and Southern Low Countries, 1500-1780', paper presented at IISH workshop A Peak at the Neighbors (9 November 2018). O. Gelderblom, M. Hup, J. Jonker, 'Public Functions, Private Markets: Credit Registration by Aldermen and Notaries in the Low Countries, 1500–1800' in: M. Lorenzini et al. (eds.) *Financing in Europe*, Palgrave Studies in the History of Finance (2018) 163-194. J. Zuijderduijn, T. de Moor, 'Spending, saving, or investing? Risk management in sixteenth-century Dutch households', *Economic History Review*, 66, 1 (2013) 38–56. Ch. van Bochove, H. Kole, 'Uncovering Private Credit Markets: Amsterdam, 1660-1809', *TSEG* 11(3) 2014, 39-72. A.E.C. McCants, 'Goods at Pawn', *Social Science History* 31:2 (summer 2007).

aanwezig waren. In een gedenkschrift bij het 300-jarig bestaan van de weeskamer van Batavia wordt een globale chronologie geschetst die doet vermoeden dat daar veel geld omging en dat de rol van de VOC niet te onderschatten was.³⁰ Kunnen we de ontwikkeling van deze weeskamer reconstrueren en de rol van de VOC ontrafelen? Was het functioneren van de weeskamer van Batavia hetzelfde als dat van zijn Hollandse evenknie? Als dit functioneren afweek waardoor werd dat dan veroorzaakt? Kan het onderzoeken van de ontwikkeling van de weeskamer van Batavia helpen om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de Hollandse weeskamers, door te kijken naar de drijvende krachten achter de groei van de weeskamer, de kwaliteit van het bestuur, de omgang met geld en het belang van de weeskamer als financiële instelling voor de stad?

In het verlengde daarvan verdient het functioneren van de weeskamers en de manier waarop weeskamers werden bestuurd aandacht. De weeskamer was een stedelijke instelling met een typische overheidstaak: zorgdragen voor een kwetsbare groep als de gebruikelijke familieverbanden wegvielen. Hoe zorgvuldig werden die belangen van weeskinderen behartigd? Werd deze instelling gedurende zijn hele bestaan goed bestuurd? Of leidde de aanwezigheid van geld tot problemen, wellicht zelfs tot fraude of corruptie zoals sommige auteurs lijken te suggereren?³¹ Het beeld dat uit bestaand onderzoek naar voren komt, is niet onverdeeld positief over het functioneren van de weeskamer als instelling. Dat geldt zowel voor Holland, als voor de weeskamer van Batavia, waar wordt opgemerkt dat er 'knevelarijen' plaatsvonden.³² Samen met enkele artikelen over incidenten, roept dit genoeg vragen op over het bestuur van de weeskamer om verder te onderzoeken.³³

³⁰ Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 7-21.

³¹ J.D. Meijer, *Vervolg der briefwisseling van eenige regtsgeleerden over de aanstaande Nederlandsche Wetgeving* (Leiden 1814) 89. D.H. Levyssohn, *Wetgeving betreffende de nalatenschappen vroeger door wees- en momboirkamers beheerd* (Den Haag 1855) XV-XVI. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 83.

³² Buyskens, *Weeskamer te Batavia*, 6.

³³ J. Geselschap, 'Rumoer over Jan van Dam', *Holland* derde jaargang nr. 1 (1971) 29-32. M. Bosman, *De polsslag van de stad. De Amsterdamse stadskroniek van Jacob Bicker Raije (1732-1772)* (Amsterdam 2009) 41-42.

Samengevat is de hoofdvraag van dit onderzoek het verklaren van de opkomst, ontwikkeling en ondergang van weeskamers in de vroegmoderne periode. Het onderzoek richt zich op de casus Holland vanwege de actieve rol die Hollandse weeskamers namen in het beheer van financiën. Ik zet daarbij de ontwikkeling van de Hollandse weeskamers af tegen de ontwikkeling in verschillende Europese regio's en elders in de Republiek. Ik voeg een aantal nieuwe perspectieven toe aan het bestaande onderzoek. Ten eerste beschouw ik weeskamers als zekerheidsarrangement binnen een breder scala van zekerheidsarrangementen in de vroegmoderne tijd. Ik onderzoek de lange ontwikkelingslijn van de weeskamer en hoe demografische en economische aspecten, de opkomst en ondergang van weeskamers kunnen verklaren. Ten tweede benader ik de weeskamer als financiële instelling. Ik analyseer de financiële functie van de weeskamer en zijn financieel instrumentarium, en probeer het belang van de weeskamer voor de stedelijke financiële markt te achterhalen. Ten derde kijk ik naar de weeskamer als vroegmoderne overheidsorganisatie. Door zowel naar Hollandse casussen, als naar de weeskamer van Batavia te kijken ontstaat een vergelijkend perspectief dat inzicht biedt in het functioneren en het lerend vermogen van deze vroegmoderne bureaucratie.

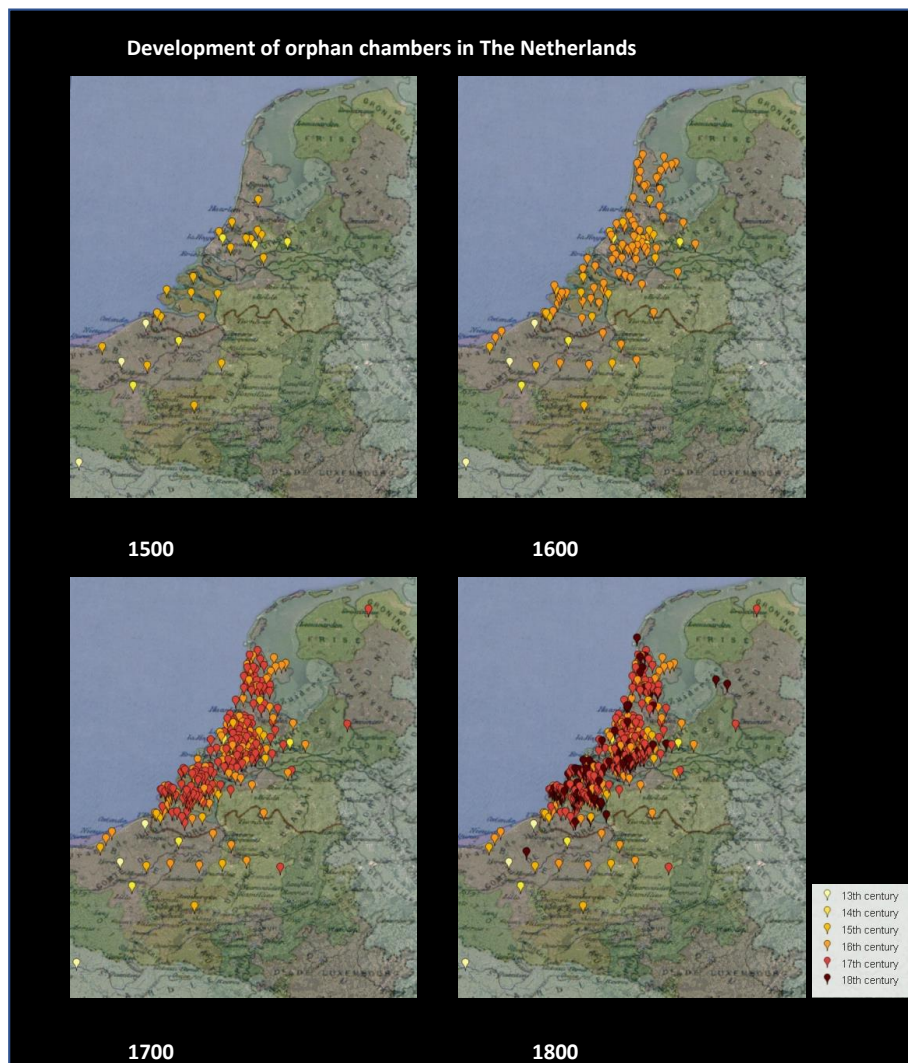
1.2 Aanpak en bronnen³⁴

Om deze vragen te kunnen beantwoorden was het nodig om eerst een overzicht te creëren dat laat zien waar weeskamers waren en sinds wanneer, en vervolgens te bepalen welke mogelijkheden het beschikbare archiefmateriaal van weeskamers bood. Het werk van De Roever, dat laat zien weeskamers vooral voorkwamen in Vlaanderen, Holland, Zeeland en Utrecht, is gebruikt als startpunt.³⁵ Met behulp van de websites van archiefinstellingen, heb ik een Excelbestand samengesteld van alle weeskamers in de Nederlanden die nog enige sporen in de archieven hebben nagelaten. Aan dit bestand heb ik alle aanwijzingen uit de literatuur toegevoegd. Het overzicht van weeskamers dat zo ontstond heb ik op kaart gezet, met kaartlagen per eeuw. Als deze kaartlagen achter elkaar worden gezet, wordt de opkomst van deze weeskamers door de eeuwen heen zichtbaar. In figuur 1, hieronder, is te zien dat rond 1500 alleen in een beperkt aantal grote steden weeskamers waren, veelal dateren deze weeskamers uit de late middeleeuwen. Rond 1600 hadden alle steden in Holland, Zeeland en Utrecht een weeskamer. In de zeventiende en achttiende eeuw nam het aantal weeskamers in hoog tempo toe en leken ook veel dorpen in het westen een weeskamer te krijgen. In deze dorpen was echter geen sprake van separate organisatie; het ging om schout en schepenen of een ambachtsheer die wanneer dat nodig was, als weesmeester optraden. Niet te zien op deze kaarten is dat in de loop van de negentiende eeuw de weeskamers verdwenen. In het door de Fransen geïntroduceerde wetboek van 1811, kwam de weeskamer niet meer voor. De afwikkeling van de nog bestaande weeskamers was echter ingewikkeld, omdat van veel nalatenschappen de rechtmatige eigenaar niet meer te achterhalen was.

³⁴ Bij aanvang van het promotietraject is gekozen voor een proefschrift bestaande uit vier artikelen. Met instemming van de onderzoeksdirecteur van het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis is gekozen voor het gebruik van zowel het Nederlands als het Engels. Om lezers uit beide taalgebieden te bedienen zijn samenvattingen in beide talen toegevoegd. De hoofdstukken twee, drie, vier en vijf zijn als tijdschriftartikelen geschreven. Hoofdstuk twee is inmiddels gepubliceerd en de drie andere hoofdstukken zullen eveneens aan tijdschriften aangeboden worden.

³⁵ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 11-12.

Bovendien bleken de weeskamers een reeks fondsen te beheren, onder andere van hofjes. Dit proces duurde nog tot 1880 en resulteerde in de storting van 6,5 miljoen gulden in de Nederlandse staatskas.³⁶

Figuur 1 Weeskamers in de Nederlanden naar eeuw van ontstaan³⁷

³⁶ S.J. Fockema Andreae, *Inleiding bij het archief der Algemene Commissie tot Liquidatie der voormalige Wees- en Momboirkamers*, (1648) 1852-1880 (Nationaal Archief 1946) 7-9. Smit, *Afstervingsproces*, 101.

³⁷ Gebaseerd op inventarisatie van indicaties uit literatuur en van archiefindexen die laten zien uit welk jaar de eerste administratie of de oudste ordonnantie stamt. Zie annex 1 voor uitgebreidere verantwoording.

Uitgebreide bestudering van in Nederland beschikbare weeskamerarchieven leerde dat het archiefmateriaal dat van weeskamers bewaard is gebleven, beperkt is, gefragmenteerd en zeer heterogeen van aard.³⁸ Het is daarom onmogelijk om de ideale en volledige analyse van de ontwikkeling van alle Hollandse weeskamers te maken, waarmee een compleet beeld zou zijn geschapen van hoeveel weeskinderen zij wanneer onder hun hoede hadden, hoeveel kapitaal zij beheerden en hoe dat varieerde. Wél zijn er enkele weeskamerarchieven van grote Hollandse steden, zoals Leiden, Gouda, Dordrecht en Amsterdam, die zeer rijk bronnenmateriaal bevatten uit de hoogtijdagen van de weeskamer in de zeventiende eeuw. Deze inzichten over het chronologisch verloop van weeskamers en over de beschikbaarheid van archiefmateriaal maakten het mogelijk een onderzoeksroutte uit te zetten, waarmee de onderzoeksvragen konden worden beantwoord. De combinatie van het materiaal van een paar grote weeskamerarchieven van belangrijke Hollandse steden en van de weeskamer van Batavia, met materiaal uit diverse andere weeskamerarchieven, contemporaine regelgeving en de literatuur, leverde alle benodigde puzzelstukjes op.

De algemene ontwikkeling van Hollandse weeskamers was te reconstrueren met behulp van onder andere weesboeken, voogdijregisters en seclusieregisters van onder meer Amsterdam, Leiden, Gouda, Rotterdam, Dordrecht en de Beemster. Weesboeken zijn in vrijwel alle archieven van weeskamers terug te vinden. In deze boeken werden alle handelingen van de weeskamer, per kind of per erfenis, in chronologische volgorde geregistreerd. Gebruik van deze bron is lastig omdat de aantekeningen soms summier zijn en optellingen nooit werden gemaakt. De stand van zaken van een boedel is uit weesboeken daarom niet af te leiden en deze bron is niet geschikt om integraal te gebruiken. De weesboeken zijn gebruikt om inzicht te krijgen in de manier van werken en van de hoeveelheid werk op de weeskamer. Weesboeken zijn echter niet geschikt om een compleet overzicht te scheppen. Seclusieregisters zijn veel zeldzamer, maar wel veel makkelijker in gebruik omdat ze

³⁸ Alkmaar, Amsterdam, Brouwershaven, Delft, Den Haag, De Rijp, Dordrecht, Enkhuizen, Gouda, Graft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven, Utrecht, Warmerhuizen, Zierikzee.

uitsluitend eenmalige handelingen van seclusie van de weeskamer registeren. Daardoor was het voor een aantal weeskamers mogelijk om complete tellingen van seclusies voor een aantal jaren te maken.

Om de financiële functie van de weeskamer te begrijpen is gekozen voor een analyse van de weesrenten die verkocht werden door de weeskamer van Leiden, de tweede stad van Holland. Leiden was net als Haarlem een belangrijk textielcentrum en net als Amsterdam en andere Hollandse steden was het een stad met een kleine elite, een bescheiden middenklasse en een grote groep mensen die financieel nauwelijks het hoofd boven water konden houden. Tegen deze sociaaleconomische achtergrond onderzochten we de weesrenten. Het Leids weeskamerarchief is vrijwel volledig bewaard gebleven, zodat we niet alleen beschikken over afschriften van weesrentencontracten maar ook over registers waarin de weesmeesters de stand van zaken van deze weesrenten bijhielden. Vergelijken met de beschikbaarheid van archiefmateriaal elders in Holland zijn de Leidse weeskamerbronnen uitzonderlijk rijk. Gelijkaardig archiefmateriaal is er daarnaast alleen voor kleinere plaatsen, zoals Enkhuizen en Schiedam.³⁹ De Leidse bronnen maken het bovendien mogelijk om de hele ontwikkeling van weesrenten te reconstrueren - van hun introductie in de zestiende eeuw tot hun verdwijnen in de 18de eeuw. Samen met de bestaande literatuur over de juridische vorm van weesrenten en reconstructies van hun gebruik in Enkhuizen en Schiedam kon zo de financiële functie van dit door Hollandse weeskamers gebruikte instrument in kaart worden gebracht.⁴⁰ De inhoud van de gebruikte Leidse bronnen wordt in detail toegelicht in Annex 2.

Inzicht in het weeskamerbestuur heb ik onderzocht aan de hand van dossiers van probleemgevallen, met name bij de weeskamers van Gouda, Leiden en Dordrecht. Deze dossiers maken het mogelijk om te achterhalen hoe de steden

³⁹ In het Amsterdamse weeskamer archief ligt een bescheiden hoeveelheid materiaal in de vorm van weesrentecontracten over een beperkt aantal jaren. Zeer waarschijnlijk gaat het daarbij om een restant van wat er ooit was. Inv. nrs. 904-908, Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de Voormalige Weeskamer (5073) SAA.

⁴⁰ Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*. Malestein, Willemsen, *De weeskamer van Schiedam*.

optraden bij problemen, hoe ze probeerden het gebeurde te reconstrueren, de administratie te herstellen en te achterhalen hoe de financiële schade moest worden hersteld. In aanvulling daarop zijn diverse andere bronnen gebruikt, zoals memoriaalboeken en penningboeken, onder andere om inzicht te krijgen in de aanwezigheid op de weeskamer van weesmeesters en hun personeel.

Archiefmateriaal van de weeskamer van Batavia, aanwezig bij het Nationaal Archief in Den Haag, maakte het mogelijk inzicht te creëren in de ontwikkeling van de hoeveelheid kapitaal in beheer van de weeskamer en hoe de weeskamer dit kapitaal werd belegd.

1.3 De inhoud van dit proefschrift

In dit proefschrift analyseer ik de opkomst, ontwikkeling en ondergang van weeskamers in de vroegmoderne periode. Ik heb vier verschillende invalshoeken gekozen om het verschijnsel weeskamer te onderzoeken die in hoofdstuk twee, drie, vier en vijf worden uitgewerkt en hieronder uitgebreider worden beschreven. Tezamen geven deze vier invalshoeken een antwoord op de hoofdvraag en individueel sluiten deze invalshoeken aan op vragen die de literatuur opwerpt. Eerst heb ik de achtergrond van het verschijnsel weeskamer en de opkomst ervan onderzocht door naar de Europese context van de Hollandse weeskamers te kijken. Daarmee werd het mogelijk antwoord te geven op de vraag wanneer en waarom weeskamers ontstonden en of zij bijzonder waren voor Holland. Om de financiële functie van de weeskamer in kaart te brengen heb ik me gericht op het belangrijkste financiële instrument van de weeskamer, de weesrente. Daarbij heb ik de weeskamer van Leiden als casus gebruikt. Met deze benadering was het mogelijk antwoord te geven op de vragen rondom de weeskamer als financiële instelling; was de weeskamer een belangrijke financiële instelling en werkte het instrument weesrente. De derde belangrijke vraag die de literatuur opwerpt gaat over het al dan niet goed functionerende bestuur van de weeskamers. Leidden fraude en mismanagement tot hun ondergang? Deze vraag heb ik onderzocht aan de hand van een aantal Hollandse casussen. Ten slotte heb ik de koloniale situatie van de weeskamer van Batavia gebruikt om alle voorgaande vragen nogmaals te bezien door de spiegel van de situatie aldaar.

In het tweede hoofdstuk van dit proefschrift, *In Loco Parentis: Holland's orphan chambers in a European context*, ga ik in op de achtergrond van het ontstaan van weeskamers en soortgelijke instellingen in diverse Europese regio's en laat ik de context van de ontwikkeling van Hollandse weeskamers zien. Waarom waren weeskamers noodzakelijk en waarom op dat moment? We weten dat weeskamers,

en gelijksoortige instellingen met andere namen, op veel plekken in West-Europa voorkwamen. Op basis van het bestaande grondige juridische onderzoek, is de werking van Hollandse weeskamers en hun juridische ontstaansgeschiedenis te reconstrueren. Een overkoepelende analyse die de achtergrond van de opkomst, ontwikkeling en de verdwijning van weeskamers kan verklaren, was er echter nog niet. Met behulp van de literatuur over de Europese ontwikkelingen en archiefonderzoek in Hollandse weeskamers, laat ik zien dat weeskamers verschenen waar snelgroeïende en welvarende steden opkwamen. Duidelijk wordt dan dat weeskamers beschouwd moeten worden als stedelijke zekerheidsarrangementen, die een oplossing boden voor een veelvoorkomend levenscyclusrisico, namelijk het risico om op jonge leeftijd wees te worden. Weeskamers leverden geen fysieke maar financiële zorg; ze zorgden dat erfenissen veilig werden gesteld tot het weeskind meerderjarig was en ze zorgden dat op de erfenis een rendement werd gerealiseerd.

De belangrijkste doelgroep van de weeskamer waren minderjarige kinderen die één of beide ouders kwijtraakten, een erfenis kregen en bij familie of vrienden onderdak vonden. Van oudsher was de zorg voor weeskinderen en hun geld een familiezaak met een overheid op de achtergrond, die bijspiong als de familie niet in staat was deze rol op te pakken. De grote demografische veranderingen in de snelgroeïende steden maakten echter dat de overheid zich genoodzaakt zag in te grijpen en zo kreeg het arrangement een verplichtend karakter. In diverse steden in Noord-Italië, Engeland en Vlaanderen zien we de opkomst van weeskamers en de omslag naar een overheid die verregaand ingrijpt in de late middeleeuwen. Deze ontwikkeling speelde zich in de Hollandse steden ongeveer een eeuw later af dan in de Vlaamse steden. In de vroegmoderne Hollandse steden was zonder uitzondering een weeskamer aanwezig die de taken ten aanzien van voogdij, erfenissen en familiekapitaal verzorgde. Aan het einde van de vroegmoderne tijd nam het aantal weeskinderen met een erfenis in de Hollandse steden af en bijgevolg daalde de klandizie van de weeskamers en waren ze in die vorm niet meer nodig.

In hoofdstuk drie, *Orphan chamber loans; success and failure of a credit instrument designed for orphans. A seventeenth-century Leiden case study*, onderzoek ik de weesrenten die door de weeskamers gebruikt werden om het vermogen van de weeskinderen te laten renderen. Hoe de weesrente in de praktijk werkte, is slechts in beperkte mate bekend. In deze paper analyseer ik met behulp van uitgebreid archiefonderzoek in detail dit financiële instrument, dat specifiek voor de weeskamer of liever voor weeskinderen was ontworpen. Weesrenten waren gestandaardiseerde kredietinstrumenten die door alle Hollandse weeskamers gebruikt werden. De voorwaarden van deze leningen waren toegespitst op de specifieke noden van weeskinderen. Weesrenten waren daarom lange-termijn leningen die meestal alleen werden verstrekt op basis van een onderpand, in de vorm van onroerend goed. Het archief van de Leidse weeskamer bevat een complete set van ongeveer 11.000 contracten van weesrenten over een periode van 130 jaar, van het begin van het registreren van dit instrument in 1597, tot het volledig in onbruik raken ervan na 1727. Dit omvangrijke archiefmateriaal heb ik gebruikt om de ontwikkeling van weesrenten te reconstrueren aan de hand van de omvang van de lening, de variatie daarin, de looptijd, het rentepercentage, het onderpand en wie de mensen waren die deze leningen afsloten.⁴¹ Vervolgens heb ik de weesrente, wat betreft gemiddelde omvang van de lening en totaal leenvolume, afgezet tegen andere kredietmogelijkheden die de vroegmoderne Hollandse markt in Leiden bood, namelijk leningen gesloten voor schepenen, notariële leningen en hypotheek. In Leiden blijkt de weesrente vooral succesvol in de periode waarin de stad sterk groeide en veel nieuwe huizen bouwde. De hoeveelheid weesrenten die in omloop kon worden gebracht, hing ook af van de omvang van de vermogens van de weeskinderen wier boedel door de weeskamer beheerd werd. In de tweede helft van de zeventiende eeuw kreeg de Leidse economie flinke klappen te verwerken en groeide de stad niet meer. Erfenissen namen in omvang af en bovendien kozen

⁴¹ Veel dank aan Eline Gielen en Lourens Schuijtemaker die als studentassistenten hielpen bij het verzamelen van de data.

sommigen ervoor om in hun testament een clause op te nemen waardoor de weeskamer het beheer niet meer op zich mocht nemen. Deze ontwikkelingen zorgden voor het opdrogen van de geldstroom richting de weeskamer. Een combinatie van gebrek aan aanbod van geld en gebrek aan vraag naar deze specifieke vorm van kredietverlening, zorgden ervoor dat het gebruik van weesrenten in Leiden sterk af nam en al voor het einde van de zeventiende eeuw nauwelijks meer gebruikt werd op de Leidse financiële markt.

In het vierde hoofdstuk, *Aan fraude ten onder? Het bestuur van Hollandse weeskamers in de zeventiende en achttiende eeuw*, onderzoek ik de kwaliteit van het bestuur van weeskamers. In bestaand onderzoek worden incidenten genoemd. Sommige auteurs menen dat fraude en mismanagement een rol hebben gespeeld in de neergang van weeskamers. Anderen, daarentegen, menen dat dit niet de oorzaak van de neergang was. In dit hoofdstuk onderzoek ik hoe we de problemen die zich voordeden moeten beoordelen. Waren het incidenten of waren ze een teken van een structureel probleem met het bestuur van weeskamers? Binnen de weeskamer werden de belangrijkste taken, en zeker de financiële taken, uitgevoerd door de secretaris. Ik analyseer de theorie en de praktijk van de financiële functie van de weeskamer, meer in het bijzonder de rol van de secretaris. Hierbij gebruik ik de literatuur over vroegmoderne (financiële) bureaucratieën en literatuur die de theorie van Weber over een ideale bureaucratie toetst aan de praktijk. Daarnaast kijk ik naar de contemporaine regelgeving van de weeskamer die het gewenste theoretisch functioneren van de weeskamer laat zien en waarin de rollen van de weesmeesters en de secretaris zijn beschreven. Op die manier kan ik het functioneren van de weeskamer en van de secretaris in een breder, contemporain kader plaatsen.

Met behulp van archiefonderzoek kijk ik hoe de theorie van de regelgeving in de praktijk uitpakte. Vier casussen van de weeskamers van Amsterdam, Dordrecht, Gouda en Leiden zijn daarbij leidend. De archieven van de weeskamers van Gouda en Leiden bevatten uitgebreide dossiers over de afwikkeling van grote financiële problemen met een secretaris. Aan de hand van deze dossiers kon ik een precieze

analyse maken van wat zich daar afspeelde en hoe het zover gekomen was. De casussen van Amsterdam en Dordrecht zijn relevant, omdat ze laten zien dat de opvatting van steden over de rol van de secretaris daar afweek. Alle steden waren zich zeer bewust van de risico's van de omgang met het geld van de weeskinderen en zochten naar manieren om die risico's te beperken. Met dit onderzoek laat ik zien dat het Weberiaanse ideaal van een bureaucratie in de vroegmoderne praktijk lastig te benaderen was. De weeskamer kon echter ondanks dat goed functioneren, tot het moment dat de bestuurders hun interesse in het functioneren van de weeskamer verloren. Gebrekkig toezicht leidde in de nadagen van de weeskamer tot problemen.

In het vijfde hoofdstuk, *Dutch money in the tropics. The development of the orphan chamber of Batavia and its relationship with the VOC, 1624-1818*, ligt de focus op de ontwikkeling van de weeskamer van Batavia. In het Nationaal Archief ligt een vrijwel complete reeks journalen en grootboeken van de weeskamer van Batavia over de periode 1700 tot 1790. Daarnaast is enig materiaal voorhanden over de financiële situatie van de weeskamer in de zeventiende eeuw, vanaf de oprichting in 1624. Uit dit omvangrijke archiefmateriaal heb ik kerncijfers gehaald ten aanzien van de financiën van de weeskamer van Batavia. Het gaat dan met name om de hoeveelheid kapitaal onder beheer van de weeskamer, hoe dit geld werd belegd, welk deel bestond uit VOC-schuld en de ontwikkeling van die gegevens. Ik laat aan de hand van die cijfers, in combinatie met de regelgeving van Batavia, zien dat de ontwikkeling van deze weeskamer, ondanks identieke juridische fundamenten, heel anders verliep dan de ontwikkeling van weeskamers in Holland. De demografische omstandigheden, met hoge sterfte, veel mensen zonder familie en Europeanen die lokaal kinderen verwekten, zorgden ervoor dat in Batavia grote behoefte was aan een dergelijke instelling. Binnen enkele decennia na het ontstaan van Batavia waren in de stad grote aantallen weeskinderen en werd de stad geconfronteerd met veel, soms hoge, erfenissen van wie onduidelijk was wie de erfgenaam was. Deze afwijkende demografische omstandigheden zorgden ervoor dat de weeskamer van Batavia veel langer klandizie behield, dan weeskamers in Holland. De anders

samengestelde bevolking, het bestuur door de VOC, en de aanwezigheid van grote hoeveelheden geld zonder duidelijke eigenaar, zorgden voor een ontwikkeling van de weeskamer die sterk afweek van die van weeskamers in Holland. Dit hoofdstuk biedt zo een spiegel voor de geschetste ontwikkelingen in de drie voorafgaande hoofdstukken, waarin de demografische ontwikkelingen als verklaring voor de ontwikkeling van de weeskamer, de financiële functie van de weeskamer en het weeskamerbestuur aan de orde kwamen.

In het afsluitende hoofdstuk van dit proefschrift zet ik de conclusies uit de vier hoofdstukken af tegen de vragen over de Hollandse weeskamers, zoals geformuleerd in deze inleiding. We zien dan dat de opkomst van Hollandse weeskamers, net als elders in Europa, samenhang met belangrijke demografische veranderingen in de steden die forse druk veroorzaakten op de stedelijke samenleving en het stedelijke apparaat. Weeskamers moeten dan ook gezien worden als een belangrijk stedelijk zekerheidsarrangement; de stad zorgde ervoor dat kinderen die op jonge leeftijd hun ouders verloren de erfenis kregen waar ze recht op hadden en zo konden deze weeskinderen, als ze eenmaal meerderjarig waren, een goede start maken in hun volwassen leven. Het in onbruik raken van weeskamers werd veroorzaakt doordat de demografische druk in de steden was afgenomen, maar ook doordat de financiële markt andere oplossingen bood.

Chapter 2

In Loco Parentis: Holland's orphan chambers in a European context

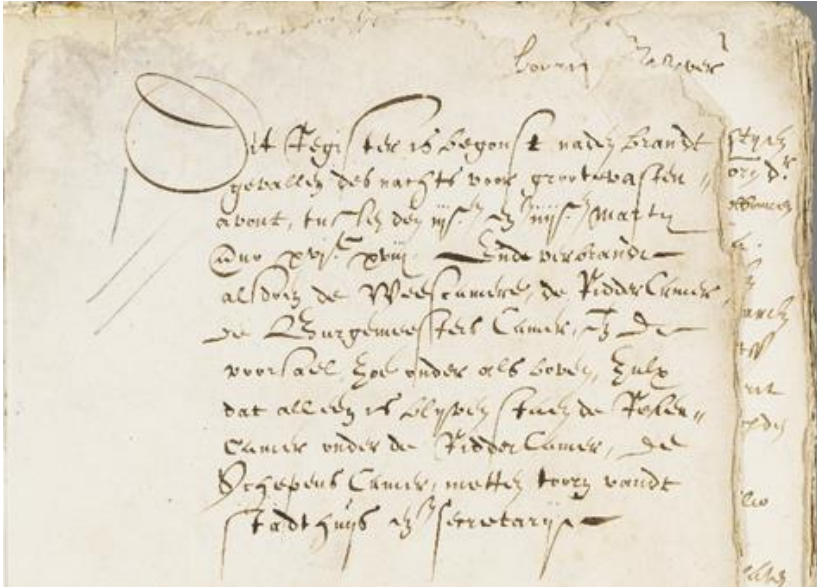

Illustration 3 Registers van inschrijving van wezen en halfwezen, 1618-1661, inv. nr. 454, archief weeskamer Delft, AD

This register of orphans and half-orphans was started after Delft city hall was destroyed in a fire on the night of 3 to 4 March 1618. Most archives contain orphan books and large numbers of so called estate papers (boedelpapieren), papers belonging to a certain inheritance. However, it is very likely that these are only the estate papers that were never retrieved by the orphans. When orphans reached majority, they went to the orphan chamber, signed the paper work to relieve the orphan masters of their duty, and subsequently received their money and the relevant paper work.

The text on the first page of the register reads: *Dit register is begonst na den brandt gevallen des nacgten voor grootvasten avont, tussen den iiiien en iiiien martij anno 1618 ende verbranden aldus de weescamer, riddercamer, de burgemeesters Camer ende de voorsael. Ende onder als boven sulx dat alleen is blijven staen de rekencamer onder de Riddercamer, de schepenen camer metten tooren van t stadhuis ende secretarije.*

2.1 Introduction⁴²

Nowadays we are familiar with a range of arrangements that are designed to protect us against life-cycle events (such as falling ill, aging, or partner loss), disasters, or the loss of property. Think of commercial arrangements such as life insurance, health insurance, funeral insurance, and fire insurance, but also collective welfare arrangements such as social security organised by labour unions or the state. Some of these collective welfare arrangements date from the middle ages or the early modern period. For instance, when guild members died, some guilds paid for their funeral or paid their widows an allowance. Another well-known example of a collective welfare arrangement was the poor relief provided by many churches and cities. Strikingly, the life cycle risk of becoming an orphan, and the provisions for that risk, barely receive attention in these overviews.⁴³

The risk of parental loss before adulthood, before a child's legal age, was ten times higher in the sixteenth century than in the twentieth century. Moreover, most of these orphans and half-orphans were very young.⁴⁴ Becoming an orphan was just as common then as it is to have divorced parents nowadays.⁴⁵ Generally, when we think of the care for orphans, we tend to think of orphanages. However, the capacity of orphanages was limited, and most orphans stayed with friends and family.⁴⁶ The more general interest of the family was to ensure the safe transfer of property from one generation to the next. Therefore, special attention would be paid to the child's

⁴² This chapter is a slightly longer version of the paper 'In Loco Parentis' that has been published in November 2021 in *History of the Family*. ([In Loco Parentis: Holland's orphan chambers in a European context.](#))

⁴³ Van Leeuwen, *De rijke Republiek*, 10-17. Van Gerwen, Van Leeuwen, (red.) *Studies over zekerheidsarrangementen*. The introductory chapters of both books also review the international literature on risk and insurances.

⁴⁴ Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 309. E. Clark, 'City Orphans and Custody Laws in Medieval England', *The American Journal of Legal History* Vol. 34, No. 2 (Apr. 1990) 177.

⁴⁵ Ch. Carlton, 'The Widow's Tale: Male Myths and Female Reality in 16th and 17th Century England', *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* Vol. 10, No. 2 (Summer 1978) 121-122.

⁴⁶ Groenveld, et al., *Wezen en boefjes*, 29-32. J.P. Vredenberg, *Als off sij onse eigene kinderen weren. Het burgerweeshuis te Arnhem 1583-1742*. (Arnhem 1983) 7-9, 65. A.E.C. McCants, *Civic Charity in a Golden Age. Orphan Care in Early Modern Amsterdam* (Urbana and Chicago 1997) 23, 34, 212.

inheritance.⁴⁷ In some periods and under circumstances of demographical flux, families were unable to devote adequate attention to this issue, thus increasing the risk that orphans would never receive their inheritance.

Remarkably similar orphan care institutions existed side-by-side with orphanages across medieval and early modern Europe which should be viewed as welfare arrangements addressing a very common life cycle risk. Various these institutions were called *ufficiale dei pupilli* in Italy⁴⁸, Court of Orphans in Britain⁴⁹, *gardes d'orphènes*, or *weeskamers* in the Low Countries.⁵⁰ Similar institutions existed under other names in for instance Germany⁵¹, Spain, and Portugal.⁵² These institutions acted *in loco parentis*; they appointed⁵³ and supervised guardians for orphans whose physical needs were taken care of by friends or family and they also monitored proper management of an orphan's assets, if any. Colonial powers exported and implanted these institutions in the Caribbean, the Americas, and Asia.⁵⁴

⁴⁷ J.S.L.A.W.B. Roes, *Het naaste bloed erfde het goed* (Deventer 2006) 275.

⁴⁸ Fisher, *The State as Surrogate Father*. McGough, 'Women, Private Property', 32-53. Carpentier, *Une ville devant la peste noire*.

⁴⁹ Carlton, *Court of orphans*. Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 307-316. Carlton, 'Changing Jurisdictions'. 124-136. Barron, *London in the Later Middle Ages*, 268-271. S.L. Thrupp, *The Merchant Class of Medieval London* (Michigan 1948) 28-29.

⁵⁰ Flanders: Godding, 'L'ordonnance du Magistrat bruxellois', 149-174. Espinas, *Les finances de la ville de Douai*. Espinas, *La vie urbaine de Douai*. Marchand, 'Les gardes d'orphènes', 268-299, 469-496. Danneel, *Weduwen en wezen*, specifically, 131-166. Vannieuwenhuysse, *De weeskamer van Kortrijk*. Maddens, 'Twee belangrijke Kortrijkse instellingen'. Monballieu, *De weeskamer te Mechelen*. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven*. Boumans, *Het Antwerps Stadsbestuur*, 148-150. Maréchal, 'Het weezengeld', 1-41.

Holland: Bergsma, *Over de weeskamers*. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*. W.F.H. Oldewelt, *Amsterdamsche archiefvondsten* (Amsterdam 1942). De Gou, *De weeskamer*. Smit, *De Zuidhollandsche Weeskamers*. Hempenius-van Dijk, *De Weeskamer*.

⁵¹ Friendly communication by Th. M. Safley on Augsburg. E. Isenmann, *Die Deutsche Stadt im Mittelalter 1150-1550 Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft* (Wien 2012) 488-489. Conrad, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 411.

⁵² In Spain, the institution was called *procuradores huérfano* (friendly communication by R. Grafe). De Asso y del Rio, De Manuel y Rodriguez, *Civil Law of Spain*. M.A. Lopes, I. Drumond Braga, *The Portuguese Social Care System in the Modern Age: An Originality Case in Catholic Europe? Social assistance and solidarity in Europe from the 13th to the 18th centuries (Proceeds of conference Florence April 2012)* 42.

⁵³ In some cases proposed by family or based on the last will and testament.

⁵⁴ Dennis, 'Orphans' Court and Register of Wills', 210-223. W.G. Hawkins, 'Orphans' Courts in Pennsylvania', *The American Law Register and Review* Vol. 44, No. 7, Volume 35 New Series (July 1896) 438-443. Van Zwieten, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam', 319-340. Buyskens, *Weeskamer te Batavia*. Weeskamer Batavia (red.) *Gedenkschrift*. H.C. Gall, 'De weeskamer in

The literature about these orphan chambers helps us understand the emergence of orphan chambers within Europe's urban administrative context. Most authors focus on legal aspects and find that the legal origins of orphan chambers can be found in a transfer of feudal rights to fledgling cities.⁵⁵ However, the legal approach still leaves several key aspects of their evolution and functions unexplained. In some regions, orphan chambers appear early, in others, like Holland, late and clustered.⁵⁶ As we will see, some orphan chambers developed into public financial institutions; others did not. In some places, orphan chambers grew fast, only to wither away and disappear around 1800; in others, for example the Dutch Indies, current Indonesia, they managed to prolong their existence until today.⁵⁷

Work on Italian orphan chambers has furthered our understanding by adding a new, demographic dimension to their origins. Following the Black Death, Florence, Orvieto, and Siena set them up to provide citizens with public guardianship facilities because high mortality had boosted the number of orphans while devastating family arrangements to care for them.⁵⁸ Work on the English court of orphans stresses the urban character as well as the social character of this institution; in cities both wealth and social ties were more volatile than in a rural setting, making the transfer of assets to the next generation more difficult.⁵⁹ These new and different dimensions help us to better understand what prompted city governments in some cases to

Nederlands-Indië 1624-1848. Aspecten van haar uitsluiting bij testament', *Tombola* (1988) 25-39. 'Geschiedkundig tafereel der weeskamer aan de Kaap de Goede Hoop', *Het Nederduitsch Zuid-Afrikaans Tijdschrift*, deel 8 t/m 13 (1831-1836). Suriname, nieuwe weeskamer, 'Inventaris van het digitaal duplicaat van het archief van de Nieuwe Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelkamer in Suriname, (1700) 1788-1828', NA. J. van Soest, *Trustee of the Netherlands Antilles. A history of money, banking and the economy with special reference to the central Bank of the Netherlands Antilles 1828-6 February 1978* (Zutphen 1980). Coates, *Convicts and Orphans*, 122-126.

⁵⁵ Among others: Bergsma, *Over de weeskamers*. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*. De Gou, *De weeskamer*. Smit, *De Zuidhollandsche Weeskamers*. Hempenius-van Dijk, *De Weeskamer*. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven*. Monballieu, *De weeskamer te Mechelen*. Carlton, *Court of Orphans*, 16. Clark, 'City Orphans', 169.

⁵⁶ Bergsma, *Over de weeskamers*. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*. De Gou, *Weeskamer van 's-Gravenhage*. Smit, *De Zuidhollandsche Weeskamers*.

⁵⁷ See Chapter 5.

⁵⁸ Fisher, *The State as Surrogate Father*. 3-4, 35. McGough, 'Women, Private Property', 32-53. Carpentier, *Une ville devant la peste noire*, 146.

⁵⁹ Carlton, *Court of Orphans*, 17, 65-81. Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 307.

adopt orphan chambers and also why they could appear clustered. However, why some orphan chambers developed broader financial functions and others did not, or why some of them disappeared after a time whereas others persisted remain open questions.

In this chapter, I analyse orphan chambers in the Dutch Republic, more specifically the province of Holland, to understand precisely those two aspects: what made orphan chambers adopt broader financial functions and what made these chambers disappear or persist. The richness of sources Holland orphan chambers archives offer, in a setting of economically fast developing cities, makes Holland an ideal case study. The case of Holland orphan chambers allows for a detailed analysis of their long-term development and makes it possible to show how their function changed when the demographic and economic context in which the orphan chambers operated developed. Setting Dutch orphan chambers against the background of their European counterparts, I argue that orphan chambers represented a form of social care which was largely driven by demographic dynamics. Under certain conditions, these urban institutions took over the responsibilities for orphans and their inheritances that traditionally resided with family and friends. Their primary functions, that is, appointing and monitoring guardians and ensuring an orphan's assets were properly managed, evolved into a form of public financial services which disappeared or persisted depending on a varying set of demographic and economic factors. As a consequence of their disappearance, the government's role was again reduced to monitoring how families handled an orphan's affairs.

The chapter is organized as follows. In Section two we will consider in more detail the development of orphan chambers in several areas in Europe. Sections three, four, and five are dedicated to Holland. Boasted by a large trading middle class, partially of migrant origin, Holland saw the advance of a network of increasingly wealthy cities in the early modern period. Orphan chambers in Holland, influenced by the framework of the Republic, developed from legal institutions to

financial institutions and a welfare arrangement for the middle classes. Archival material of several orphan chambers in early modern Holland allows for the reconstruction of their development, their financial management, and their decline. However, the amount and the nature of remaining archival material varies per orphan chamber, limiting the comparability between them in some cases. In Section three, we will analyse why dedicated orphan chambers were necessary and for whom. Next, we will look at financial management in Holland in Section four and at the decline of Holland orphan chambers in Section five. Section six concludes the chapter.

2.2 The emergence of a welfare arrangement

The basic principles defining guardianship can be found in Roman law and subsequently laid the legal foundations as Roman law was received as the civilian tradition.⁶⁰ Every minor had to have a guardian, and family was the first in line to decide on this guardianship. Governments intervened only if problems occurred. Furthermore, guardianship was first and foremost concerned with assets and not with the physical wellbeing of the minor. In feudal times that meant the lord of the land stepped in and decided on the custody arrangements of under-aged children if a problem occurred.⁶¹

The existing literature shows that orphan chambers and similar institutions emerged in the wake of a transfer of power from feudal lords to cities. By the thirteenth century, magistrates in the southern Low Countries such as Lille and Douai had supreme custody (*oppervoogdij*) over under-aged orphans. If problems arose in a family, this competence gave urban authorities the power to appoint and supervise guardians, and the obligation to oversee inheritances belonging to minors. Early in the thirteenth century, the magistrate of Douai could settle estates belonging to under-aged orphans and keep records of last wills and testaments. By 1296 the magistrate could even act as executor of estates and sell orphans' goods.⁶² In the same period, urban authorities in Artois and Picardy took care of valuables belonging to widows and orphans preventing them from becoming the victim of ill-intentioned family members; gold, silver, and jewellery were locked in the city chest until the child had reached legal age, along with cash, property deeds, and paperwork concerning loans or annuities.⁶³ Although some authors presume a widespread

⁶⁰ M. Kaser, F.B.J. Wubbe, *Romeins Privaatrecht* (Zwolle 1971) 306-313. R.W. Lee, *An introduction to Roman-Dutch law* (Oxford 1953) 1-6, 98-114.

⁶¹ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 4-12, 93-94. E. Clark, 'The Custody of Children in English Manor Courts', *Law and History Review* 333 (1985) 334-335.

⁶² Marchand, 'Les gardes d'orphènes à Lille', 270, 272, 280, 283. Espinas, *La vie urbaine de Douai*, 444-448.

⁶³ Ch. Dufour, 'Situation financière des villes de Picardie, sous Saint Louis', *Mémoires de la société des antiquaires de Picardie* deuxième série, tome V (Paris 1858) 584, 616.

distribution from the late thirteenth century throughout the entire area, only Bruges, Lille, and Douai provide well-described cases based on archival research for that early period.⁶⁴ A similar development took place in various Italian cities, by the twelfth century, and in thirteenth-century London; the city magistrate appointed guardians and kept oversight. In both England and Italy, the magistrate's involvement was limited to rich citizens and in Italy often only at the family's request.⁶⁵

In Northern Italy, the southern Low Countries, and England, the development of cities into economically important and administratively powerful centres generated not only population growth but also led to typical urban problems. About a century later the same development took place in the northern Low Countries. Cities saw a steady flow of immigrants and frequent epidemics and poor living conditions led to high mortality.⁶⁶ Urban authorities were confronted with soaring numbers of under-aged orphans; most of these orphans and half-orphans were very young. In fourteenth-century London, more than a quarter of the children who lost a parent were younger than six.⁶⁷ In the growing cities, the existing arrangement, with families in the lead and urban authorities in the background, no longer sufficed, prompting the emergence of a broader and mandatory welfare arrangement. The success of the middle classes meant that more children inherited, and their inheritances took a different form. In contrast to the countryside, where assets in the form of land and farms were visible and straightforward, ownership of assets in the

⁶⁴ G. Bigwood, *Le régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge* (Acad. roy. Belg., Cl. Lettres, Mém. in-8°, 2e série, t. XIV), 2 vol. (Bruxelles 1921-1922) 439. Marchand, 'Les gardes d'orphènes à Lille', 269. P. Viollet, *Histoire du droit civil Français* (Paris 1905) 590. E. Maugis, *Essai sur le régime financier de la ville d'Amiens du XIVe jusqu'à la fin du XVIe siècle (1356-1588)* (Amiens 1888) 409, 425. A. Thierry, *Recueil des Monuments inédits de l'histoire du Tiers État, Région du Nord, tome premier* (Paris 1850) 125, 143, 239. P. Bougard, C. Wyffels, *Les finances de Calais au XIIIe siècle* (Pro Civitate No. 8 1966). Espinas, *Les finances de la ville de Douai*. Espinas, *La vie urbaine de Douai*. Maréchal, 'Het weezengeld', 1-41. Marchand, 'Les gardes d'orphènes à Lille'.

⁶⁵ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 20-27. Carlton, *Court of Orphans*, 14. Clark, 'City orphans', 170.

⁶⁶ J. de Vries, *European Urbanization 1500-1800* (London 1984) 200. A.M. van der Woude, 'Population developments in the Northern Netherlands (1500-1800) and the validity of the "urban graveyard" effect', *Annales de démographie historique 1982. Villes du passé* (1982) 55-75.

⁶⁷ Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 309. Clark, 'City Orphans', 177.

city was more precarious. In the urban economy, movable assets were often more important than immovable assets. However, movable assets such as trading stock or tools needed for crafts could diminish in value, or even disappear.⁶⁸ Additionally, second, or subsequent, marriages were very common as a result of high mortality. When the surviving parent remarried, the financial interests of children of the previous marriage had to be protected. Migration further complicated matters: when cities were growing through migration, networks to support orphans could be incomplete.

In the late middle ages and early modern times – a period of considerable urban growth – the approach of local authorities gradually changed in response to these changing circumstances. No longer did they act as supervisors intervening when the family could not. On the legal foundations of supreme custody, cities developed specific welfare arrangements designed to take over both the role of the family with regard to custody, and the responsibility for the oversight over the orphan's money.⁶⁹ Cities first appointed dedicated officials for the handling of custody cases and the liquidation of estates. Over time, under the influence of rising workloads, dedicated institutions developed based on mandatory arrangements setting aside the principle that families had the first say.⁷⁰ In the Low Countries, Italy, and England remarkably similar institutions for the supervision of guardianship emerged under a variety of names: those institutions broadly fulfilled the same three functions. Firstly, orphan chambers took the lead in recording property: they made inventories of the deceased's household, settled estates, and sold goods when necessary. The orphan's share was then registered, and it was seen to that a return on the money would be generated. Secondly, orphan chambers appointed guardians

⁶⁸ M.C. Howell, *The Marriage Exchange. Property, social place, and gender in cities of the Low Countries, 1300-1550* (Chicago 1998) 19-20, 24, 55-57. Roes, *Het naaste bloed*, 36-38, 207. Carlton, *Court of Orphans*, 17, 76-81.

⁶⁹ F.D.E. van Ossenbruggen, *Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testeer- en voogdijrecht* (Den Haag 1902) 110, 189-191.

⁷⁰ Carlton, 'Changing Jurisdictions' 124. De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 25. Fisher, *The State as Surrogate Father*, 44. Monballieu, *De weeskamer te Mechelen*, 73.

and supervised them until the child became of age. At this point the guardian had to present an account of the estate before being discharged. Thirdly, orphan chambers delivered various financial and administrative services such as providing a safe place to keep money and valuables.

In Lille, the first dedicated officials, orphan masters (*gardes d'orphènes*), were appointed between 1235 and 1320, and a dedicated institution was established between 1364 and 1388.⁷¹ In Florence, Orvieto, and Siena, a dedicated institution was formed after the plague of 1348 left large numbers of broken families in its wake, even making it necessary in Florence and its surrounding area to appoint professional state guardians, instead of family members.⁷² In Italy, England, and some places in the southern Low Countries, the target group of orphan chambers was restricted to orphans of considerable wealth. For example, from 1247 Douai only intervened if the inheritance exceeded 200 pounds, a substantial amount considering that the bailiff of neighbouring Arras made 100 pounds per year.⁷³ The London court of orphans also executed other wishes the father might have expressed in his last will: the court would for instance ensure that a marriage would comply with the last will and testament.⁷⁴ Contemporaries regarded the London court of orphans as a safeguard against the collapse of a family business in case of the early death of the paterfamilias. The liquidation of an estate by the court of orphans included settling and recovering debts. This allowed for the continuation of the web of credit that connected the merchant community.⁷⁵ In London, as well as in Italian cities, orphan chambers provided insurances necessary for the trading classes; the same group that had promoted the establishment of these institutions, and that provided the rulers of these cities.⁷⁶

⁷¹ Marchand, 'Les gardes d'orphènes à Lille', 272, 280, 283.

⁷² Fisher, *The State as Surrogate Father*, 3-7, 35, 44. Carpentier, *Une ville devant la peste noire*, 146.

⁷³ Espinas, *La vie urbaine de Douai*, part 1, 558-559, part 3, 66-67. W. Blockmans, *Metropolen aan de Noordzee* (Amsterdam 2010) 119.

⁷⁴ Carlton, *Court of Orphans*, 72. Thrupp, *The Merchant Class*, 28-29, 166. Carlton, 'Exeter's Court of Orphans', 311.

⁷⁵ Carlton, *Court of Orphans*, 76.

⁷⁶ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 4-7. Clark, 'City Orphans', 170.

In the course of the fifteenth century, the institution that previously served only the upper layer of the cities in the southern Low Countries expanded into a broader group. By 1492, the regulations of the orphan chamber in Courtrai show that they oversaw the appointing of guardians for all citizens regardless of whether they had assets.⁷⁷ The same change in regulations happened in Florence, after 1473.⁷⁸ However, in both cases it remains unclear if and how these rules were applied for children without assets. In England, this regulatory change did not take place, and the court of orphans remained an institution for a restricted, well-to-do group. However, in the sixteenth century, more English cities established courts of orphans, which increased the courts' reach considerably.⁷⁹ In several other towns in Flanders (Ghent, Kortrijk) and Brabant (Leuven, Brussels, Antwerp, Mechelen), the magistrate took responsibility for the supervision of guardianship in the course of the fourteenth and fifteenth centuries. Sometimes designated institutions adopted this responsibility; sometimes one or more aldermen became dedicated officials.⁸⁰

The development of institutions in the southern Low Countries, England, and Italy confirms that their focus was on the orphans' assets, not on their wellbeing. The work of orphan chambers changed from simply recording property and keeping it safe, into an early form of financial management ensuring a return on the money. The most common way to generate a return was to invest the orphans' money in city debt. This was quite a beneficial arrangement for both parties: cities gained access to easy, long-term credit and orphans received a stable interest. In the late middle ages, some cities even made depositing orphan money in the city chest compulsory. From the thirteenth century, the city of Bruges paid an annual interest of 10% over the obligatory deposits. Orphans could reclaim the capital at majority or upon marriage,

⁷⁷ Vannieuwenhuysse, *De weeskamer van Kortrijk*, 32.

⁷⁸ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 218-227

⁷⁹ Clark, 'City Orphans', 186. Carlton, *Court of Orphans*, 23-33.

⁸⁰ Danneel, *Weduwen en wezen*, 131-166. Vannieuwenhuysse, *De weeskamer van Kortrijk*. Maddens, 'Twee belangrijke Kortrijkse instellingen'. Monballieu, *De weeskamer te Mechelen*. Godding, 'L'ordonnance du Magistrat bruxellois', 149-174. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven*. Boumans, *Het Antwerps Stadsbestuur*, 148-150.

but often they left the money in the city chest, keeping it as an annuity.⁸¹ In England, the child's portion could also be lent to a third party in exchange for interest, with the obligation to provide surety.⁸² The option to deposit the child's portion in the city chest thrived in the three largest cities London, Bristol, and Exeter. In Florence, pupils' money also flowed in the city chest, and was used to ease Florence's substantial debts.⁸³

However, this beneficial relationship between city debts, on the one hand, and a desire for returns, on the other, did constitute a risk. At the beginning of the fourteenth century, Bruges experienced severe financial problems; as a result, in 1301 all payments on orphan money had to be suspended, and the obligation for guardians to deposit the money in the city's chest was abolished. From 1309 onwards – irregular – interest payments were made to the orphans, but repayments of capital deposits posed problems for the city and some orphans were forced to accept partial repayments. As late as the early fifteenth century, debts to orphans still occurred in the city's ledgers.⁸⁴ Payment of interest to orphans by Flemish cities stopped altogether between the end of the fifteenth and the end of the sixteenth century. Orphan chambers ended their hands-on financial management; instead orphan chambers obliged guardians to generate a return on the orphan's money.⁸⁵ A similar development occurred in London. From the sixteenth century, the orphan's capital was almost exclusively deposited in the town hall's chest, but when the city went practically bankrupt in the late seventeenth century, this practice was abolished.⁸⁶

⁸¹ Maréchal, 'Het weezengeld', 7, 11-12.

⁸² J. Oldland, 'The allocation of merchant capital in early Tudor London', *Economic History Review* 63, 4 (2010) 160-174.

⁸³ Fisher, *The State as Surrogate Father*, 44, 48, 50-52.

⁸⁴ Maréchal, 'Het weezengeld', 21-28.

⁸⁵ Godding, 'Le contrôle des tutelles', 564. J. van Houtte, *De voogdij over de minderjarigen in het oud-Belgisch recht* (Gent/Den Haag 1930) 106-108.

⁸⁶ Carlton, *Court of Orphans*, 90-101. Le Mesurier states that guardians kept on depositing money in the city's chest. A.M.C. Le Mesurier, 'The Orphans' inventories at the London City Guildhall', *The Economic History Review Vol 5 No 1* (1934) 102-103.

Orphan chambers in the northern Low Countries, like their counterparts in Italy, England, and the southern Low Countries, were developed on the legal foundations of feudal rights. However, as dedicated institutions they appeared approximately a century later than their counterparts. The material available in the archives of a number of Holland orphan chambers allows us to analyse this development in more detail, as we will show in the next sections.

2.3 The evolution of orphan chambers in Holland

We start our analysis of the development of orphan chambers in Holland by dissecting early urban rights. The shift of responsibilities from the lord of the land to cities and the cities' growing responsibilities, culminating in supreme custody over all minors, can be traced back to 1217. In that year, the count of Holland and Zeeland granted urban rights first to Middelburg, and subsequently to several other towns in the following years. These urban rights stipulated that if someone held possession of the goods of an orphan, he needed to provide a guarantee before the magistrate in order to render the orphan's goods secure.⁸⁷ Likewise, regulations on devolutions rights (i.e. who inherits) and guardianship (i.e. who becomes guardian) were laid down in early urban charters such as the charter of the city of Haarlem in 1245.⁸⁸ Then, in 1303, the city of Dordrecht received the right to replace a guardian if the latter did not act in the child's best interests. The first orphan masters were appointed as dedicated officials in Delft in 1355 after the magistrate of the city of Delft was given the obligation to secure and manage orphans' goods.⁸⁹ Around 1450, magistrates of most cities of the northern Low Countries had supreme custody over minors.⁹⁰ Most cities also registered statutes for orphan chambers between 1450 and 1480.⁹¹ From the late sixteenth century, Holland orphan chambers became more

⁸⁷ *Soo enigh weeskint blyft in Middelburgh, en sal niemand van syn bloetverwanten ende vrinden syn goederen hebben, ten sy hy eerst vaste seeckerheyt met enen burger doe.* Keuren of handvesten en wetten van de stad Middelburg, F. van Mieris, *Groot Charterboek der Graven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland eerste deel* (Leiden 1753) 174. Westcapelle 1223, Domburg 1223, Zierikzee 1247, Van Mieris, *Groot Charterboek eerste deel*, 186, 191, 242. In the thirteenth century there are also a considerable number of urban rights without any reference to devolution rights or custody.

⁸⁸ Van Mieris, *Groot Charterboek eerste deel*, 224.

⁸⁹ Van Mieris, *Groot Charterboek tweede deel*, 837.

⁹⁰ Zuid-Holland 1303, Dordrecht 1303, Culemborg 1318, Brielle 1343. Van Mieris, *Groot Charterboek tweede deel*, 28-29, 36-37, 201, 674.

⁹¹ Haarlem 1407, J. Huizinga, *Rechtsbronnen der stad Haarlem* ('s Gravenhage 1911) 111-113. The Hague 1451, Bergsma, *Over de weeskamers*, 4. Veere 1455, P.C. van der Veen, *Weeskamers van Walcheren* (unpublished, provinciale bibliotheek Zeeland z.p., z.j.) unpaginated. Gouda 1460, inleiding bij het archief van de weeskamer, via <https://www.archiefman.nl/inv/ac3.htm>, consulted on 7 January 2021. Amsterdam voor 1466, De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 23-24. Rotterdam 1470, H.C.H. Moquette, *Het archief van de weeskamer te Rotterdam* (Rotterdam 1907)

and more standardised and by the end of the seventeenth century not only each city of Holland, Zeeland, and Utrecht had an orphan chamber, but also small towns such as Haastrecht and villages such as Ammerstol, Maassluis, and Graft.

All in all, the orphan chamber had become part and parcel of the organisation of life in the Dutch Republic. Holland orphan chambers had the same three functions as orphan chambers in other European regions: determining orphans' share and ensuring a return on the money; appointing and supervising guardians; delivering various financial and administrative services such as providing a safe place for keeping valuables. Notably, Holland orphan chamber statutes show that an important change had taken place: the regulations took the form of mandatory law. Everybody had to comply with the control of the orphan chamber, and, at every death, proof had to be shown whether or not a minor was involved, subject to a fine. Thus, in many respects families were no longer in charge; they had to submit to the urban authorities. Formally, orphan masters even had the last word in who became guardian, although it is safe to assume that in practice they must have accepted guardians appointed by testament and in cases without a testament most likely orphan masters deliberated with the family.⁹²

Evidently, these urban arrangements originated in transferred feudal power, but the Estates of Holland and the Court of Holland took care to retain ultimate oversight. They had an important influence on standardising orphan chamber regulations, especially regulations concerning the orphans' finances. This role was all the more remarkable given the cities' fiercely defended autonomy in just about everything else. As a rule, cities submitted new regulations and changes to old regulations, especially about financial aspects, for approval to the Estates of Holland.

IV. Zierikzee 1473, inv.nr. 48b, weeskamer Zierikzee, GSD. Leiden 1475, H.G. Hamaker, *De middeleeuwse keurboeken van de stad Leiden* (Leiden 1873) 175-178. Middelburg 1477, S. Unger, *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd deel 1* (1923) 51-57. Lee, *An introduction*, 100-101.

⁹² For instance: Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 384 ff. L.M. Rollin Couquerque, A. Meerkamp van Embden, *Rechtsbronnen der stad Gouda* ('s Gravenhage 1917) 155 ff. (...) *feitelijk hadden bloedverwanten op de keus geen directen invloed; ze hadden geene stem daarin* (...). De Roever, *Amsterdamsche weeskamer*, 42.

Remarkably, not only smaller towns and villages, but also the city of Amsterdam asked for the Estates' approval of their regulations.⁹³ The Estates defined important aspects of orphan chamber law for the whole province in 1592, and although a proposal for a general, uniform regulation came to nothing in 1615, orphan chamber law became increasingly standardised.⁹⁴

How can this development of growing numbers of orphan chambers in Holland be explained? A certain legal nice-to-have and a tendency among cities to copy existing texts is a first explanation. An indication of the former is the fact that the foundations of orphan chambers in the form of regulations were established in the late fifteenth century, but as the archives of orphan chambers show, it still took a considerable period for the competences created to be actually used on a significant scale.⁹⁵ Moreover, cities and villages partly or even completely copied each other's regulations, comparable to their adoption of urban rights.⁹⁶ For example, the 1614 by-law for the Alkmaar orphan chamber was subsequently adopted in Enkhuizen, Monnikendam, Graft, Purmerend, and later also in Den Briel (1644), Wormer (1661), Zype, and Hasepolder (1694).⁹⁷ In the preface of their orphan chamber by-law, the Assendelft rulers even said that they wrote their text after having read several others.⁹⁸ Consequently, clusters of very similar orphan chambers existed in Holland, deviating from the situation in England, Italy, or the southern Low Countries, where orphan chambers appear to have remained much more individual, save in plague-hit

⁹³ Amsterdam 1642, Brielle 1644, Bergen in Kennemerland 1647, Amsterdam 1656, Naarden 1661, De Rijp 1661, Oostzaandam 1707, *Octrooien*, inv. nrs. 1600, 1601, 1604, 1610, 1614, 1651, Archief van de Staten van Holland en West-Friesland 1572-1795 (3.01.04.01) NA.

⁹⁴ De Gou, *Weeskamer van 's-Gravenhage*, 1. H. de Groot, S.J. Fockema Andreae, *Inleidinge Tot De Hollandsche Rechts-Geleerdheid* (Gouda 1910) 14-21.

⁹⁵ Only the Leiden orphan chamber archive has a few papers of inheritances dating from the fourteenth century. The earliest papers found in archives of other orphan chambers date from the late sixteenth century. Based on archive inventories consulted on archieven.nl.

⁹⁶ H. van Engen, 'Geen schraal terrein. Stadsrechten en het onderzoek naar stadswording' in: R. Rutte, H. van Engen, (red.), *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht* (Hilversum 2005) 74-76.

⁹⁷ Bergsma, *Over de weeskamers*, 7-8.

⁹⁸ M.A. Beels, *Handvesten ende privilegien van de hooge en aanzienlyke vrye heerlykheit Assendelft* (Amsterdam 1768) 191.

Tuscany where demographic pressure was unparalleled. Orphan chamber regulations were also exported lock stock and barrel from Holland to Dutch colonies in the Americas and Asia.⁹⁹

That brings us to the second - demographic - explanation of the growing numbers of orphan chambers in Holland: growing cities with high mortality and a continuous influx of migrants. Migration of mainly young men changed the cities' sex-ratios and as a result the age at first marriage came down which led to a rise in marriage fertility.¹⁰⁰ In combination with high mortality, this resulted in large numbers of young orphans, a problem urban authorities sought to address by creating orphan chambers. The parallel growth of the population, from the end of the sixteenth century until the third quarter of the seventeenth century, and increased activity in several Holland orphan chambers was witness to this development. For instance, between 1600 and 1670 the population of Rotterdam increased from 13,000 to 45,000 inhabitants, and in the same period guardianship registrations at the Rotterdam orphan chamber also tripled, from 100 to 300 registrations per year.¹⁰¹ Figure 2.2 below shows the same development of parallel growth of the Amsterdam population and the management of estates by its orphan chamber. As was the case in other cities, frequent second marriages were also a factor here; in seventeenth century Leiden, the bride had been married before in almost a quarter of the weddings.¹⁰² The demographic push behind orphan chamber growth manifested itself strongest in the overseas Dutch colonies with their high mortality, ethnically diverse population, and fragmented families. For example,

⁹⁹ Van Zwieten, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam'. Gall, 'De weeskamer in Nederlands-Indië'. Buyskens, *Weeskamer te Batavia*. Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 8-9. See also Chapter 5.

¹⁰⁰ Van der Woude, 'Population developments in the Northern Netherlands and the validity of the "urban graveyard" effect', 63-64.

¹⁰¹ P. Lourens, J. Lucassen, *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800* (Amsterdam 1997). A. van der Schoor, *Stad in aanwas, Geschiedenis van Rotterdam tot 1813* (Zwolle 1999) 229. *Voogdijregisters*, inv. nrs. 580-582, *Weesboeken*, inv. nrs. 577-579, Archief van de weeskamer te Rotterdam (16) SAR.

¹⁰² A. Schmidt, *Overleven na de dood. Weduwen in Leiden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2001) 212.

within a few decades the orphan chamber of Batavia, present-day Jakarta, developed into an important financial institution that managed significant numbers of estates. The associated assets provided a valuable source of credit for the city and the VOC. Assets rose to considerable heights especially because of the large numbers of inheritances without a clear rightful heir. Additionally, the Batavian orphan chamber, in cooperation with the network of orphan chambers in Holland, ensured that a significant flow of money originating from inheritances found its way to Holland by means of bills of exchange.¹⁰³

The specific impact of migration is best illustrated by looking at the development of Leiden. After Antwerp fell in 1585 and other Flemish cities bore the brunt of the Spanish army, Leiden and its textile industry experienced an enormous boost from the resulting flow of migrants into the city and the specialised knowledge the Flemish brought with them. Between 1575 and 1625, the number of inhabitants of Leiden almost quintupled; Flemish migrants contributed considerably to this growth. By the end of the sixteenth century, three quarters of the brides and grooms originated from outside Leiden, mainly from Flanders, from places such as Bruges, Ypres, Lille, and Hondschoote.¹⁰⁴ Flemings in Leiden were probably not surprised by the interference of the Leiden orphan chamber into their affairs since their home towns had long since had orphan chambers.¹⁰⁵ In a letter to the judiciary, the Leiden orphan masters wrote that the presence of Flemings and other strangers had complicated their work and increased their workload. They complained that 'a fair number of guardians was incapable of speaking Dutch, or of counting in guilders', and that it was sometimes impossible to reconstruct a decent account of the estate.¹⁰⁶ Another vivid illustration of the presence of migrants in Leiden is that, in

¹⁰³ See Chapter 5.

¹⁰⁴ L. Lucassen, B. de Vries, 'Leiden als middelpunt van een West-Europees textiel-migratie systeem, 1586-1650', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, nr. 2 (1996) 142.

¹⁰⁵ Maréchal, 'Het weezengeld', 35. Marchand, 'Les gardes d'orphènes', 268-299, 469-496. E.M. Meijers, *Het Ligurische erfrecht. Deel II het West-Vlaamsche erfrecht* (Haarlem 1932) 23. Boumans, *Het Antwerps Stadsbestuur*, 148-150.

¹⁰⁶ *Copy wees en armenbouck* 23 september 1665, inv. nr. 79, archief weeskamer Leiden, ELO.

several books of the orphan chamber's administration, the oath guardians had to take was not only written down in Dutch, but also in French. Additionally, the orphan masters sometimes struggled to determine the value of orphans' properties, because these properties were situated not in the city but 'in Flanders, Brabant or far away countries'.¹⁰⁷

As we saw, Italian and English orphan chambers served primarily the rich, but in Holland orphan chambers had a broader clientele. Although early modern orphan chamber statutes in Holland required orphan chambers to provide a guardian for every orphan in the city, this ambition should not be taken literally.¹⁰⁸ We already saw that this welfare arrangement was aimed at financial care, and in practice the orphan chamber took care of the children of the middle classes who were lucky enough to inherit from their parents. An eighteenth-century text about the town of Amersfoort explains that the orphan chamber was designed to take care of under-aged orphans and half-orphans that had at least enough money to live and be raised on, outside of the orphanages or poor houses.¹⁰⁹ This is consistent with the picture of charitable institutions in the Republic painted by McCants; the most valuable and long-term welfare provisions were never meant for the poor. They aimed to prevent downward mobility of the middle classes and children were especially vulnerable in this respect.¹¹⁰ McCants uses the example of the orphanages of Amsterdam and Utrecht. Access was restricted to orphans whose parents had been burghers and this citizenship was sold by the cities to the middle classes. Orphan care in these institutions was 'created by the ruling oligarchy (*regentenoligarchie*) to mitigate the economic and demographic dangers that the urban middle classes faced'.¹¹¹ A large

¹⁰⁷ *Weesboek 1630 and 1670*, inv. nrs. 13, 15, archief weeskamer Leiden, ELO. *Brief van weesmeesters aan die van de gerechte*, inv.nr. 674 (1609), archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁰⁸ E.g.: The Hague (1513) in: De Gou, *De weeskamer*, 163.

¹⁰⁹ A. Bommel, *Beschrijving van de stad Amersfoort* (Utrecht 1760) 725.

¹¹⁰ A.E.C. McCants, 'Nederlands republikenisme en de politiek van liefdadigheid', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 22^e jaargang, 1996, nr. 4, 450-452.

¹¹¹ McCants, 'Nederlands republikenisme', 455.

part of the population of early modern cities was without means and assets.¹¹²

Hence, there was no risk that a family member would take off with the orphan's money, and no reason for the authorities to interfere in the finances.

An examination of the archive of the orphan chamber of Leiden enables me to reconstruct the workload the orphan masters faced, and in doing so gain an understanding of the necessity to establish a dedicated institution. During the heyday of their orphan chamber, the Leiden orphan masters must have been quite busy. The workload of an orphan chamber was determined mainly by the number of orphans with an inheritance. After each death involving a minor, the orphan chamber had to make an inventory, determine the child's portion, and assign a guardian. If a half-orphan later lost his surviving parent, the same procedure would be repeated. Additionally, the orphan chamber not only took care of parental inheritances of under-aged children, but also of all other inheritances left to minors, for example by grandparents, aunts, or uncles. The involvement of the orphan chamber ended with the coming of age of the youngest child of a family. If a deceased inhabitant had very young children, the orphan chamber's involvement could even last two decades.

The actual workload of the Leiden orphan chamber can be estimated if we combine Leiden data with data on mortality from Rotterdam and Delft. In average years of the seventeenth century, that is years without epidemics or famine, yearly mortality in Rotterdam was 40 to 45 per thousand inhabitants.¹¹³ About a third of the deceased in Delft left behind under-aged children, that is to say children under the age of 25, the legal age in seventeenth-century Holland.¹¹⁴ Combining these data

¹¹² Th. Wijsenbeek (red.), *Den Haag geschiedenis van de stad* (Zwolle 2005) 78. J.L. van Zanden, 'Tracing the Beginning of the Kuznets Curve: Western Europe during the Early Modern Period', *The Economic History Review*, New Series, Vol. 48, No. 4 (Nov. 1995) 646.

¹¹³ G.J. Mentink, A.M. van der Woude, *De demografische ontwikkeling te Rotterdam en Cool in de 17^e en 18^e eeuw* (Rotterdam 1965) 54.

¹¹⁴ Th. Wijsenbeek, *Achter de gevels van Delft* (Hilversum 1987) 38. S. van Leeuwen, *Het Rooms-Hollands regt* (Leiden Rotterdam 1664) 48-49. Legal age is the age at which one can handle one's own money, buy and sell real estate and engage in contracts. Legal age has varied: It was 17 years in Leiden in 1406, 21 years in 1475, by 1570, it had become 25. Hamaker, *Middeleeuwsche keurboeken Leiden*, 16-17, 175-178, 404.

gives us fifteen deceased per thousand who left behind one or more children under the age of 25. Around 1560, Leiden had approximately 12,500 inhabitants; applying the ratios leads to an estimated annual death of 185 parents with under-aged children. One century later, the city had grown to 55,000 inhabitants, and, thus, annually around 825 parents with one or more under-aged children died.¹¹⁵ The group without means is estimated to have been between 50 and 75% of the population.¹¹⁶ Therefore, of the 825 yearly cases in which parents left behind minors, the orphan chamber likely handled between 200 and 400 estates annually.¹¹⁷ This still means that at any given moment, the Leiden orphan chamber oversaw a few thousand inheritances. This workload made it necessary to establish a dedicated institution.

The figures for Leiden, Rotterdam, and Gouda confirm that orphan chambers did not take care of all custody cases that occurred. Figure 2.1 shows the registration of guardianship for Leiden, Rotterdam, and Gouda, expressed in cases per thousand inhabitants. If all custody cases from the calculation above had been handled by the orphan chamber, the ratio would have to be about fifteen custody cases yearly per thousand inhabitants. However, Figure 2.1 shows that, for all three cities, the ratio varied between 0.5 and ten cases yearly, per thousand inhabitants. In the latter part of the eighteenth century cases per thousand inhabitants show a markable decline, a point to which we will return in Section 5 when we look at the decline of Holland orphan chambers.

¹¹⁵ D.J. Noordam, 'Demografische ontwikkelingen' in: R.C.J. van Maanen (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad* (Leiden 2003) 44.

¹¹⁶ Wijzenbeek (red.), *Den Haag*, 78. Van Zanden, 'Kuznets Curve', 646.

¹¹⁷ If a child lost a parent and later also the other parent, the orphan chamber would be involved twice: in both cases, an inventory had to be made and the child's portion had to be determined.

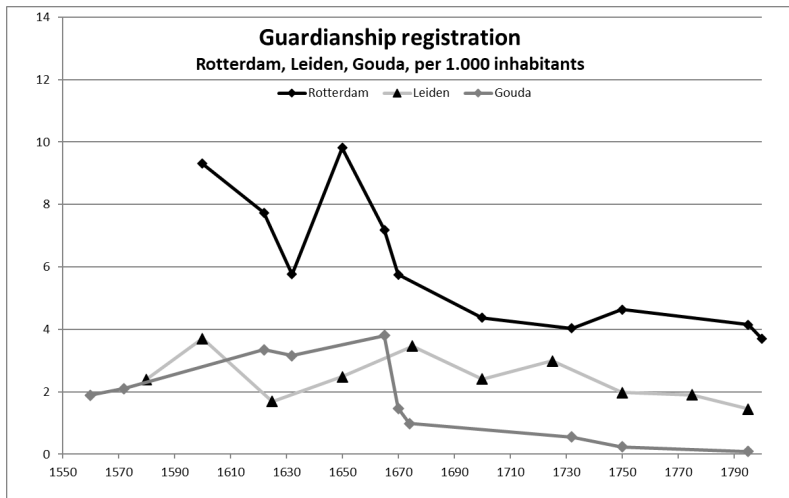

Figure 2.1 Registration of guardianship for Rotterdam, Leiden, and Gouda, per thousand inhabitants¹¹⁸

Dedicated orphan chambers were truly an urban welfare arrangement and their activities were closely connected to the size of the population and to mortality numbers. Villages did not experience the demographic stress that cities faced. Orphan chambers only existed in villages because they had become a standard government component. In villages, the legal foundations of an orphan chamber were used by the bailiff and aldermen to apply the same legal framework. When necessary, bailiff and aldermen would sit as orphan masters.¹¹⁹ The case of the orphan chamber in the new village Beemster, about 25 kilometres north of Amsterdam, is exemplary. An orphan chamber was established in Beemster within fifteen years after the Beemster polder had been drained in 1612.¹²⁰ However, the orphan books of the Beemster over the following century show three cases a year on

¹¹⁸ *Voogdijboeken*, inv. nrs. 241-260, Weeskamer van Leiden (0518) ELO. *Weesboeken*, inv. nrs. 1-14, Archief van de weeskamer van Gouda (0003) SAMH. *Voogdijregisters*, inv. nrs. 580-582, *Weesboeken*, inv. nrs. 577-579, archief weeskamer Rotterdam, SAR.

¹¹⁹ E.g.: *Register Schout en Schepenen als weesmeesteren*, inv. nr. 122, archief weeskamer Ouddorp (1042) SAGO.

¹²⁰ *Ordonnantie Beemster*, inv. nr. 4081, Weeskamer te Beemster, ORA (0036) WA.

average.¹²¹ A number that clearly indicates that the establishment of a separate institution was not necessary. The Beemster case also illustrates that in villages there was no basis for the development of financial services. For that, orphan chambers needed to operate on a scale that only occurred in cities.

¹²¹ *Weeskamerboeken*, inv. nrs. 4081, 4082, Weeskamer te Beemster, ORA (0036) WA.

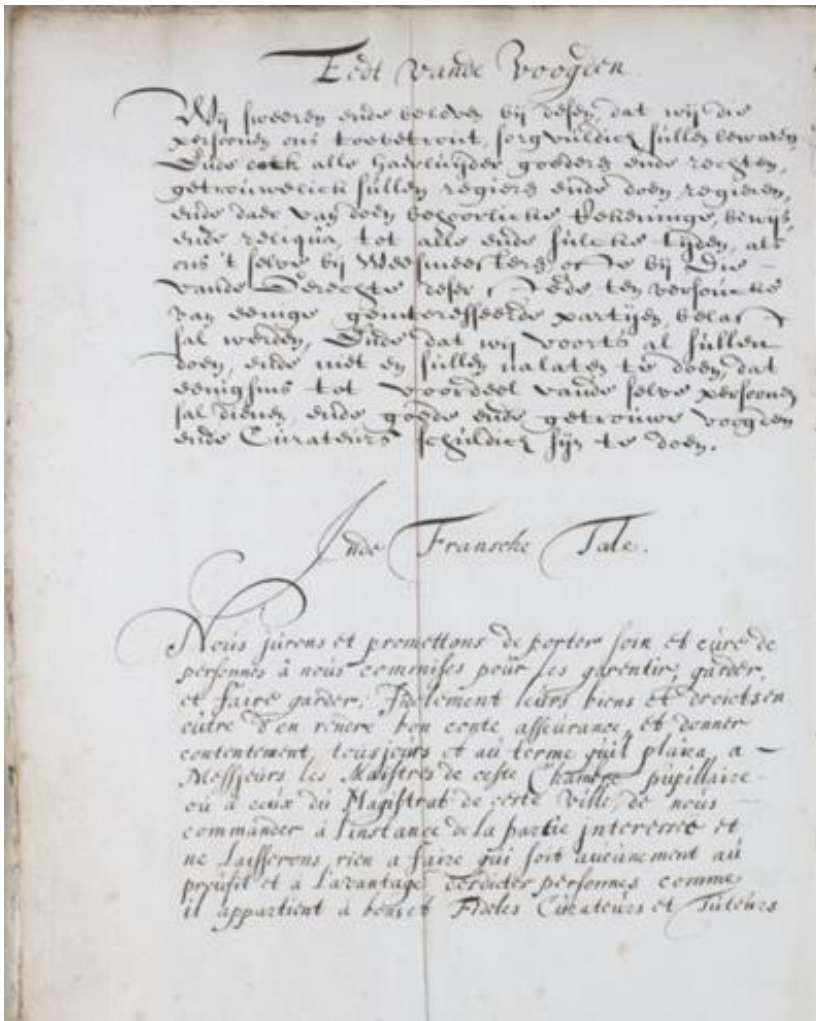

Illustration 4 Comparitieboek, inv. nr. 12, archief weeskamer Leiden, ELO

On the first page of this register which started in 1657, we find the oath the guardians had to take. Remarkably, the oath is both in Dutch and in French, testifying to the presence of large numbers of migrants in Leiden.

2.4 The financial management by Holland orphan chambers

During the seventeenth century, expanding regulations are an illustration of the development of urban orphan chambers, not in the least their development of financial management. Statutes became much longer, with more rules and procedures, and more elaborate descriptions of staff responsibilities. In 1475, the functioning of the orphan chamber of Leiden was based on four articles in the statutes of the city.¹²² By 1658, the orphan chamber statute contained no fewer than 72 articles, describing the workings of the orphan chamber in some detail. The process started with the obligation to report every death involving minors to the orphan masters, who would then appoint a guardian, and ensure that an inventory was made in order to establish the child's portion. Detailed rules described the mandatory nature of guardianship, who could be a guardian, when guardianship ended, and who could become an orphan master and for how long.

The development of financial regulations is most significant in this respect. For example, the Leiden regulation of 1658 shows that rules concerning financial aspects amount to over a third of the total. The rules specified the financial responsibilities of the orphan masters, their staff, and the guardian, how an inventory needed to be made and verified, and how an estate should be liquidated. Orphan masters and staff were instructed to abstain from financial involvement in orphan estates in order to prevent conflicts of interest. Further, the regulations elaborated on what could or could not be done with the orphan's assets and under which conditions sale was allowed. Regulations stipulated that cash should be managed in the most beneficial way, that the guardian would be fined if money stayed without a return for longer than a month, and that preferably money would be put on so-called orphan chamber loans (*weesrenten*), to which we will turn further on in this section. The regulations paid special attention to the continuity of small businesses: small business owners could choose to keep their inheritance undivided. In that case an estimate of the

¹²² Hamaker, *Middeleeuwsche keurboeken Leiden*, 175-178.

deceased's inventory was deemed sufficient. Based on that inventory, the parent would have to pay the child a buy-out sum.¹²³ The surviving parent was, thus, allowed to keep using the combined capital which eased the continuity of the business. This was also considered to be in the best interest of the children.¹²⁴

Orphan chambers in cities, thus, continuously tried to provide financial security for the orphans under their supervision. Depending on the size of the estate, orphan chambers also provided more or less elaborate forms of financial management. In the case of small estates (the majority of cases) the involvement of the orphan chamber was limited. In those cases, the parent pledged an amount of money to be paid at legal age (*bewijs doen*). To secure the money, the parent had to provide a guaranty, generally the title deed of a house which would be kept under lock at the orphan chamber. The orphan chamber would only be involved at the start of guardianship when the parent pledged for the child's portion, and the end of guardianship when former pupils collected their belongings from the orphan chamber.¹²⁵ More extensive financial involvement was, however, limited to a much smaller number of orphans. In those cases, the orphan chamber took over the administration, and managed the estate on behalf of the guardians. Several orphan chamber archives of orphan chambers contain evidence of this practice; in Leiden and Gouda, orphan chamber secretaries took on the role of guardian and/or administrator.¹²⁶ However, Amsterdam was the only orphan chamber for which it was possible to measure the occurrence of active estate management. Amsterdam guardianship registration only recorded orphans with assets, whose parents had not excluded the orphan chamber in their wills by means of a clause of seclusion (to which we will return later), and who had not simply pledged a certain amount of money to their children (*bewijs doen*). In other words: these were the cases in which

¹²³ Article 25, *Keuren der stad Leyden, Francoys Hackes en Pieter Leffen, 1658*, inv. nrs. 12- 13, Stadsarchief van Leiden SA II (0501A) ELO.

¹²⁴ De Gou, *De weeskamer*, 68.

¹²⁵ Schmidt, *Overleven na de dood*, 101.

¹²⁶ Inv. nrs. 15, 15a, 63, archief weeskamer Gouda, SAHM. *Sommere rekening Van Walwijck*, inv. nr. 220, archief weeskamer Leiden, ELO.

the orphan chamber took on an active role in the management of the estates. Per year, between 50 and 150 new cases were managed intensively, or in other words, no more than 0.2 to 0.7 cases, per thousand inhabitants, per year. The graph of Amsterdam shows a rise in active involvement until 1680 after which decline set in.

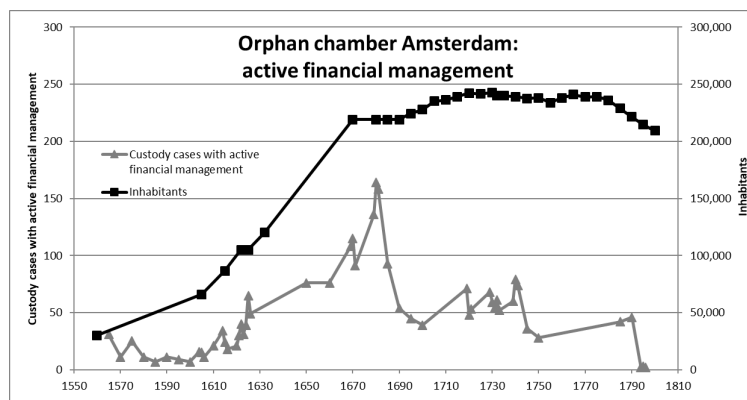

Figure 2.2 Development of estate management in the orphan chamber of Amsterdam¹²⁷

The mission of every orphan chamber was to keep the orphans' money safe so that when children reached legal age, their portion would still be intact. At the same time, orphan chambers also had an obligation to generate a return on these inheritances. In Holland, generating a return was in the first place achieved by relying on the assets available in the inheritance. Especially house and land were considered safe investments, and were rarely sold, and the same was true for bonds. The orphan chamber would ensure that these assets were kept safe and managed them if necessary. In the second place, any money that came from the estate – cash from the estate or from sales – would have to be placed safely and generate a return. Throughout their existence, orphan chambers struggled to balance the two assignments of simultaneously keeping the money safe and also generating a yield.

¹²⁷ Voogdijregisters, inv. nrs. 513-523, *Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de Voormalige Weeskamer* (5073) SAA. Lourens, Lucassen, *Inwonertallen*. S. Hart, *Geschrift en Getal* (Dordrecht 1976) 118. M.H.D. van Leeuwen, J.E. Oeppen, 'Reconstructing the demographic regime of Amsterdam 1681-1920', *Economic and social history in the Netherlands*, 5 (1993) 87.

Cities, as well as the Estates of Holland, were concerned with the question of how guardians should invest their pupils' money and generate a return.

The oldest form of generating a return was the orphan chamber loan. Similar instruments were used in the southern Low Countries, England, and Italy. Generally, orphan money was lent at a fixed interest to city inhabitants, for a long period, often until legal age.¹²⁸ The earliest mentions in the northern Low Countries are from Zierikzee in 1429, and Middelburg in 1477.¹²⁹ In the northern Low Countries, the orphan chamber loan was a standard credit instrument, designed to provide a secure income for orphans. Under non-negotiable fixed conditions, anyone in the city who could provide a collateral, in the form of real estate or two guarantors, could borrow money on an orphan chamber loan. In theory this seemed ideal: the orphan chamber had instantly available cash in its coffers, and demand for credit was high in a booming economy. However, in practice the strict conditions limited demand for orphan chamber loans and, as a result, demand was often too low to meet supply. Some cities changed the terms for taking out orphan chamber loans in order to increase demand. The Amsterdam orphan masters complained more than once that orphan money was laying idle in the orphan chambers chest, and that people were finding credit on better – i.e. easier – conditions elsewhere in the city. In 1619, in reaction to these recurrent complaints, the city of Amsterdam abolished the obligation to provide guarantors. From then on, orphan chamber loans in Amsterdam were taken out on a general mortgage only; a formal claim on a person plus all their present and future possessions in the form of real estate or other goods, thus easing the threshold for a loan.¹³⁰

¹²⁸ Maréchal, 'Het weezengeld', 7, 11-12. Carlton, *Court of Orphans*, 90-101. Fisher, *The State as Surrogate Father*, 44, 48, 50-52.

¹²⁹ W. Bezemer, A.S. de Blécourt, *Rechtsbronnen van Zierikzee* ('s Gravenhage 1908) 125. Unger, *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg*, 53.

¹³⁰ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 56-58. Van Bochove, Kole, 'Uncovering Private Credit Markets', 53-54. Gelderblom, et al., 'Public Functions', 166. See also Chapter 3 on orphan chamber loans.

It is against this backdrop that cities and the Estates of Holland repeatedly drew attention to the danger that orphan money would not be an attractive source of credit and would remain at the orphan chamber without generating an interest. Several times, cities and the Estates of Holland eased the regulations by allowing other investments, as the orphan chamber was trying to compete on a developing financial market in Holland. In 1592, the Estates of Holland allowed the purchase, not only of home town debt, but also of other urban debt thereby broadening the investment possibilities. By 1608, the Estates of Holland allowed cities to buy life annuities or redeemable annuities for orphans; in 1671, they granted guardians the possibility of investing in annuities, and by 1678 even in short-term treasury bills issued to cover army payments (*ordonnantien van soldij*).¹³¹ Some orphan chambers, such as Gouda and Amsterdam, invested in their own city debt, comparable to England, Italy, and the southern Low Countries.¹³² However, unlike the southern Low Countries in the late medieval period, an obligation to deposit the money in the city's chest never existed in the northern Low Countries.

Next, we will consider the benefit of scale cities provided which allowed orphan chambers to create new financial solutions. For example, for a long-time orphan chambers had struggled to manage small inheritances well. Small estates could not be invested individually, and the money of these orphans had often remained in the orphan chamber's chest without generating a return. However, from the first quarter of the seventeenth century, several orphan chambers found solutions to this problem.¹³³ They combined these so-called small capitals in order to invest them collectively, generally in Holland bonds. The orphan masters of Leiden

¹³¹ *Gedrukte resoluties van de Staten van Holland*, inv. nr. 26, Archief van de Staten van Holland en West-Friesland 1572-1795 (3.01.04.01) NA. De Gou, *De weeskamer*, 81.

¹³² *Register bevattende aanvullingen en verbeteringen op de door Johan van Dam als secretaris van de weeskamer onjuist bijgehouden weesboeken*, inv. nrs. 15, 15a, Archief van de weeskamer van Gouda (0003) SAMH. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 56. *Registerboek van alle obligaties die diverse weesen hebben sprekende ten last van de stad Zierikzee*, 1716-1740, inv. nr. 54, Archief weeskamer Zierikzee, GSD.

¹³³ Schalk shows that, from the 1630s, orphan masters successfully tried to combine small sums into larger orphan chamber loans. Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*, 58.

started pooling resources in 1627. Other cities followed suit. Amsterdam did so several decades later and for other reasons than Leiden. After a fire in the city hall, the orphan chamber's administration was in disarray and as a result some money could no longer be traced back to its rightful owners. The orphan masters decided to establish a fund called 'Adam the Orphan' with this money.¹³⁴ The Leiden orphan masters used Holland bonds to create a fund on behalf of orphans owning too little to invest on their own. This system of buying an investment and attributing the parts to various orphans required a different form of financial management. The so-called 'register of small parties' shows how parts of bonds worth less than 100 guilders were registered in an orphan's name, and subsequently transported countless times from one orphan to the next.¹³⁵ In order to keep the bonds intact, the orphan masters juggled to remain liquid by using cash from incoming estates – a daily event – to pay out orphans who reached legal age. However, by 1710 the orphan masters ran into liquidity problems and asked the court permission to sell a bond. They explained that due to 'the impoverished state of the city' the orphan chamber received almost no new estates and had, therefore, too little cash.¹³⁶ Under these changing circumstances, the orphan chamber lacked the financial scale necessary for its functioning and decline set in.

¹³⁴ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 85-86.

¹³⁵ *Register van kleine partijen*, inv. nrs. 531, 532. From 1671 the same was done for sums between 100 and 600 guilders. *Register van groote partijen*, inv. nr. 530, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹³⁶ *Remonstrantie aende heeren vande gerechte*, 1710, inv. nr. 84, archief weeskamer Leiden, ELO.

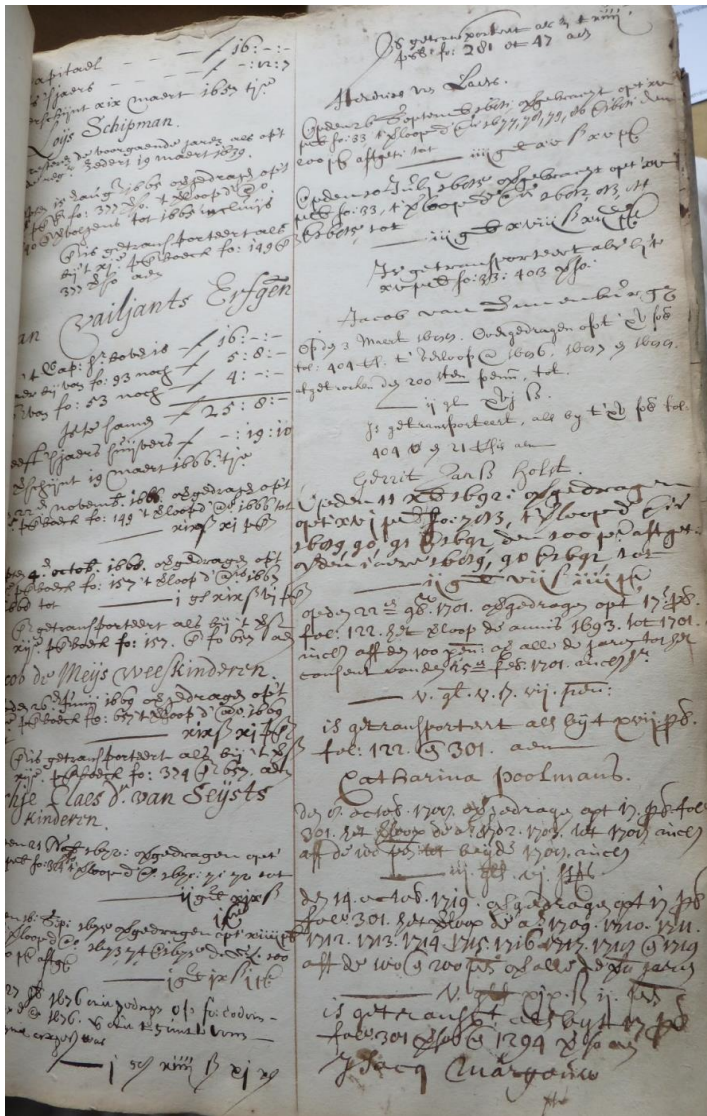

Illustration 5 Register van de kleine partijen, inv. nr. 531, archief weeskamer Leiden, ELO

This page from the so-called register of small parties show how some orphan chambers managed funds for children with small inheritances. In 1669, the Leiden orphan masters bought a bond Holland worth 10.000 guilders. The administration necessary to give each orphan a small piece of the bond and its earnings was laborious.

2.5 Decline of orphan chambers in Holland

By 1670, the heyday of the Holland orphan chamber was over. In Leiden, Rotterdam, and Gouda the number of custody cases per thousand inhabitants declined (Figure 2.1) and in Amsterdam the number of cases of active estate management decreased (Figure 2.2). In 1700, the Gouda orphan masters dealt with only six new cases, kept themselves busy with needless administrative details, and kept to their twice-weekly meetings without anybody showing up sometimes.¹³⁷

Why did a welfare arrangement that had fulfilled a clear need and had developed into a well-functioning organisation experience such a downturn? Some authors point to the phenomenon of seclusions.¹³⁸ If a clause of seclusion was added in a last will and testament, the orphan chamber role changed fundamentally. The chamber would appoint the guardians named in the last will and testament but was excluded from further interference with the settlement of the estate. The family was once again first in line to decide on matters of guardianship, with the court in the background in a supervisory role, a role that could never be eliminated.¹³⁹ Thus, in essence seclusions changed the legal framework of orphan chambers back from mandatory to directive.¹⁴⁰ This was an important development which undermined the base and scale of orphan chambers: the welfare arrangement could only function if the level of participation was high.

How important were these seclusions? The administration of the Gouda orphan chamber shows that, by 1700, exclusions dominated their business. Out of 40 testators, 34 had seclusions in their wills, and only six left the orphan chamber in charge of the inheritance of their minor children. In Leiden, Rotterdam, and Gouda, registrations of seclusions started after 1650, in Dordrecht in 1630. In Leiden, Gouda, and Rotterdam, seclusions had risen to two to three per thousand inhabitants per

¹³⁷ *Weesboek* 10, inv. nr. 10, inv. nr. 41, archief weeskamer Gouda, SAMH.

¹³⁸ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 35-36. De Gou, *De weeskamer*, 100-104.

¹³⁹ De Groot, *Inleidinge*, 18.

¹⁴⁰ De Gou, *De weeskamer*, 97.

year by 1700, in Dordrecht to seven.¹⁴¹ At the time, cities blamed notaries for the growing number of seclusions. Notaries were said to include the seclusion clause in every last will and testament, without explicitly mentioning this to their clients, in time allowing them to settle their client's estate. Cities forbade this practice, but to no avail as the numerous repetitions of these regulations show.¹⁴² Cities in Zeeland even tried to halt this development by imposing financial barriers; in Middelburg and Vlissingen seclusions could only be registered against the significant cost of 100 to 160 guilders.¹⁴³ Some authors suggest that seclusions were a response to growing numbers of cases of fraud and mismanagement.¹⁴⁴ Rightfully, De Gou dismisses this possibility for the Hague, as does Kretzschmar for Amsterdam. The first Amsterdam fraud case dates from 1732; much too late to explain a development that started in the second part of the seventeenth century.¹⁴⁵ My research in the archives of Holland orphan chambers confirms this picture. I identified only a handful of cases of mismanagement in archives often spanning 250 years, and all of them date from the late seventeenth century, or eighteenth century.¹⁴⁶ It is far more fruitful to regard seclusions as a sign of growing dissatisfaction with the services provided by the orphan chamber, than as an actual cause of decline. Seclusions provided inhabitants with the means to escape from the legal framework of the orphan chamber and be free in the choice of their financial arrangements.

If seclusions were not the cause of decline of orphan chambers what other explanations are there? The existing literature on orphan chambers offers other leads to explain decline, but an overarching analysis is missing. The majority of scholars researching Dutch orphan chambers have used a legal framework. Thus, to

¹⁴¹ *Register van seclusies*, inv. nrs. 462-509, archief weeskamer Leiden (0518) ELO. *Registers houdende uittreksels van testamenten waarbij de weeskamer wordt uitgesloten*, inv. nrs. 17-39, Weeskamer te Dordrecht (10) RAD. *Seclusieregisters*, inv. nrs. 28-34, archief weeskamer Gouda, SAMH. *Seclusies*, inv. nrs. 344-363, archief weeskamer Rotterdam, SAR.

¹⁴² De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 35-36. De Gou, *De weeskamer*, 100-102.

¹⁴³ Van der Veen, *Weeskamers van Walcheren*, 16.

¹⁴⁴ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 83.

¹⁴⁵ De Gou, *De weeskamer*, 101. Kretzschmar, 'Inleiding', 3.

¹⁴⁶ See Chapter 4.

explain the decline of these chambers, they predominantly looked at legal developments, such as the rise of seclusions and the transition to a French inspired legal regime after 1795, which from a legal rationale had to lead to the dissolution of orphan chambers. Additionally, authors on both Holland and other regions point to two groups of causes, without further developing them. On the one hand, they observe organisational problems within the orphan chambers such as the neglect of the interests of orphans, fraud, and the dismal effect on the chamber of the city's financial problems. On the other hand, they notice conflicts between the chamber and families: too much interference with family business, high management costs, the families' desire to be able to use their assets more actively, or more general changed preferences.¹⁴⁷ When we combine these possible explanations for the decline of the orphan chambers with the developments we identified above, it becomes possible to develop a more complete analysis. By the end of the seventeenth century, the target group of the Holland orphan chamber had decreased significantly, while at the same time part of the remaining target group preferred other options and used legal means to evade the involvement of the orphan chamber. We will now analyse these factors in more detail.

By the end of the seventeenth century, the scale of the problem for which the orphan chamber was the answer, had changed considerably. Large-scale migration had come to an end, and the migrants of the previous decennia were now thoroughly integrated in the city. Hence, more family networks were better equipped to organise the care of orphans.¹⁴⁸ In the final decade of the seventeenth century, only ten percent of brides or grooms in Leiden originated from outside the Republic in contrast with a century earlier. In Amsterdam a similar development took

¹⁴⁷ Among others: De Gou, *De weeskamer*, 101-102. Carlton, *Court of Orphans*, 102-106. Fisher, *The State as a Surrogate Father*, 153-154, 171.

¹⁴⁸ J. de Vries, 'The population and Economy of the Preindustrial Netherlands', *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 15 no. 4 (Spring 1985) 666. J. van Lottum, *Across the North Sea: The impact of the Dutch Republic on international labour migration, c. 1550-1850* (2007 Doctoral thesis Utrecht University) 38-39, 63.

place.¹⁴⁹ In a letter the orphan masters of Leiden described why business at the orphan chamber had slowed down. In 1734, the orphan masters remarked that ‘times have changed: prosecution has stopped, there are now fewer refugees and those who lacked blood relations in this country have a family now so have obtained blood relations’.¹⁵⁰ A declining number of orphans also contributed to a diminishing workload. The birth rate took a downward turn around 1650, the average age of women at first marriage rose, and family sizes decreased in the latter part of the seventeenth century.¹⁵¹

The case of the Batavian orphan chamber allows us to confirm the explanatory power of these demographical factors. In contrast to Leiden, the workload of the Batavian orphan chamber did not decline but remained high in the eighteenth century and even into the nineteenth century. In Batavia, mortality and migration continued to be very high, resulting in a high, unabating demand for the management of estates of orphans and absentee heirs.¹⁵²

Apart from demographical dynamics, financial considerations greatly influenced the orphan chamber business. Families were no longer satisfied with the arrangement offered.¹⁵³ Orphan chambers chose safety over returns; the orphan chamber loan, the standard financial arrangement, is a case in point. Orphan

¹⁴⁹ B. de Vries, J. Lucassen, P. Lourens, H. Nijboer, ‘Het economische leven: spectaculair succes en diep verval’ in: R.C.J. van Maanen (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad* (Leiden 2003) 95. E. Kuijpers, *Migrantenstad. Immigratie en sociale verhoudingen in 17^e eeuw Amsterdam* (Hilversum 2005) 378.

¹⁵⁰ ‘(...) aen het ophouden der vervolging en aen de verandering door de tijd in de familjen der fransche en Walsche vlugtelingen veroorzaekt, waer door die mensen die op haer overkomst voor de meeste part van bloedverwanten hier te landen waren gedestitueert, door trouwen als andersints familjen hebben gemaekt en zig bloedverwanten verkregen.’ *Verzoek van de weeskamers*, inv. nr. 85, weeskamerarchief Leiden, ELO.

¹⁵¹ Van der Woude, ‘Population developments in the Northern Netherlands and the validity of the “urban graveyard” effect’, 64-70. De Vries, ‘The population and Economy of the Preindustrial Netherlands’, 664, 666. T. de Moor, J.L. van Zanden, ‘Girl power: the European marriage pattern and labour markets in the North Sea region in the late medieval and early modern period’, *The Economic History Review, New Series*, Vol. 63 (2010) 17.

¹⁵² See Chapter 5.

¹⁵³ L.P.E. Kretzschmar, ‘Inleiding’, in L.P.E. Kretzschmar, ed., *Inventaris Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de Voormalige Weeskamer* (Amsterdam 2015) 3. Oldewelt, *Amsterdamsche archiefvondsten*, 126.

chambers were limited in their investment choices by orphan chamber law.¹⁵⁴ When demand for orphan chamber loans became too low to match supply, most orphan chambers chose public debt, mostly Holland debt. If families preferred alternative investments such as setting up a business, buying ship parts, investing in stock of the East India Company, or even creating an entailment, they had to avoid the orphan chamber.¹⁵⁵ Additionally, both orphan chamber loans and Holland debt suffered from declining interest rates. Since handling costs on orphan chamber loans, and for that matter all other services provided by the orphan chamber, were largely paid not per ratio but per act, yields suffered, especially on small capitals. A fixed sum of 1.5 guilders had to be paid for the registration of an orphan chamber loan, 5% over the interest earnings, and 1.5 penning per guilder, or 0.47%, at redemption.¹⁵⁶ Other costs included those for the settlement and management of the estate, such as drawing up an inventory, a yearly account, and a final account at legal age. Taking these costs into account, in 1600 an orphan chamber loan at 6.25% would have a net yield of about 5.8%, whereas in 1700 orphan chamber loans at 4.2% yielded net about 3.85%. In 1600, Holland debt stood at 8.33%, with an estimated net yield of about 7.8%, and by 1700 Holland debt stood at 3%, with a net yield estimated at 2.7%.¹⁵⁷

Families also had another important reason for seeking alternative financial solutions, which was the desire to allow the surviving partner the continued use of the household's assets. The implications of this changed preference were at odds with the mission of the orphan chamber. The essence of the orphan chamber's involvement was to ensure that the child's portion was separated from the assets of

¹⁵⁴ De Groot, *Inleidinge*, p. 20. De Gou, *De weeskamer*, 77.

¹⁵⁵ Entailments were sometimes managed by orphan chambers, but they found the workload heavy and tried to avoid the management of entailments in their regulations. Notaries managed a growing number of entailments. H. Noordkerk, *Handvesten ofte privilegien ende octroyen*, tweede deel (Amsterdam 1747) 642. C.J. Zijderdijn, 'Grave concerns. Entailment and intergenerational agency in Amsterdam (1600–1800)', *History of the Family* 16 (2011) 343–353.

¹⁵⁶ *Instructie voor twee secretarissen 1659*, inv. nr. 196, *Instructie voor de secretaris 1776*, inv. nr. 198, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁵⁷ See Chapter 3. Gelderblom et al. 'Public Functions', 186. Inv. nrs. 196, 198, archief weeskamer Leiden, ELO.

the surviving parent. The chamber supervised, kept, and managed the child's portion, and in doing so, safeguarded the portion from possible squandering by the surviving parent. The orphan chamber, thus, acted in the interests of the family line rather than the nuclear family. By the second half of the seventeenth century, however, preferences had shifted in favour of the nuclear family. By then, the majority of couples chose to leave the child's portion in the hands of the surviving partner.¹⁵⁸ The longest living partner would then be able to use the child's portion, for example as capital in the business the couple had had together. Again, this was only possible if the orphan chamber was sidestepped. We will see further on how families accomplished the latter.¹⁵⁹

Finally, by the end of the seventeenth century, the boom period of the economy in Holland had ended and a period of relative stagnation followed. Leiden, which traditionally had a one-sided economy, was hit hard when its textile industry met with severe competition. As a result, the middle classes saw their income diminished and their children saw their inheritances reduced.¹⁶⁰ The development of the Leiden orphan chamber illustrates the consequences of this changed economic situation. From 1620, the orphan masters registered whether or not an inheritance was accepted by the beneficiaries. If an estate contained more debts than assets, heirs had the option to refuse the inheritance. Initially, practically all inheritances were accepted; however, around 1650 a turning point was reached. In that year, 65% of inheritances were accepted, in 1660 just above 50%, and by 1690 only 25% of

¹⁵⁸ D.E. Narrett, *Inheritance and Family life in Colonial New York City* (New York 1992) 65. Schmidt, *Overleven na de dood*, 95-96, 102. A. Schmidt, "Touching inheritance." *Mannen, vrouwen en de overdracht van bezit in Holland in de 17^e eeuw*, *Holland* Vol 33 No 4 (2001) 186. H. Deneweth, 'A fine balance. Household finance and financial strategies of Antwerp households, 17th-18th century', *TSEG* 8 (2011) 26-27.

¹⁵⁹ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 99. D. van den Heuvel, *Women and entrepreneurship Female traders in the Northern Netherlands c. 1580-1815* (Amsterdam 2007) 238-240, 252, 325.

¹⁶⁰ J.L. van Zanden, A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (z.p. 2000) 31-32. P. Nagtegaal, 'Stadsfinanciën en stedelijke economie invloed van de conjunctuur op de Leidse stadsfinanciën. 1620-1720', *Economisch- en Sociaal-historisch Jaarboek*, 52 (1989) 98, 105, 138-139. De Vries, Lucassen, Lourens, Nijboer, 'Het economische leven', 92. Ph.T. Hoffman, G. Postel-Vinay, J.-L. Rosenthal, *Surviving large losses. Financial Crises, the Middle Class, and the Development of Capital Markets* (Cambridge London 2007), 64-66, 87-88.

inheritances were accepted. In 1730, no more than 5% of the inheritances was accepted by heirs.¹⁶¹ This is evidence of a growing number of estates with more debts than assets and a clear indication that the Leiden economic situation had changed drastically. In all these cases, the involvement of the orphan chamber was once-only; the orphan masters established there was no money and appointed the guardians. No supervision of the guardianship was exercised afterwards.

In summary, by 1700 orphan chambers no longer met the original needs for which they had been set up, because fewer orphans needed government care. Thus, the target group had diminished, because there were fewer orphans, and, moreover, fewer orphans with an inheritance. Once again families took care of their own business, just as they had done before orphan chambers were established. The orphan chamber had outlived itself and only continued to exist because of institutional inertia. The dismantling of the orphan chambers started in the French period, and would take several decennia to complete, but the transition back to a system with the family in charge and the government in the background, had started long before.¹⁶²

¹⁶¹ *Voogdijboeken*, inv. nrs. 241-260 archief weeskamer Leiden, ELO. *Weesboek* 1630 and 1670, inv. nrs. 13, 15, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁶² Smit describes the process of dismantling the orphan chambers: Smit, *Zuidhollandsche weeskamers*, 61-83; Smit, 'Het afstervingsproces'.

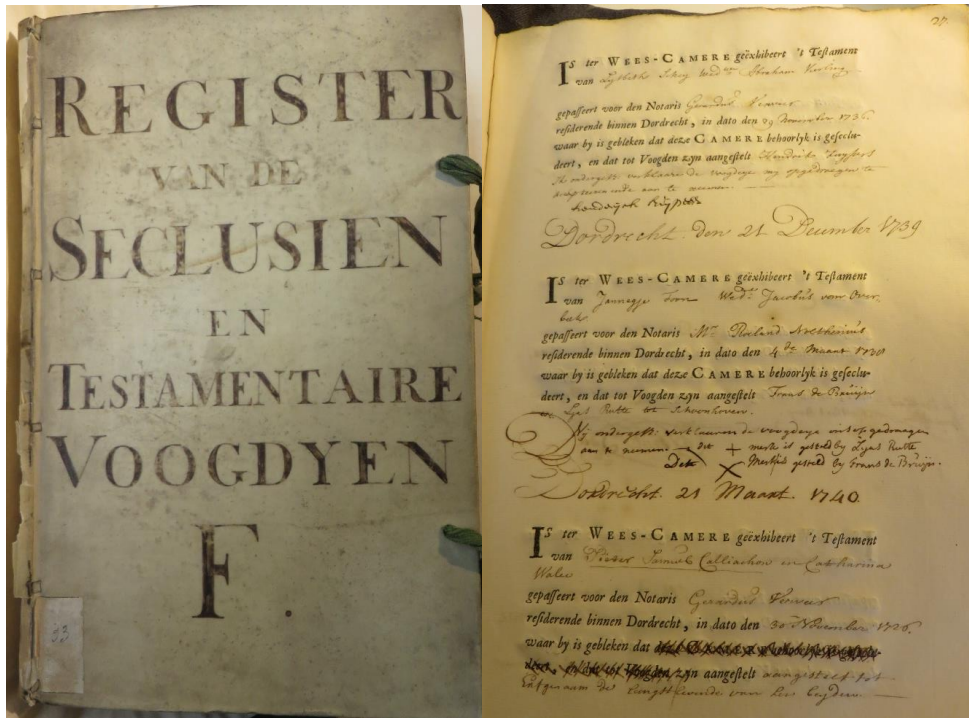

Illustration 6 Book of seclusions, inv. nr. 33, archief weeskamer Gouda, SAMH and inv. nr. 35, archief weeskamer Dordrecht, RAD

These books technically do not contain seclusions but statements that heirs have come to the orphan chamber and have shown the testators' last will and testament, containing a clause of exclusion of the orphan chamber. The orphan chamber also noted the guardians designated in the testament. If a clause of exclusion was in the testament, the testament had to be shown at the orphan chamber. That orphan chambers began to use pre-printed forms is additional proof of a growing number of exclusions.

2.6 Conclusion

Because the existing literature has mainly chosen a legal approach, it can only partially explain the rise, decline, and end of orphan chambers. However, by choosing a broader, European perspective, we have been able to analyse the demographic as well as the urban character of orphan chambers and, thus, construct a more complete explanatory framework. The Holland orphan chamber shows both the transfer and the further legal development of feudal based urban rights, taking place under pressure from urban growth and migration. A new, more elaborate, but also mandatory welfare arrangement emerged in Holland as well as in other European regions. This arrangement enabled cities to take care of orphans' money and keep oversight over their guardianship. It was an attempt to fill the void left by families. For orphans and their family, the orphan chamber provided security that the inheritance would be well managed and transferred safely. In doing so, the orphan chamber was ensuring the livelihood of children both in the short and the long term. Generating a yield on inheritances paid for children's upkeep when they were young. Coming into their inheritance at the legal age of 25 gave them a good start in life. Additionally, the family interest was served because the orphan chamber made sure family assets would be safely transferred to the next generation.

In its heyday, orphan chambers were adept at providing and developing financial services which suited the needs of their clientele. If the need arose, orphan chambers could completely take over the management of an estate, with everything that came with it from paying bills to maintaining real estate. Another service was provided to cater for the needs of children of smaller means; the orphans' capitals were combined in order to invest them collectively. Nevertheless, the orphan chamber's financial services never really took off. Their investment strategies were mainly passive, and the strict rules for credit and the alternatives available elsewhere restricted the growth of capital flows through the Holland orphan chambers. In Batavia, where fewer alternatives were available, the development went in the

opposite direction and the Batavian orphan chamber saw considerable amounts of money pass through its coffers.

By the end of the seventeenth century, Holland had entered demographically smoother waters and the orphan chamber's clientele had diminished. There were fewer orphans, of those fewer inherited, and more children had family who could stand up for them. When part of the target group also rejected the financial solution offered by the orphan chamber, the institution ran into trouble; in order to be able to function as a financial institution, scale was a prerequisite. Orphan chambers were left with fewer, and less prosperous orphans. These were often orphans whose parents had not made a last will and testament, and who did not have the possibility, or the financial literacy, to choose other options than the orphan chamber. The cost structure of the orphan chamber, with its fixed rates per act, influenced the net yield of small inheritances more than the yield of larger inheritances. On the upside, children with small inheritances had few alternatives and for them the orphan chamber continued to fulfil its core mission. It offered some return on the orphans' money and insured that their inheritances were kept safe.

At the same time, we should be aware that on a higher abstraction level a more consequential change had occurred: the end of the era of orphan chamber also meant the end of an exceptional situation in which the government interfered with mandatory law in family affairs and provided financial services. Relations between family and government returned to pre-orphan chamber times, with the family in the lead and government in a directory role that did not include financial services or direct management.

Chapter 3

Orphan chamber loans; success and failure of a credit instrument designed for orphans. A seventeenth-century Leiden case study

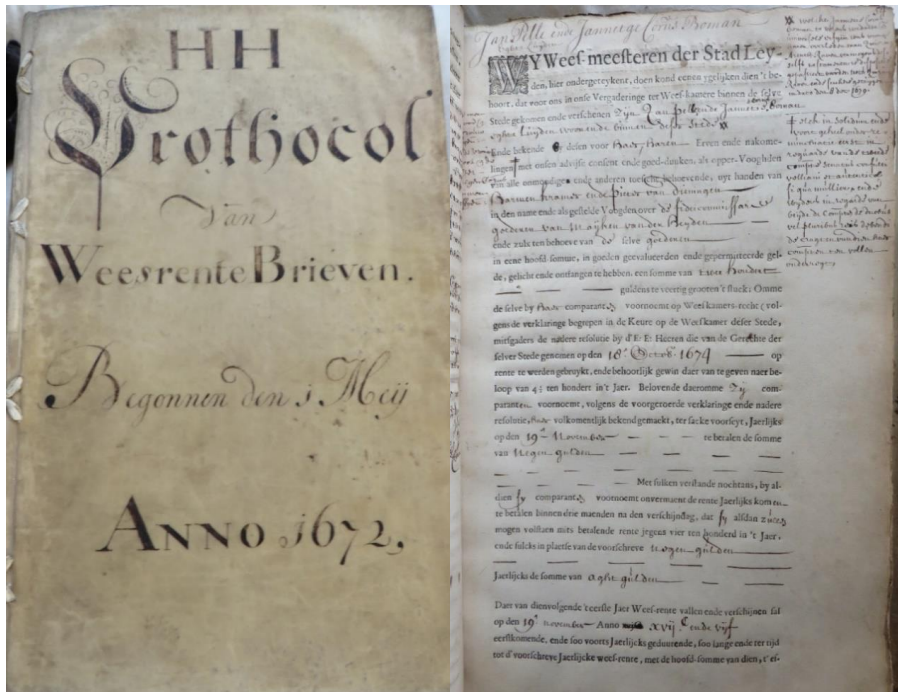

Illustration 7 Protocol van weesrentebrieven, inv. nr. 621, archief weeskamer Leiden, ELO

This is one of the 35 books in the archive of Leiden containing transcripts of orphan chamber loans. These books carry original numbers starting with A up to LL. Therefore, it is safe to assume that this is a complete set for the period 1597-1727. From 1668 pre-printed forms were used.

3.1 Introduction

In the early modern period, every city government in Holland and Zeeland included an orphan chamber (*weeskamer*). Dating from the late middle ages as mainly legal institutions, they developed into institutions that were both legal and financial in character. They were not involved in the physical care for orphans, which was the responsibility of orphanages. Most orphans, however, never went to an orphanage but stayed with their families. Orphan chambers had an important role for this group: they appointed and supervised the guardians of these orphans, took responsibility for the settlement of estates, and oversaw orphans and half-orphans' inheritances until they became of age.¹⁶³ To acquire a realistic picture of the clientele of orphan chambers, we must realize that the overwhelming majority of children did not inherit anything at all. Most parents died too poor to leave their children anything.¹⁶⁴ Orphan chambers are, therefore, best characterized as welfare arrangements for the middling classes. When one or both parents died prematurely – a common occurrence at the time – orphan chambers provided an insurance that children would receive the whole sum of the inheritance that was rightfully theirs plus interest upon reaching legal age.

The bylaws of the orphan chambers obliged guardians to generate a return on the inheritance in question. Orphan masters could fine guardians for leaving money unproductive, making them pay interest out of their own pockets.¹⁶⁵ However, orphan chambers also made life easier on the guardians by helping them find an adequate investment for the pupil's assets for instance by lending money to third parties. These loans were called *weesmeesterkennissen*, or *weesrenten*, best translated as orphan chamber loans. Orphan chamber loans existed in most, if not all

¹⁶³ Orphan chambers also cared for other groups incapable of taking care of their finances such as handicapped, elderly, and absentee heirs.

¹⁶⁴ The group without means is estimated to be between 50 and 75% of the population. See also Chapter 2.

¹⁶⁵ Bergsma, *Over de weeskamers*, 108.

sizable cities in Holland in the sixteenth and seventeenth centuries, and several other cities and villages in Holland and Zeeland.¹⁶⁶

We explore the workings of this credit instrument by looking at the emergence, existence, and decline of orphan chamber loans in the city of Leiden. In doing so, we aim to contribute to the understanding of early modern credit markets in Holland. Early modern borrowers could arrange their credit in many formal and informal ways and sizes. Most borrowers preferred informal credit, arranged within their social networks. This kind of credit left no or only a faint paper trail, for instance a short note in an account book. Generally, only after credit within the social circle was exhausted would more formal credit forms be used. Very small amounts could be arranged at the pawn shop or the *Bank van Leening* and modest amounts on standardized loan forms. Private party loans could be conducted either before aldermen, or before a notary. Generally, loans conducted at a notary were for larger amounts. In both cases, loans could be with or without collateral.¹⁶⁷ How did orphan chamber loans fit into this mix? How can we explain their evolution, i.e. what made orphan chamber loans come and go? Under which circumstances could the orphan

¹⁶⁶ The eighteen cities mentioned here were the cities that had voting rights in the Estates of Holland. The archives of several orphan chambers contain evidence of loans between (guardians of) orphans and third parties. These loans go by several different names but are always the same credit instrument: *weesmeesterkennissen* (e.g., Amsterdam), *weesrenten* (Leiden), *weeskinderbrieven* (Zierikzee), *rentebrieven op weeskamerrecht* (Rotterdam), *obligatien verstrekt voor weesmeesters* (e.g., Enkhuizen). Amsterdam, inv. nrs. 904-908, archief weeskamer Amsterdam, SAA. Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*. Enkhuizen: inv. nrs. 4984-4987, Oud-rechterlijke en weeskamer archieven (0003) WFA. Edam: inv. nrs. 3958-3969, ORA (0031) WA. Monnickendam: inv. nr. 3598, ORA 0018, WA. Purmerend: inv. nrs. 3769-3770, ORA (0029) WA. Delft: *compartieboeken*, e.g. inv. nr. 454, weeskamer Delft, AD. Gouda: e.g. *weesboek* folio 153, 157, 171, inv. nr. 10, archief weeskamer Gouda, SAMH. Rotterdam: inv. nr. 858, Archief College van Schepenen van Rotterdam, ORA (15) SAR. Schiedam: Malestein, Willemsen, *De weeskamer van Schiedam*. Vlaardingen: inv. nrs. 285-288, weeskamer stad Vlaardingen (0208) SAV. Den Haag: inv. nr. 30, weeskamer 's-Gravenhage (0402-01) HG. Zierikzee: Bezemer, De Blécourt (uitg.), *Rechtsbronnen van Zierikzee*, 422. Westzaan: inv. nrs. 1899-1903, ORA Westzaan (0008) GZ. Assendelft: inv. nr. 2034, ORA Assendelft (0005) GZ. Jisp: inv. nrs. 392-393, ORA (0009), WA. Warmerhuizen: inv. nr. 6015, Oud-rechterlijke en weeskamerarchieven van de Regiogemeenten (0942) RAA. Graft: inv. nr. 6485, Oud-rechterlijke en weeskamerarchieven van de Regiogemeenten (0942) RAA.

¹⁶⁷ Gelderblom, Jonker, 'Growing apart together'. Van Bochove, Kole, 'Uncovering Private Credit Markets', 39-72. Gelderblom et al. 'Public Functions', 163-194. McCants, 'Goods at Pawn'. G. Muldrew, *The economy of obligation, The Culture of Credit and Social Relations in Early Modern England* (London 1998).

chamber loan function as a successful credit instrument? The city of Leiden offers an excellent case study to explore these questions because of its exceptional archival material, spanning practically the whole life cycle of the Leiden orphan chamber loans from 1597 till 1727. This period also spans the period of rise and decline of the orphan chamber of Leiden. Annex 2 describes the sources in detail.¹⁶⁸

In the next section, we will explain the legal background of the orphan chamber loan, and its development. We will examine how its legal characteristics were designed to protect the orphans' financial needs and how this played out in practice. Section 3 outlines the basic data of the case study of Leiden, i.e. the numbers and amounts involved, and their development. This outline provides an impression of the risk management of the orphan masters. Section 4 covers the use of orphan chamber loans in normal times. We will ask who borrowed or lent via orphan chamber loans. Subsequently, we explore the extraordinary growth of the city of Leiden in the first half of the seventeenth century, a period in which orphan chamber loans were remarkably popular. Section 4 ends with an analysis of the decline in the instrument's popularity, which coincides with the economic downturn of Leiden. Section 5 proceeds by comparing the data of the Leiden orphan chamber loans with other relevant market segments of the early modern period, i.e. loans contracted before aldermen or notaries. Section 6 offers conclusions and provides a broader perspective on the viability of orphan chamber loans in early modern Holland.

¹⁶⁸ *Kort register van obligaties*, inv. nr. 533a, *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden (0518) ELO.

3.2 The legal context of orphan chamber loans

The mission of orphan chambers was firmly aimed at keeping orphans' inheritances safe and their capital intact until they reached legal age. Until then, their guardians and the inheritance would be under supervision of the chamber. Orphan chamber regulations also stipulated that a return would have to be made on the orphan's money. The orphan chamber loan as a financial instrument should be considered against this background; it was aimed at providing a yield, but only if this yield could be achieved securely. From the late middle ages, orphan chamber loans were used in Flanders, Zeeland, and Holland. It was a loan between the orphan, represented by his guardian, and a third party – a private person, or a loan to the city, concluded before orphan masters.¹⁶⁹ In the course of the sixteenth century, the latter form disappeared: in Holland orphan chamber loans became loans to private persons only. At the same time, the orphan chamber loan became the default option to invest orphan money.¹⁷⁰

From 1592, the Holland orphan chamber loan became a standardized credit instrument. In that year, an ordonnance regulating orphan chamber loans was published by the orphan masters of The Hague followed by the Estates of Holland a few months later. The ordonnance laid down a basic set of rules defining orphan chamber loans which remained largely unchanged. This set of rules, called orphan chamber law (*weeskamerrecht*) by contemporary sources, was used by all orphan chambers in Holland. Orphan chamber law was the backbone of the orphan chamber loans contracts, and only minor differences existed between different cities.¹⁷¹ The

¹⁶⁹ Brugge, Douai, Lille: sources see Chapter 2. Middelburg, 1477: Unger, *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg*, 53. Amsterdam 1530: De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 56-57.

¹⁷⁰ Amsterdam 1530: De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 56-57. De Gou, *De Weeskamer*, 76-79. Hamaker, *Middeleeuwsche keurboeken Leiden*, 410-411. The bylaw of Leiden stipulated that buying debt Holland was only allowed if an orphan chamber loan was not possible, art. 39, inv. nr. 12, SA II, ELO.

¹⁷¹ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 30-31. Bergsma, *Over de weeskamers*, 109. Bergsma refers to the resolution of the Estates Holland, dated 12 September 1592, source: Groot Placcaatboek, VIII, 606.

Holland ordinance of 1592 also laid down the obligation for the orphan chambers to keep registers of orphan chamber loans, which explains why we find archival material only from that date onwards.¹⁷² Orphan chamber law consisted of a number of elements that together characterize the orphan chamber loans and that are essential for the understanding of the advantages and disadvantages of these loans as a credit instrument. Together, the characteristics of orphan chamber loans testify to the special protection granted to orphans and the importance adhered to the safekeeping of their money.

First and foremost, it was stipulated that orphan chamber loans were of the same legal status as contracts passed before aldermen (*schepenkennissen*), thus ensuring the legal status of the contract. In addition, under-aged orphans were given right of preference: in case of insolvency of their debtor, the orphans' debts would take precedence.¹⁷³ In line with contracts passed before aldermen, the holders of orphan chamber loans also had the right to sell off the collateral in case of default, without a court procedure or sanction (*parate executie*). From 1612, orphan chamber loans were free of the so-called *40^e penning*, a tax of 2.5% on the transfers of immovable goods that the Estates of Holland had introduced in December 1598.¹⁷⁴ The tax was raised in 1609 to the *30^e penning* ($3\frac{1}{3}\%$), and in 1637 to the *20^e penning* (5%), while the exemption remained in force, thus lowering the relative costs of orphan chamber loans.¹⁷⁵

Average costs of an orphan chamber loan for orphans were low: they paid a fixed sum of 1.5 guilders for the registration, 5% over the interest earnings, and 1.5 penning per guilder, or 0.47%, at redemption.¹⁷⁶ If we take an average orphan

¹⁷² Schiedam had had orphan chamber loans since 1593. Malestein, Willemsen, *De Weeskamer van Schiedam*, 4.

¹⁷³ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 30-31.

¹⁷⁴ Orphan chamber loans were viewed as immovable goods, like bonds.

¹⁷⁵ R. Liesker, W. Fritschy, *Gewestelijke financiën ten tijde van de republiek der Verenigde Nederlanden Holland 1575-1795* deel 4 (Den Haag 2004) 176. De Gou, *De weeskamer*, 78-79.

¹⁷⁶ 320 penningen per guilder or 20 stuivers per guilder. Costs of 1659 in: inv. nr. 196, costs of 1776 in: inv. nr. 198, archief weeskamer Leiden, ELO. Costs for borrower 8 stuivers per 100 guilders in: inv. nr. 196, archief weeskamer Leiden, ELO.

chamber loan of 532 guilders with a maturity of eight years, then costs were about 0.3%, which made real interest approximately 4.7% as the nominal interest rate was 5%. These calculations are based on the cost paid in Leiden, but costs in other cities were comparable.

Protection of the orphan's money was of paramount importance to the orphan chamber. To ensure this protection, orphan chamber loans were only issued if the borrower had two guarantors or collateral, generally consisting of a house or land. In Leiden, the latter became standard in the course of the seventeenth century. Additionally, orphan masters had to advise the minor and his guardian on the creditworthiness of the borrower and on the wisdom of concluding the loan.¹⁷⁷

The special care and protection orphans received under the orphan chamber law ended when they became of age. In line with this principle, orphan chamber loans were for minors only and were meant to be dissolved at their legal age, which was 25 in seventeenth-century Holland.¹⁷⁸ Orphan masters would then give the former pupil the belongings that had been kept in the orphan chamber's chest, such as family jewels or deeds of ownership, or indeed, loan contracts. The orphan thanked the orphan masters for their good care and went on his way. At this point the involvement of the orphan masters ended, and the orphan chamber loan was no longer recorded in the orphan chamber's books. It is important to note that from a legal point of view, the transition from minor to adult caused problems. If the loan was not cancelled within six months of the orphan's 25th birthday, the tax exemption ended and the *40^e penning* would have to be paid to continue the orphan's right of preference. More importantly, if the orphan did not cancel the loan in time, he lost

¹⁷⁷ Text of orphan chamber loan contract in: *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO. Article 39 bylaw Leiden, inv. nr. 12, SA II, ELO.

¹⁷⁸ The legal age of 25 was the age at which people were allowed to handle their own money, buy and sell real estate, and engage in contracts. Often children earned their keep or married long before they were 25. Van Leeuwen, *Rooms-Hollands regt*, 48-49. In the late middle ages, the legal age was lower: in the *Keurboek of Leiden of 1406* access to an inheritance was at the age of 17. Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden* 16-17. In 1475 it was 21 years. Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 175-178. By 1570, it had become 25. Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 404.

the right to demand repayment of the capital. Essentially, the orphan chamber loan then stopped being a loan and began functioning as an annuity. Consequently, a yearly interest was due, but repayment of the principal could no longer be enforced.

That this exceptional clause caused problems for orphans is clear from the many discussions among legal scholars of the period.¹⁷⁹ In 1687, the orphan masters of Leiden weighed in on the discussion; and pleaded for a change in the terms of orphan chamber loans. In their appeal, they neatly summarized the problem of this clause. They observed that at majority the orphans had to choose between two evils: orphans could instantly receive their money in cash without necessarily having an alternative way of investing, or they could leave the money with the borrower, and hence were unable to get the capital back. Orphan masters asked the court of Leiden to change the rules in order to make it possible for orphans to retrieve their money, even when they had become of age. The orphan masters also pleaded for a restriction of the then current six months' notice to three months, which would give the orphans more opportunity to act on an alternative investment.¹⁸⁰ However, the changes the orphan masters proposed were never implemented.

The orphan chamber offered instantly available cash under clear and fixed conditions. At the beginning of our research, we assumed that this provided an ideal situation for lenders and borrowers alike, and that little could have prevented the growth of the orphan chamber as a credit institution. However, the debates about the terms, and recurring complaints of orphan masters that money was left in the coffers unproductively (*ledig leggend geld*) indicate that market demand for orphan chamber loans was lower than the available supply. The tax exemption may well have been an effort of the Estates of Holland to increase market demand. In 1605,

¹⁷⁹ Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 410. *Consultatien, advysen en advertenties, gegeven en geschreven by verscheide treffelyke rechts-geleerden in Holland en elders*, vol. 4 (1736) 462. S. van Leeuwen, *Nederlandsche praktyk en oefeningen der notarissen* (Rotterdam 1742) 166-167. *Amsterdamse secretary, Bestaende in formulieren Van Schepenen-kennissen, Quijtscheldingen, Schat-brieven, en andere, die gewoonlyk daar gebruikt werden* (Amsterdam 1700) 282-285.

¹⁸⁰ *Remonstrantie aan het Gerecht 1687*, inv. nr. 80, archief weeskamer Leiden, ELO.

referring to their intention to avoid the *40^e penning*, the orphan masters of Delft proclaimed that orphans' money could be borrowed by the city instead of private persons.¹⁸¹ In Leiden, the tax exemption did, indeed, have a favourable effect on the numbers of orphan chamber loans being issued. A similar effect can be seen in Enkhuizen where orphan chamber loans became very popular from the start of sales in 1616, but only for several decades, and sales plummeted after 1668.¹⁸² Partly available data on Schiedam, however, show no rise in sales related to the tax exemption.¹⁸³

Some cities changed the terms for taking out orphan chamber loans in order to increase demand. Notably, the clause about guarantors and collateral is one of the few clauses that was not uniform in all cities. The Amsterdam orphan masters complained more than once that orphan money was laying idle in the orphan chambers chest, and that people were finding credit on better (i.e. easier) conditions elsewhere in the city. Remarkably, the first complaint we found was in 1603 at a time of economic growth, when one would have expected large demand for cash. In 1619, in reaction to these recurrent complaints, the city of Amsterdam abolished the obligation of guarantors. From then on, orphan chamber loans in Amsterdam were taken out on a general mortgage only, that is a formal claim on a person plus all their present and future possessions in the form of real estate or other goods.¹⁸⁴ Middelburg changed the regulation from guarantors to mortgages on collateral for the same reason in 1675. Moreover, four years later, in 1679, the Estates of Zeeland advised it would be wiser to buy debt or annuities Zeeland, because the value of the

¹⁸¹ *Ordonnantie van de weeskamer der stad Delft*, inv. nr. 301, weeskamer archief Delft, AD.

¹⁸² Enkhuizen is, to my knowledge, the only other available complete data set of orphan chamber loans. Many thanks to Ruben Schalk for allowing me to use his data. Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*, 46-48.

¹⁸³ Malestein and Willemsen only used the data available from 1593-1624. Therefore, a potential effect of the tax exemption of 1637 cannot be gauged. Malestein, Willemsen, *De Weeskamer van Schiedam*, 16.

¹⁸⁴ De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 56-58. Van Bochove, Kole, 'Uncovering Private Credit Markets', 56-57. Gelderblom, et al., 'Public Functions', 166.

collateral was uncertain.¹⁸⁵ In Leiden, however, there were no such discussions; real estate remained the standard collateral of orphan chamber loans throughout the existence of orphan chamber loans in Leiden.

In summary, the orphan chamber loan was a standardized credit instrument from 1592 onwards. In line with the mission of the orphan chamber, orphan chamber loans were designed to enable guardians of orphans to generate a yield on their money, while simultaneously limiting their risks. The set of conditions that together constituted orphan chamber law gave certain advantages to orphans, but these were not without their drawbacks. And while some changes were made to adapt the instrument better to market demand, as a credit instrument orphan chamber loans remained largely unchanged for the entire period of its existence. That orphan chamber loans were a rather formal credit instrument in a society that preferred informal credit undoubtedly had a negative effect on demand. Or, to put it differently, it would have taken exceptional circumstances for the orphan chamber loan to be a successful credit instrument. We will see in Section 4 what those circumstances were and how long they lasted.

¹⁸⁵ P. Gillissen, Ch. Bohemer, *Costumen, ordonnantien en statuten der stad Middelburg in Zeeland* (Middelburg 1771) 188-189.

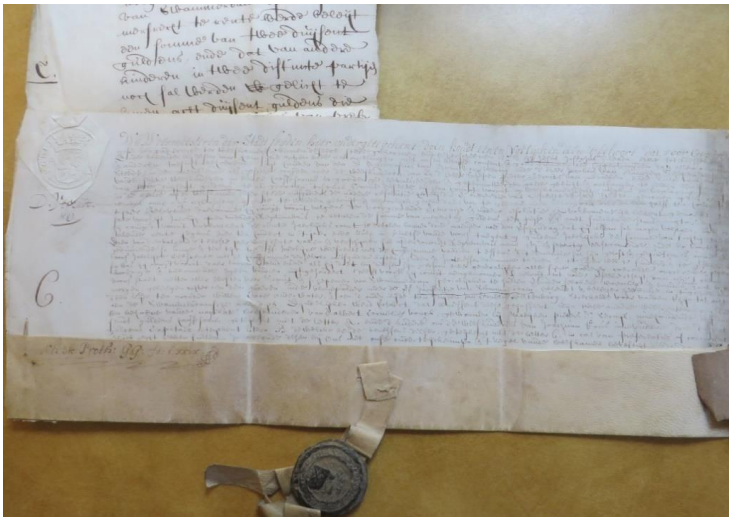

Illustration 8 Bundle of redeemed orphan chamber loans, inv. nr. 639 A-E, archief weeskamer Leiden, ELO and an original of an orphan chamber loan, inv. nr. 1003, archief weeskamer Leiden, ELO

Orphan chamber loans were formal loans on standardised terms. The physical form substantiates this: they are written on parchment and have an orphan chamber seal. Moreover, attached to the deed is a copy of the property deed of the house that served as collateral for the loan.

3.3 The orphan chamber loan as a financial instrument

We now turn to the ways in which the orphan chamber loan worked in practice using our Leiden case and sample. The case study enables us to examine the actual functioning of the orphan chamber loan as a financial instrument. We know that orphan chamber loans already existed in Leiden before 1597, but the obligation to register orphan chamber loans, stemming from the aforementioned ordonnance of the Estates of Holland of 1592, was abided by from 1597.¹⁸⁶

In our case study we used two different sources: a complete series of loan contracts from 1597 to 1727 (*protocol van weesrentebrieven*) and several registers containing all orphan chamber loans from 1663 onwards (*register weesrentebrieven*).¹⁸⁷ Apart from covering different time periods, the two sources contain slightly different information and allow for different analyses. The first source – the loan contracts – provides names, dates, and amounts. The abundance of loan contracts meant that it was impossible to analyse all the contracts and collect all of the data from this source. Instead, we sampled all loan contracts in every fifth year, starting from 1600. For the years, before 1600, the years 1671 and 1672 and the years after 1692 we used all contracts.

The second source – the registers of orphan chamber loans – also provides names, dates, and amounts but additionally gives redemption dates. We used all of the data from this second source. All in all, we analysed more than 2,100 orphan chamber loans, with a total value of 1.2 million guilders, out of an estimated total of nearly 11,000 with an estimated total value of nearly 6 million guilders. The key figures of the case study are summarized in Table 3.1. A more detailed description of the sources is given in annex two.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 410-411. Before 1592, orphan chamber loans were passed before aldermen. Aantekeningen over de vrijdom van belasting, inv. nr. 81, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁸⁷ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622. *Register weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁸⁸ Data after 1700 was not used because too few contracts were passed.

Leiden orphan chamber loans 1597-1727	
Orphan chamber loans analysed	2,308
Value of orphan chamber loans analysed in guilders	1,209,331
Average value in guilders	524
Median value in guilders	300
Estimated total number of orphan chamber loans	Approximately 11,000
Estimated total value of orphan chamber loans in guilders	Approximately 6,000,000

Table 3.1 Key figures orphan chamber loans, case study Leiden¹⁸⁹

In this section, we will first investigate the general results of the analysis of the orphan chamber loans of Leiden in terms of numbers, volume, interest rates, credit risks, and collateral. We will then proceed by comparing orphan chamber loans to loans concluded before aldermen and notaries in order to estimate the importance of orphan chamber loans in the credit market of early modern Leiden.

Figure 3.1 shows the development, in selected years, in the numbers of yearly issued orphan chamber loans in Leiden and the total annual value of new orphan chamber loans. Leiden orphan chamber loans started out rather modestly, but after in 1612 orphan chamber loans were exempted from the tax known as the *40^e penning* a rapid growth followed. In 1637, the general tax on the transfer of immovable goods, which was still known as the *40^e penning*, was raised to the 20^e penning or 5%. This rise made orphan chamber loans, that continued to be exempted from this tax, more attractive and consequently numbers went up.¹⁹⁰ Around the Disaster Year 1672, a range of tax measures was implemented to finance the war efforts. The exemption of the *40^e penning* for orphan chamber loans was, however, never reversed.¹⁹¹ In 1672, Leiden had to contribute to the war effort just like other cities. In that year a very small number of orphan chamber loans were issued and

¹⁸⁹ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622. *Register weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁹⁰ By 1609, the tax had been raised from the 40^e to the 30^e penning. *Memorie ofte verhandeling van het geene omtrent het stuk van de finantie van de provincie van Holland en Westvriesland* (1755) 23.

¹⁹¹ In the Rotterdam archive, the orphan chamber loans were still marked 'no tax due' by 1700. ('*geen veertigste penning schuldig als zijnde de goederen de weeskamer subject*'). *Registers houdende voor schepenen gepasseerde akten van geldleen, anders dan t.b.v. koop van onroerend goed*, inv. nr. 858, Rechterlijke archieven van Rotterdam: Colleges van schout, schepenen en commissarissen van Rotterdam (15) SAR.

instead we find a large number of Holland annuities (*losrenten*).¹⁹² Clearly, after 1672, the heyday of orphan chamber loans was over.

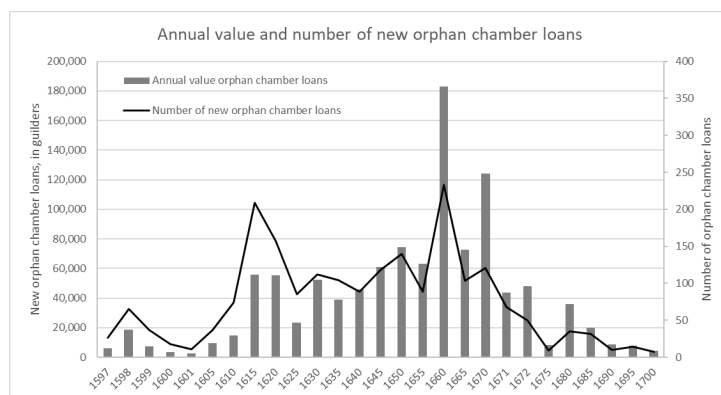

Figure 3.1 Number and value of new orphan chamber loans per year for selected years, based on contracts¹⁹³

Figure 3.2 shows that the average value of an orphan chamber loan fluctuated between 400 and 900 guilders, with an almost steady growth between 1640 and 1670 and a decline in the final years of the seventeenth century. In the second half of the century, median amounts began to differ more from the average, indicating growing differences between small and very large orphan chamber loans. Since the annual income of an unskilled artisan was around 280 guilders and a journeyman could earn about 375 guilders per year, these were considerable amounts.¹⁹⁴ We assume that the money was used for business purposes rather than consumer credit, although the contracts of orphan chamber loans do not offer any information on the purpose of the loan. Additional evidence is provided by the fact that orphan chamber loans for amounts under 50 guilders, or even under 100 guilders are rare; in total 139.¹⁹⁵

¹⁹² *Register weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁹³ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁹⁴ J. de Vries, A.M. van der Woude, *The first modern economy: success, failure and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* (Oxford 1977) 616-617, 620.

¹⁹⁵ My database has 32 orphan chamber loans under 50 guilders, 107 for amounts from 50 to 99 guilders.

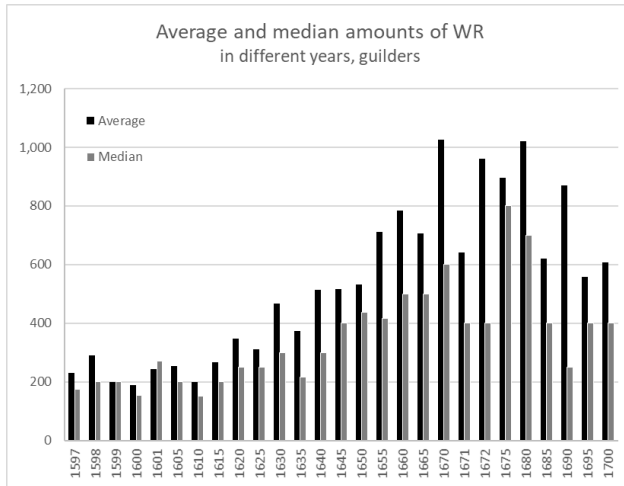

Figure 3.2 Average and median amount of orphan chamber loans, per year, in guilders¹⁹⁶

As Figure 3.3 shows, orphan chamber loans were long-term loans. The average maturity between 1663 and 1700 was 94 months, or 7.8 years. Complete data on maturity can only be presented for the period when orphan chamber loans were already in decline as a financial instrument. However, these data are consistent with the scarce data we have for the earlier period.¹⁹⁷ We would expect orphan chamber loans to have had a long redemption period because of their specific use and function. Orphan chamber loans were the standard and preferred investment for a long time; any cash under the supervision of orphan chambers had to be invested in orphan chamber loans, only if none were available could the orphan masters resort to other investments. Only when the orphan became of age would the loan be redeemed. Its aim was to have a steady flow of interest without further hassle, compared to our current savings account for children.

¹⁹⁶ Based on 2.279 out of 2.280 orphan chamber loans. An orphan chamber loan of 24.236 guilders, which dated from 1652, was omitted from the calculations.

¹⁹⁷ The contracts also provide redemption dates for 306 of 2308 contracts, 249 of these date from 1600 up to 1645. Maturity of these 249 contracts varies between 6 and 10 years.

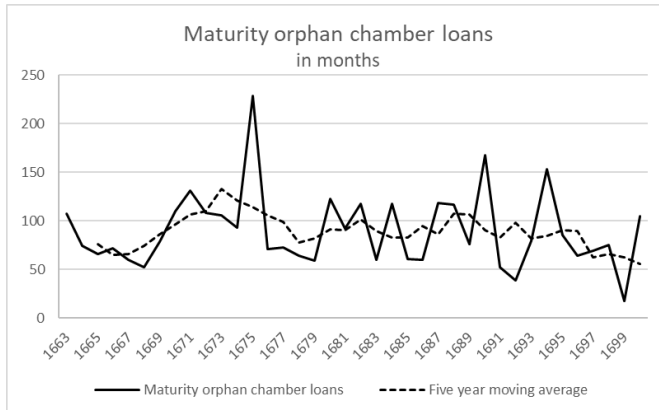

Figure 3.3 Maturity of orphan chamber loans in months and the five-year moving average (N=374)¹⁹⁸

What type of borrower needed such a long-term loan and how creditworthy were they? Did this specific characteristic of the orphan chamber loan attract borrowers that could not get this kind of credit elsewhere? Archival material of Leiden offers some insights, although only for the period that Leiden was in economic decline. If a lender wanted to terminate an orphan chamber loan, he could do so on condition that he announced it six months in advance. The orphan chamber noted the announcements of terminations of orphan chamber loans in its book of terminations (*memoriaal van opzeggingen*). They also recorded reactions of the borrowers, which sometimes indicated that the termination came at a bad time; ‘it’s not time these days to repay loans’ (*t is tegenwoordigh geen tijd om gelt af te lossen*), ‘I don’t know how to pay’ (*daer weet ick geen raet toe*), ‘the gentlemen will have to wait a year’ (*de heeren sullen noch een jaer moeten wagten*), or even that ‘the gentlemen can sell the house’ (*de heeren kunnen het huis verkoopen*). One woman regrets having taken the loan: ‘we will pay; if we had known, we would not have taken [the loan]’ (*het is wel, hadde wij het geweten wij souden het niet opgenomen hebben*).¹⁹⁹ A long-term loan reduced the workload for guardians and

¹⁹⁸ *Register weesrentebrieven*, inv. nr. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

¹⁹⁹ The standard notes were: ‘that’s ok’ (*t is wel*) and ‘I will pass the message’ (*zal t zeggen*). This book was used approximately between 1695 and 1710. Unfortunately, it is the only available book of its kind. *Memoriael van opzeggingh*, inv. nr. 640, archief weeskamer Leiden, ELO.

orphan masters, but it increased the risk that, when the orphan became of age, the borrower would not be very inclined or in a position to repay the loan swiftly.

In Leiden, collateral in the form of real estate backed practically all orphan chamber loans from the early seventeenth century onwards (Figure 3.4). In line with the usual practice in Holland, Leiden orphan chamber loans had to be registered in the public real estate registers, which recorded real estate ownership and encumbering debts.²⁰⁰ To ensure that the real estate was not overburdened with debt, the secretary of the orphan chamber was required to consult these ledgers before the orphan chamber loan was passed and issue a statement on the results of his inquiries.²⁰¹

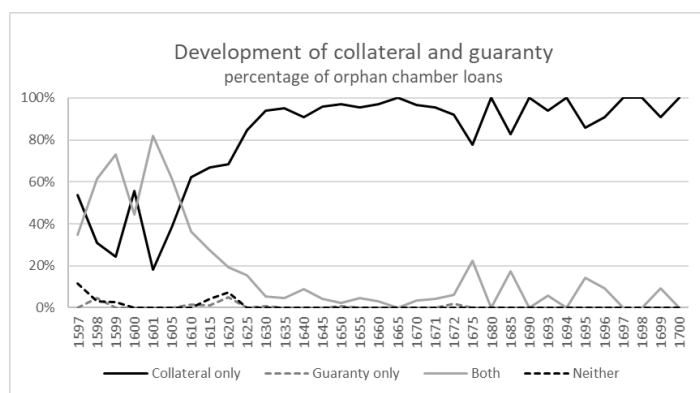

Figure 3.4 Collateral and guarantors in percentages of the orphan chamber loans²⁰²

²⁰⁰ *Bonboeken*: www.erfgoedleiden.nl. E.g.: Willem Cornelis Bilderbeeck in: Achtste Register, bon Nieuwwaren, archiefnummer 501A, Stukken betreffende afzonderlijke onderwerpen; Registratie van onroerend goed 1585-1816 (1819) inv. nr. 6628, blad 193v, ELO.

²⁰¹ Ch. Van Bochove, H. Deneweth, J. Zuijderdijn, 'Real estate and financial markets in England and the Low Countries, 1300-1800', *CGEH Working Paper Series, working paper no.42* (2013) 1. Article 17, *Instructie voor Jan van Walwijck als secretaris 1658*, inv. nr. 225, archief weeskamer Leiden, ELO. Inv. nr. 215 contains several examples of these statements of inquiry by the secretary, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁰² *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

Throughout much of their existence, interest rates on Leiden orphan chamber loans largely followed the interest rates on debt Holland (Figure 3.5).²⁰³ However, interest rate development also allows an insight into the ways in which orphan masters used these rates; not only as one of the means to limit credit risks, but also to promote prompt payments of interest. In June of 1640, the orphan masters of Leiden introduced an interest reduction for those who paid the interest due within three months and without reminder. The interest rate for the prompt payer was equal to the interest rate on debt Holland, that is 5% where others would pay 6.25%.²⁰⁴ In the early modern period, it was not unusual for debtors to pay interest for many years at once. Since interest earnings on orphan chamber loans were often used by guardians for the living expenses of orphans, late payments could be problematic. The regular payments in the books of payments (*penningboeken*) show that the measure was successful.²⁰⁵ In the remainder of the introduction year of discounts, 1640, discounts were given to half of the people who came to borrow on an orphan chamber loan, and by 1645 the discount rate was given to everybody. Discount rates for prompt payments remained the standard way of operating until 1672.²⁰⁶

As we saw earlier, after 1672 the popularity of orphan chamber loans declined. The economy of Leiden was in decline and the population decreased. At that point, to satisfy the orphans' need to invest their money, orphan masters would have been forced to do business with people who represented an increased credit risk. It is obvious that the orphan masters were conscious of these risks; from 1672 they started using the discount rate as a way to offset the credit risk, i.e. the discount rate was no longer granted to everybody as it had been since 1645. Out of the 190

²⁰³ W. Fritschy, 'A 'Financial Revolution' Reconsidered: Public Finance in Holland during the Dutch Revolt, 1568-1658', *The Economic History Review* (2003) 57-89. Interest rates in Holland Table 1, page 64.

²⁰⁴ Resolutie juni 1640 in: *Stukken betreffende algemene maatregelen van het beheer*, inv. nr. 674, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁰⁵ Article 38 of the Leiden bylaw mentions the interest discount, inv. nr. 12, SA II, ELO. *Penningboeken*, inv. nrs. 314-356, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁰⁶ Please note that we did not look at the contracts in the years between 1640 and 1645.

loans concluded from 1672, 70 did not receive a discount.²⁰⁷ Figure 3.5 also shows that, after 1685, the interest rate on orphan chamber loans no longer followed the declining rates of debt Holland; the base rate – before discount – remained higher than the rate on debt Holland, indicating a possible rise in credit risk.

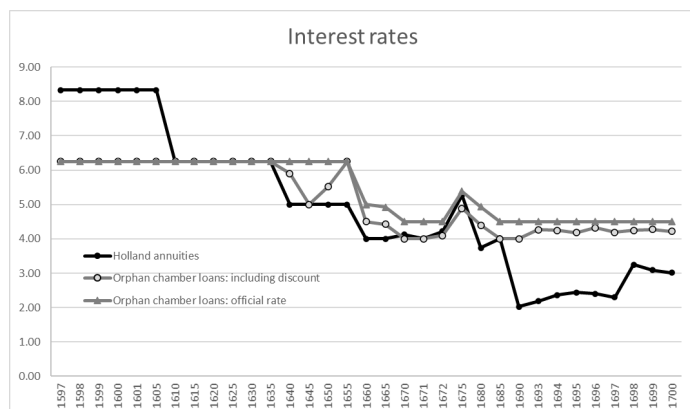

Figure 3.5 Interest rates of orphan chamber loans compared to Holland annuities²⁰⁸

Apart from adjusting interest rates, there were several other options for the orphan masters to keep credit risks under control. The orphan chamber loans registers allow us to track what happened to the loans, and whether they were repaid.²⁰⁹ As we saw earlier, the registers of orphan chamber loans cover the period from 1663 onwards; for this period our data is complete and contains all loans. Figure 3.6 shows that more than half of the orphan chamber loans that existed in 1663, or that were concluded between 1663 and 1700, were redeemed.²¹⁰ About one third of orphan chamber loans were not dissolved when the orphan came of age, but rather the loan contract was given to the orphan, along with his other belongings. Such an orphan chamber loan would no longer be recorded in the

²⁰⁷ By then, the standard discount was 0.5%. Incidentally, borrowers received a lower (7) or higher (2) base interest rate, and two borrowers received a discount of 0.75%.

²⁰⁸ *Protocol van weesrentebriefven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO. Holland annuities: Gelderblom et al., 'Public Functions', 186.

²⁰⁹ *Register van weesrentebriefven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

²¹⁰ Including 25 transfers of orphan chamber loans.

orphan chamber's books; therefore, we do not know whether it was paid off. A considerable number of these orphan chamber loans were probably not redeemed and therefore, de facto, turned into annuities, given that the rules on orphan chamber loans stipulated that if the orphan chamber loan was not dissolved within six months of the orphan turning 25, he had no right to demand repayment of the capital.

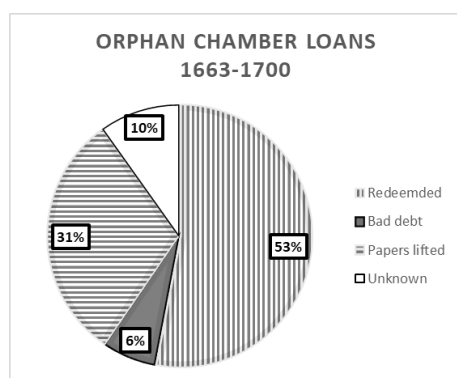

Figure 3.6 Orphan chamber loans in number of contracts: outcome of loans in percentages (n=1506)²¹¹

Earlier we saw that the orphan masters had to investigate the creditworthiness of the borrowers of orphan chamber loans; Leiden orphan chamber loans were contracted 'with the [orphan masters'] advice, consent and discretion' (*mit onsen advijse consent ende goetduncken*).²¹² A by-law specifically dealing with Flemish immigrants provides some additional insight. In this regulation, orphan masters declared that they would normally assess the creditworthiness of a borrower wishing to conclude an orphan chamber loan. However, as the newly arrived Flemish migrants were unknown to them, they were unable to give advice to Flemish guardians if they wished to lend to their compatriots. From then on, Flemish guardians were given their own responsibility to gather information about potential

²¹¹ *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

²¹² Text of orphan chamber loan contract see: *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622 and article 39 bylaw Leiden, inv. nr. 12, SA II, ELO.

borrowers. They had to inquire into potential borrowers with the heads of the Flemish textile industry in Leiden (*gouverneur of warandeers van de neeringe*) and could only lend to city inhabitants who owned collateral of sufficient value. Last but not least, the orphan masters declined any responsibility for damage.²¹³ The role the orphan masters took regarding this migrant community thus differed from the role they normally took when orphan chamber loans were concluded before them and they had to give advice on creditworthiness.

Spreading risks over multiple borrowers or multiple contracts was another tactic used by orphans, or rather their guardians. Sometimes multiple loans were concluded at the same time and as a result the money was divided over several contracts. That is how investments could cover the whole amount inherited by the orphan, while spreading the risk over different borrowers. In some cases, orphans lent money to the same person, at the same time, but on several different contracts. Dividing a sum in parts offered the lender an opportunity to demand partial repayment, or to sell off the loan more easily, and free the necessary cash.

If the lender wanted his money back, and the borrower was not (yet) able to repay him, transferring the orphan chamber loan to another lender would also satisfy both their needs. Transfers of orphan chamber loans became rather common in the first quarter of the seventeenth century. In 1620, 157 new orphan chamber loans were concluded, while an additional 65 switched owners. Unfortunately, we have only partial figures on transfers; after 1625, sales of orphan chamber loans were no longer recorded by the orphan chamber but were entered into the city magistrate's registers along with sales of other real estate.²¹⁴

Despite a careful process of weighing risks, in the period 1663-1700 about 6% of the borrowers defaulted. However, by then the heyday of orphan chamber loans was already largely over. The decline of the Leiden economy had set in, and it is

²¹³ The bylaw has no date but is later than 1583. *Keuren der Stadt Leyden Graeffschap Holland*, (Leiden 1583) added in writing on the page preceding page 69.

²¹⁴ Before 1625: *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO. After 1625: *Registers van transporten van onroerend goed*, inv. nrs. 44-108, ORA (0500D) ELO.

highly likely that the orphan chamber had started attracting less creditworthy borrowers. In the registers for 1663 to 1700, we find several cases (N=98) in which debtors' possessions were sold in order to repay debts, in most cases because of bankruptcy.²¹⁵ In these cases, on average 46% of the original loan was repaid. Eighteen loans were fully repaid after sales.²¹⁶ On the whole, 1671-1673 and 1685-1691 were bad years to have money on an orphan chamber loan; this risk of default was double the average then, i.e. around 12%. Unfortunately, we have no default figures for other credit instruments or for other periods, so we cannot compare these figures, but from our modern perspective 6% would be a high default risk to take on an investment.

²¹⁵ The registers refer to a page in a payment book. *Penningboeken*, inv. nrs. 314-356, archief weeskamer Leiden, ELO.

²¹⁶ Data available for 83 out of 98 bad debts.

3.4 Who used orphan chamber loans?

3.4.1 Average use of orphan chamber loans

The typical use of orphan chamber loans was relatively straightforward; for the average lender, and the average borrower alike, an orphan chamber loan was a financial instrument that they used for a highly limited number of times throughout their life. This is coherent with the basic idea behind an orphan chamber loan; a standardized credit instrument designed to facilitate the generating of a return on an orphan's money, under conditions aimed at minimizing risks.

It is highly likely that most lenders concluded orphan chamber loans directly after the passing of a spouse, when the estate was settled, and the orphan masters had determined the child's portion. Of the lenders in our database, which contains roughly 1 in 5 orphan chamber loans ever concluded, 69% owned 1 to 5 orphan chamber loans, though not necessarily at the same time. Half of this group owned only one orphan chamber loan. Sometimes, an orphan's money was divided over several orphan chamber loans, with different borrowers to spread risks. Also, different orphan chamber loans were sometimes concluded at the same time and with the same borrower; this could ease partial repayment, or a sale. In other instances, a second or third orphan chamber loan was concluded after several years, sometimes because extra money came to the orphan, i.e. maybe additional money out of the settlement of the estate, the fruits of investments, or an additional inheritance. In other cases, the previous orphan chamber loan had been paid back and the money was then reinvested in a new one.

Most borrowers (77%) in our database of contracts (1598-1727) had only one loan in the form of an orphan chamber loan and another 17% had two. Although we cannot know how many return borrowers we missed through the selection of data, low numbers of return borrowers are in line with long redemption periods.

Generally, orphan masters would have asked borrowers to repay before engaging in a new loan.

When we look at the distribution of capital among lenders and borrowers over the different sectors of the Leiden economy (Table 3.2), the majority of parents that left behind an inheritance either worked in textile, or in trade. More than 40% of lender capital came from the textile sector, as might be expected in Leiden, and another 21% from trade. Among borrowers, textile also was the dominant sector while building came in second. In the second half of the seventeenth century, it became increasingly common for husband and wife to be joint debtors in orphan chamber loans. It might have been a sign of women's emancipation or of lenders seeking extra security by contracting on both husband and wife.

Women also concluded loans by themselves; often, but not always, they were widows. Unfortunately, women's occupations were not mentioned in the loan contracts. In order not to lose the information on women, the choice has been made to present them as a separate category in Table 3.2. Widows were sometimes returning customers, an earlier loan having been concluded with the now deceased husband. In those cases, widows did not come to renew the loans of the deceased husband, but to conclude new loans. These women obviously were familiar with the orphan chamber and used that knowledge.

When women acted independently in contracts, the contracts stated a chosen guardian (*gekoren voogd*). The woman chose someone to take the formal role that was legally necessary for her to be able to conclude a contract, but to all intents and purposes she acted independently. Often the secretary of the orphan chamber acted as chosen guardian. Women in early modern Holland acting independently, although formally their leeway was limited, is an already well-studied phenomenon that is confirmed with these data.²¹⁷

²¹⁷ E.g. Schmidt, *Overleven na de dood*.

In about 8% of loans a family connection existed, mostly surviving parents borrowing from their children. These family loans differ somewhat from the average orphan chamber loan. The average amount borrowed is higher and maturity is longer; indicators of a less strict regime, as we would expect when there was a personal bond between lender and borrower.²¹⁸

²¹⁸ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

Sector	Number of orphan chamber loans per sector		Total value of orphan chamber loans per sector, in guilders				Average value in guilders	
	Lenders	Borrowers	Lenders	Borrowers	Lenders	Borrowers	Lenders	Borrowers
Textile	467	604	248,705	268,183	41.3%	28.4%	533	444
Building	70	381	21,660	237,469	3.6%	25.1%	309	623
Trade	179	205	128,087	149,031	21.3%	15.8%	716	727
Crafts	273	386	102,808	194,635	17.1%	20.6%	377	504
Administration	84	49	65,845	39,328	10.9%	4.2%	784	803
Other	102	152	35,080	56,878	5.8%	6.0%	344	374
Total	1,175	1,777	602,185	945,524	100%	100%	512	532
Women	91	276	48,656	21,186			535	439
Unknown	1,042	255	558,521	142,652			536	559
Total	2,308	2,308	1,209,362	1,209,362			524	524

Table 3.2 Value and numbers of orphan chamber loans per sector, based on contracts²¹⁹

²¹⁹ Protocol van weesrentebrieven, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

3.4.2 Exceptional use of orphan chamber loans: the building boom of Leiden

In contrast to the small-scale users we saw earlier, a small group of people were ‘heavy users’ of orphan chamber loans. Figure 3.7 shows a skewed distribution over borrowers, as well as among lenders; the top twenty percent of lenders owned more than 70% of the money invested in orphan chamber loans, and the lowest twenty percent only three percent. Among borrowers, the top twenty percent borrowed 60% of the money.

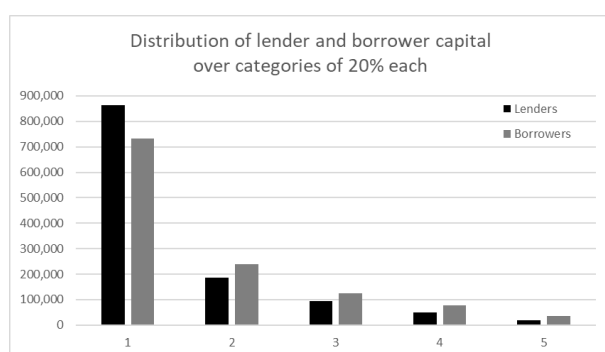

Figure 3.7 Distribution of lender and borrower capital²²⁰

To gain a clearer picture of both lenders and borrowers, we identified the top 30 of both groups; the 30 largest lenders and the 30 largest borrowers, both in value and in number of contracts. Among the largest lenders, more than 40% of money came from the textile industry, (Table 3.3), similar to the overall picture of lenders.

²²⁰ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

Sector	30 largest lenders in guilders		Number of orphan chamber loans		Total value		Average value in guilders
	Count	Percentage	Count	Percentage	Value	Percentage	
Textile	13	43%	304	49%	300,987	50%	990
Building	0	0%	0	0%	0	0%	NA
Commerce	5	17%	77	12%	90,566	15%	1.176
Crafts	2	7%	66	11%	46,703	8%	708
Administration	9	30%	160	26%	155,800	26%	974
Other	1	3%	10	2%	9,000	1%	900
Total	30	100%	617	100%	603,056	100%	977

Table 3.3 The thirty largest lenders of orphan chamber loans based on value in guilders, per sector²²¹

In several cases, the orphan chamber managed very large inheritances for a decade or (much) longer. Top lender was (the estate of) Pieter Ouseel, a textile merchant, and his wife Beatrix Ernst. 129 orphan chamber loans, for a total sum of almost 150,000 guilders, were issued out of their estate. Both Pieter and Beatrix had been married before, and with their marriage the assets of two very wealthy families were joined together. After his marriage to Beatrix, Ernst Ouseel retired from the silk cloth trading business, invested in real estate and became an important lender, which gave them a very comfortable life.²²² After the death of both Pieter and Beatrix, the large inheritance they left behind was managed by the orphan chamber and converted into orphan chamber loans. From an earlier date, the orphan chamber also managed the fidei-commissaire inheritance that Beatrix had inherited of her first husband, and the fatherly portion of her minor son. Finally, the orphan chamber also managed a sum on behalf of her late husband's sister, Susanna, who was mentally disabled (*innocent*).

The building sector strongly dominates the top 30 borrowers as Table 3.4 shows; seventeen of the 30 largest users of orphan chamber loans were carpenters, stonemasons, or bricklayers. Together they borrowed 70% of the money of the top 30. The activity of the top 30 borrowers is sharply concentrated in a small number of

²²¹ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

²²² Sarink analysed Ouseel's portfolio and investment strategy in detail. M. Sarink, *Aen gelt gedaen volgens obligasije. Leiden merchant Pieter Ouseel's investment management and capital transfer to the next generation, 1650-1659* (Unpublished MA thesis, University of Utrecht 2019).

years, with the years 1615 and 1660 standing out. We connect this to two major urban expansions that were developed by the city of Leiden, in 1611 and in 1658.²²³ Several of our frequent borrowers can also be found in the sales ledger of 1611 when the city of Leiden sold plots of land to be developed. Numerous carpenters and bricklayers bought land to build houses and sold or rented out the houses afterwards. In effect, these were not simple carpenters, or bricklayers, but early modern project developers.²²⁴ Stonemason Willem Cornelis Bilderbeek is an excellent example of this phenomenon, enabling us to gauge the importance of orphan chamber loans for the business of these builders. Willem, and his brother Hendrik, a master carpenter, operated as 'project developers', sometimes together, sometimes with other business partners. Both frequently appear in the sales ledger of 1611.²²⁵ In our database, we found twelve orphan chamber loans with Willem Cornelis as the borrower, adding up to a total amount of 4,200 guilders. Most of his orphan chamber loans amounted to 200 guilders, while one orphan chamber loan was for 1,000 guilders. For only three of his orphan chamber loans we have information on redemption.²²⁶ The real estate ledgers of Leiden (*bonboeken*) also mention Willem Cornelis Bilderbeek, in total 67 times. The majority of these relate to property in the neighbourhood Zijloord, newly built from 1611. He owned several dozens of houses there, which he first built and subsequently rented out.²²⁷ Even

²²³ Please note that I used only the data of one in five years; 1615 and 1660 are in the data set, 1611 and 1658 are not.

²²⁴ *Register van weesrenten*, inv. nrs. 623A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO. E. Taverne, *In 't land van belofte: in de nieuwe stad. Ideaal en werkelijkheid van de stadsuitleg in de Republiek 1580-1680* (Maarssen 1987) 201-202, 213, 219. H. Deneweth, *Renovating early modern Leiden: new perspectives on the building trades* (conference paper 2018). R. van Oosten, Y. Meijer, Ch. Brandenburg, A. van Noort, 'Leidse wevershuizen in seriebouw. Een materiele getuigenis van 'projectontwikkeling' in de Gouden Eeuw', *Archeologie in Nederland* 3 (2017) 36-45.

²²⁵ H.A. van Oerle, *Leiden binnen en buiten de stadsvesten. De geschiedenis van de stedenbouwkundige ontwikkeling binnen het Leids rechtsgebied tot het einde van de Gouden Eeuw*, deel 1 en 2 (Leiden 1975).

²²⁶ The low amounts and lack of redemption dates may be explained by the fact that these were not loans, but payments for houses still to be constructed. In those cases, the absence of redemption dates makes sense, since the orphan received the payment in kind.

²²⁷ This is proven by the fact that the houses were only sold after his death, not upon their completion.

though we might have missed a large part of his orphan chamber loans as we only collected data for one in five years, it is still highly unlikely that he financed his business merely on orphan chamber loans. The real estate ledger provides some additional information on his financing strategy for houses and land; he raised debt by using not only orphan chamber loans but also mortgages (*kustingen*) and annuities (*losrenten*).²²⁸ A large part of his real estate was not at all encumbered with debt. As we mentioned earlier, in the early modern period there was a strong preference for borrowing within one's own network, often on an informal basis. Assuming that Bilderbeeck was no exception, a substantial part of his credit remains invisible to us.

Sector	30 largest borrowers in orphan chamber loans		Number of orphan chamber loans		Total value orphan chamber loans		Average amount orphan chamber loan
Textile	5	16.7%	39	12.7%	25,294	10.7%	649
Building	17	56.7%	216	70.4%	163,526	69.1%	757
Commerce	4	13.3%	23	7.5%	29,760	12.6%	1,294
Crafts	1	3.3%	6	2.0%	1,600	0.7%	267
Administration	2	6.7%	12	3.9%	12,450	5.3%	1,038
Other	1	3.3%	11	3.6%	4,150	1.8%	377
Total	30	100%	307	100%	236,780	100%	771

Table 3.4 The thirty largest borrowers based on numbers of orphan chamber loans contracts²²⁹

Based on this case, it becomes clear that orphan chamber loans provided an extra credit instrument during the Leiden building boom. However, the average and total amounts in orphan chamber loans were simply too small to be more than a modest contribution to the building efforts. Moreover, as a standardized and formal form of credit, the orphan chamber loan would only have been used in the absence of suitable credit within the own social circle. It is much more likely that orphan chamber loans were a convenient tool to quickly provide cash for materials, or to bridge the financial gap between buying land, and selling houses, supplementing

²²⁸ A *kusting* was essentially a mortgage, with a fixed payment per year, which was usually redeemed in three years and contracted before aldermen.

²²⁹ *Protocol van weesrentebrieven*, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

other credit instruments available to a developer like Bilderbeeck such as loans before aldermen, notarized loans, or mortgage (*kustinge*). A comparison with these other credit instruments will follow in Section 5 below.

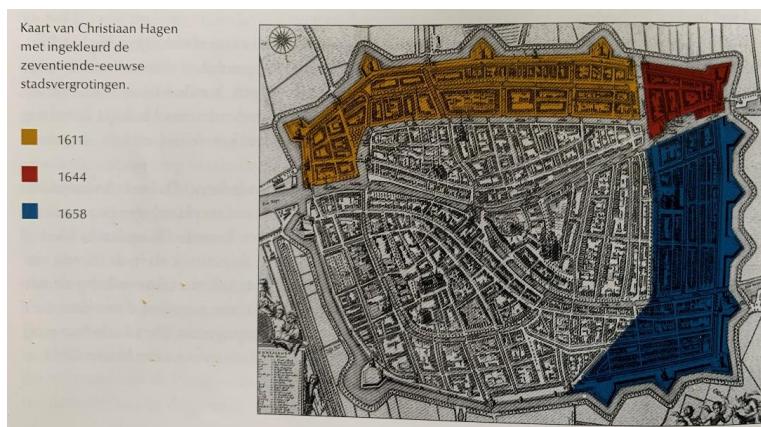

Illustration 9 Map with newly built neighbourhoods of Leiden²³⁰

During the second building period, from 1658, the secretary of the orphan chamber Jan Willems van Walwijck also owned a large brickyard.²³¹ This put him in an ideal position to intermediate between supply and demand for orphan chamber loans. In the earlier period, the orphan chamber had facilitated the use of orphan chamber loans by playing an active role as intermediary between borrowers (often from the building sector or the textile trade) and orphans and their guardians. Frequently, a borrower took out several loans on the same day, with different people. The orphan chamber helped gathering the amount the borrower needed to realize his plans. On 1 May 1615, Willem Cornelis Bilderbeeck took out four loans, with a total amount of 800 guilders, one with Jan IJsbrandt, a skipper, and three with Willem Pieters Tromper, a textile worker. In the majority of cases (87.5%) lenders and borrowers came from different sectors, which increases the possibility that they had not known each other previously and were brought together by the orphan

²³⁰ R.C.J. van Maanen, 'Stadsbeeld en Ruimtelijke Ordening' in: R.C.J. van Maanen (red.) *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad. Deel 2 1575-1795* (Leiden 2003) 26.

²³¹ *Register van rekeningen van desolate boedels*, inv. nr. 92 C, folio 104 e.v., ORA (0508) ELO.

chamber. We do not know how common it was for an orphan chamber to act as an intermediary on the credit market, but apart from Leiden evidence also exists for Enkhuizen.²³²

3.4.3 The end of orphan chamber loans

The urban expansion of 1658 was the last in the early modern period; later plans never came off the drawing board. After 1672, an economic crisis hit Leiden and its textile industry hard and population numbers declined (Table 3.5). The popularity of orphan chamber loans came to an end: the very last orphan chamber loan in Leiden was concluded in 1727. After 1672, the use of orphan chamber loans had already dropped significantly and was negligible from the beginning of the eighteenth century (Figure 3.1). By then, alternative investments, such as debt Holland, were much more available. They were also easier to manage than orphan chamber loans.²³³ Orphan chamber loans were an inflexible credit instrument, and it must have been possible to obtain credit on better terms elsewhere, without for instance the obligation of pledging a collateral. However, in the case of Leiden the most important cause for the decline in demand was much more mundane. The orphan chamber simply lacked funds to issue orphan chamber loans; supply of money virtually dried up between 1670 and 1700. The economic decline from 1672 onwards had a major impact on the middling classes who were traditionally the core users of the orphan chamber.²³⁴ The collapse in the number of orphan chamber loans coincides with a dramatic change in the proportion of inheritances accepted by heirs. Repudiation of the inheritance occurred when an inheritance contained more debts than assets. Between 1640 and 1660, acceptances declined from 96% to 51%. In the

²³² Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*, 57-58.

²³³ Also, between 1670 and 1690 Leiden issued high numbers of annuities (*lijfrenten*). Total amount 1.3 million guilders. Nagtegaal, 'Stadsfinanciën', 129.

²³⁴ See Chapter 2.

following decades, this trend continued: in 1670 it was 42%, in 1690 25%, and in 1710 only 8% of inheritances were accepted by the heirs. In other words, by 1710, 92% of the inheritances that came before the orphan chamber had a negative equity. This is in line with the pattern of decline of the most important local economic sector, the textile industry, from the final quarter of the seventeenth century. Real wages started to decline a bit earlier, in the period 1652-1661 the drop in real wages was 30%.²³⁵

Estimated number of inhabitants of Leiden	
1560	12,500
1600	22,000
1632	44,000
1670	67,000
1700	55,000
1732	70,000
1795	30,955

Table 3.5 Population numbers Leiden²³⁶

²³⁵ De Vries, Lucassen, Lourens, Nijboer, 'Het economisch leven', 92. Nagtegaal, 'Stadsfinanciën', 105.

²³⁶ Lourens, Lucassen, *Inwonertallen*. Noordam, 'Demografische ontwikkelingen', 44.

3.5 Orphan chamber loans in the credit market of early modern Leiden

We saw in the previous sections that orphan chamber loans occupied a very specific market segment: it was a formalized form of credit, based on collateral. Orphan chamber loans' maturity was long and the default rates (for the last 30 years of the seventeenth century) were high. Moreover, as we saw in Section 2, there are indications that the orphan masters struggled to find takers for orphan chamber loans, and after 1670 the Leiden orphan chamber loans were slowly disappearing. Borrowers in early modern Leiden had a range of credit options at their disposal and orphan chamber loans were only one of those. In order to gain more knowledge about the market segment orphan chamber loans occupied, and the reasons people had for choosing one option over another, we compared orphan chamber loans to three other market segments: loans passed before notaries, loans before aldermen, and mortgages.²³⁷

Two important characteristics distinguished orphan masters from aldermen or notaries: unlike them, orphan masters took an active role in mediating between lenders and borrowers. Since they had intimate knowledge of the financial situation of orphans, they were in a much better position to match supply and demand, than the other two groups. Secondly, they were potentially faster, since orphan masters had cash money at hand in their offices, which would have been an advantage for borrowers. On the negative side, borrowers would be subjected to an enquiry into their creditworthiness, which orphan masters were required to do by the bylaw. Additionally, orphan chamber loans in Leiden could only be taken out on two guarantors, or a collateral in the form of real estate, and conditions of the loan were

²³⁷ The data gathered by Gelderblom et al. ('Public Functions', 167) included *all* notarial loans in the benchmark years plus all loans recorded by the aldermen's bench, *except* for term annuities (*losrenten*) that were used to finance the purchase of a house. We do capture *another* part of this 'residential mortgage market' through a separate series of so-called *kustingbrieven* – short term instalment loans that were also used to purchase houses. For details on the data collected by Gelderblom et al. see their EURYI/VIDI Database *Credit transactions recorded by Aldermen and Notaries in six cities in the Low Countries (1500-1780)* (Utrecht 2016), especially page 8 of their data description: <https://public.yoda.uu.nl/i-lab/UU01/J81DSW.html>.

standardized, while loans before aldermen and notaries were mostly only on a general mortgage.²³⁸ While loans using aldermen or notaries as service providers were negotiated between the contracting parties, orphan chamber loans probably left little room for negotiation, and orphan masters largely determined the (fixed) conditions, instead of the lender and the borrower. Privacy was another aspect that distinguished the different loan types. Aldermen's ledgers were public, whereas ledgers of notaries were not. The books of the orphan chamber were somewhere in between; they were closed to everybody except for the parties concerned.²³⁹ Debt on real estate was always publicly registered: in the case of Leiden, the neighbourhood real estate ledgers (*bonboeken*) served this purpose.

Table 3.6 shows that orphan chamber loans never took more than a modest slice of the Leiden credit market, and then declined. While the total annual value of new orphan chamber loans was comparable to the loans concluded before aldermen in 1620 and 1660, by 1700 orphan chamber loans were by far the smallest segment, and the only segment to disappear completely. In 1620, mortgages were by far the most important segment of these four. By 1660, Leiden had become the second largest city in Holland, after Amsterdam, and the textile industry was at its peak. The total loan volume in Leiden had more than tripled and a major shift towards loans before notaries had occurred.²⁴⁰ Annual value of loans before aldermen and annual value of orphan chamber loans had more than doubled. However, the total value of notarized loans was more than the combined amount of orphan chamber loans and loans before aldermen. Mortgages were still the most important business of the aldermen's office, but they became less important relatively. By 1700, the total annual value of loans in general had dwindled as a result of the economic decline of Leiden and growth never really picked up afterwards.

²³⁸ Gelderblom, et al., 'Public Functions', 166.

²³⁹ The orphan masters, the secretary, and the clerk of the orphan chamber vowed an oath to keep the books secret. This in itself may be an indication that the books were not always kept secret. For instance: Hamaker, *Middeleeuwse keurboeken Leiden*, 395-413.

²⁴⁰ De Vries, Lucassen, Lourens, Nijboer, 'Het economisch leven', 92.

Annual loan value	1620		1660		1700		1740		1780	
Aldermen	75,373 (1.71)	21%	214,892 (3.21)	17%	57,927 (1.05)	34%	119,128 (1.70)	35%	48,414 (1.56)	23%
Notaries	19,963 (0.45)	6%	573,157 (8.55)	44%	78,391 (1.43)	46%	131,188 (1.87)	38%	109,501 (3.54)	53%
Orphan chamber loans	54,543 (1.24)	15%	182,859 (2.73)	14%	4,250 (0.08)	2%	0	0%	0	0%
Mortgages (<i>kusting</i>)	212,994 (4.84)	59%	331,006 (4.94)	25%	30,848 (0.56)	18%	91,041 (1.30)	27%	50,518 (1.63)	24%
Total	362,873 (8.25)	100%	1,301,914 (19.43)	100%	171,416 (3.12)	100%	341,357 (4.88)	100%	208,433 (6.73)	100%

Table 3.6 Annual value of loans, between brackets per capita, in guilders (1620-1780)²⁴¹

In 1620, average and median loan amounts of orphan chamber loans, notarized loans, and loans before aldermen show no striking differences. Only averages of loans before aldermen were somewhat higher (Table 3.7). Mortgages are the only loan form that clearly occupied a different market segment; amounts were substantially higher in 1620 and 1660. The large difference between mortgages and orphan chamber loans, in 1620 and in 1660, makes it unlikely that orphan chamber loans were used to finance the acquisition of real estate.

By 1660, the four loan types had become distinctive market segments in terms of average amounts, with orphan chamber loans occupying the lowest segment, even though the average amounts of orphan chamber loans had more than doubled compared to 1620. The long-term development of the notarized loans clearly indicates that notaries were catering for a group that was better off than the group using the services of aldermen or orphan masters. Median amounts confirm this picture; more exceptionally high loans were concluded before notaries than before aldermen or orphan masters. By 1700, the effect of the economic crisis is visible in lower average amounts of all loans, because only notarized loans had grown modestly.

²⁴¹ Aldermen, notaries: Gelderblom, et al., 'Public Functions', 168-169. *Kusting*: data by J. Zuijderduijn based on inv. nr. 69, ORA 72, ELO. 1620: N = 168, 1660: N = 197, 1700: N = 48 (a *kusting* of 21.000 guilders, of the year 1700, was omitted). Inhabitants: see Table 5.

Average loan amount Leiden					
	1620	1660	1700	1740	1780
Aldermen	471	1,131	794	769	794
Notaries	344	901	992	2,791	2,489
Orphan chamber loans	347	785	607	-	-
Mortgages (<i>kustingen</i>)	1,145	1,680	642	1,597	1,485

Median loan amount Leiden					
	1620	1660	1700	1740	1780
Aldermen	300	800	500	500	500
Notaries	239	500	500	1,400	1,000
Orphan chamber loans	250	500	400	-	-
Mortgages (<i>kustingen</i>)	848	1,200	530	1,000	1,000

Table 3.7 The estimated average and median value of loans (1620-1780)²⁴²

As mentioned in Section 3, the registers of orphan chamber loans provide a complete picture of all orphan chamber loans from 1663; therefore, we can calculate stock from the year 1663 onwards. Stock is the amount of money that is ‘locked up’ in orphan chamber loans in any given year. Stock is calculated by first adding up all existing orphan chamber loans in 1663, and then yearly adding new orphan chamber loans and subtracting the repaid orphan chamber loans.²⁴³ As Figure 3.8 shows, the amount of capital in Leiden orphan chamber loans was very stable during the second half of the seventeenth century: between 1664 and 1680, stock rose from 600,000 to about 800,000 guilders, remaining fairly constant afterwards. The long maturity terms of orphan chamber loans (7.8 years on average) explains this.

²⁴² Aldermen, notaries: Gelderblom, et al., ‘Public Functions’, 176-177. Orphan chamber loans: *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO. *Kustingen*: data by J. Zuijderduijn inv. nr. 69, ORA (72) ELO.

²⁴³ The register of orphan chamber loans provides all orphan chamber loans that existed in 1663, and redemptions and new contracts, from then on. The orphan chamber loans of which the papers were handed over to the orphans at legal age were counted as not redeemed. *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

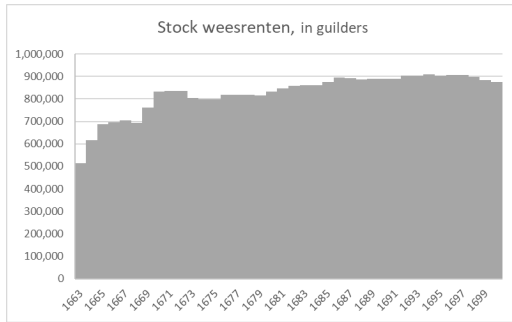

Figure 3.8 Stock of orphan chamber loans from 1663 to 1700, in guilders²⁴⁴

Compared to notarized loans, the stock of orphan chamber loans remained important until 1700. Because of the long-term character of orphan chamber loans, stock remained high for a long time and by 1700, stock of orphan chamber loans was double the amount of capital in notarized loans.

Stock	1620	1660	1700	1740	1780
Notarized loans	18,799	2,052,379	335,186	53,000	34,000
Orphan chamber loan	NA	687,112 (1665)	869,183	-	-

Table 3.8 The estimated stock of notarized loans in selected benchmark years (1620-1780)²⁴⁵

²⁴⁴ *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁴⁵ Aldermen, notaries: data by Gelderblom, et al.. Orphan chamber loans: *Register van weesrentebrieven*, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.

3.6 Conclusion

This analysis of orphan chamber loans and the rise and decline of these loans in Leiden has provided valuable additional insight into the functioning of the early modern credit market in Holland. As a credit instrument, the orphan chamber loan dated from the late middle ages. It was created by orphan chambers to provide for the special needs of orphans. It developed into a standardized credit instrument in Holland in the early modern period and the loans were used in all cities in Holland. In theory, orphan chamber loans provided a good financial instrument, since orphan chambers had cash instantly available, which was often in short supply in the early modern city. However, the case study of Leiden shows that the conditions under which orphan chamber loans were offered did not match the preferences of borrowers. Orphan chamber loan attracted mainly those that did not have access to credit on easier terms (informal, without collateral), or had run out of credit. Orphan chamber loans in Leiden never took more than a modest slice of the credit market, and decline set in in the late seventeenth century following the collapse of supply in the form of estates with surplus wealth.

Orphan chamber loans were a relatively inflexible instrument; orphan masters hardly ever deviated from the norm that loans could only be given on collateral.²⁴⁶ The specific orphan law conditions, intended to protect the orphan, caused severe problems after the orphan had become of age; if by then the borrower had not repaid the loan, it became virtually impossible to retrieve the money. The available data on default rates available for orphan chamber loans show relatively high risks, in spite of the orphan masters' careful efforts to limit credit risks. The question is whether the security the orphan chambers aimed at, was actually achieved.

During the building boom of Leiden, a short window of opportunity opened for orphan chamber loans. For a while, they were used by builders who needed cash to

²⁴⁶ General mortgage: a formal claim on a person plus all their present and future possessions in the form of real estate or other goods.

carry on with the realization of their projects which increased the growth of orphan chamber loans temporarily. In that period, the orphan chamber acted successfully as an intermediary to match supply and demand. From 1672, the dramatic economic circumstances Leiden found itself in contributed to the decline, and eventual disappearance of orphan chamber loans. When the flow of money to the orphan chamber stopped because values of inheritances fell, opportunities for lending out money ended as well.

In general, the collapse of orphan chamber loans, was in all likelihood caused by the inflexibility of the instrument on the one hand and the development of the financial market on the other hand. Since orphan chamber loans were first and foremost developed to cater for the needs of under-aged orphans, and to provide a safe investment for this vulnerable group, the Estates of Holland were neither willing nor able to change the conditions of the loans and adapt it to the growing possibilities of the early modern market. The institutional context in which orphan chambers adhered to their mission (i.e. to provide secure investments for orphans) simultaneously made it impossible for them to develop a financial instrument that suited the changing financial market. By the second half of the seventeenth century, the credit market in Holland, and even earlier in Amsterdam, offered a sufficient number of alternatives for orphan chamber loans and under better conditions. Borrowers turned away from the orphan chamber and orphans who had money at the orphan chamber could get better terms and conditions by buying debt Holland.

Hoofdstuk 4

Aan fraude ten onder?

Het bestuur van Hollandse weeskamers in de zeventiende en achttiende eeuw

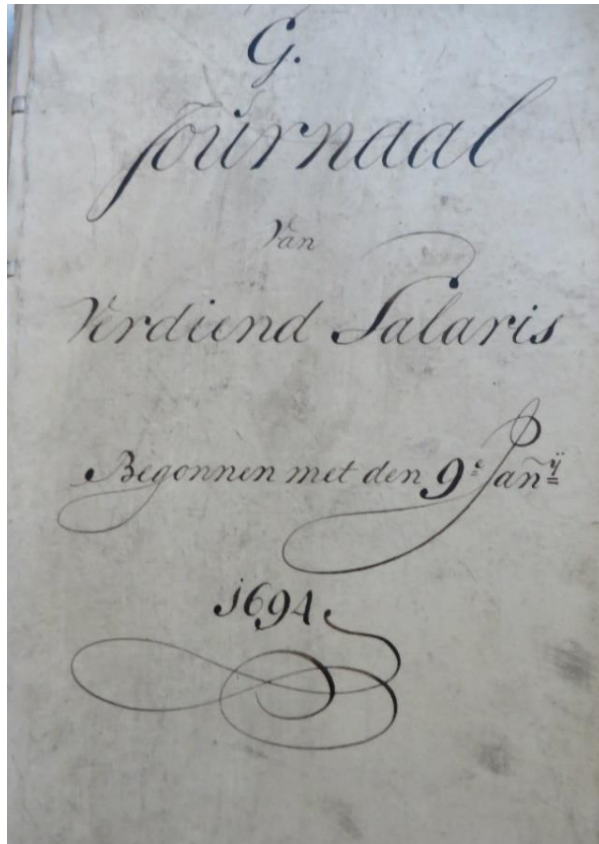

Illustration 10 Journaal van verdiend salaris, 1694, inv. nr. 155, archief weeskamer Leiden, ELO

In this so-called register of earned salary, the earnings of the secretary were administrated. These earnings consisted of amounts earned per action and came on top of the fixed yearly salary. For instance, the secretary was paid by the hour for making an inventory in the house of the deceased, he received a percentage of the money lend on orphan chamber loans and a percentage of interests received on bonds or loans.

4.1 Inleiding

Na een bestaan van meer dan 300 jaar, werden in 1811 de weeskamers afgeschaft door de invoering van Franse wetgeving in het door de Fransen ingelijfde Holland. De populariteit van de weeskamer was al langer op zijn retour en de weeskamer keerde na het vertrek van de Fransen dan ook niet meer terug.²⁴⁷ Een aantal auteurs schrijft de neergang van de populariteit van de weeskamer toe aan fraude of misbruik, hoewel vaak zonder nadere precisering.²⁴⁸ Hoewel andere onderzoekers nuanceringen aanbrengen door op alternatieve oorzaken te wijzen, blijft het beeld van slecht functioneren of erger toch enigszins hangen.²⁴⁹ Voor een instelling met een dergelijke lange geschiedenis lijkt het een merkwaardig einde. Kan het kloppen dat instellingen die, zeker tot de eerste helft van de zeventiende eeuw, in een groot aantal Hollandse steden de nalatenschappen van duizenden weeskinderen beheerden, in de jaren daarna alsnog ten prooi zijn gevallen aan fraude en corruptie?

Integer financieel bestuur is bij elke overheidsinstelling belangrijk, maar voor de weeskamers was het in feite de reden van hun bestaan. De weeskamers, en hun secretarissen, stonden weeskinderen bij die geen familie hadden om op terug te vallen voor het beheer van hun erfenis en die – vanwege hun minderjarigheid – zelf niet in staat waren hun geldzaken te regelen. Wat integer financieel bestuur is, wordt bepaald door de regels die zijn vastgelegd en hoe mensen met die regels omgaan. We kijken daarom eerst naar de regelgeving die laat zien wat de ideeën over het ideaaltypisch functioneren van de weeskamer waren. Vervolgens kijken we naar een aantal casussen. Deze casussen geven inzicht in de financiële functie van de weeskamer en maken zichtbaar hoe het beheer in de praktijk werkte. Het vizier is daarbij steeds gericht op de secretaris. De secretaris was de spil van de weeskamer

²⁴⁷ De afwikkeling van zaken duurde nog tot 1880. Smit, 'Afstervingsproces', 88-92.

²⁴⁸ Meijer, *Vervolg der briefwisseling*, 89. Levyssohn, *Wetgeving betreffende de nalatenschappen*, XV-XVI. De Roever, *De Amsterdamsche Weeskamer*, 83. Marchand, 'Les gardes d'orphènes', 479. Verheirstraete, *De weeskamer van Leuven*, 54, 66. Godding, 'Le contrôle des tutelles', 568.

²⁴⁹ Oldewelt, *Amsterdamsche archiefvondsten*, 126. Kretzschmar, 'Inleiding', 3. De Roever, *Amsterdamsche Weeskamer*, 35. J. van der Linden, *Regtsgeleerd, practicaal en koopmans handboek* (Amsterdam 1806) 40.

en hij vervulde in de praktijk de financiële functie van de weeskamer. Hij was verantwoordelijk voor het kasbeheer, voor het rendement op het geld van de weeskinderen en voor de liquiditeit zodat kinderen die meerderjarig werden hun geld uitbetaald konden krijgen.

Dit onderzoek naar het bestuur van de weeskamer biedt een relevante casus voor de bredere discussie over het al dan niet functioneren van vroegmoderne overheidsinstellingen en het al dan niet woekerende kwaad van fraude en corruptie in die periode. Sommige onderzoekers zijn weinig optimistisch of zelfs ronduit negatief over de mogelijkheid van goed functionerende vroegmoderne overheidsorganisaties.²⁵⁰ Andere auteurs hebben de ideeën van Weber over een rationele bureaucratie getoetst aan het functioneren van verschillende vroegmoderne organisaties. Volgens het Weberiaanse ideaal van een rationele bureaucratie werd een organisatie gekenmerkt door een continue bestuurswerkzaamheid, formele regels en procedures en vaste, hiërarchisch georganiseerde ambten, en ambtenaren die een contract hadden en op basis van deskundigheid werden aangesteld. De uitkomsten suggereren dat vroegmoderne organisaties in sommige opzichten wel degelijk voldeden aan dat ideaalbeeld.²⁵¹ Ook benadrukken sommige auteurs dat in deze periode de omvang van organisaties beperkt was en het toezicht direct. Daardoor zouden de mogelijkheden voor plichtsverwaarlozing of misbruik beperkt zijn gebleven.²⁵²

²⁵⁰ P. Knevel, *Het Haagse Bureau. 17de-eeuwse ambtenaren tussen staatsbelang en eigenbelang* (Amsterdam 2001). P. Lenders, *Gent een stad tussen traditie en verlichting (1750-1787). Een institutionele benadering* (Kortrijk 1990) 127-139. W.F.H. Oldewelt, 'De Hoeffijserse schuld (1616-1681)', *Jaarboek Amstelodamum* jaargang 51 (1959) 37-52.

²⁵¹ P. Wagenaar, *"Dat de regering niet en bestaet by het corpus van de magistraet van Den Hage alleen" De sociëteit van 's-Gravenhage (1587-1802). Een onderzoek naar bureaucrativering* (Hilversum 1999) 191-243, m.n. 210 en 243. J.C.N. Raadschelders, *Plaatselijke bestuurlijke ontwikkelingen 1600-1980. Een historisch-bestuurskundig onderzoek in vier Noord-Hollandse gemeenten ('s Gravenhage 1990)* 165-189, m.n. 185-188.

²⁵² A. van Steensel, 'The emergence of an administrative apparatus in the Dutch towns of Haarlem and Leiden during the late medieval and early modern periods, circa 1430-1570' in: M. van der Heijden, et al., *Serving the Urban Community* (Amsterdam 2009) 55.

We weten echter ook uit onderzoek naar lokaal bestuur in de vroegmoderne Nederlanden dat, als het ging om het functioneren van de financieel verantwoordelijken, de praktijk wél vaak afweek van het Weberiaanse ideaal. Verschillende aspecten speelden daarbij een rol. Zo moesten functionarissen vaak zelf voorzien in de middelen om hun ambt te kunnen uitoefenen, het vaste salaris was bescheiden, en van een pensioen was geen sprake.²⁵³ Dit beloningsmodel, met belangrijke inkomsten uit betalingen per handeling, bracht het risico met zich mee dat men probeerde het maximale uit de functie te persen of eigenmachtig ging optreden.²⁵⁴ Bovendien zaten de benoemde toezichthouders kort op hun post, terwijl het eigenlijke werk werd verricht door mensen die hun leven lang in dienst waren. Dat bracht het risico van gebrek aan toezicht met zich mee, omdat de lang zittende uitvoerders bijna per definitie een voorsprong in kennis hadden op de kort zittende toezichthouders.²⁵⁵ In tegenstelling tot de hedendaagse praktijk was het opmaken van een rekening geen regelmatige gebeurtenis. Dit gebeurde meestal pas op het moment van de wisseling van de wacht en eventuele tekorten moesten dan worden aangevuld. Onder meer om die reden werden financiële functies met regelmaat overgedragen van vader op zoon. Het opmaken van de afrekening kon dan uitgesteld worden en potentiële problemen werden voorkomen of doorgeschoven. Ook werden financiële functies gekenmerkt door persoonlijke aansprakelijkheid en die aansprakelijkheid werd, door middel van een stevige borgsom, ook daadwerkelijk afgedwongen. Het gevolg van dit alles was dat financiële functies niet altijd makkelijk te vervullen waren, omdat potentiële kandidaten vonden dat de risico's niet in verhouding stonden tot de opbrengsten.²⁵⁶ Het resultaat was dat de vroegmoderne

²⁵³ Wagenaar, *Sociëteit van 's-Gravenhage*, 210, 243. Raadschelders, *Plaatselijke bestuurlijke ontwikkelingen*, 171, 179.

²⁵⁴ P. Wagenaar, O. van der Meij, 'Een schout in de fout? Fred Riggs' prismatische model toegepast op de zaak Van Banchem', *TSEG*, 2 (2005) nr. 4, 24, 28.

²⁵⁵ J.A. van Bockel, 'Are we being served? Personalized public service in the Dutch Republic' in: *The Economic History Society Annual Conference* (University of Exeter 30 March – 1 April 2007). Lenders, *Gent*, 129.

²⁵⁶ Wagenaar, *Sociëteit van 's-Gravenhage*, 210. M.C. 't Hart, M. van der Heijden, 'Het geld van de stad. Recente historiografische trends in het onderzoek naar stedelijke financiën in de Nederlanden', *TSEG* 3 (2006), nr. 1, 3-35. S. ter Braake, "'Zwaeren arbeiden ende cleen proffijten" De rentmeesters

financiële functionaris op die manier allerlei kenmerken vertoonde die eerder bij een private ondernemer horen dan bij een ambtenaar.²⁵⁷

Wagenaar en Van der Meij vatten de vroegmoderne situatie samen als een ‘ontluikende, onpersoonlijke bureaucratie enerzijds, en (.....) [een] zeer persoonlijke ‘face-to-face cultuur’ anderzijds’.²⁵⁸ Gezien in deze context moeten voorvallen die op ons over komen als corruptie of fraude, nadrukkelijk bekeken worden in het licht van de afwijkende normen van de vroegmoderne tijd om ze te kunnen beoordelen.²⁵⁹ Al met al dus een rommelige werkelijkheid die afweek van het Weberiaans ideaal, maar over het algemeen redelijk goed functioneerde. Precies daarom is het beheer van de weeskamers een interessante casus: pas tegen het einde van de zeventiende eeuw, toen weeskamers in Holland al ruim 200 jaar bestonden, ontstonden er geluiden over problemen. Om te doorgronden wat er precies aan de hand was kijken we eerst, in sectie twee, naar de papieren werkelijkheid: de organisatie van de weeskamer, de uitvoering van het werk door de secretaris en het toezicht daarop door de weesmeesters, zoals het hoorde te functioneren volgens de regelgeving. Wat betekende dat voor de ideale functievervulling van de secretaris enerzijds, en de

van de exploten bij het Hof van Holland 1463-1566’, TSEG 3 (2006) nr. 1, 51-72. M. van der Heijden, ‘Stedelijke bestuursstructuur en geldleners in Nederlandse steden 1550-1650’, TSEG 3 (2006), nr. 1, 118-119. M. Pauly, ‘Les familles scabinales et la gestion des finances publiques à Luxembourg aux xve siècle’ in: M. Boone, W. Prevenier, (eds.), *Public and private Finances in the late Middle Ages* (Leuven Apeldoorn 1996) 165. Nagtegaal, ‘Stadsfinanciën’, 110. L. van Buyten, ‘Theorie en praktijk voor de financiële instellingen van het Ancien Regime: de verborgen aspecten van het rentmeesterschap’ in: *Recht en instellingen in de Oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber amicorum Jan Buntinx* (Leuven 1981) 549-566.

554. J. Th. Smidt, et al. (red.), *Van tesorier tot thesaurier-generaal. Zes eeuwen financieel beleid in handen van een hoge Nederlandse ambtsdrager* (Hilversum 1996) 24. M. ‘t Hart, ‘Staatsfinanciën als familiezaak tijdens de Republiek: de ontvangers-generaal Doubleth’ in: J.Th. de Smidt, (red.), *Fiscaliteit in Nederland. 50 jaar Belastingmuseum “Prof. Dr. Van der Poel”* (Zutphen Deventer 1987) 59-61. H. Kole, *Polderen of niet? Participatie in het bestuur van de waterschappen Bunschoten en Mastenbroek vóór 1800* (dissertatie Utrecht 2017) 112-113, 120. P. Brandon, *War, Capital, And The Dutch State (1588-1795)* (Leiden 2015) 216.

²⁵⁷ Van Buyten, ‘Theorie en praktijk’, 559. ‘t Hart, Van der Heijden, ‘Het geld van de stad’, 6-7. Smidt, *Van tesorier tot thesaurier-generaal*, 24. P. Wagenaar, O. van der Meij, M. van der Heijden, ‘Corruptie in de Nederlanden, 1400-1800’, TSEG, 2 (2005) nr. 4, 12. Brandon, *War*, 66-70, 262-263.

²⁵⁸ Kole, *Polderen of niet?*, 120-121. Wagenaar, Van der Meij, ‘Een schout in de fout?’, 24-25, 45-46.

²⁵⁹ Wagenaar, Van der Meij, Van der Heijden, ‘Corruptie in de Nederlanden’, 3-21. M. Lindemann, ‘Dirty Politics or “Harmonie”? Defining Corruption in Early Modern Amsterdam and Hamburg’, *Journal of Social History* vol. 45 no. 3 (2012) 582-604.

weesmeesters anderzijds? In sectie drie kijken we naar het functioneren van weeskamer in de praktijk. Waarom en hoe week die af van het ideaalbeeld? Wat waren de zwakke punten? We kijken daarvoor naar Amsterdam, Dordrecht, Gouda en Leiden, waar stadsbestuur en weesmeesters op verschillende manieren probeerden om de financiële opdracht van de weeskamer goed uit te voeren. Twee late zeventiende-eeuwse probleemgevallen uit Gouda en Leiden, laten zien hoe en waarom het dan toch mis kon gaan en hoe stadsbesturen dan achteraf probeerden de schade te herstellen. Sectie vier besluit met conclusies.

Elk onderzoek naar fraude of corruptie kampt, vanwege de aard van het onderwerp met een beperking ten aanzien van de bronnen. Zo ook dit onderzoek. We kunnen niet weten hoeveel fraude er niet aan het licht is gekomen, niet beschreven is, weggemoffeld of waarvan het bewijs in de archieven verloren is gegaan. Een systematische online zoektocht in de archiefindexen van alle weeskamerarchieven in Nederland en een zoektocht in de literatuur over weeskamers leverde een handvol gevallen op van (vermoedelijke) problemen die opgemerkt en gedocumenteerd zijn.²⁶⁰ De problemen hadden vrijwel altijd te maken met een secretaris van de weeskamer, alleen in Amsterdam ging het om een bode. Bij overlijden of vertrek klopte de kas niet of de administratie was niet op orde, waarna in een aantal gevallen een faillissement werd uitgesproken. Uitspraken over de aard van de zaak – pech, slordigheid of fraude – werden niet expliciet gedaan. Alleen in het geval van de Amsterdamse bode was geen twijfel over de toedracht.²⁶¹

²⁶⁰ Dordrecht: administrateur Gijsbert van Dalen 1653, zie verderop. Leiden: secretaris Jan Willems van Walwijck 1661, zie verderop. Secretaris Cornelis van Berendrecht 1679, inv. nr. 91, archief weeskamer Leiden, ELO. Gouda, secretaris Van Dam 1690, zie verderop. Amsterdam: Penningmeester-boekhouder Hendrick Schallig 1809-1814, inv. nrs 287-288, Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de Voormalige Weeskamer (5073) SAA. Gorinchem: secretaris Brouwer, 1789, ongeveer 1.000 gulden: J. Smit, Inventaris van het weeskamerarchief van Gorinchem en het Land van Arkel (1940) 4. Rotterdam: overleden klerk Jan Stolk, 1752 is 'een merkkelijk somme' schuldig, weduwe kan niet meer dan 25 gulden betalen. *Resolutieboek*, inv. nr. 38, archief weeskamer Rotterdam, SAR. Zierikzee: proces tegen oud-secretaris 1782, inv. nr. 1a, Archief Weeskamer Zierikzee (52) GSD. De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 74. Opperklerk en eerste bode Marinus van der Grijp, 1728, 100.000-140.000 gulden: Bosman, *De polsslag van de stad*, 41-42.

²⁶¹ Bosman, *De polsslag van de stad*. 41-42.

4.2 De papieren werkelijkheid

Weeskamers waren stedelijke instellingen ingericht vanuit de overtuiging dat weeskinderen bescherming nodig hadden op financieel vlak. De kerntaak van weeskamers was de veilige overdracht van erfenissen. Vanaf de late middeleeuwen kwamen weeskamers voor in de Nederlanden. In de vroegmoderne tijd had elke stad in Holland, Zeeland en Utrecht een weeskamer.²⁶² Deze van oorsprong juridische instelling trad op als bij een overlijden minderjarigen betrokken waren; in deze periode was dat een veelvoorkomende gebeurtenis. De belangrijkste juridische opdrachten van de weeskamer waren het aanwijzen van de voogd, al dan niet op voordracht van de familie of op basis van het testament, het verdelen van de erfenis en het uitoefenen van toezicht over het financieel beheer voogden. Weeskamers in onder meer Groningen en, in de zuidelijke Nederlanden, Brussel, Leuven, Mechelen en Antwerpen beperkten zich in hun taakopvatting tot die opdrachten.²⁶³ Er was dan weinig verschil meer met steden zonder weeskamer, waar de rechtbank of de schepenen de taken ten aanzien van weeskinderen op zich namen, zoals bijvoorbeeld in Den Bosch of Gent.²⁶⁴

In andere steden en regio's, waaronder Holland, hadden weeskamers naast juridische echter ook belangrijke financiële taken. Daar beheerden weeskamers zélf (een deel van de) erfenissen van minderjarigen, van afwezige erfgenamen en van mensen onder curatele, vaak geestelijk of lichamelijk gehandicapt en ouderen. De financiële taak van een Hollandse weeskamer was drieledig. Ten eerste moesten geld en waardenpapieren veilig bewaard worden; op het stadhuis stond daarom een kist of kast met voor elk kind een zak of lade. Ten tweede moest op het kapitaal rendement gerealiseerd worden dat, óf werd toegevoegd aan de hoofdsom, óf op

²⁶² Zie hoofdstuk 2.

²⁶³ Hempenius-van Dijk, *De Weeskamer*, xvi-xvii, behalve in uitzonderlijke gevallen: 199-200.

Godding, 'Le contrôle des tutelles', 559, 564. Van Houtte, *De voogdij over de minderjarigen*, 106-108.

²⁶⁴ Danneel, *Weduwen en wezen*, 24. J.B. Christyn, *Brabantts recht dat is. Generale costumen vanden lande ende hertoghdomme van Brabant mitsgaders van het hertoghdome van Limborgh stede en lande van Mechelen, tweede deel* (Antwerpen 1682) 899.

regelmatige basis werd uitbetaald om in het onderhoud te voorzien. Ten derde moest de erfenis beschikbaar – liquide – zijn als erfgenamen zich meldden en om uitbetaling vroegen als zij meerderjarig werden, een zaak startten of gingen trouwen. De financiële opdracht van de weeskamer was dus complex en vergde veel kennis en kunde van de ambtelijke organisatie. Bovendien vereiste de omgang met het geld van deze kwetsbare groepen mensen, adequaat toezicht door de stedelijke bestuurders op het doen en laten van de uitvoerende organisatie. In verschillende keuren was de verantwoordelijkheid van de stad ten aanzien van de financiële risico's expliciet vastgelegd; als er geld verdween tijdens het beheer door de weeskamer zou de stad dat vergoeden aan de rechthebbenden.²⁶⁵

De weeskamer was ook letterlijk een kamer in het stadhuis waar de weesmeesters zitting hadden, waar het werk van de ambtenaren zich afspeelde en voogden zich moesten melden. De organisatie van de weeskamer was in de meeste Hollandse steden ongeveer hetzelfde; de weeskamer bestond enerzijds uit weesmeesters die de formele besluiten namen en toezicht hielden, en anderzijds uit personeel dat het werk uitvoerde: een secretaris, klerken en bodes. Weesmeesters werden jaarlijks in hun stedelijk ambt (her)benoemd. In Amsterdam was hun vergoeding vóór 1600 bescheiden, maar daarna liep de vaste vergoeding flink op tot 1.000 gulden per jaar in 1624. Daarnaast kregen ze per vergadering betaald.²⁶⁶ Ook elders kregen de weesmeesters een vergoeding voor hun aanwezigheid en voor sommige handelingen, zoals het afhoren van rekeningen. Meestal bleef het bij bescheiden bedragen, soms aangevuld met een mantelgeld of een jaarlijkse maaltijd.²⁶⁷ Hun rol was in algemene termen vastgelegd in de keur op de weeskamer en de weesmeesters bevestigden die door eedaflegging.²⁶⁸

²⁶⁵ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 35-36. Dordrecht 1651 M. Balen, *Beschrijvinge der Stad Dordrecht* (Dordrecht 1677) 596.

²⁶⁶ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 26-27.

²⁶⁷ De Gou, *De Weeskamer*, 37-39. In Dordrecht kregen de vier weesmeesters in 1595 gezamenlijk 200 gulden. Inv. nr. 139, archief weeskamer Dordrecht, RAD. Inv. nrs. 179, 180, archief weeskamer Leiden, ELO. Inv. nr. 314, archief weeskamer Gouda, SAMH.

²⁶⁸ Bv. keur Dordrecht 1651 met eed. Balen, *Beschrijvinge*, 596 e.v..

De combinatie van de regels uit de keuren en de praktijk laat zien dat weesmeesters verantwoordelijk waren voor het volgen van de juiste stappen in de procedure, zoals in de keur beschreven. Bij een overlijden moest een voogd worden aangewezen, inventaris worden opgemaakt, de erfenis worden verdeeld, en het kindsdeel door de weeskamer veilig gesteld. De weesmeesters droegen de verantwoordelijkheid voor de besluitvorming; zij moesten zorgen dat de besluiten die werden genomen in het beste belang van de weeskinderen waren. Het ging dan onder meer om de vraag wie de juiste voogd zou zijn, of de verkoop van onroerend goed wel of niet in het belang van het kind was, en of iemand meerderjarig kon worden verklaard of niet. Aan weesmeesters werden soortgelijke eisen gesteld als aan andere stedelijke ambtsdragers; eisen die betrekking hadden op leeftijd, status en financiële positie. De enige, voor weesmeesters, specifieke eis was dat ze meestal geen voogd konden worden van een kind dat onder de weeskamer viel of diens financiële administratie op zich konden nemen.²⁶⁹

Als bestuurders waren weesmeesters verantwoordelijk voor het toezicht op de secretarissen en het overige personeel. Zij werden geacht het complexe proces van de weeskamer te doorzien, en de ingewikkelde boekhouding te begrijpen en te controleren. Verschillende keuren laten zien dat belang werd gehecht aan het hebben van ervaring: in veel steden was het aftreden van weesmeesters roulerend, daardoor moest een mix ontstaan van weesmeesters met, en weesmeesters zonder ervaring in die functie. Als roulerend aftreden verplicht was, leidde dat feitelijk tot een maximale zittingstermijn. In Gouda trad elk jaar de langzittende van de vier weesmeesters af, en was de maximale zittingsduur dus vier jaar. In Gouda kon men echter na enige tijd opnieuw weesmeester worden. Het belang was hier kennelijk niet zozeer ervaring, maar het laten rouleren van ambten onder de

²⁶⁹ De Gou, *De weeskamer*, 19-20. De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 26. Van der Linden *Regtsgeleerd handboek*, 39. *Keur Delft 1596*, inv. nr. 301, archief Weeskamer van Delft (72) AD. Keur Schiedam 1560, K. Heeringa, *Rechtsbronnen der stad Schiedam* ('s Gravenhage 1904) 340 e.v..

belanghebbenden in de stad.²⁷⁰ In Den Haag lag het belang wel bij ervaring: daar benoemde men bij voorkeur jaar na jaar dezelfde weesmeesters.²⁷¹ Verder was in de regelgeving een aantal specifieke eisen rondom het financieel beheer vastgelegd. Zo moest de administratie geheim worden gehouden en alleen op de weeskamer worden bewaard. Het innen en uitbetalen van geld door de secretaris mocht vaak alleen in aanwezigheid van een weesmeester. Ook de regelmatige controle van de kas en de eigendommen van de weeskinderen in aanwezigheid van weesmeesters, moest de risico's op fouten of onregelmatigheden beperken.²⁷²

Het belangrijkste personeelslid van de weeskamer was de secretaris. Met name in vroege keuren was vaak alleen vastgelegd dat secretarissen naar beste eer en geweten uitvoerden wat de weesmeesters vroegen en wat de keur hen oplegde, zonder dat verder te expliciteren.²⁷³ Als we de keuren combineren met de praktijk zoals die blijkt uit de archieven, dan wordt duidelijk wat van hem werd verwacht. De secretaris voerde zowel de juridische en de financiële taken van de weeskamer uit. Hij schreef de aktes, hield de administratie bij en beheerde het geld. Hij was verantwoordelijk voor kloppende boeken, een kloppende kas, voor de beleggingen en voor liquiditeit. De secretaris beheerde alle inkomende geldstromen, zoals erfenissen, verkopen van boedels of onroerend goed, rente, betalingen van huur of pacht, verkopen van obligaties en alle uitgaande geldstromen, zoals erfenissen die werden afgehaald bij meerderjarigheid, uitbetalingen van rente-inkomsten, en betalingen van rekeningen. Ook zorgde hij voor het afsluiten van weesrenten en het aankopen van obligaties. Hij beheerde, indien aanwezig, het fonds voor gezamenlijke beleggingen van de weeskamer dat bedoeld was voor kinderen die individueel te weinig geld hadden om te beleggen.

²⁷⁰ *Keur Delft 1596*, inv. nr. 301, archief Weeskamer Delft, AD. *Keur Schiedam 1560*: Heeringa, *Rechtsbronnen*, 340 e.v.. Gouda, artikel 1, *Ordonnantie ende keuren van de weeskamer der stad Gouda* (Gouda 1757).

²⁷¹ De Gou, *De weeskamer*, 17.

²⁷² Bv. keur Dordrecht: Balen, *Beschrijvinge*, 596 e.v..

²⁷³ De Gou, *De weeskamer*, 34-36.

De administratie die dat alles opleverde was ingewikkeld en het doorzien van de stand van zaken van de weeskamer of van een individuele boedel, was niet eenvoudig. Het grootste deel van de weeskamerregelgeving had betrekking op het toezicht op de voogden en ook de taken op dat gebied lagen in de praktijk op het bordje van de secretaris. Een van de belangrijkste maatregelen was dat jaarlijks rekening moesten doen op de weeskamer.²⁷⁴

In tegenstelling tot weesmeesters was de secretaris meestal in dienst van de weeskamer, vaak tientallen jaren lang. Meestal stierf hij in het harnas.²⁷⁵ Hij kreeg een beperkt vast salaris dat door de stad werd betaald, daarnaast kreeg hij een klein percentage van het behandelde geld en een bedrag per verrichte handeling. Deze variabele kosten werden rechtstreeks uit de boedels, dus door de weeskinderen zelf, betaald. In de steden van Holland telde dit op tot een goed inkomen.²⁷⁶ Zo bracht in Leiden in de tweede helft van de zeventiende eeuw, een dag werk twee en een halve gulden op voor handelingen op de weeskamer, en drie gulden voor werkzaamheden ten huize van de overledene.²⁷⁷ Wel moest de secretaris van zijn salaris zelf het vaste inkomen zijn klerken en bodes betalen en vaak ook een deel van de onkosten van de weeskamer, zoals papier en inkt.²⁷⁸ Deze combinatie van vast en variabel inkomen en het zelf betalen van onkosten, was voor ambtelijke functies in de vroegmoderne tijd gebruikelijk.²⁷⁹ Bovendien kocht, in ieder geval in Leiden, de secretaris zijn functie.

²⁷⁴ Bv. Artikel 32, keur Dordrecht 1639, in: Balen, *Beschrijvinge*, 596 e.v.. Rotterdam: Artikel 35, *Ordonnantie van de weeskamer binnen der stede van Rotterdam Gheoctroyeert by den E. Heeren Staten van Holland ende West-Vrieslant* (Rotterdam 1593)

²⁷⁵ De Gou, *De weeskamer*, 34.

²⁷⁶ Vast salaris in Leiden (1645-1748) 400 gulden. Variabele inkomsten bedrag voor elke handeling, waaronder 3 gulden per dag voor inventaris maken, 40^e penning over rente-inkomsten en 60^e penning over kapitaal. Bij geschatte omvang van kapitaal in weesrenten in Leiden van 800.000 gulden bedraagt de 40^e penning 1.000 gulden per jaar.

²⁷⁷ *Instructie voor twee secretarissen 1659*, inv. nr. 196, archief weeskamer Leiden, ELO.

Een geschoolde arbeider verdiende ongeveer 200 gulden per jaar. Gelderblom, et al., 'Public Functions', 177.

²⁷⁸ *Instructie voor twee secretarissen 1659*, inv. nr. 196, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁷⁹ Van Steensel, 'The emergence of an administrative apparatus', 53. Wagenaar, *Sociëteit van 's-Gravenhage*, 232.

Hij moest bij aanvang een recognitie betalen die in 1703 1.000 gulden bedroeg.²⁸⁰ Een flink bedrag dat natuurlijk ook weer terugverdiend moest worden. De functie van secretaris werd zo als het ware een mix van aangestelde ambtenaar en vrije ondernemer.

In alle steden moest de secretaris op de een of andere manier voor zekerheden zorgen, meestal zowel in de vorm van cautie, als in de vorm van mensen die bereid waren borg voor hem te staan. De borg bedroeg, in 1640 in Dordrecht, 14.000 gulden en in Leiden in 1660, 10.000 gulden. Deze borgen moest bovendien jaarlijks worden vernieuwd, dat wil zeggen dat de borgstellers per jaar voor het genoemde bedrag konden worden aangeslagen.²⁸¹ Forse bedragen die een goede indicatie geven van het belang van de functie en de hoeveelheid geld die omging in de weeskamer. Soms, maar lang niet altijd was vastgelegd dat de secretaris, net als de weesmeesters, geen voogd mocht worden of de financiële administratie van weeskinderen uit de weeskamer op zich nemen.²⁸² In het ideale geval had een potentiële secretaris dus een solide financiële basis. Verder werd vaak geëist dat hij al een aantal jaren burger van de stad was en ouder was dan 25 of zelfs 32 jaar.²⁸³ Een goede secretaris moest financieel inzicht hebben, een goede boekhouding kunnen voeren en de regelgeving kennen. Veel secretarissen hadden dan ook een achtergrond als notaris, of als (financieel) makelaar. Dat verschaftte de nodige juridische of financiële kennis en de vaardigheid om aktes op te stellen.

²⁸⁰ F. van Mieris, *Handvesten, Privilegien, octroyen, rechten en vryheden der stad Leyden* (Leiden 1759), 460. In 1740 ongewijzigd: *resolutie gerecht 1748*, inv. nr. 756, SA II, ELO.

²⁸¹ Inv. nr. 180, 181, archief weeskamer Dordrecht, RAD. Inv. nr. 196, archief weeskamer Leiden, ELO. De afrekening met de borgen van Jan Willems van Walwijck laat zien dat er naar de schulden per jaar werd gekeken en vervolgens afgerekend. Inv. nr. 214, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁸² Artikel 4, *keur Leiden 1658*, inv. nrs. 12 en 13, SA II, ELO.

²⁸³ Hamaker, *Middeleeuwsche keurboeken Leiden*, 395.

Concluderend zien we dat de financiële opgaven van de weeskamer eigenlijk moesten worden uitgevoerd door de secretaris. Eventuele risico's in de omgang met geld werden afgedekt door een aantal maatregelen te nemen. Zo voorzagen alle weeskamerkeuren in een systeem van toezicht door de weesmeesters en er waren regels die er voor moesten zorgen dat het college van weesmeesters altijd over een zekere mate aan ervaring beschikte. Bovendien stonden in de keuren regels om belangenverstremgeling tegen te gaan die zowel betrekking hadden op weesmeesters, als op secretarissen. Tenslotte was er de vaak aanzienlijke financiële borg die de secretaris moest stellen. Maar die ogenschijnlijk strakke regels hadden in de praktijk niet altijd het gewenste effect.

4.3 De weerbarstige praktijk

In de late zestiende en vroege zeventiende eeuw groeide de bevolking van Hollandse steden snel en daarmee nam ook het aantal weeskinderen met een erfenis sterk toe. De weeskamers werden daardoor vanzelfsprekende, veelgebruikte instellingen die een gewenst én verplicht zekerheidsarrangement leverden. In de tweede helft van de zeventiende eeuw kwam daar een einde aan. Een combinatie van demografische veranderingen, economische achteruitgang en toegenomen beschikbaarheid van andere financiële oplossingen buiten de weeskamer, zorgde voor een scherpe neergang in klandizie. De klanten die overbleven waren vaker armer en uit een andere laag van de bevolking afkomstig. Gaandeweg ontstond een kloof tussen bestuurders en klanten en daarin ligt mogelijk de oorzaak van de problemen die ontstonden bij het toezicht van de weesmeesters op het werk van de secretarissen.²⁸⁴

Uit de literatuur en uit de regelgeving blijkt dat de functie van weesmeester oorspronkelijk vrij hoog in aanzien stond; in de stedelijke hiërarchie kwam de weesmeester na de schout, burgemeesters en schepenen. De achtergrond hiervan was dat de weeskamer van origine een afsplitsing van het gerecht was en de leden voortkwamen uit het college van schout en schepenen.²⁸⁵ Van Gouda en Leiden is, voor de periode na de tweede helft van de zeventiende eeuw, de samenstelling van het college van weesmeesters te vinden. Uit mijn analyse daarvan blijkt dat het college in de periode vaak bestond uit twee mensen voor wie dit de eerste stap in hun stedelijke carrière was, dat werd dan gecombineerd met twee ervaren mensen.²⁸⁶ Deze combinatie van ervaren en onervaren was conform de keuren, maar roept ook vragen op. Het geven van een positie als weesmeester aan nieuwelingen

²⁸⁴ Zie hoofdstuk 2.

²⁸⁵ De Gou, *De weeskamer*, 18. De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 25-26. C. van Wamelen, *Family life onder de VOC. Een handelscompagnie in huwelijks- en gezinszaken* (Hilversum 2014) 73.

²⁸⁶ *Lijst van weesmeesters 1642-1769*, inv. nr. 194, archief weeskamer Leiden, ELO. Voor Gouda gebaseerd op: I. Walvis, *Beschrijvinge der stad Gouda* (Gouda 1713).

duidt erop dat dit geen gewilde functie (meer) was. Deze constatering is van belang omdat de status van de weesmeester ongetwijfeld mede bepaalde hoeveel gezag zij konden uitoefenen en hoeveel belang zij zelf aan hun functie hechtten, en dus met hoeveel aandacht zij hun functie vervulden. In de achttiende eeuw was zowel in Amsterdam als in Den Haag sprake van automatisch herbenoemen van weesmeesters die, door gebrek aan activiteiten op de weeskamer, eigenlijk overbodig waren geworden.²⁸⁷

Het daadwerkelijk toezicht door de weesmeesters week af van wat in de keur was vastgelegd en wanneer het handelen van de secretaris afweek van de keur, werd dat regelmatig door de weesmeesters gedoogd. Zo zien we in Den Haag in de weesboeken, onder andere bij ontvangst van geld, alleen de handtekening van de secretaris en niet die van de weesmeesters.²⁸⁸ De Leidse memoriaalboeken die de samengevatte aantekeningen van de vergaderingen van de weesmeesters bevatten, laten zien dat de weesmeesters lang niet altijd allemaal aanwezig waren.²⁸⁹ In de nadagen van de Leidse weeskamer, toen de activiteiten van de weeskamer sterk waren afgenomen, hielden de weesmeesters meerdere keren per jaar wekenlange vakanties. Uit de boekhouding blijkt dat de secretaris dan in zijn eentje de boel draaiende moest houden en dat van toezicht dan geen sprake meer was.²⁹⁰ Aan het eind van de achttiende eeuw en begin negentiende eeuw werd in die stad door de secretaris en de klerken veel tijd aan de administratie besteed en werden uitgebreide controles gedaan. Dat ging echter over steeds minder klanten en over steeds minder geld.²⁹¹ Zowel in Leiden als in Gouda keken de weesmeesters de boeken die door de secretaris werden bijgehouden, soms simpelweg niet na.²⁹² In beide steden hielden

²⁸⁷ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 26. De Gou, *De Weeskamer*, 14.

²⁸⁸ *Register van administratie van boedels 1640*, inv. nr. 144, archief weeskamer 's Gravenhage, HG.

²⁸⁹ In het memoriaalboek dat start in 1586 (inv. nr. 4) worden op de titelpagina vier weesmeesters genoemd, in de praktijk zijn er meestal per vergadering twee of drie aanwezig. In inv. nrs. 8, 9, 12 eerste helft zeventiende eeuw zien we hetzelfde patroon. *Memoriaalboeken (1570-1852)*, inv. nrs. 1-48, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁹⁰ *Memoriaal van comparitien*, inv. nr. 32, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁹¹ Inv. nrs. 228-238, archief weeskamer Gouda, ELO.

²⁹² *Dossier Van Dam*, inv. nr. 15, archief weeskamer Gouda, SAMH. *Dossier Van Walwijck*, inv. nr. 212, archief weeskamer Leiden, ELO.

secretarissen kantoor aan huis, en hadden ze boeken en geld van de weeskamer bij hen thuis. De Leidse secretaris Van Rijk (rond 1730) had de boeken naar zijn huis laten brengen en werkte vanwege ziekte vanuit zijn bed, naar zijn zeggen omdat de klanten anders zouden klagen. De weesmeesters meenden dat dit niet anders dan lof verdiende.²⁹³ Niettemin ging het hier steeds om inbreuken op de keuren die duidelijk stelden dat de papieren altijd op de weeskamer moesten blijven. Deze praktijk en dit beperkte toezicht, gaf de secretaris veel ruimte om zijn eigen invulling te geven aan zijn functie en zelfstandig te opereren. En eigenlijk werd dat ook van hem verwacht. In de praktijk lijken de steden succesvol geweest te zijn in het aanstellen van mensen die voldeden aan het gewenste profiel van een secretaris, qua kennis en vaardigheden zoals in de vorige sectie geschetst. Of ze ook een solide financiële basis hadden is onduidelijker. Uit diverse voorbeelden komen secretarissen als ondernemende mensen naar voren en soms waren ze echt zelfstandige ondernemers. De keerzijde is dat ze de baan van secretaris als een deeltijdbaan moeten hebben beschouwd. Regelmatig had de secretaris buiten de stedelijke aanstelling nog andere werkzaamheden, vaak in de financiële sector, en ook had hij soms nog andere inkomstenbronnen. Sommige secretarissen bleven werkzaam als notaris, of als (financieel) makelaar (Amsterdam). De Goudse secretaris Johan van Dam had gedurende zijn carrière een groot aantal andere stedelijke functies.²⁹⁴ Gijsbert van Dalen in Dordrecht was financieel intermediair en handelde in koren en

²⁹³ (...) *secretaris Van Rijk (zo hij verklaert) menigmaal dat hij door pijn en ziekte het bedde nog hield, aen de zaken van de kamer om alle klagten voor te komen, [had] gearbeijd. Of zodanige conduites dan van den secretaris Van Rijk voor al in de situatie daer hij zig in bevondt, zo ten aenzien van zijn eige indispositie als de onbequaemheid van zijn confrater veroorsaekt als voren door deszelfs hoge jaren, niet meer lof als reproches verdienden. Briefwisseling tussen weesmeesters en de burgemeesters over wijzigingen in de keur 1733*, inv. nr. 85, archief weeskamer Leiden, ELO.

²⁹⁴ In Gouderak: schout en ontvanger van de 100ste en 200ste penning. Geselschap, 'Rumoer over Jan van Dam', 30. In Gouda: lid van de vroedschap, politiemeester, thesaurier-ontvanger, thesaurier-fabrieksmeester, rekenmeester, gecommiteerde bij de gemeenelands-rekeningen, (president-) schepen en schepenmeester. Walvis, *Beschryvinge*, 102 e.v. en 121 e.v.. Inv. nrs. 15, 15A, 63, archief weeskamer Gouda, SAMH.

wijn. Beiden hadden aanzienlijk vermogen in de vorm van huizen en (verpacht) land. Jan Willem van Walwijck van Leiden had een goedlopende steenfabriek.²⁹⁵

Secretarissen maakten ook gebruik van de voordelen die de functie in de praktijk met zich meebracht. Zo kon Van Walwijck bij de uitbreiding van de stad met voorkennis aan percelen grond komen en hij trad op als tussenpersoon bij de financiering van de stadsuitbreiding.²⁹⁶ Zowel in Leiden als in Amsterdam speelden secretarissen soms werk van de weeskamer door naar anderen. In Leiden naar een collega-notaris en in Amsterdam naar de eigen praktijk als notaris of financieel adviseur.²⁹⁷ De belangen en de aandacht van menig secretaris waren dus zeker niet uitsluitend op de weeskamer gericht, maar waren verdeeld over meerdere banen of ondernemingen. De weeskamersecretaris leek in dit opzicht op andere financiële ambtenaren in de vroegmoderne tijd.²⁹⁸

Voor de steden was steeds de vraag hoe ze met zo min mogelijk risico en inspanning de financiële taken van de weeskamer vervuld kregen. Daarvoor experimenteerden ze met de verhouding tussen uitbesteden en controleren. In Amsterdam en Dordrecht maakte men de secretaris nog meer een zelfstandig ondernemer. De bedoeling was om (een deel van) de financiële risico's van de stad naar de secretaris te verleggen. Op die manier werd toezicht en uitvoering verder uit elkaar getrokken. In andere steden bestond dit voor zover bekend niet.²⁹⁹

In Amsterdam werd het beheren en administreren van weeskamerboedels aan zogeheten suppoosten uitbesteed. Een suppoost trad op als professionele administrateur en kon bovendien ook voogd zijn. Suppoosten rekenden hun werkzaamheden direct af met de voogden van de weeskinderen. Ze moesten borg stellen en verantwoording afleggen op de weeskamer. Hoewel hij geen concrete

²⁹⁵ Inv. nrs. 173 en 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD. *Register van rekeningen van desolate boedels*, inv. nr. 92C, folio 104 e.v., ORA (0508) ELO.

²⁹⁶ See Chapter 3.

²⁹⁷ Inv. nr. 212, archief weeskamer Leiden, ELO. G.T.J. Dielen, *Financial intermediation and the market for (public) debt in pre-industrial Amsterdam* (unpublished MA thesis Utrecht 2018).

²⁹⁸ Wagenaar, *Sociëteit van 's-Gravenhage*, 212, 223.

²⁹⁹ In Den Haag heeft een dergelijke functie in 1609 tijdelijk bestaan, maar er is verder weinig over bekend. De Gou, *De weeskamer*, 42.

voorbeelden noemt, schrijft De Roever dat suppoosten slecht beheer voerden.³⁰⁰ De Amsterdamse regelgeving van 1682 geeft inderdaad aanleiding om vraagtekens te zetten bij hun werkwijze. Uit die regelgeving blijkt dat ze zich onttrokken aan controle door de weeskamer, kantoor aan huis hielden, de boekhouding door derden lieten doen en nogal slordig waren met de boekhouding en het geld dat ze moesten beheren. De weesmeesters eisten dat suppoosten alleen werkelijk gemaakte kosten in rekening brachten, afdongen op rekeningen, en de kosten beperkten door noodzakelijke reizen zoveel mogelijk per schuit aflegden. Voortaan moesten ze jaarlijks rekeningen opmaken en ter controle bij de weesmeesters inleveren.³⁰¹

Naast hun werk voor de weeskamer hielden suppoosten er soms een eigen praktijk van vermogensbeheer op na, vermenging van werk voor de stad en privéwerk lag dan op de loer. Waarschijnlijk lieten sommige suppoosten hun klanten, met name de meer welvarende, kiezen: binnen het kader van de weeskamer risico-arm beleggen in weesrenten of risicovoller buiten het vangnet van de weeskamer.³⁰² Het gevolg van de Amsterdamse constructie was dat de weesmeesters in ieder geval eind zeventiende eeuw grip hadden verloren en het toezicht door de weeskamer zwak was. De missie van de weeskamer kwam daarmee onder druk te staan: door voogden individueel zaken te laten doen met iemand met een duidelijk winst oogmerk was veilige overdracht van de hele erfenis naar de volgende generatie niet langer gegarandeerd.

In Dordrecht ging men iets minder ver. De stad voerde naast de functie secretaris, de functie van administrateur of rentmeester in. De secretaris behield de administratieve taken en de administrateur kreeg de financiële taken.³⁰³ In tegenstelling tot de Amsterdamse suppoosten, was de administrateur wel in dienst van de weeskamer. Hij kreeg een bescheiden vast salaris, 50 gulden in 1641, en een variabel bedrag per handeling. De stad legde bij deze functionaris de

³⁰⁰ De Roever, *Amsterdamsche weeskamer*, 35.

³⁰¹ Noordkerk, *Handvesten*, 646.

³⁰² Dielen, *Financial intermediation*.

³⁰³ Ordonnantie 1639, geamplieert in 1655 in: Balen, *Beschrijvinge*, 596 e.v.. *Instructie*, inv. nr. 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

beleggingsrisico's van de weeskamer neer. De administrateur moest het geld van de weeskamer beheren, een vast percentage rente, 4 % in 1641, uitkeren aan de kinderen en voor eigen rekening en risico het geld beleggen. Ook moest hij zorgen voor liquiditeit; met een opzegtermijn van twee maanden moest hij rechthebbenden uitbetalen.³⁰⁴

Het faillissement van één van de administrateurs, Gijsbert van Dalen, laat zien dat het buiten de weeskamer plaatsen van de beleggingsrisico's nieuwe problemen met zich meebracht en geen oplossing was voor het probleem van toezicht. Van Dalen was in 1640 aangesteld en werd direct na zijn overlijden in 1653 failliet verklaard.³⁰⁵ In strijd met de officiële regels hield hij kantoor aan huis. Zijn bezigheden als administrateur van de weeskamer, zijn financiële transacties en zijn handel in koren en wijn liepen zonder enig onderscheid door elkaar.³⁰⁶ Ten tijde van zijn overlijden was hij verantwoordelijk voor 120.000 gulden aan kapitaal van de weeskamer, daarvan werd op de weeskamer ruim 23.000 gulden in geld en waardepapieren teruggevonden.³⁰⁷ Om het resterende bedrag te kunnen recupereren, werd hij failliet verklaard en werden zijn bezittingen verkocht. Zo kon het recht van de weeskinderen als preferente crediteuren worden gewaarborgd en werd voorkomen dat hun geld wegvloeide naar eventuele crediteuren van zijn handelsonderneming. De verkoop van zijn boedel bracht genoeg op om alle schulden aan de weeskamer en aan om de borgen van Van Dalen terug te betalen.³⁰⁸ Hij was dus niet insolvent maar illiquide. Of Van Dalen weeskamergeld direct voor privédoeleinden gebruikte, is niet meer te achterhalen, maar het feit dat al zijn onroerend goed verkocht moest worden, wijst daar wel op. Onduidelijk blijft helaas ook hoe het stadsbestuur op de episode Van Dalen terugkeek. Zij hadden hem de opdracht gegeven voor eigen rekening en risico het geld van weeskinderen te beleggen; was dit wat ze bedoeld hadden?

³⁰⁴ Inv. nr. 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

³⁰⁵ Inv. nrs. 8, 180, 24 (folio 80), archief weeskamer Dordrecht, RAD.

³⁰⁶ Inv. nrs. 164, 175, 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

³⁰⁷ Inv. nr. 187, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

³⁰⁸ Inv. nr. 188, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

De functie van administrateur bleef na Van Dalen bestaan. In de jaren daarna werd de functie steeds bij leven overgedragen, daardoor werd het in ieder geval mogelijk om een ordentelijke overdracht te organiseren. Ook werd het basissalaris van 50 gulden verhoogd naar 300 gulden.³⁰⁹ Niet duidelijk is of er iets veranderde in het toezicht door de weesmeesters of in de opdracht van de administrateur.

³⁰⁹ Inv. nr. 139, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

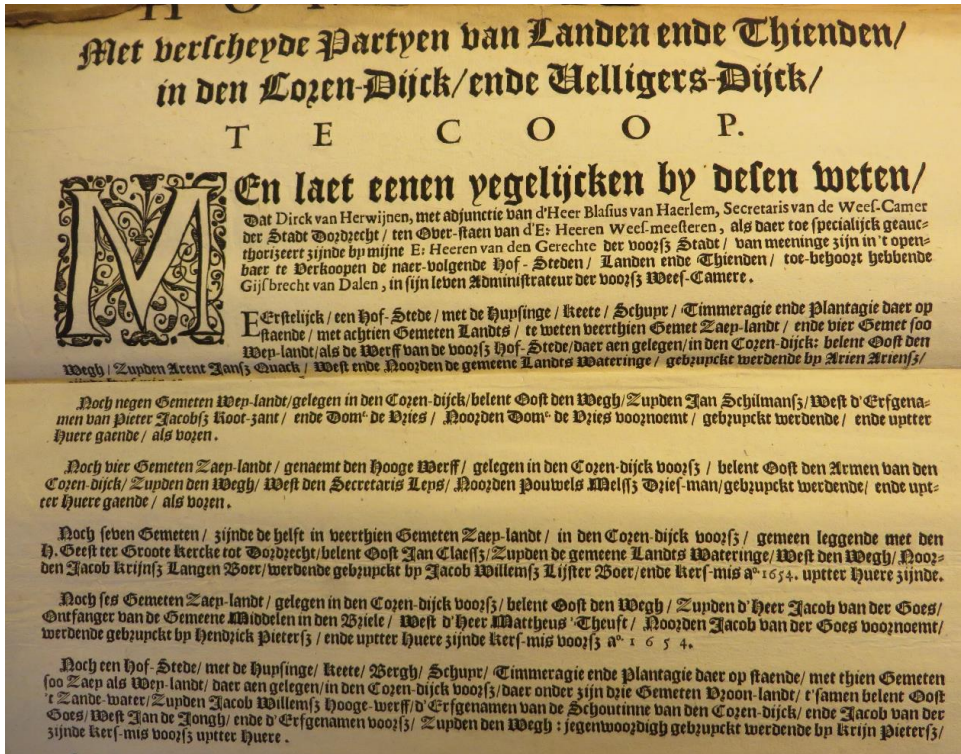

Illustration 11 Pamflet, Stukken betreffende Gijsbert van Dalen, inv. nr. 180, Dordrecht 1654

When a secretary of an orphan chamber was declared bankrupt, his belongings were sold to the highest bidder in a public auction. In order to attract a maximum number of people, pamphlets were printed to announce the auction. In this pamphlet, Dirck van Herwijnen, the new secretary of the Dordrecht orphan chamber, announces the sale of houses, farms, and land that belonged to the former secretary Gijsbert van Dalen who was declared bankrupt after his death in 1653.

De Amsterdamse en Dordtse constructies met de secretaris als min of meer zelfstandig ondernemer hadden dus hun haken en ogen en toezicht bleek een zwakke schakel. Maar dat gold ook voor de constructie die het meest gebruikelijk was in Holland: de secretaris in dienst van de weeskamer. Leiden en Gouda kregen in de tweede helft van de zeventiende eeuw fikse problemen met een secretaris. In Leiden bleek in 1663 na het overlijden van Jan Willems van Walwijck, die sinds 1642 secretaris was, dat op de weeskamer geld ontbrak.³¹⁰ De Goudse Johan van Dam ging er in december 1690, na 17 jaar als secretaris, plotseling vandoor en ook in Gouda waren geld en waardepapieren uit de weeskamerkist verdwenen.³¹¹ Beiden werden failliet verklaard, waardoor de weeskamer als eerste crediteur aanspraak kon maken op de opbrengsten uit de boedel.³¹² Zowel Van Walwijck als Van Dam hielden kantoor aan huis, en een deel van de administratie en van het geld bevond zich bij hen thuis in plaats van op de weeskamer. In beide gevallen was sprake van vermenging met hun privébezit.³¹³ Zowel in Leiden als in Gouda leverde de verkoop van de boedel en de aangesproken borgen een aanzienlijk aandeel om de tekorten van de weeskamer te dekken. Maar beide steden moesten uiteindelijk met geld uit de stadskist bijspringen; in Leiden 1.300 gulden, in Gouda veel meer, ongeveer 32.000 gulden.³¹⁴ Deze secretarissen waren in tegenstelling tot de Dordtse Van Dalen dus niet illiquide maar insolvent; een bewijs dat privé zaken en weeskamerzaken verregaand vermengd waren geraakt. In beide gevallen zien we een hellend vlak dat begon met gebrekkig toezicht waarbij slordigheid niet werd opgemerkt en dat eindigde met onmiskenbare fraude.

³¹⁰ *Register van rekeningen van desolate boedels*, inv. nr. 92C, folio 104 e.v., ORA (0508) ELO.

³¹¹ *Kamerboek 1690*, folio 37v, inv.nr. 108, Oud Archief Gouda (0001) SAMH.

³¹² Inv. nr. 211, archief weeskamer Leiden, ELO. Inv. nr. 63, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³¹³ Inv. nr. 211, archief weeskamer Leiden, ELO

³¹⁴ Inv. nrs. 211, 214, 221, 223, archief weeskamer Leiden, ELO. Leiden wees een aantal claims af omdat de erfgenamen meerderjarig waren, ter hoogte van 12.800 gulden. Inv. nr. 213, archief weeskamer Leiden, ELO. Inv. nrs. 15, 15A, 37, 38, 63, archief weeskamer Gouda, SAMH.

Johan van Dam begon in 1673 met nieuwe en goed bijgehouden boeken en hij had een relatief bescheiden positie in de stad.³¹⁵ In de loop van de jaren kreeg hij steeds meer verschillende financiële functies die hij soms tegelijkertijd vervulde en daarnaast was hij ook nog bestuurder in de stad.³¹⁶ Naarmate hij als bestuurder belangrijker werd, en dus steeds meer in hiërarchie op gelijk niveau kwam te staan met de weesmeesters, nam ongetwijfeld de controle op zijn handelen als secretaris af.³¹⁷ In de loop van de tijd werden zijn boeken slordiger, met minder aantekeningen, en de boeken van zijn laatste jaar bleven leeg.³¹⁸ Hij leende geld op onderpand van obligaties van de weeskamer.³¹⁹ Misschien om een tijdelijk liquiditeitsprobleem van de weeskamer op te lossen, maar misschien ook om zijn eigen noden te ledigen. Uiteindelijk werd zijn handelen duidelijk frauduleus. Zo bleef Van Dam van sommige afgeloste waardepapieren rente uitbetalen en kon zo verborgen houden dat hij het kapitaal in eigen zak had gestoken.³²⁰

Uit de inventaris van zijn boedel komt Van Dam naar voren als een man met een luxe levensstijl die bij de elite van Gouda wilde horen.³²¹ Dat laatste kostte hem in 1690 de kop. In Gouda speelde al jarenlang een machtsstrijd tussen twee groepen regenten. Van Dam kwam tussen de wielen van de wagen toen iemand uit de rivaliserende factie over hem ging praten.³²² Of zijn bedrog ook aan het licht was gekomen zonder dit conflict is de vraag. Wellicht zou hij zijn functie hebben kunnen

³¹⁵ Inv. nrs. 8.2, 9, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³¹⁶ In Gouderak schout en ontvanger van de 100ste en 200ste penning. Geselschap, 'Rumoer over Jan van Dam', 30. In Gouda lid van de vroedschap, politiemeester, thesaurier-ontvanger, thesaurier-fabrieksmeester, rekenmeester, gecommiteerde bij de gemeenelands-rekeningen, (president-)schep en schepenmeester. Walvis, *Beschryvinge*, 102 e.v. en 121 e.v.

³¹⁷ Een register uit 1656 vermeldt wél dat de weesmeesters aanwezig zijn. T.t.v. Van Dam zijn ze dat niet. Inv. nr. 28, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³¹⁸ Inv. nrs. 28, 119, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³¹⁹ Brief Van Dam in: inv. nr. 456, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³²⁰ Inv. nrs. 15, 15A, archief van de weeskamer van Gouda, SAMH.

³²¹ *Stukken betreffende de desolate boedel van Johan van Dam*, inv. nr. 273, ORA (0002), SAMH. Inv. nrs. 15, 15A, 63, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³²² De Jong, *Met goed fatsoen*, 49-51, 53, 107-108.

overdragen aan zijn zoon die al secretaris in Gouderak was en die samen met zijn vader naar IJsselstein vluchtte om uit handen van de schuldeisers te blijven.³²³

Na Van Dam werd in Gouda de combinatie van schepen en secretaris verboden. In de nieuwe weeskamerkeur werden de taken en verplichtingen van de secretaris beter vastgelegd en men voerde regelgeving in die het verpanden van obligaties moest voorkomen.³²⁴ In de administratie na de periode Johan van Dam valt op dat de manier van vastleggen van transacties aanzienlijk preciezer werd. Bovendien werd jaarlijks door de weesmeesters de inventaris van de weeskamer opgemaakt.³²⁵ Ook blijkt uit de weesboeken dat de weesmeesters vaker aanwezig waren, anders dan in de periode Van Dam.³²⁶

De Leidse Jan Willems van Walwijck was in tegenstelling tot Van Dam alleen als secretaris in dienst en vervulde geen stedelijke ambten. Maar ook hij verdeelde zijn aandacht over meer werkzaamheden.³²⁷ Zijn werk als weeskamersecretaris liep in feite zonder duidelijke scheiding over in particuliere financiële dienstverlening. Als secretaris van de weeskamer behandelde hij een deel van zijn klanten goed, terwijl de belangen van anderen duidelijk geschaad werden. Voor sommige cliënten hield hij aparte boekhoudingen in losse boekjes bij.³²⁸ Hij was soms administrateur en/of voogd, waarvoor hij niet altijd toestemming had van de weesmeesters.³²⁹

Van Walwijck pleegde ook duidelijk fraude. Regelmatig inde hij aflossingen en rentes ten behoeve van kinderen, zonder ze aan hen te betalen. Of hij betaalde rente uit over afgeloste kapitalen die in zijn eigen zak waren verdwenen. Af en toe werden complete boedels op de kamer gebracht maar niet ingeschreven in de weeskamerboeken.³³⁰ Meest kwalijk in het licht van de missie van de weeskamer,

³²³ *Stukken betreffende de desolate boedel van Johan van Dam*, inv. nr. 273, ORA, SAMH.

³²⁴ *Keur 1692*, inv. nr. 916, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³²⁵ Inv. nrs. 64-90, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³²⁶ *Weesboek 1700*, inv. nr. 10, archief weeskamer Gouda, SAMH.

³²⁷ *Register van rekeningen van desolate boedels*, inv. nr. 92C, folio 104 e.v., ORA (0508), ELO.

³²⁸ Inv. nrs. 15138, 8986, archief weeskamer Leiden, ELO.

³²⁹ Ook van een aantal fidei-commissaire erfenissen, dat leidde bij zijn faillissement tot een proces voor het Hof van Holland. Inv. nrs. 11, 196, 214, 215, 218, archief weeskamer Leiden, ELO.

³³⁰ Inv. nr. 215, archief weeskamer Leiden, ELO.

was de fraude met de administratie van de fondsen van gezamenlijke beleggingen, voor een bedrag van 23.194 gulden. Deze fondsen bestonden uit obligaties Holland die door de weeskamer waren aangekocht en hadden ten doel om kinderen, die te weinig bezit hadden om zelf te beleggen, toch een rendement garanderen.³³¹

De opeenvolgende instructies van het stadsbestuur laten zien dat men in eerste instantie vertrouwen had in Van Walwijck.³³² Zo werd met de instructie uit 1659 de regels aangepast aan de gegroeide praktijk sinds zijn aantreden in 1642. Bestaande gevallen van voogdij of administratie die hij op zich had genomen, mochten worden gecontinueerd en jaarlijks moest verantwoording aan de weesmeesters worden afgelegd over het geld dat de secretarissen ‘onder haer hebben’. Het was dus bekend dat geld niet altijd op de weeskamer berustte.³³³ Iets dergelijks geldt ook voor de keuren. In de keuren van Leiden was vóór Van Walwijck geen expliciet stelsel van toezicht vastgelegd. Uit de weeskamerkeur van 1570 blijkt alleen tussen de regels door wat de plichten van de weesmeesters waren.³³⁴ De keur van 1658 beschreef deze plichten in algemene bewoordingen: zij moesten alles doen wat ‘goede getrouwe weesmeesters’ gehouden waren om te doen.³³⁵

De gewijzigde instructies van 1664, na Van Walwijcks dood, laten zien dat men probeerde grip te krijgen op de geldstromen en niet langer toe te staan dat die zich buiten de weeskamer afspeelden. De plichten van de secretarissen werden aangescherpt, maar ook het toezicht door de weesmeesters daarop. Zo moesten de weesmeesters elke veertien dagen de ontvangsten en uitgaven van de secretarissen nakijken.³³⁶ Of dit daadwerkelijk gebeurde is onduidelijk; in het archief is daar geen bewijs voor. Verder werd de borgsom voor de secretaris verhoogd van 5.000 gulden

³³¹ Inv. nrs. 134, 211, archief weeskamer Leiden ELO.

³³² Inv. nrs. 225, 226, archief weeskamer Leiden ELO.

³³³ Artikel 25, 34, 35, *instructie voor twee secretarissen 1659*, inv. nr. 196, archief weeskamer Leiden, ELO. In inv. nr. 139 zitten een aantal kascontroles, maar niet structureel van elk jaar. Onduidelijk is of deze ook het geld omvatten dat secretarissen thuis hadden.

³³⁴ *Keuren der Stadt Leyden*, 63 e.v..

³³⁵ Artikel 1, keur 1658, inv. nr. 12 en 13, SA II, ELO.

³³⁶ Invoeging bij artikel 3, pagina 133, inv. nrs. 12 en 13, SA II, ELO.

naar 10.000 gulden.³³⁷ Het memoriaalboek laat in de jaren direct na Van Walwijck geen verandering zien in de daadwerkelijke aanwezigheid van de weesmeesters.³³⁸ Wel neemt in de penningboeken, waarin ontvangsten en uitgaven van geld werden genoteerd, het aantal handtekeningen van klanten toe. Hier lijkt echter veeleer sprake van een trend die al eerder was begonnen, dan van een verandering die samenvalt met het overlijden Van Walwijck.³³⁹

De casussen laten zien dat praktijk van de weeskamer weerbarstig was; deze week af van de ideaaltypische situatie zoals geschetst in sectie twee. Dat was het geval in alle vier de beschreven steden en dat zal elders in Holland niet anders geweest zijn. Ook de keuren vóór de problemen met Van Walwijck en Van Dam, verplichtten de weesmeesters al om te controleren wat de secretaris deed. Bovendien laat bijvoorbeeld een discussie tussen weesmeesters van de weeskamer en het gerecht van Leiden, te vinden in het archief, zien dat na de aanpassing van de keuren de praktijk vaak alleen tijdelijk veranderde. Na verloop van tijd waren de boeken toch weer buiten de weeskamer of de weesmeesters waren toch afwezig.³⁴⁰ Het daadwerkelijke toezicht was beperkt en de weesmeesters gedoogden dat de secretaris afweek van de keur. Zij vertrouwden er op dat de secretaris het werk deed en dat hij dat goed deed. Meestal was dat inderdaad zo.

De secretaris op zijn beurt had een lastige opgave; hij werd geacht voor oplossingen te zorgen en zolang het probleem werd aangepakt, kreeg hij veel speelruimte. Men verwachtte van hem dat hij bij het uitoefenen van zijn functie gebruik zou maken van zijn privé-geld.³⁴¹ Dat gold trouwens niet alleen voor weeskamersecretarissen maar was gebruikelijk voor financieel functionarissen in deze periode: in feite traden ze op als bankier voor hun werkgever omdat zij geacht

³³⁷ Inv. nrs. 196, 225, archief weeskamer Leiden, ELO.

³³⁸ Inv. nrs. 13 en 14, archief weeskamer Leiden ELO.

³³⁹ *Penningboeken (1604-1776)*, inv. nrs. 314-356, archief weeskamer Leiden, ELO.

³⁴⁰ *Briefwisseling tussen weesmeesters en de burgemeesters over wijzigingen in de keur 1733*, inv. nr. 85, archief weeskamer Leiden, ELO.

³⁴¹ Inv. nr. 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD.

werden kastekorten, de aflossing van leningen of het innen van belastingen uit eigen geld voor te schieten. Omgekeerd was het gebruiken van publiek geld voor het eigen bedrijf niet persé een probleem, zolang het maar (tijdig) terug kwam zodat de dienstverlening niet in gevaar kwam. Gaandeweg kon op die manier privégeden en zakelijk geld vermengd raken; ook een verschijnsel dat niet beperkt bleef tot weeskamersecretarissen.³⁴² Het is ingewikkeld om te ontwarren wanneer het ging om pech, gemakzucht of misschien juist van toegewijde dienstverlening (thuis de boeken doen, met eigen geld tekorten aanvullen). Toevallige hoge vraag naar uitbetaling van erfenissen, in combinatie met weinig inkomende erfenissen, kon liquiditeitsproblemen opleveren die de secretaris moest oplossen. Lenen om dat te overbruggen lag dan voor de hand. Als hij op zo'n moment stierf, hadden de erfgenamen problemen, dat maakte het aantrekkelijk om de functie van vader op zoon over te dragen; de afrekening kon dan worden uitgesteld.³⁴³

De stedelijke regels bleken bij problemen een redelijk goede bescherming te bieden. Mede dankzij hoge borgsommen kregen de (meeste) kinderen hun geld terug. De kleine klanten liepen in de nadagen van de weeskamer wél risico's. De voogden van de kinderen met kleine erfenissen waren waarschijnlijk niet altijd financieel geletterd genoeg, of te laag in de sociale hiërarchie om het woord van de secretaris of de weesmeester ter discussie te stellen. De constatering, uit het Leidse dossier, dat het fonds van gezamenlijke beleggingen werd verwaarloosd, is daarom van belang. De weeskamer trok de boel recht toen het misging. Maar wat we niet weten is of mensen tevergeefs aan de deur hebben geklopt en of ze wisten waar ze recht op hadden.

³⁴² Wagenaar, *Sociëteit van 's-Gravenhage*, 210. 't Hart, Van der Heijden, 'Het geld van de stad', 3-35. Pauly, 'Les familles scabinales' 165. Van Buyten, 'Theorie en praktijk' 554. 't Hart, 'Staatsfinanciën als familiezaak', 59-61. Brandon, *War*, 216.

³⁴³ In Gouda waren in de achttiende eeuw drie generaties Van Kerckhoven secretaris van de weeskamer. Inventaris van het archief van de weeskamer van Gouda, via <https://www.archiefman.nl/inv/ac3.htm>, geraadpleegd op 19 mei 2021. Smidt, et al. (red.) *Van tresorier tot thesaurier-generaal*, 24. 't Hart, 'Staatsfinanciën als familiezaak', 59-61. Brandon, *War*, 216.

In de nadagen van de weeskamer werd de baan van secretaris (nog) minder aantrekkelijk. Door de afnemende klandizie werd het liquiditeitsprobleem dat de secretaris moest oplossen groter. De gebruikelijke werkwijze, waarbij uit nieuw binnenkomende erfenissen de meerderjarigen konden worden betaald en beleggingen in stand werden gehouden, werkte niet meer.³⁴⁴ Er moest meer worden uitgekeerd dan dat er binnenkwam. Daar kwam bij dat de verdiensten omlaag gingen. Aan de kleine klanten die nog bij de weeskamer waren, verdiende de secretaris in verhouding minder. Ook bleven de bedragen die hij per handeling kreeg, bijvoorbeeld in Leiden, meer dan 100 jaar lang vrijwel hetzelfde.³⁴⁵ Tegelijkertijd was op de weeskamer in toenemende mate geld aanwezig dat niet werd afgehaald. Omdat het gebruikelijk was achtergebleven erfenissen vele decennia, soms zelfs eeuwenlang op de weeskamer te bewaren, ontstond een reservoir van geld dat van niemand leek te zijn; voor sommige secretarissen met problemen waarschijnlijk een verleidelijk reservoir.³⁴⁶

³⁴⁴ *Remonstrantie aende heeren vande gerechte 1710*, inv. nr. 84, archief weeskamer Leiden, ELO.

³⁴⁵ *Instructie voor twee secretarissen 1659*, inv. nr. 196. *Instructie voor de secretaris 1776*, inv. nr. 197, archief weeskamer Leiden, ELO.

³⁴⁶ See Chapter 2.

4.4 Conclusie

De weeskamer toont de spanning tussen het Weberiaans ideaal van een strak georganiseerd bestuurlijk apparaat en de rommelige vroegmoderne werkelijkheid. Een spanning die zich ook in andere organisaties en met andere financiële functionarissen voordeed. Eigenbelang of desinteresse konden altijd de kop opsteken. Hoe dat uitpakte hing niet in de eerste plaats af van de regels. Veeleer was het afhankelijk van de ijver en kundigheid van zowel de toezichhouders – de weesmeesters – als de uitvoerders – de secretarissen, én van het belang dat werd gehecht aan de zaak. Generatieslang hechtte men veel belang aan de zaak, dus hielden de bestuurders daadwerkelijk toezicht, en zocht men secretarissen met verstand van zaken die binnen de heersende maatschappelijke grenzen oplossingen konden organiseren. De organisatie van de weeskamer en de taakverdeling tussen weesmeesters en secretarissen, zorgden ervoor dat weeskinderen de erfenis kregen waar ze recht op hadden. De weeskamer functioneerde dus ondanks de imperfecties ten opzichte van de rationele bureaucratie van Weber.

In de tweede helft van de zeventiende eeuw ging het uiteindelijk toch een aantal keren flink mis. De klandizie van de weeskamers was inmiddels sterk afgenomen, de overgebleven klanten waren gemiddeld armer en kwamen uit een andere sociale laag dan de bestuurders. Het belang voor de weesmeesters om de weeskamer goed te besturen was daarmee ook afgenomen. Bovendien werden de mogelijkheden om te frauderen groter naarmate er minder te doen was op de weeskamer, de secretaris meer werk alleen deed en er meer geld was dat van niemand leek te zijn. De weesmeesters kwamen op die manier verder van de praktijk te staan. Ze hadden steeds minder inzicht in de dagelijkse gang van zaken, de geldstromen en de administratie. Ze moesten meer en meer vertrouwen op de secretaris. De gelegenheid kon dan makkelijk de dief maken. Dat kon met geen enkele keurwijziging worden opgelost. Het beeld dat de weeskamer aan fraude ten onderging is echter niet juist. Doordat de fraudegevallen in de nadagen

plaatsvonden, ontstond een beeld dat de blik van sommige eerdere auteurs vertekende; de fraudegevallen leken belangrijker dan ze waren. De fraude kon plaatsvinden toen het gebruik van de weeskamer was verminderd en de organisatie niet meer van essentieel belang werd geacht voor het functioneren van de stad, en het toezicht was verslapt.

De keuren en de alternatieve organisatiemodellen boden geen oplossing voor de problemen van de secretaris als bankier van de weeskamer. Door het gebrek aan scheiding tussen de publieke functie en de privépersoon van de secretaris, was ook bij een betrouwbare secretaris de overdracht van de ene naar de andere secretaris problematisch, omdat geld vast kon zitten in beleggingen. Overdracht van de administratie tijdens het leven zou een ordelijke overdracht van de boekhouding makkelijker hebben gemaakt, maar aangezien in de vroegmoderne tijd (formele) pensioenvoorzieningen ontbraken, was dit ongebruikelijk. De casus van de weeskamer laat daarmee ook het gelijk van Weber zien, die pensioenvoorzieningen en vaste salarissen noodzakelijke onderdelen achtte van een rationele bureaucratie.

Deze vraagstukken rondom geld en het toezicht daarop maken het begrijpelijk waarom men op diverse plekken, zoals Groningen en steden in de zuidelijke Nederlanden voor een ander bestuursmodel koos, een model waarbij men afzag van direct beheer van geld. Dat is ook het model zoals dat vandaag de dag nog werkt in Nederland: de rechtbank houdt toezicht op de voogden en hun financieel beheer.

Chapter 5

Dutch money in the tropics

The development of the orphan chamber of Batavia and its relationship with the VOC, 1624-1818

Illustration 13 The church and the town hall of Batavia around 1755; the orphan chamber was on the first floor of the town hall³⁴⁷

³⁴⁷Gezicht op het stadhuis en de Nieuwe Hollandse Kerk te Batavia, Kaiserlich Franziskische Akademie, 1755 – 1779, Collectie Rijksmuseum, <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.661271>, Consulted on 12 November 2021.

5.1 Introduction

In the course of the seventeenth century, the Dutch established a range of trading posts and cities overseas: first in the east, in Africa and Asia, established by the Dutch East India Company (VOC), then in the west, in the Americas, by the Dutch West India Company (WIC). The VOC and the WIC took the legislation of the Dutch Republic with them and applied the laws and institutions from the motherland in the new settlements. One of these institutions that ended up spreading around the globe was the orphan chamber. Orphan chambers were established from Surinam and Curaçao in the west to Bengal, Colombo, and the Moluccan spice islands in the east.³⁴⁸ Orphan chambers were legal and financial institutions that took care of under-aged orphans; they were responsible for assigning guardians, keeping oversight over guardians, and settling estates. Their core mission was to keep inheritances intact and generate a return on the money until it was transferred to the heirs when they became of age.³⁴⁹

The orphan chambers in Dutch colonies have rarely been the subject of research, but dispersed over several publications research shows that the institution developed in a different way in different areas. While in Holland development of bank-like financial services of orphan chambers was limited to a number of large cities and only lasted for several decades,³⁵⁰ overseas orphan chambers seem to have taken a more important position in the financial landscape of the settlements. In her research on the orphan chamber of New Amsterdam, later New York, Van Zwieten concludes that the orphan chamber played an important role in the financial life of

³⁴⁸ Orphan chambers in VOC and WIC settlements, see among others: Weeskamer Batavia (red.) *Gedenkschrift*, 21. 'Geschiedkundig tafereel der weeskamer aan de Kaap de Goede Hoop'. Van Zwieten, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam', 319-340. H.C. Gall, 'De weeskamer in Nederlands-Indië als negentiende-eeuws instituut', in: C.J.H. Jansen, E. Poortinga, T.J. Veen (eds.), *Twaalf bijdragen tot de studie van de rechtsgeschiedenis van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1993) 12-43. N. Hussin, *Trade and Society in the Straits of Melaka: Dutch Melaka and English Penang* (Singapore 2007). Suriname, nieuwe weeskamer, 'Inventaris Nieuwe Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelkamer'. Van Soest, *Trustee of the Netherlands Antilles*.

³⁴⁹ See Chapter 2.

³⁵⁰ See Chapter 2.

the city by providing capital for the city government, as well as for individual inhabitants. According to Scriwanek, on the island of Curaçao (also in WIC territory) the orphan chamber was a precursor of the modern-day mortgage bank. In a wider study on the social and economic development of Melaka (in present-day Malesia), Hussin describes how, in that city, the orphan chamber functioned as a de facto bank that provided capital for the community. Sutherland, in work on the credit market of Makassar (Indonesia), designates the orphan chamber as an important source of credit, but also indicates that using one's own network for credit, often on an informal basis, was preferred over borrowing at the orphan chamber. Consistent with Sutherland, Swanepoel and Fourie show for the Cape of Good Hope, in South Africa, that the orphan chamber played a fairly modest role in a well-developed credit market. However, Sutherland, and Swanepoel and Fourie also show that orphan chamber loans were significantly higher than the average loan.³⁵¹

In this chapter, we explore why an institution that was identical to its counterpart in Dutch cities in its basic function and legal form ended up so differently in a colonial setting. The orphan chamber of Batavia provides an excellent case study. It had an obligation to provide doubles of its ledgers (*grootboeken*) and logs (*journalen*) to the VOC on a yearly base. This rich set of sources, found in the National Archive in The Hague, is available from 1700 to 1790. Together with several other documents, and rules and regulations for the Dutch Indies, we can analyse the development of the orphan chamber of Batavia from its foundation in 1624 up until the start of the nineteenth century.³⁵² I will use as an explanatory framework the

³⁵¹ Hussin, *Trade and Society*, 206-210. H. Sutherland, 'Money in Makassar: Credit and Debt in an Eighteenth-Century VOC Settlement' in: D. Henley, P. Boomgaard, eds. *Credit and Debt in Indonesia, 860–1930 From Peonage to Pawnshop, from Kongsu to Cooperative* (2009) 104-110. Van Zwieten, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam', 319-320, 339. C. Swanepoel, J. Fourie, 'Impending Ruin' or 'Remarkable Wealth'? The Role of Private Credit Markets in the 18th-Century Cape Colony', *Journal of Southern African Studies* Volume 44, 2018 - Issue 1, 16. M. Scriwanek, 'De Weeskamer 1696 – 1875', *De Archiefvriend* (z.p. z.j.).

³⁵² J.A. van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, 17 delen (Batavia 1885-1900). The orphan chamber archive consists of ledgers (*grootboeken*, inv. nrs. 9697-9782) and logs (*journalen*, inv. nrs. 9611-9696) from 1700 to 1789, plus two occasional dossiers (inv. nrs. 8362 and 8174). Ledgers for 1742, 1771, 1781 are missing. Archief weeskamer Batavia (1.04.18.01), NA. A letter dating from 1696

different context in the colonies, in terms of governance, with the VOC effectively acting as an almost absolute ruler of Batavia while also acting as a commercial company, and in terms of demography, with a combination of high mortality, absentee family, and so-called 'mixed' relationships.

in *Overgekomen brieven en papieren Batavia 1697*, pages 1685-1695, inv. nr. 1575, Archief van de VOC (1.04.02), NA gives detailed financial information about the period from 1627 to 1692. The money of account used in Batavia was the rijksdaalder; all amounts used in the paper are calculated back to guilders (1:2.4). The book year ran from 1 September to 31 August; for readability book years are named after the starting year. The National Archive of Jakarta also has an archive of the orphan chamber of Batavia. Regrettably, these documents are not available digitally and have remained unused for this paper. http://databases.tanap.nl/ead/html/Jakarta_Weeskamer/index.html, consulted on 18 August 2020.

5.2 Colonial Batavia

Though intended to be Dutch in character, colonial Batavia differed in important respects from cities back in the Republic. After the VOC had conquered Jakarta in 1619, they renamed it Batavia. It became the first permanent settlement in the east and a place of major importance to the VOC. Batavia was the meeting point for practically all Dutch trade in the east as well as the governmental and administrative hub from which the other settlements in the east were governed. The city was shaped with Dutch ideals and ideas about urban planning and urban governance in mind.³⁵³ The result was that, on the surface, Batavia resembled a city in Holland: with a city wall, canals, and stone mansions, and institutions from Holland, such as a council of aldermen (*college van schepenen*), a civil militia (*schutterij*), and also an orphan chamber (*weeskamer*). At second glance, however, the city was nothing like a city in Holland. The government, the economy, and the inhabitants of the city were different in every aspect. Early modern cities in Holland had a fair bit of autonomy and they were reasonably independent from the central government. Through institutions such as burgomasters and a city council (*vroedschap*), burghers had some influence on the administration of their city. In Batavia, the situation was different because the VOC had dual interests: they wanted Batavia to develop into a safe and stable community, but also into a thriving trade post that served them as a company. Thus, the VOC had a dual role as both city magistrate and commercial company which created a very different governance. As a result, the city government never took the same shape as in the Republic, and citizens were never given a real voice. Batavia had no burgomasters, nor did it have a city council, and its council of

³⁵³ E.M. Jacobs, *Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18de eeuw* (Zutphen 2000). J.G. Taylor, *Smeltkroes Batavia. Europeanen en Euraziaten in de Nederlandse vestigingen in Azië* (Groningen 1988). H.E. Niemeijer, *Batavia. Een koloniale samenleving in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 2005). L. Blussé, 'Batavia 1619-1740: The Rise and Fall of a Chinese Colonial Town', *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 12, No. 1, Ethnic Chinese in Southeast Asia (Mar. 1981), 159-178. L. Blussé, 'An insane administration and insanitary town: the Dutch East India Company and Batavia (1619-1799)', in: R. Ross, G.J. Telkamp (ed.) *Colonial Cities: Essays on Urbanism in a Colonial Context* (Dordrecht 1985).

aldermen never had any real powers.³⁵⁴ The city was governed by the governor general, who was appointed by the Lords Seventeen, the ruling body of the VOC in the Republic. In name the governor general ruled together with the council of Asia (*raad van Indië*), consisting solely of VOC employees, but in actual fact this council was only an advisory organ.³⁵⁵ Consequently, the VOC governed the city Batavia as a sovereign ruler.

The economy was dominated by the VOC, whose operations were concentrated around the castle of Batavia and the nearby warehouses, and Chinese traders and artisans who lived in the inner city.³⁵⁶ It was not until the peace treaty with Banten in 1683 that the safety situation was secure enough to properly start the development of the hinterland of Batavia. This area became the source of basic supplies for the inhabitants of the city and later also of important cash crops like sugar.³⁵⁷ All sectors of the economy depended heavily on slave labour.³⁵⁸ Slavery and slave trade were not new in this part of the world, but the nature of slavery and scale of slave trade changed dramatically with the arrival of the Europeans. Batavia was both a large buyer of enslaved people and an important slave market.³⁵⁹ When compared to Holland, financial circumstances were also different: financial markets were less developed, and in Asia the VOC was a very larger borrower which had a major influence on the functioning of the markets.

After 1619, the settlement grew fast. By 1632, Batavia numbered 8,000 inhabitants, which would have made it one of the smallest towns in Holland at the time, comparable to Schiedam. By 1679, it already had 32,000 inhabitants and by the end of the seventeenth century it had developed into a sizeable city of 71,500

³⁵⁴ Van Wamelen, *Family life*, 86-87.

³⁵⁵ Van Wamelen, *Family life*, 69, 73.

³⁵⁶ Niemeijer, *Batavia*, 400. Blussé, 'Batavia 1619-1740'. L. Blussé, 'Testament to a Towkay: Jan Con, Batavia and the Dutch China Trade' in: L. Blussé, C.G. Brouwer, F. Gaastra, *All of one company. The VOC in biographical perspective: Essays in Honour of Prof. M.A.P. Meilink-Roelofs* (Utrecht 1986).

³⁵⁷ B. Kanumoyoso, *Beyond the city wall: society and economic development in the Ommelanden of Batavia, 1684-1740* (diss. Leiden 2011) 111-112.

³⁵⁸ M. van Rossum, *Kleurrijke tragiek. De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015) 49-62.

³⁵⁹ Raben, *Batavia and Colombo*, 119-120.

inhabitants comparable to Leiden, the second city of Holland after Amsterdam. From the start, Batavia was inhabited by people from very different origins and Europeans were never more than a small minority. In 1679 about 20% of the population was Christian, about half of those were Dutch or descendants from the Dutch. The number of enslaved people amounted to 52.4%, Chinese 10%, and the rest were different ethnicities still present in Indonesia today. People of European descent made up only a small part of the population; in 1632 2,422 (30%), in 1679 2,974 (9.4%), and in 1768 5,652 (about 7%).³⁶⁰

The colonial administration was never completely at ease with these different groups. Distrust was an important reason to attempt to control immigration which never quite succeeded. Urban policy was based on registration and segregation. Within the city walls those efforts were reasonably successful. Certain groups were allowed to live in the inner-city; Europeans, Christians and those who could afford the high real estate prices, while others were never allowed to settle there; such as Javanese and Muslims. Outside the city, the idea was that every ethnic group lived in its own *kampong* under the rule of their own headman. There, practice differed from theory and the reality was that *kampongs* were mixed. On the one hand simply because people mixed and on the other hand because they did not strongly identify with a group. Initially, the Dutch had intended to apply Dutch law to all inhabitants. But pretty soon it became clear that local customs differed too much to make this a feasible policy. In the long run a threefold system developed: Europeans, Chinese and Muslims each had their own laws, although in criminal justice Dutch law was applied more consistently. Both the idea of segregation and the idea of separate systems of law originated from a common practice that had existed long before Europeans settled in Southeast Asia. In port cities foreign merchants had lived

³⁶⁰ Figures for 1768 are difficult to compare to earlier figures. Part of the population had moved from Batavia to the outskirts of the city. Estimates are 20,000 inhabitants of Batavia and 60,000 in its surrounding area. Niemeijer, *Batavia*, 400. Van Wamelen, *Family life*, 106-116. For more on the development of Batavia see the very detailed analysis of Raben. R. Raben, *Batavia and Colombo : the ethnic and spatial order of two colonial cities 1600-1800* (diss. Leiden 1996) 82-100. Leiden had 72,000 inhabitants in 1732. Lourens, Lucassen, *Inwonertallen*.

together in their own neighbourhoods under their own chiefs and their own law system.³⁶¹ However, under colonial rule this system changed considerably. No longer were different groups apart but equal. As we shall see, in the course of the development of Batavia they were increasingly treated unequally with Europeans at the top of the pyramid and public institutions like the orphan chamber were instrumental in shaping this increasing inequality

The demographic context was further shaped by the fact that the colony attracted mainly young men who had been lured by the possibility of earning large amounts of money and were prepared to undertake the long journey and suffer the accompanying hardships. Dutch residents regularly had relationships with local women, or married locally. Mortality in Batavia was high, double that of European cities, and after 1733 malaria became endemic, mortality rose further, to such heights that a period of fast growth ended and the city began to decline.³⁶² As a consequence, the government of Batavia was confronted with large numbers of orphans and half-orphans, and with numerous estates that had to be settled and inheritances that had to be managed. To alleviate its workload, an orphan chamber was established in 1624 to serve the Christians inhabitants of Batavia and their offspring.³⁶³

³⁶¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 169-174, 194, 200, 215-216, 265.

³⁶² Niemeijer, *Batavia*, 400. Van Wamelen, *Family life*, 106-116. P.H. van der Brug, *Malaria en malaise. De VOC in Batavia in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1994), 134-135, 235-236.

³⁶³ In 1640 a chamber of estates (*boedelkamer*) was established that in name served all non-Christians, but in practice mainly Chinese. Van Wamelen, *Family life*, 111. Blussé, 'Testament to a Towkay', 24-29.

Casper Trel van Zoest, uytgewaren
met Prattenburgh 1719
Is den 16: Octol: 1730 in Bengale sonder
testament overleden
Den 21 Maart 1735 is op Vonnisse van
Heeren Schepenen betaalt aan Abraham
Mylus, gemachtigde van Andries Backer
Lij. Schuldenaar 289: 16: Zijnde alle
wat er te goede is geweest
booschappers went ter weeskamer gebracht den 27 January 1736.

Illustration 14 Akten van autorisatie, inv. nr. 101, archief weeskamer Den Haag, HGA

Holland's orphan chambers archives contain numerous exchanges of paperwork with the orphan chamber of Batavia. Papers from the orphan chamber in Batavia were always sent in doubles to Holland, to reduce the risk of papers being sent on two different ships. This note from orphan chamber of The Hague tells us that "Casper Trel van Zoest sailed to Asia on the Prattenburgh in 1719 and died in Bengale in 1730 without a last will or testament. In 1735 the aldermen of Batavia ruled that 289 guilders and 16 stuivers should be paid to one of Van Zoest's creditors in The Hague." Often, it took an exchange of several letters between the orphan chamber in Batavia and the one in Holland before decisions such as these were taken.

5.3 A Dutch orphan chamber in the tropics (1624-1686)

Orphan chambers in Holland had developed in a period when, in cities, the amount of work related to guardianship and estates overwhelmed the city courts, making it necessary to establish a separate organization (a 'chamber'). The involvement of the orphan chamber was mandatory if there was no last will and testament. Orphans paid the orphan chamber per administrative action.³⁶⁴ The mission of an orphan chamber was very clear cut: they had to ensure a safe and intact transference of the capital of an inheritance to heirs when they came of age, and in the intermediate period generate a safe return on capital. In Holland, the latter was achieved by relying on the assets available in the inheritance. Especially houses and land were considered safe investments, and were seldom sold, and the same was true for bonds. In the second place, any money that came from the estate – cash from the estate or from sales – was subjected to a rather strict investment policy, which consisted of so-called orphan chamber loans (*weesrenten*) and government debt.³⁶⁵

Because a well-functioning system of orphan chambers had developed over a period of several decades in Holland and Batavia was founded on a Dutch legal framework, establishing an orphan chamber was the obvious solution for the oversight of inheritances of minors and absentee heirs. The Batavian orphan chamber had regulations based on Holland orphan chambers and functioned as such.³⁶⁶ The basic procedures of the orphan chamber in Batavia were identical to its Dutch counterparts. At every death, a check had to be made if under-aged heirs were involved. If so, an inventory of the inheritance had to be provided to the orphan chamber. The orphan chamber would designate a guardian and settle the estate.

³⁶⁴ In a last will and testament, a testator could exclude the orphan chamber from involvement in the inheritance. This was common practice in Holland from the second half of the seventeenth century. In Batavia, exclusion of the orphan chamber seems to have been less common. See further on p. 188.

³⁶⁵ See Chapter 3.

³⁶⁶ Regulations of the Batavian orphan chamber were based on those of Amsterdam, Enkhuizen, and Alkmaar. Buyskens, *Weeskamer te Batavia*, 17.

Subsequently, the orphan chamber would supervise the guardian and the inheritance during the period that heirs were underage. In Batavia, the returns on inheritances were often paid monthly to the guardians to provide for the upkeep of the children. The logs of the Batavian orphan chamber show numerous of these monthly payments, which made them a practical financial service.³⁶⁷

While the intention of the 1624 regulations was to create an orphan chamber in Batavia that ‘followed the customs of the fatherland as much as possible’, governance was already adapted to local circumstances from the outset.³⁶⁸ The board of the orphan chamber consisted of the president who was also a member of the Asia council, plus five other members of which two were VOC employees and three were burghers.³⁶⁹ Therefore, within the board of the orphan chamber, relations were less one-sided than in the city government, where the VOC was the unchallenged ruler. Consequently, in the case of any conflicts of interests, potentially there was room for manoeuvre to negotiate between the interests of the VOC and the interests of the burghers. However, it is also obvious that the political power and the market power of the VOC in Batavia were very important, and this power must have been of influence within the board. There is very little direct information about the ways in which the power balance between the VOC and the citizens of Batavia in the board played out in practice. We have no records of discussions within the board for example. The evidence is mostly indirect; the rules and regulations in the ordinance books (*plakaatboeken*) allow us to make educated guesses about discussions the board of the orphan chamber must have had and in which direction the balance tipped on various occasions.

³⁶⁷ For instance: *journaal 1737-1738*, p. 109, 129, inv. nr. 9648, archief weeskamer Batavia, NA. In Holland, yearly payments were more usual.

³⁶⁸ ‘*De costuymen onses vaderlandts, sooveel mogelyck te conformeren*’. Weeskamer Batavia (red.) *Gedenkschrift*, 8.

³⁶⁹ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 1, 513. In 1670 this was changed to seven members: three VOC employees and four burghers. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 522.

Another factor that influenced the development of the orphan chamber was the composition of its target group. When compared to the orphan chamber in Holland, the target group that the Batavian orphan chamber took care of was more diverse: orphan chamber orphans could be children of European descent, but also children from relationships between the Dutch and local women. The policy of the VOC with regard to relationships between Europeans and local women changed over time. After the death of Coen in 1629, the idea of a large settlement populated by people from the Republic was abandoned. From then on, VOC employees were allowed to marry local women who first had to convert to Christianity. This policy was based on the rather pragmatic idea that in the long run an Indo-European population would provide the necessary manpower to operate the settlement which would be cheaper than Europeans. In an attempt to reign in concubinage mixed marriages were even encouraged for a while. However, in practice there was an important obstacle to marriage; locally married men could not take their wife and children back to the Republic. In addition, or should we say, as a result, large numbers of 'informal' relationships existed that, although illegal, were condoned.³⁷⁰ Children born from these so-called 'mixed' relationships, if they were acknowledged by their fathers, were treated differently from European children.³⁷¹ Batavia was an unequal colonial society, and as we will see in more detail further on, the orphan chamber underpinned that inequality. To begin with, the orphan chamber of Batavia provided only for the Christian inhabitants of Batavia; non-Christians were served by the chamber of estates (*boedelkamer*).³⁷² Additionally, because many people died without heirs or family in Batavia, the orphan chamber also had to take care of the inheritances they left behind, even when they had no under-aged heirs.³⁷³ Heirs

³⁷⁰ Van Wamelen, *Family life*, 20, 25, 31, and Chapter 10 (332 ff) and Chapter 14 (434 ff). H.E. Niemeijer, *Calvinisme en koloniale stadscultuur Batavia 1619-1725* (Diss. Amsterdam 1996) 42. Raben, *Batavia and Colombo*, 150-153, 265-266.

³⁷¹ Van Wamelen, *Family life*, 454, 458.

³⁷² Mainly Chinese. Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 24. Blussé, 'Testament to a Towkay', 8-9, 32-33. Blussé, 'Batavia 1619-1740', 168.

³⁷³ Van der Brug, *Malaria en malaise*, 63. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 1, 513.

outside Asia increased the workload of the orphan chamber in two ways. First, the orphan chamber had to determine if there were any heirs, and then try to locate them, which was complicated because the motherland was far away and communication slow. Secondly, in seventeenth-century Holland many people excluded the orphan chamber in their last will and testament and families would take finances in their own hands. In contrast, the absence of friends and family in the overseas settlements increased the demand for the orphan chamber's financial management.

Finally, Batavia's growth and its high mortality boosted the assets of the orphan chamber of Batavia (Figure 5.1). Assets under management measured per European inhabitant, the target group of the orphan chamber, also grew fast. In 1634, the assets of the orphan chamber amounted to 150,000 guilders, or about 62 guilders per European inhabitant. Thirty years later the amount stood at 1.2 million guilders, 403 guilders per European inhabitant, and in 1768 it stood at 5.1 million guilders, or 902 guilders per European inhabitant. There are several explanations for this growth. Firstly, the orphan chamber of Batavia differed from orphan chambers in Holland, because the number of inheritances that it had to manage for absentee heirs or unknown heirs was much higher. The orphan chamber was obliged to find the rightful heirs and their whereabouts, and ensure that the heirs received their rightful inheritance.³⁷⁴ If the heirs lived in Asia, they would have to collect the money in Batavia.³⁷⁵ If the heirs were in the Republic, the money could be transferred through VOC bills of exchange.³⁷⁶ A sizeable share of these inheritances remained unclaimed and contributed to the growth of orphan chamber capital. Secondly, more often than was the case in Holland, the orphan chamber of Batavia liquidated estates and sold off real estate. Because heirs often lived in the Republic, the money had to be transferred. If the heirs were unknown, the orphan masters were obliged,

³⁷⁴ Children born out of wedlock were not legal heirs of their father's estate. Van Wamelen, *Family life*, 410-412, 458-459.

³⁷⁵ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 618.

³⁷⁶ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 91.

according to orphan chamber regulation, to act in the best interest of the heirs.³⁷⁷ Since the value of real estate fluctuated, a sale was often considered beneficial.³⁷⁸ As a consequence, the share of an inheritance that consisted of cash was larger in Batavia than in Holland. Finally, average inheritances were much higher than in Holland, a point to which we will return. For all of these reasons, although the Batavian orphan chamber had started as an institution framed to a Holland example, within several decades it was on a different track.

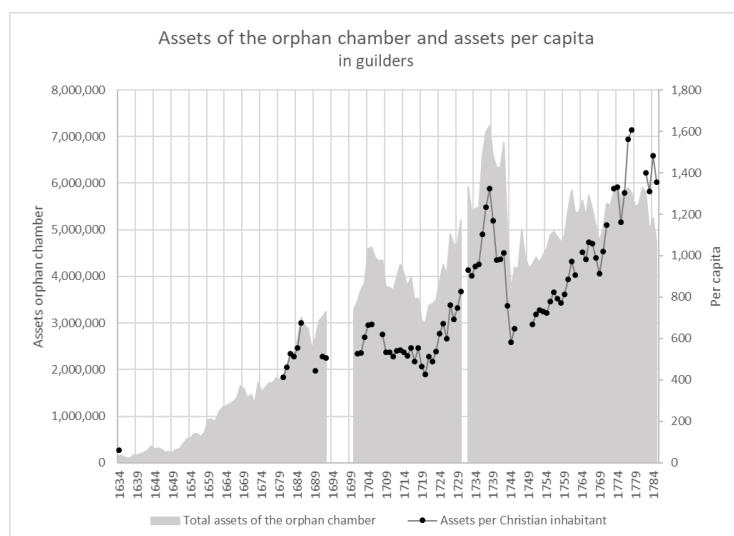

Figure 5.1 Growth of orphan chamber assets (inheritances under management of the orphan chamber), and growth per capita compared to Christian inhabitants³⁷⁹ 12

³⁷⁷ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 1, 524.

³⁷⁸ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 394-6. Blussé, 'An insane administration', 69-71.

³⁷⁹ Inv. nrs. 9697-9782, Archief weeskamer Batavia, NA. Europeans, people of mixed descent and *Mardijkers* (descendants of the freed enslaved from Portuguese settlements that had converted to Christianity) were considered Christian. Figures of these categories were added together for this graph. Van der Brug, *Malaria en Malaise*, 235-236.

After this explanation of the organisational structure and the administrative principles of the orphan chamber, we now turn to the financial management and procedures of the Batavian orphan chamber. The latter were the same as in Holland. The default option was to put cash in orphan chamber loans, a standardized credit instrument which came with a clearly defined legal framework.³⁸⁰ An orphan chamber loan was available for everyone who owned collateral in the form of real estate or could bring forward two guarantors. Instant availability of cash was not evident in the early modern period. Thus, the full coffer of the orphan chamber made orphan chamber loans an attractive means of borrowing. At least in theory. Yet, already in 1647 the orphan masters in Batavia were struggling to find takers for orphan chamber loans.³⁸¹ Although loan conditions themselves were non-negotiable, the price could and did change. By 1651, interest rates on orphan chamber loans were lowered from 12% to 9%, this was deemed necessary as borrowers were finding cheaper loans elsewhere.³⁸² The price cut failed to stimulate demand sufficiently. It is very likely that the orphan masters considered the risk profile of the would-be borrowers too high, preventing them from further lowering the interest rate on the loans.³⁸³ Moreover, Boomgaard paints a picture of a financial market that was – at least partially – compartmentalized; lending and borrowing were to a large degree limited to the own population group. Europeans had capitals to lend but most preferred to return to Europe and had no business aspirations in Asia, and thus among Europeans demand for borrowing was limited.³⁸⁴

³⁸⁰ See Chapter 3.

³⁸¹ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114.

³⁸² Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 172.

³⁸³ In 1700, the orphan masters stated that it was difficult to place money in Batavia, especially with the security demanded when it came to orphan's money (*dewijl kennelijk is, dat t beleggen en uitsetten van gelden speciaal met die securiteit die er omtrent wesensmiddelen vereijst ten desen plaatse niet altijd geschieden kan*), inv. nr. 8362, Archief weeskamer Batavia, NA.

³⁸⁴ P. Boomgaard, 'Geld, krediet, rente en Europeanen in Zuid- en Zuidoost-Azië in de zeventiende eeuw' in: C.A. Davids, W. Fritschy en L.A. van der Valk (red.), *Kapitaal, ondernemerschap en beleid. Studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden* (Amsterdam 1996) 500-503.

As already mentioned, the mission of any orphan chamber was to generate a safe yield on the orphan's money, but under the market conditions of Batavia combined with the non-negotiable fixed conditions of orphan chamber loans the orphan masters were unable to place enough money, and they had to look for other options. That problem was not unique for Batavia; in the Republic, orphan chambers also experienced a strong decline in orphan chamber loans in the course of the second half of the seventeenth century. Dutch orphan chambers switched to government bonds, mainly bonds Holland. In Batavia these were not available, but the city did have a governing body that was equally strapped for cash: the VOC. The VOC had started out as a fairly successful venture, but the company had difficulty competing in the intra-Asian trade in the later part of the seventeenth century. From 1692 onward the Asian business of the VOC lost money. Because of a lack of demand for European goods, the trade goods destined for the Republic had to be paid in gold or silver. Due to the losses in the intra-Asian trade, cash became scarce in Asia. To fulfil this need for cash, ever larger quantities of gold and silver were shipped to Asia in the seventeenth and eighteenth centuries.³⁸⁵ Consequently, the VOC was constantly looking for ways to lay its hands on available cash in Asia and was keen to keep all cash in Asia. In 1645, the Batavian government – the VOC – ordered the orphan masters only to hand over inheritances to heirs coming of age if the latter stayed in VOC territory.³⁸⁶

The VOC began borrowing from the orphan chamber in 1632. The first loan was 8,000 guilders. Loans only started to become really important in the second half of the seventeenth century when amounts increased from 100,000 guilders by the end of 1658, to one million by the end of 1669, two million year end 1682, and three million by the beginning of the eighteenth century.³⁸⁷ For Batavia's orphan chamber

³⁸⁵ J. Jonker, K. Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt. Nederlandse handelshuizen door de eeuwen heen* (Den Haag 2000) 110-111.

³⁸⁶ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 91.

³⁸⁷ Amounts refer to the end of a book year. De Korte indicates that the conflict with the Portuguese between 1655 and 1658 was costly, and the war with France (1688-1697) had financial repercussion in the east as well. Competition with the English East India Company was the cause of decreasing

and its clients, lending to the VOC was an attractive opportunity that provided a secure income, which spared them the hassle of finding reliable takers for orphan chamber loans. As a consequence, in the course of the 1640s the VOC demand for credit came to fulfil the position government debt had in Holland. Figure 5.2 shows the development of both orphan chamber loans and the VOC loan. Between 1634 and 1666, investments in orphan chamber loans rose to 737,000 guilders. After 1666, a decline in orphan chamber loans set in, and with the exception of the 1680s decline continued until the end of the century, when totals dropped below 100,000 guilders. In the eighteenth century, orphan chamber loans regained some ground, but they became of substantial importance again only in the second half of the century. As a consequence, until 1662, more than half of the interest earnings of the orphan chamber was raised by orphan chamber loans. After that year, interest paid by the VOC over its loan exceeded that of the orphan chamber loans. Interests paid by the VOC would remain the most important source of income until around 1750.

profits from 1692, and losses soon afterwards. J.P. de Korte, *De jaarlijkse financiële verantwoording in de VOC* (Leiden 1984) 30-31.

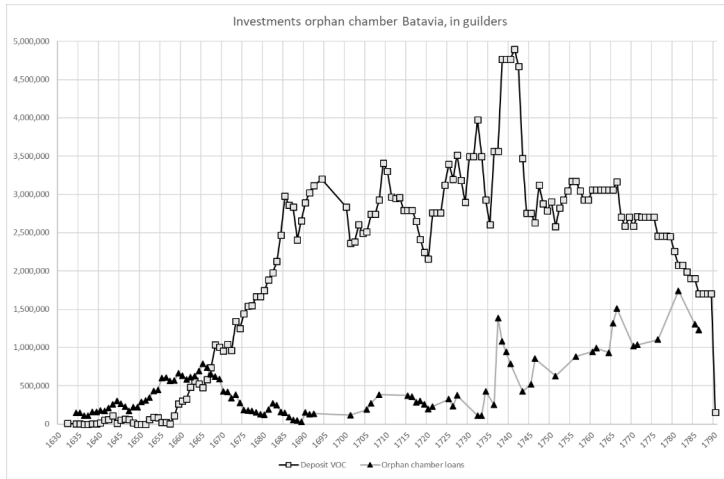

Figure 5.2 Overview of orphan chamber investments³⁸⁸ 13

The orphan chamber also struggled with the management of a growing amount of money from inheritances for which heirs were unknown. Demographic circumstances caused the amount of unclaimed money in the orphan chambers coffers to rise quickly, and within decades it had risen to a level that was deemed problematic. By 1647, several measures had been taken to remedy the problem. Firstly, money of unknown heirs was no longer put on orphan chamber loans. As there was too little demand for orphan chamber loans anyway, known, under-aged heirs were given preference.³⁸⁹ Also, the orphan chamber would pay its salary costs from the unclaimed money. Moreover, the VOC as city ruler decided that the unclaimed money should be used to construct 'public buildings'. In that year, orphan

³⁸⁸ An inventory of 1696 in a letter to the Lords Seventeen gives interest paid on orphan chamber loans and by the VOC, which enables us to estimate VOC loan and orphan chamber loans for 1632 to 1692. *Overgekomen brieven en papieren Batavia 1697*, pages 1685-1695, Inv. nr. 1575, Archief van de VOC, NA. After 1700, the ledgers (inv. nrs. 9697-9782, archief weeskamer Batavia, NA) give us exact figures of balance total and VOC loan. Figures for orphan chamber loans come from the logs (inv. nrs. 9611-9696, archief weeskamer Batavia, NA), which give amounts paid, not interest rates. We assume that the interest rate of orphan chamber loans was 9% until 1659, and 6% afterwards. Boomgaard, 'Geld, krediet, rente en Europeanen', 502-503. For the years from 1700, interest rates on orphan chamber loans are known to have fluctuated between 4.5% and 6%. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 8, 350-352, deel 12, 281-2.

³⁸⁹ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114.

chamber money was spent on the building of a poor house and a town hall. In later years roads, a market hall, a cemetery, and lodging for VOC personnel were paid for.³⁹⁰

In Holland, if inheritances remained unclaimed in orphan chambers, the money would be kept in the orphan chambers coffers for very long periods of time, sometimes more than a century. Although it was also not uncommon to use the money to cover the orphan chamber's costs. In any case, transferring unclaimed inheritances to the city government demanded an explicit decision, only then could the money be used for other public goals.³⁹¹ However, in Batavia the situation was different. The VOC took money directly from the orphan chambers coffers, without a formal decision to transfer it to the city chest. Since the VOC was Batavia's sole ruler, it had free rein and it could use the money for the good of the city, but also for the good of the company and its stakeholders. Whether or not the VOC abused this situation is a question that is hard to answer in any definite way. We have no sources to determine whether the money in the orphan chamber really belonged to nobody, or whether a more active search for rightful heirs would have generated an emptier chest.

³⁹⁰ General order to use money for the public good: Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114. Poor house 1647, town hall 1647 and 1706, hotels 1788, 1798 and 1810, road and cemetery 1809. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114, deel 3, 568-571, deel 10, 816-818, deel 12, 789-790, deel 15, 909, 1077, deel 16 59-61.

³⁹¹ De Roever, *De Amsterdamsche weeskamer*, 86-88.

5.4 Tied to the VOC (1687-1732)

Although the transition was essentially a gradual one, in hindsight we can infer that by 1687 the orphan chamber had entered a new phase: the Dutch orphan chamber in the tropics had changed into an orphan chamber whose fate was intimately connected to that of the VOC. In January of that year, the orphan chamber was granted a license which allowed it to standard deposit money with the VOC.³⁹² Essentially, this development had been twenty years in the making: 1668 was the first year in which the interest of the VOC loan was substantially higher than interests from orphan chamber loans. By 1687, 98% of the interests on assets managed by the orphan chamber came from the VOC loan which stood at three million guilders. The loan fluctuated around three million guilders for a long time, which suggests this amount served as upper limit and seemed to have become the norm. However, the importance of the 1687 regulation for the orphan chamber lay in the fact that the VOC gave the institution priority above other lenders. By that time, the VOC was not only borrowing from the orphan chamber, but also from burghers, VOC personnel, and from other urban institutions. If the orphan chamber wanted to deposit money with the VOC, then other deposits would have to be repaid by the VOC.³⁹³ This priority, which favoured the orphan chamber, was repeated in regulations dating from 1688, 1710, and 1732.³⁹⁴ For the VOC this arrangement was beneficial as well: essentially, the orphan chamber provided the VOC with a credit line for which they needed no collateral and which was instantly available. In that manner, the VOC had easy access to cash. In the ledgers – only available from 1700 – we can see how this

³⁹² Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 196.

³⁹³ *'mits er dan telkens weder even so veel geld van andere luiden afgelegd zal moeten werden, wel te verstaan, wanneer het dan bij de compagnie gemist kan worden.'* Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 196.

³⁹⁴ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, 1688, deel 3, 235. 1710, deel 4, 6. 1732, deel 4, 320.

worked. Cash could be borrowed at any time and now and again quick relief was given: loans were closed and paid off within the same year.³⁹⁵

The relationship between the VOC and the orphan chamber was one of mutual dependence, and it is not always clear how the power balance played out. The board of the orphan chamber consisted of both VOC employees and burghers; thus, potentially there was room to negotiate if and when the interests of the VOC and the interests of the burghers did not match.³⁹⁶ The orphan chamber needed the VOC for the realization of one of its most important tasks: generating an interest on the capital of the orphans and other heirs. The VOC loans were secure and devoid of the hassle and uncertainty that orphan chamber loans would have caused. In that way, the VOC deposit fulfilled the same function as bonds Holland did in orphan chambers in Holland. The orphan chamber also needed the VOC in order to transfer inheritances to the Republic by means of bills of exchange, and as we will see below, the VOC used the easy access to cash to skim off large amounts. However, the VOC also needed the orphan chamber in the former's two sometimes divergent roles. As city ruler, the VOC needed the orphan chamber for the essential function it fulfilled in Batavian society, while as a company, it needed the credit the orphan chamber provided. Potentially, the problem was that the interests of the VOC as a company did not automatically match with the interests of the burghers, but the VOC could only go so far in pushing the orphan chamber without causing dissatisfaction among the population.

A clearly unambiguous example of the VOC putting its own interests before those of orphans is a regulation on insolvencies. In Holland, it was customary for orphans to be preferred creditors in case of insolvencies; in Batavia, however, the VOC took precedence.³⁹⁷ Another example, in 1645, is a ban that was proclaimed on exports of inheritances out of VOC territory; the money had to remain available for

³⁹⁵ See for instance *grootboek 1722-1723*. A loan of 360,000 guilders was taken in August and repaid in September 1723. Inv. nr. 9718, Archief Weeskamer Batavia, NA.

³⁹⁶ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 1, 513, deel 2, 522.

³⁹⁷ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 5, 144, deel 8, 755-756.

the VOC, and its settlements, thus severely limiting the property rights of heirs.³⁹⁸ Other examples also suggest that the company took care of its commercial interests first. In August 1687, the VOC forced a reduction of the interest rates from 6% to 5%. The new rate was also applied to existing loans, under some pressure: those who refused the reduction would never be able to lend to the VOC again. All lenders concurred.³⁹⁹ Information on interest rates in Batavia is scarce. The VOC interest rate may well have been a regular rate for what was essentially a low risk, but it is also safe to assume that the VOC could effectively dictate the market rate because of its powerful position as a very large borrower and because the VOC ruled the city.⁴⁰⁰ Interest rates on the VOC loan were further lowered to 4.5% in 1700, which remained the nominal rate for the whole of the eighteenth century.⁴⁰¹ In reality in the eighteenth century, the VOC paid even less. We calculated the interest rate the VOC actual paid, by looking at amounts of interest paid divided by the loan amount in the ledgers. Now and again interests were not paid, or were paid a year late. The result was that real interest was 4%. Boomgaard shows for the end of the seventeenth century that average rates in Asia were much higher.⁴⁰²

Moreover, the VOC also – successfully – contested that interest was due over the whole of their loan. In 1692, the VOC stated that the orphan chamber did not need interests over the whole amount of the loan because its obligations towards the orphans were lower. The reasoning was that the orphan chamber only needed interests over money that was due to under-aged orphans, since the orphan chamber's core mission was to take care of the money of under-aged orphans. The

³⁹⁸ It is not clear when this ban was lifted. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 91.

³⁹⁹ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 203. Interest rates in Batavia were higher than in the Republic, but much lower than elsewhere in Asia. Boomgaard, 'Geld, krediet, rente en Europeanen', 483, 496-497, 506-507.

⁴⁰⁰ Boomgaard, 'Geld, krediet, rente en Europeanen', 500.

⁴⁰¹ *Generale missieven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie* (<http://resources.huylgens.knaw.nl>) deel 6, 140.

⁴⁰² See for instance *grootboek 1733-1734*, inv. nr. 9730, archief weeskamer Batavia, NA. In the ledger of 1738, we find a scribble indicating that over 960,000 guilders, no interest is due. Inv. nr. 9735. Archief weeskamer Batavia, NA. Boomgaard, 'Geld, krediet, rente en Europeanen', 497-498, 506-507.

VOC unilaterally declared part of her loan free of interests. Additionally, in 1692, 1695, 1705, and in 1717, the city council took measures intended to diminish the orphan chambers' obligations towards the orphans, thus in effect further lowering the interests the VOC paid.⁴⁰³ Effectively, the VOC successfully argued that the orphan chamber had money that would never be claimed, and that money should be used to lower its interest burden. Evidently, in this case discussions in the orphan chamber board were decided in favour of the VOC.

Over time, the Company also saw opportunities to siphon off money, aided by the fact that the rightful owner of an inheritance was not always known. Sometimes money was deducted from the VOC loan, without a payment and interests over the loan remained unpaid. In other cases, interests were simply left out in the ledger, or a part of the VOC loan was repaid out of unclaimed inheritances.⁴⁰⁴ The total over the period 1700 to 1790 is at least 2.8 million guilders (see Annex 3 for details). On top of this amount, from 1766 inheritances that had not been claimed for 20 years were deposited yearly in the VOC coffers.⁴⁰⁵ Unclaimed inheritances reverting to 'the lord of the land' was not unusual; this happened from at least the middle ages up until the present day, although most Holland orphan chambers in the early modern period maintained a period of 100 years or even longer.⁴⁰⁶ How much was used by the VOC for the benefit of the city, and how much benefited the VOC as a company remains unclear, but the lowering of the VOC loan would have been mostly beneficial for the company and her stakeholders.

⁴⁰³ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 311, 394-6, 447, 560. Inv. nr. 8362, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁰⁴ In 1705 the VOC account was split in two. The second account is called the 'separate' account (*aparte rekening*). In 1709, almost 0.5 million guilders from the general orphan chamber account goes into to this account. Between 1713 and 1714, the separate account disappears along with 168,000 guilders. The same happens again between 1718 and 1720, when money from the account 'without interests' (*ledig leggend*) disappears. Inv. nrs. 9697-9782, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁰⁵ The VOC could use the money after twenty years, but the orphan chamber still had to keep a record. After 1/3 century, the money went to 'the lord of the land'. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 8, 158-159. The regulations for the orphan chamber of 1818 mention both surpluses and the 1/3 century arrangement, Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 26, 28.

⁴⁰⁶ Often the money was still in the orphan chambers coffers when the orphan chambers were dismantled in the second half of the nineteenth century. Smit, 'Afstervingsproces', 82-170.

The measures taken made perfect sense from the point of view of the Company and its mounting financial troubles, but not for the clientele of the orphan chamber: in 1698 a cap was placed on the capital per child that would be interest bearing, and in 1705, the VOC declared that no interest would be paid over fideicommissary inheritances to illegitimate children and children of enslaved people.⁴⁰⁷ Not paying interests over the estates of illegitimate children or children of enslaved people, was especially harsh, particularly since the amounts involved were inconsequential to the VOC. The enslaved, or their children, were legally not allowed to own anything. However, they were allowed to receive interest earnings. In order to use this possibility, some men who had fathered a child with an enslaved woman gave their child a fideicommissary inheritance and let the orphan chamber be in charge of paying the interests of the fidei. The number of mentions of enslaved children in the administration of the orphan chamber is low; in 1717 28 out of 1,038 estates (2.7%) were owned by illegitimate or enslaved children (Table 5.1).⁴⁰⁸ Enslaved people were present in practically every household in Batavia, as we saw earlier they made up more than 50% of the population of Batavia in 1679.⁴⁰⁹ Therefore, most likely there were many more children of enslaved women fathered by Europeans, but few were acknowledged and financially provided for.

The result of the measures taken between 1692 and 1717 was that Batavian colonial society, unequal from the outset, became even more unequal. The orphan chamber was an instrument of the colonial power structures, and its administration reflects the complex and fundamentally unequal society that Batavia became. In its administration the orphan chamber distinguished European⁴¹⁰ children, *mixtieze* (child from a relationship between a European and a non-European) and *castieze*

⁴⁰⁷ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, 1692: deel 3, 311. 1695: deel 3, 394-6, 1698: deel 3, 447, 560, 1705: deel 3, 560-561, 1721: deel 4, 152.

⁴⁰⁸ Inv. nr. 8174, Archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁰⁹ Van Rossum, *Kleurrijke tragiek*, 21-23, 63 -78.

⁴¹⁰ There were several groups of Europeans in Batavia: mainly VOC employees, and so-called free burghers; Portuguese, and Dutch, but also Danes and Germans, often former VOC employees, and their (acknowledged) offspring with local women, or (freed) enslaved people. Van Wamelen, *Family life*, 106-116.

(child from a relationship between a European and a *mixtieze*), *Mardijkers* (descendants of the freed enslaved from Portuguese settlements, that had converted to Christianity), illegitimate children, and children of the enslaved. All of these groups were administrated separately because different rules applied.⁴¹¹ Some groups received no interest and some groups only received interests over a certain amount of money. The rules setting apart the different groups were specific for Batavia, and served no other purpose than the financial benefit of the VOC.

The measure of imposing ceilings on the amounts that generated interests reflected not only contemporary views about society, but also the economic realities of the period. The inventory of the 1717 allows us to assess this period in more detail.⁴¹² From 1705, the ceilings were differentiated, and the ceiling was much higher for European children (48,000 guilders), than for so-called *castieze* and *mixtiese* children (9,600 guilders), or indigenous children (4,800 guilders).⁴¹³ For the remainder of a child's capital, guardians were free to put money on orphan chamber loans, if they could find takers. When assessing the amounts, we should take into account that most children in the early modern period, in Batavia or in Holland, inherited nothing and were, therefore, never registered by the orphan chamber. Although no figures exist for Batavia, it is safe to assume that the situation was similar there and probably less than half of the - Christian – population were potential clients of the orphan chamber, while the others were too poor.⁴¹⁴ Also, in Holland the rich had the habit of excluding the orphan chamber in their last will and testament. First, Table 5.1 shows that the population served by the Batavian orphan chamber does not reflect the composition of the population as described earlier in

⁴¹¹ Inv. nr. 8174, archief weeskamer Batavia, NA. Van Wamelen, *Family life*, 106-116, 421-422. The term *Mardijker* probably originates in the word *merdeka* or freedom. Van Wamelen, *Family life*, 106, footnote 5.

⁴¹² Inv. nr. 8362, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴¹³ In 1698, a general cap was imposed of 20,000 rijksdaalders or 48,000 guilders. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 447. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek* deel 3, 560-561, deel 4, 152.

⁴¹⁴ In the eighteenth century, the number of pro bono households in Delft was between 50 and 55% and in The Hague between 66 and 74%. Wijsenbeek (red.), *Den Haag*, 78.

this chapter. Since the orphan chamber only served the Christian population it makes sense that no Chinese are mentioned; they were served by the chamber of estates (*boedelkamer*).⁴¹⁵ We already saw that the number of enslaved is proportionally much lower (2.7% versus 52.4%). For the other groups the representation is more or less proportional.

Second, Table 5.1 shows that the Batavian orphan chamber was very much an European institution; more than half of the capital managed, or almost 1.8 million guilders, belonged to European children, although they made up only 17.6% of the clientele. European children in Batavia had, on average, a capital of nearly 10,000 guilders (median 3,425 guilders). They were much better off than children from 'mixed' descent, who owned on average 2,500 guilders (median 1,075 guilders), or children of enslaved people (median 720 guilders). Remarkably, in 1717 hardly any inheritances were touched by the limits set on amounts over which interest would be paid. Either people were able to circumvent the orphan chamber for higher amounts, or the discussion on the board of the orphan chamber had been successful in guarding the interests of the orphans and setting the caps so that they would not impact the orphans.⁴¹⁶ Even so, the measure was useful for the VOC; there was a handful of very large inheritances over which they could now avoid payment of interest.⁴¹⁷ The 1717 overview in Table 5.1 also shows that the VOC had a point when it came to unclaimed inheritances; 27.2% of the assets in the orphan chamber belonged to 'unknown heirs'.

It should be noted that the orphan chamber was not the only institution that distinguished between different groups and treated Europeans better than other people. These differences in treatment were based on prejudices linked to religion, ethnicity and colour. When distributing subsistence money for prisoners Europeans

⁴¹⁵ Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 24.

⁴¹⁶ It is impossible to find out if any or how many inheritances circumvented the orphan chamber. Indications are that the numbers were probably low. This exclusion of the orphan chamber from last wills and testaments is hardly ever mentioned in the sources. Whereas in Holland, regulations on limiting or prohibiting exclusions of the orphan chamber were repeated very regularly.

⁴¹⁷ Inv. nr. 8174, archief weeskamer Batavia, NA

received double the amount of Muslims, while Asian Christians and Chinese came in between. Similar distinctions were made when distributing charity; again Europeans were favored above all others.⁴¹⁸ What we see here is institutional racism at work; the colonial administration distinguished between different groups not based on their needs but solely on the basis of prejudice. As a consequence institutions only routinely applied the rules.

Orphan chamber Batavia 1717	Numbers		Capital		Average capital	Median
European children	183	17.6%	1,774,459	56.9%	9,696	3,425
<i>Castieze</i> and <i>mixtiese</i> children	77	7.4%	197,232	6.3%	2,561	1,075
<i>Mardijkers</i> children	90	8.7%	104,635	3.4%	1,163	480
Children of enslaved and illegitimate children	21	2.0%	124,584	4.0%	5,933	720
Fideicommissum (mainly enslaved people)	7	0.7%	62,923	2.0%	8,989	537
Inheritances without interest (heirs of age, enslaved, unknown)	378	36.4%	641,784	20.6%	1,698	n.a.
Unknown heirs	282	27.2%	210,583	6.8%	747	n.a.
Total	1,038	100%	3,116,201	100%	3,025	
All amounts in guilders						

Table 5.1 Inheritances at the orphan chamber of Batavia in 1717⁴¹⁹

A comparison between Batavia and Holland reveals that the European clientele of the orphan chamber in Batavia was much richer. In the seventeenth century, orphans at the orphan chamber in Leiden would have had on average an estimated 1,250 guilders to their name.⁴²⁰ Apart from wealth, the lack of alternative arrangements in Batavia offers a likely explanation for the high amounts in the inheritances.⁴²¹ In Holland, families often preferred a private arrangement; they

⁴¹⁸ Raben, *Batavia and Colombo*, 264-277, esp. 269, 275.

⁴¹⁹ Inv. nr. 8174, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴²⁰ See also Chapter 3. The average is based on the average amount of an orphan chamber loan: 524 guilders, and the average number of orphan chamber loans per heir: 2.4. However, orphans in Leiden would often also have had some real estate. Values of real estate are not specified in the administration of the orphan chamber.

⁴²¹ In Antwerp, in the seventeenth and the eighteenth centuries, the average estate settled by a notary was ten times higher than estates settled by the orphan chamber. In 1660, an estate settled

relied on friends and family as guardians or administrators. Notaries provided the legal framework for this arrangement. However, in Batavia and in the absence of friends and family, the financial management the orphan chamber offered was necessary. The logs of the orphan chamber in Batavia provide – anecdotal – proof that large estates were settled, and we encounter high VOC officials in these logs. For instance, Adriaan Valckenier, governor general of the Dutch Indies at the time. He lost his second wife in 1737 and part of the inheritance to his son, worth 73,000 guilders, is in the administration of the orphan chamber.⁴²² It is likely that – had the couple been living in Holland – they would have had a last will and testament excluding the orphan chamber and naming guardians for their children and executors to settle their estate. This estate would have been settled at the office of a notary; the notary would have confirmed the guardians and administrators, who would have taken care of the children and their inheritance. In Batavia, for good reasons exclusion of the orphan chamber by last will and testament was less common, although several notaries were practicing in Batavia in the eighteenth century.⁴²³

at the orphan chamber was on average 856 guilders, and in 1780 of 2,636 guilders. Deneweth, 'A fine balance', 21.

⁴²² Log 1737-1738, inv. nr. 9648, page 59, 109, Archief weeskamer Batavia, NA. Biography of Valckenier via https://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu07_01/molh003nieu07_01_2011.php, consulted on 4 March 2021.

⁴²³ In Holland, notaries were warned numerous times not to include the so-called clause of seclusion as a standard clause in last wills and testaments. For Batavia we find only one mention of this interdiction (1680) and one for notaries of outposts (1686). Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 3, 38, 175. We have little information about the notaries in Batavia. There are some indications that they were less trustworthy than their Dutch counterparts. Van Wamelen, *Family Life*, 100. The indexes of the archives of these notaries indicate that they wrote numerous last wills and testaments, but only a few estate inventories (none in the eighteenth century). However, without consultation of the archives, it is impossible to say how important the role of notaries was in Batavia. (http://databases.tanap.net/ead/html/Jakarta_Notarissen/index.html). Consulted on 4 March 2021.

5.5 Batavia in decline (1733-1747)

From 1733, the orphan masters faced an enormous increase in the assets they had to manage; the assets rose from 5.2 million guilders in 1730, to a peak of 7.2 million in 1738. At the same time, the VOC loan rose from about three million to amounts between four and five million guilders (Figure 5.3). When we put these amounts into perspective, the size of the orphan masters task becomes even more obvious: the assets of the orphan chamber of Leiden, a city comparable in size to Batavia, probably never exceeded 900,000 guilders of actively managed orphan money.⁴²⁴ The most important financial institution of Amsterdam, its Bank of Exchange (*Wisselbank*), had total assets worth ten million guilders in 1666, and thirteen million in 1703.⁴²⁵ The explanation behind these figures is a dramatic rise in the already high mortality, due to malaria. Among new arrivals from Europe, mortality rates rose as high as 50%, within six months after arrival.⁴²⁶ As a result, population numbers in Batavia went in decline after 1733.

During this period, the functioning of the orphan chamber remained intimately tied up with the finances of the VOC; the VOC remained the single most important debtor of the orphan chamber. Throughout the years, the VOC loan was always several million guilders. Between 1680 and 1780, the loan rarely dropped lower than three million. Between 1738 and 1743, the VOC loan was almost five million guilders, but afterwards it dropped again to the pre-1733 level. As we saw earlier, the level of three million seems to have been the norm and apparently the VOC was only temporarily prepared to help out the orphan chamber with a higher deposit. It took more than a decade before the orphan chamber returned to a more normal asset level of 4.9 million (Figure 5.3). This was mainly due to increased

⁴²⁴ Total stock orphan chamber loans maximum 800,000 guilders, and 80,000 in bonds Holland. See Chapter 3.

⁴²⁵ S. Quinn, W. Roberds, 'How Amsterdam got Fiat Money' Supplementary material, *Journal of Monetary Economics* 66 (2014) 57.

⁴²⁶ Van der Brug, *Malaria en Malaise*, 59, 63, 134-135, 235-236.

remittances to the Republic via bills of exchange. The VOC bills of exchange were the only way orphan chamber money could find its way back to the Republic. Money was paid to the VOC in Asia, a bill of exchange was sent by sea, and the bill was payable at the VOC offices in the Republic. Especially in the aftermath of the malaria epidemic, bills of exchange were a welcome tool that facilitated the task of the orphan masters. In this period, the VOC had started to allow for more bills of exchange to be sent to the Republic.⁴²⁷ The VOC was ever more strapped for cash. Promoting the use of bills of exchange gave the VOC precious access to cash, cash that did not have to be sent to Asia from the Republic. As a direct result, it became easier for the orphan chamber to transfer money to heirs in the Republic. All in all between 1700 and 1790, an estimated 8.6 million guilders from inheritances was sent to the Republic through bills of exchange, the largest part – 5.2 million – between 1733 and 1750, the first years of the malaria epidemic.⁴²⁸

Figure 5.3 shows the result of the efforts of the orphan masters. The graph shows the total amount of assets under management of the orphan chamber and the investments used: VOC deposit and orphan chamber loans. The white area under the black line, representing the assets of the orphan chamber, shows the part of the orphans' capital that remained without interests. It becomes clear how the orphan masters coped with the assets peak caused by the malaria outbreak; the already high amounts lying idle on the eve of the epidemic rose to 2.8 million guilders in 1736. Subsequently, large amounts were transferred to the Republic and within a few years the effect of the use of bills of exchange becomes visible; in 1746 the amount lying

⁴²⁷ J.C. Nierstrasz, *In the shadow of the company : the VOC (Dutch East India Company) and its servants in the period of its decline (1740-1796)* 96, 159, 163.

⁴²⁸ Bills of exchange are in the ledgers of the orphan chamber and in the *Generale Missieven*. However, these do not always match. To avoid double counting, only the ledgers were used. Therefore, the amount of bills of exchange could be underestimated. In the ledgers, the bills of exchange can be found on the VOC account. Bills of exchange temporarily raised VOC debt, when the money was paid to the VOC. When the bill of exchange had been written and sent, the VOC debt decreased. Bills of exchange on the VOC account are called 'estate' (*boedel*), 'orphan chamber Amsterdam', or 'others' (*diverse*), the latter meaning 'other orphan chambers'. Inv. nrs. 9697-9782, archief weeskamer Batavia, NA.

idle has been reduced to about 0.7 million guilders, a level more comparable to the pre-1733 situation.

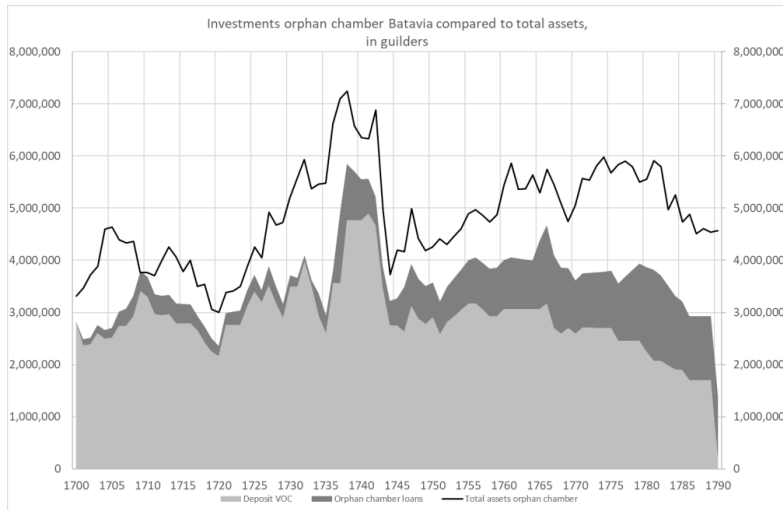

Figure 5.3 Investments of the orphan chamber compared to assets under management⁴²⁹

⁴²⁹ Data on orphan chamber loans was only collected for a limited number of years (see Figure 4), other years were extrapolated. Inv. nrs. 9611-9696, archief weeskamer Batavia, NA. Therefore, data on money without interest is an estimate in those years. Data on total assets and VOC loan come from the ledgers. In some years the VOC had two accounts, a normal one and a so-called separate (*aparte*) account. Most likely the separate account was money over which no interest was paid. Amounts have been added up. Inv. nrs. 9697-9782, archief weeskamer Batavia, NA.

5.6 Continuing the mission (1748-1818)

After the exceptional period of high demographic stress and high remittances to the Republic, the orphan chamber was able to continue its management of the orphans assets on the same footing, or so it seems when we look at Figure 5.3. In reality, the relationship between the VOC and the orphan chamber permanently changed in the second part of the eighteenth century. In 1754, the VOC used her credit line with the orphan chamber for the last time, for 120,000 guilders. In the following years, the amount of the VOC debt only changed because interest payments were sometimes a year late, then interests were added to the debt and deducted again when the payment was made. However, essentially the VOC did not actively use the orphan chamber credit any more after 1754. At that point the company's debt stood at three million guilders. From 1775, the VOC gradually repaid that debt, with a final instalment of 1.5 million in 1789.⁴³⁰ The sources do not tell us why the close financial relationship between the orphan chamber and the VOC ended, but it seems likely that it was at the orphan masters' behest, for two reasons. First, during the 1770s and 1780s the company was forced to raise money in a variety of ways from private individuals and other public or semi-public institutions, as a rule with considerable difficulty and on more onerous conditions than the earlier orphan chamber loans.⁴³¹ Second, reducing the amounts borrowed by the VOC meant raising the amount laying idle for lack of good opportunities. Clearly the orphan masters considered that the lesser evil compared to the chamber's large and risky exposure to the VOC's financial vicissitudes. Their mistrust proved correct in 1789, when the VOC repaid that last instalment with paper money issued by the Batavia Loan and Current Bank that was rapidly dropping in value.⁴³²

⁴³⁰ A debt of 152,700 guilders remained. *Grootboek 1789-1790*, inv. nr. 9782, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴³¹ N.P. van den Berg, *De Bataviasche Bank Courant En Bank Van Leening*, 1746-1794 (Amsterdam 1870) 119-123.

⁴³² Van den Berg, *Bataviasche Bank-Courant*, 131-2.

From the moment the VOC loans declined, the orphan chamber had the difficult task to increase the amount of money on orphan chamber loans. At the same time, in the aftermath of the malaria epidemic, prices of real estate collapsed due to the death or departure of large landowners, and new buyers were scarce.⁴³³ Alternatives were few and far between. Moreover, as a result of the three-day massacre of the Chinese in 1740, Chinese economic activities, which were a major part of the Batavian economy, collapsed. The massacre erupted after riots in the surrounding countryside of Batavia where Chinese sugar mill workers protested against pay cuts.⁴³⁴ We encounter this episode in the annals of the orphan chamber where the orphan masters observe that many buildings that served as collateral for orphan chamber loans had been destroyed, and some loans had become irrecoverable.⁴³⁵ Still, within a few decades the orphan masters successfully managed to raise a bigger part of investments on orphan chamber loans. Not only did orphan chamber loans as a share of total investments rise, but the absolute amount also increased significantly (Figure 5.3). In the second half of the eighteenth century, income out of interests on orphan chamber loans became an important source for the orphan chamber once again: by 1781, VOC loans had dropped to about two million while orphan chamber loans had risen to about 1.7 million (Figure 5.2). One measure supporting this development was an adaptation of the terms of orphan chamber loans: in 1768 the rules regarding the value of the collateral in comparison to the loan value were eased, in order to increase orphan chamber loan attractiveness.⁴³⁶

⁴³³ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 4, 355.

⁴³⁴ Blussé, 'Batavia 1619-1740', 174-176.

⁴³⁵ *Generale missieven*, Deel 10, 628, 1011-2. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 4, 521. F. de Haan, *Oud Batavia* (Batavia 1922) 494. N.P. van den Berg, 'Een smeekschrift van de Bataviasche Burgerij', *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 22 (1875) 541-542. Evidence of Chinese borrowing on orphan chamber loans is in the ledgers (inv. nrs. 9697-9782) and the logs (inv. nrs. 9611-9696), archief weeskamer Batavia, NA.

⁴³⁶ In 1745 and in 1752, the areas in and around Batavia where one could borrow on mortgage were expanded, but the value of the real estate had to be at least double the worth of the loan. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 5, 241, deel 6, 186, deel 8, 350-352.

Figure 5.4 shows the development of the volume of orphan chamber loans, along with the average value of the loans. To better gauge the importance of the Batavian orphan chamber loans, we will use our analysis of the life cycle and development of orphan chamber loans in Leiden.⁴³⁷ Since by 1700 orphan chamber loans in Leiden were not in use anymore, we can only compare the eighteenth-century Batavian orphan chamber loans to the Leiden orphan chamber loans of the seventeenth century. In the course of this century, the number of outstanding orphan chamber loans in Leiden fluctuated between 240 and 1600.⁴³⁸ In Batavia, at the start of the eighteenth century, we find about 40 orphan chamber loans in the ledgers, and by the second half of the century the ledgers mention 80 to 100. A small number of orphan chamber loans allude to Chinese borrowers.⁴³⁹ Thus, it is safe to say that the numbers of orphan chamber loans in Batavia were modest. The average amount, however, was surprisingly high: while an average orphan chamber loan in Leiden was around 524 guilders, averages in Batavia shot up from 2,500 guilders at the start of the century to 7,000 guilders ten years later, and even 16,000 guilders by 1765. It is likely that in this later period the loans were used for investments in land development. From the rules and regulations, we know that in 1799 Chinese tenants were borrowing money from the orphan chamber to pay for the tenancies leased from the VOC. From 1808, the government promoted the sale and the reclamation of land on Java, and orphan chamber money was used to finance this operation. In 1811, sales of land around Batam generated 3.5 million guilders, and buyers could finance two thirds of their debts at the orphan chamber, at 6%.⁴⁴⁰ The use of orphan chamber loans for the financing of real estate is similar to the use of orphan chamber loans during the building boom of Leiden in the seventeenth century.⁴⁴¹ Although it

⁴³⁷ See Chapter 3.

⁴³⁸ The yearly number of new orphan chamber loans in Leiden fluctuated between 30 and 200. An average orphan chamber loans in Leiden had a maturity of almost eight years. See Chapter 3.

⁴³⁹ Names of the borrowers are in the ledgers (inv. nrs. 9697-9782) and logs (inv. nrs. 9611-9696), archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁴⁰ Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 12, 984-5, deel 14, 746-8, deel 15, 103-4, deel 16, 560, 588-591, 630.

⁴⁴¹ See Chapter 3.

would require deeper research of the financing of Bantam lands to see if this comparison holds.

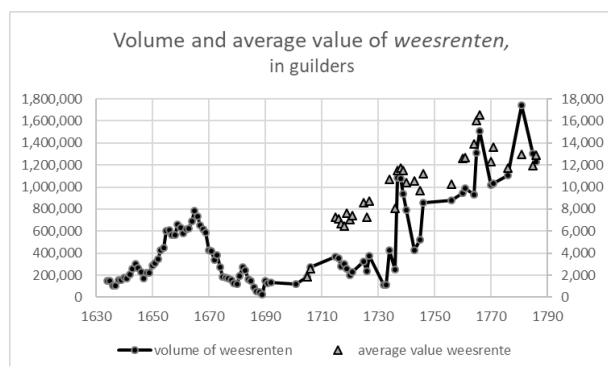

Figure 5.4 Volume of orphan chamber loans and average amount of orphan chamber loans, in guilders⁴⁴²

Can we conclude that the orphan chamber successfully changed course after the possibility of lending to the VOC diminished? Figure 5.3 shows that the orphan masters faced serious challenges. The amount of money for which no investment was available rose in the course of the 1770s and 1780s to about two million guilders, and in 1776 it even stood at 2.2 million. Unfortunately, our financial sources, ledgers, and journals end in 1790 when the VOC loan had been repaid almost completely. Therefore, we do not know in detail how the orphan chamber managed the orphans assets from then on. However, we do know that the Batavian orphan chamber survived the bankruptcy of the VOC, and several regime changes that followed. Subsequent governments continued to borrow from the orphan chamber and used orphan chamber money for government purposes.⁴⁴³ Not only for the clearing of land, and the further development of the city by providing financial contributions and loans for the construction of public buildings, but also for financial

⁴⁴² An inventory of 1697 gives total interest paid between 1632 to 1698. *Overgekomen brieven en papieren Batavia 1697*, pages 1685-1695, inv. nr. 1575 Archief van de VOC, NA. From 1700 to 1789, the logs provide amounts and numbers. Inv. nrs. 9611-9696, archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁴³ Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 15-16.

support to other orphan chambers.⁴⁴⁴ Without noteworthy changes, from 1811 to 1818, the orphan chamber stood under English rule. At the restoration of the Dutch rule, in 1818, the orphan chamber received new regulations, which were remarkably similar to earlier ones. This speaks of a notable mission continuity. The orphan chamber was first and foremost a welfare arrangement, an institution that provided financial services for the vulnerable. As before, protection of the orphans' capital was the main concern. Money had to be put on mortgages, on strictly laid out terms, essentially copying the format of orphan chamber loans. This mission continuity reappeared in 1848, when again new regulations were issued. In 1924 the orphan chamber celebrated its 300-year anniversary by publishing a commemorative booklet.⁴⁴⁵ After the independence of Indonesia, the orphan chamber continued to exist and is still in operation today.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ A house and garden for the bailiff 1811, financial assistance to the bank 1809, loans for clearances 1808. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114, deel 14, 746-8, deel 15, 596-598, deel 16, 547-548. Financial assistance to other orphan chambers, among others Banda 1763, *Realia op resoluties Hoge Regering*, sejarah-nusantara.anri.go.id/realia, consulted on 25 June 2020.

⁴⁴⁵ Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 16-17, 24, 28.

⁴⁴⁶ id.wikipedia.org/wiki/Balai_Harta_Peninggalan, consulted on August 14, 2020.

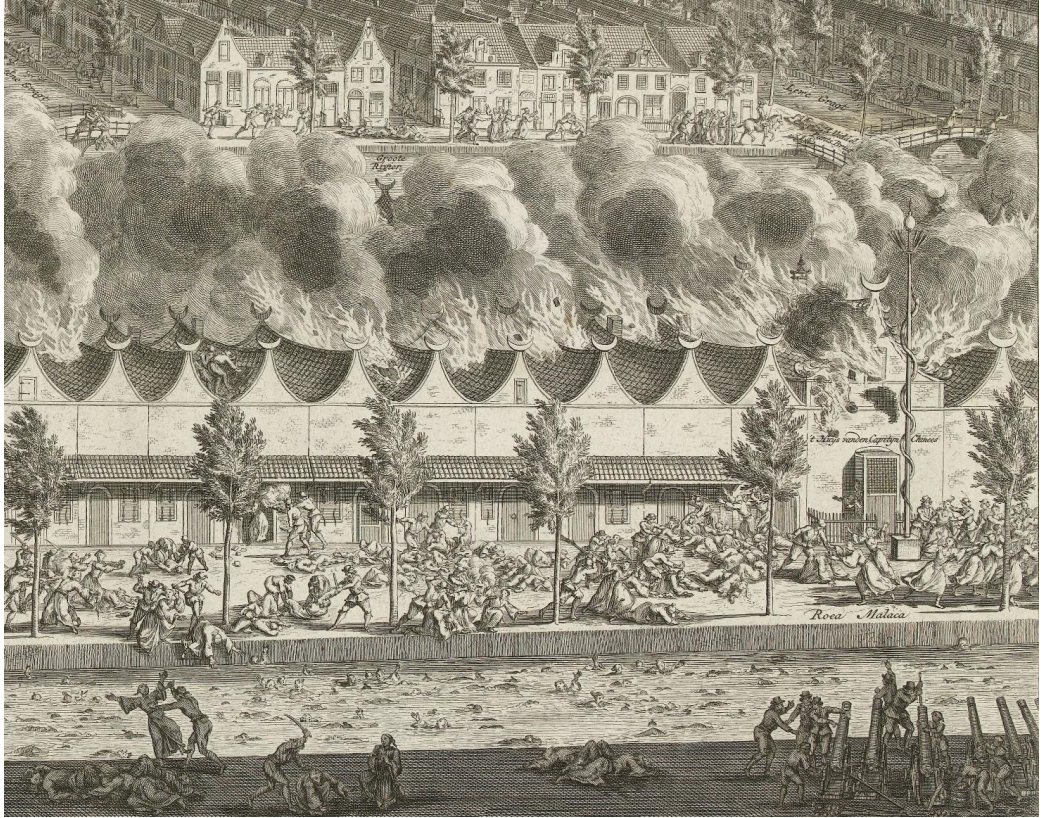

Illustration 15 Detail of a print 'massacre of Chinese in Batavia', by Adolf van der Laan in 1740⁴⁴⁷

In the front blocks of Chinese houses on fire and soldiers murdering Chinese. On the right, canons are pointed at the house of the captain of the Chinese.

⁴⁴⁷ Moord op Chinezen te Batavia, 1740, Adolf van der Laan, 1740, Collectie Rijksmuseum, <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.392668>, consulted on November 12, 2021.

5.7 Conclusion

When, in 1818, the Batavian orphan chamber received new regulations, orphan chambers in Holland had already been officially abolished since 1811.⁴⁴⁸ In fact, in Holland the use of orphan chambers had been declining since the second part of the seventeenth century.⁴⁴⁹ The Batavian orphan chamber was based on Dutch legal foundations, but once transposed, it developed quite differently. Demography, governance, and financial markets essentially explain this very dissimilar development and also explain the continued existence of the orphan chamber of Batavia.

People, especially young, unmarried men, came to Batavia in the hope of earning a lot in a short period of time. Some of those who survived went home rich, while those who died frequently left substantial inheritances. Because heirs were often not in Batavia, and could not always be traced in Holland, an institution was needed that managed the inheritances. Within decades, the coffers of the orphan chamber filled up. A full treasure chest has been alluring, always and everywhere. Governance of orphan chambers in Holland in general was rather effective in preventing the misuse of orphan money.⁴⁵⁰ However, Batavia was essentially ruled by the VOC, whose interests were never unambiguous; their role as company and their role as city ruler never ceased to compete. For large periods of time, the VOC used the orphan chamber for its own purposes as a commercial company: cheap credit and easy access to cash.

The special relationship with the VOC served the orphan chamber well for some time; it provided an easy and safe route to a stable interest rate and safe remittances. However, there was a price to pay. The mission of an orphan chamber be it in Holland, or Batavia, was twofold: keeping cash safe by locking it in its chests,

⁴⁴⁸ Dismanteling of the orphan chambers: Smit, *De Zuidhollandsche weeskamers*, 61-83 and Smit, 'Afstervingsproces'.

⁴⁴⁹ See Chapter 2.

⁴⁵⁰ See Chapter 4.

and generating a return on the inheritances. In Batavia, both assignments were compromised. Cash was taken from the orphan chamber for other purposes and interests were paid over large parts of inheritances, but not over all the money, all the time. The company not only used the orphan chamber to have easy access to credit under the best possible terms, but also regularly skimmed off sums of money from the orphan chamber to ease its financial troubles.

As rulers of Batavia, the VOC used the orphan chamber to finance an array of public projects, such as the construction of public buildings. With the available sources it is difficult, if not impossible, to say if the money taken out of the orphan chamber simply belonged to nobody because there was no heir, or whether people were denied their inheritances. And if so, did they know or were they unaware of the fact that a family member had died and had left them an inheritance? It is, however, clear that the same circumstances in Holland would have been subjected to more scrutiny by a city government with more checks and balances. As a result, money from the orphan chamber's chest would only have been used for public purposes, and would not have benefitted shareholders.

The orphan chamber limited itself to a predominantly European clientele, a group that in the seventeenth and eighteenth centuries never exceeded more than a few thousand people. The financial services that the orphan chamber of Batavia provided served the European citizens well: the orphan chamber met the need for the safekeeping of cash, providing a yield on capital, regular payments of yields in order to pay for the maintenance of orphans, and safe remittances to the Republic through bills of exchange. In this light, the orphan chamber should be considered an important financial institution for the European citizens of Batavia.

In the last quarter of the eighteenth century, the power balance between the VOC and the orphan chamber shifted. As the financial demise of the VOC loomed, the orphan masters were able to deny the company new loans, and even to demand repayment of loans. The orphan chamber was able to survive and continue its mission as an institution that provided financial services for the vulnerable.

Finally, it should be noted that, during the VOC period, the orphan chamber became part of the colonial power structures. In the way it applied different rules for different groups, the orphan chamber became instrumental in generating and maintaining the inequality of Batavian society. That is one of the reasons why it differed fundamentally from an orphan chamber in Holland that essentially treated all orphans equally.

Hoofdstuk 6

Conclusie

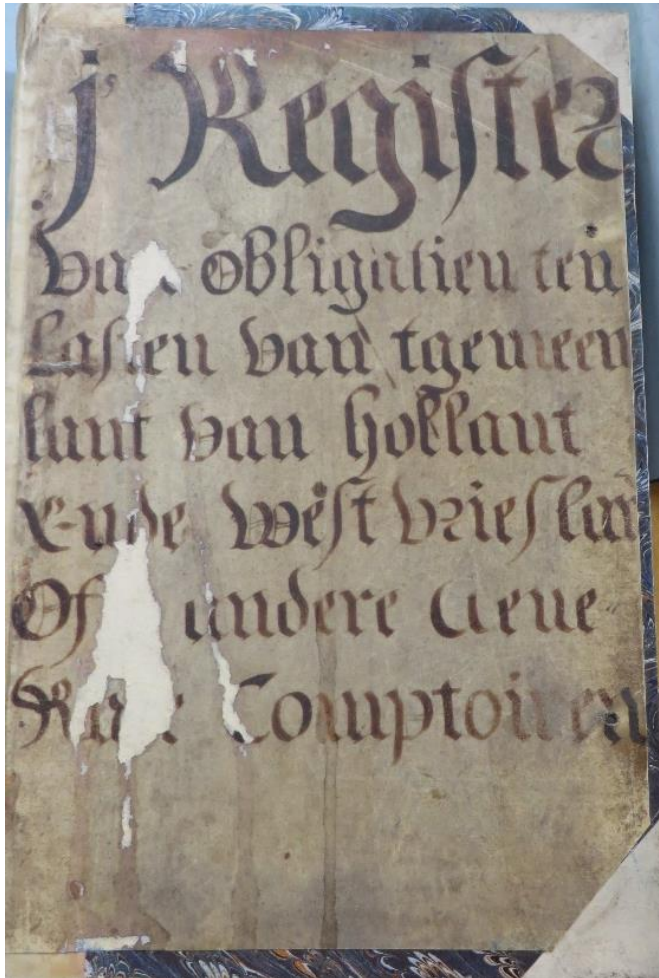

Illustration 16 Blaffer van obligaties op differente kantoren (zowel ten laste van het Gemeenland, als steden en maatschappijen), inv.nr. 551G, archief weeskamer Leiden, ELO

A register of all bonds present at the orphan chamber of Leiden. Holland's debt was the most popular asset in the portfolios of the orphan chambers, but orphan chambers also regularly used bonds of their hometown.

Tegenwoordig worden in Nederland jaarlijks ruim 6.000 kinderen wees doordat ze één of beide ouders verliezen.⁴⁵¹ Hoewel dat uiteraard steeds een persoonlijke tragedie is, vormt het vandaag de dag een vraagstuk dat qua omvang niet te vergelijken is met de situatie in de vroegmoderne tijd. De kans om op jonge leeftijd wees te worden was toen ongeveer een op drie. De weeskamer moet in het licht van deze demografische omstandigheden gezien worden. In hoofdstuk twee, dat tot doel had om de achtergrond van het ontstaan van weeskamers in beeld te krijgen, zijn deze omstandigheden onder de loep genomen en is de blik verruimd van Holland naar West-Europa. We zagen in meerdere regio's in laatmiddeleeuwen en vroegmodern West-Europa de opkomst van weeskamers, onder diverse benamingen; instellingen die zich bezig hielden met toezicht op voogden en erfenissen van minderjarigen. Snelle verstedelijking, gedreven door migratie, zorgde niet alleen voor hoge sterfte en daarmee voor veel weeskinderen, maar had ook tot gevolg dat ondersteunende netwerken voor weeskinderen niet vanzelfsprekend beschikbaar waren. De groei van de stedelijke economie leidde tot de opkomst van een welvarende middenklasse die bij overlijden een erfenis naliet. Het bezit van deze groep was echter vaker dan in het landelijk gebied, roerend van aard en de erfenis kon dus makkelijker verdwijnen. De opgave van de stedelijke besturen was om te zorgen dat dit groeiend aantal welvarende weeskinderen zou krijgen waar ze recht op hadden, namelijk de erfenis die hun ouders ze nalieten. Dat het stedelijk bestuur opkwam voor deze kinderen was ook eigenbelang; door te zorgen dat de kinderen hun erfenis kregen, was de kans op een goede start in het leven een stuk beter en de kans op inwoners die de armenkas zouden belasten, kleiner.

Weeskamers, aparte stedelijke instellingen die zich uitsluitend richtten op de afwikkeling en het beheer van erfenissen waarbij minderjarigen betrokken waren, ontstonden als reactie op een situatie waarbij rechtbanken werden overladen door voogdijwerk. De overheid had de zorg voor vraagstukken rondom voogdij, de

⁴⁵¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2013/32/jaarlijks-verliezen-ruim-6-duizend-minderjarige-kinderen-een-of-beide-ouders>.

overdracht van erfenissen en de zorg voor weeskinderen altijd al in het vizier gehad. De rol die de overheid daarbij had was altijd die van achtervang. Pas als de familie niet in staat was de zaken af te wikkelen, trad de overheid op. In de kern was het een opgave die als een familiezaak werd beschouwd. De snelle verstedelijking en de gevolgen daarvan dwongen steden in veel regio's van Europa tot een andere, meer dwingende, aanpak waarbij de rol van de familie door de overheid werd overgenomen. In dit proefschrift heb ik laten zien dat ook in Holland, het bestaan van weeskamers in dit licht moet worden beschouwd. Ze zijn uitzonderlijk omdat de stedelijke overheid dwingend optrad en met de weeskamer een verplicht arrangement oplegde. De weeskamers traden in de plaats van de familie: *in loco parentis*. Tot het moment van meerderjarigheid van het weeskind hadden de weesmeesters de touwtjes in handen. Zij bepaalden wie als voogd werd aangesteld, of onderdelen van de boedel verkocht mochten worden, hoe het geld werd belegd en hoeveel geld op welk moment aan de weeskinderen of hun voogden beschikbaar werd gesteld.

Op het hoogtepunt van hun ontwikkeling bestonden in alle Hollandse steden weeskamers, enige tientallen dus. Daarnaast traden in een paar honderd dorpen burgemeesters en schepenen af en toe op als weesmeesters. We moeten daarbij steeds voor ogen houden dat alle kinderen die wees werden maar géén erfenis kregen, buiten beeld bleven. De weeskamer was een zorgarrangement bedoeld om kinderen uit de middenklasse te beschermen, geen instelling die voor alle weeskinderen opkwam. In Leiden vielen rond 1650 naar schatting jaarlijks 200 tot 400 erfenissen onder het regime van de weeskamer. Het beheer van een erfenis kon zeker tien jaar duren omdat de meerderjarigheid in deze periode bij 25 jaar lag. Daarnaast kon elke casus betrekking hebben op meerdere kinderen. Als we deze Leidse aantallen extrapoleren naar Holland, dat rond die tijd naar schatting 800.000 inwoners had, dan was het jaarlijkse aantal nieuwe gevallen van weeskamers

grofweg tussen de 2.900 en de 5.800.⁴⁵² In de hoogtijdagen van de weeskamer kwamen dus duizenden Hollandse kinderen tijdens hun leven in aanraking met de weeskamer. Tel daarbij de betrokken familieleden en voogden op en het wordt duidelijk dat voor de stedelijke middengroepen de weeskamer een alledaags verschijnsel was. Dat veranderde in de tweede helft van de zeventiende eeuw toen de demografische en economische omstandigheden wijzigden, waardoor de klandizie van de weeskamer sterk verminderde. Bovendien boden de Hollandse financiële markten steeds meer alternatieven voor beleggen via de weeskamer.

Het waren vooral de stedelijke weeskamers die de financiële functie hadden ontwikkeld en geld van weeskinderen beheerden en belegden. Voor de weeskamer van Leiden hebben we gezien dat de hoeveelheid geld in beheer, dus los van contant geld in kas en beheer van vastgoed, halverwege de zeventiende eeuw ongeveer 900.000 gulden was. In Dordrecht ging het rond 1650 om 132.000 gulden. Oftewel in Leiden per hoofd van de bevolking ongeveer 13,5 gulden en in Dordrecht 6,5 gulden per hoofd van de bevolking.⁴⁵³ Als we dat bedrag extrapoleren voor de stedelijke bevolking van Holland, ongeveer 60% van de totale Hollandse bevolking, dan was rond 1650 tussen de 2 miljoen en 4,2 miljoen gulden in beheer bij stedelijke weeskamers.⁴⁵⁴

Hoofdstuk drie behandelde het belangrijkste instrument dat weeskamers gebruikten om invulling te geven aan hun financiële functie: de weesrente. In dit hoofdstuk onderzocht ik het functioneren van de weesrente en liet zien welke plek weesrenten innamen op de financiële markt van de vroegmoderne Hollandse steden. Weeskamers zorgden niet alleen voor de veilige overdracht van erfenissen, maar

⁴⁵² Leiden had rond 1660 55.000 inwoners. Noordam, 'Demografische ontwikkelingen', 44. De Vries, Van der Woude, *First modern economy*, 50-52.

⁴⁵³ Uit analyse in 'Orphan chamber loans' blijkt dat Leiden in 1674 800.000 gulden aan weesrenten beheerd. Daarnaast ongeveer 80.000 in het fonds voor kleine partijen en het fonds voor grote partijen. Inv. nrs. 530, 531, 532, archief weeskamer Leiden, ELO. In 1670 heeft Leiden 67.000 inwoners. Per hoofd van de bevolking is dat 13,43 gld. In Dordrecht beheert de secretaris in 1655 ongeveer 132.000 gulden. Inv. nr. 180, archief weeskamer Dordrecht, RAD. Dordrecht heeft dan 20.000 inwoners. Per hoofd van de bevolking werd dus 6,6 gulden beheerd.

⁴⁵⁴ Van der Woude, 'Population developments in the Northern Netherlands and the validity of the "urban graveyard" effect', 56.

hadden ook tot taak om voor rendement te zorgen. De weesrente was lange tijd het belangrijkste instrument om rendement op de erfenis te realiseren. Op basis van archiefmateriaal en door de regelgeving rondom de weesrente te analyseren, heb ik laten zien dat de weesrente een gestandaardiseerd kredietinstrument was dat specifiek was toegesneden op de behoeften van weeskinderen. Alle Hollandse steden gaven op enig moment weesrenten uit. Weeskamers waren in principe verplicht om weesrenten te gebruiken bij het beleggen van geld van weeskinderen. Met behulp van de uitzonderlijke en complete reeks van weesrentencontracten van de weeskamer van Leiden ontstond inzicht in de succes- en faalfactoren van de weesrente in de praktijk.

Weesrenten waren formeel vastgelegde leningen die voornamelijk afgesloten werden op onderpand van onroerend goed en met de intentie van een lange looptijd. De vraag naar deze vorm van krediet was beperkt en moest concurreren met andere segmenten op de markt, zoals leningen afgesloten voor schepenen en notariële leningen.⁴⁵⁵ Meer informele vormen van krediet en meer flexibele kredietvormen genoten daarbij de voorkeur. In Leiden had de weesrente tijdelijk succes toen in de stad op grote schaal werd gebouwd en vroegmoderne projectontwikkelaars op zoek waren naar uitbreiding van hun krediet. Tussen 1660 en 1680 steeg het bedrag dat uitgeleend was op basis van weesrentecontracten van 600.000 naar 800.000 gulden. In totaal werden in Leiden in een periode van 120 jaar ongeveer 11.000 weesrenten afgesloten, met een totale geschatte waarde van zes miljoen gulden. Als segment van de kredietmarkt kwam de weesrente niet boven de 15% uit.

Na de stedelijke uitbreidingen nam het gebruik van weesrenten sterk af. Gelijktijdig gingen weeskamers in meerdere steden obligaties Holland gebruiken voor het genereren van rendement. Obligaties Holland hadden weliswaar een lagere rente, maar waren ook veel makkelijker te beheren en het risico op wanbetaling was duidelijk lager. Toen tegen het eind van de zeventiende eeuw de geldstromen op de

⁴⁵⁵ Gelderblom, et al., 'Public Functions'.

weeskamer steeds verder opdroogden, als gevolg van de veranderde demografische en economische situatie, was steeds minder geld beschikbaar om op weesrenten uit te lenen en stopte het gebruik van weesrenten. De karakteristieken van de weesrente vormden een afspiegeling van de intenties van de weesmeesters en de missie van de weeskamer. De missie van de weeskamer was in de eerste plaats de veilige overdracht van het kapitaal. Daarom werd bij het genereren van rendement veiligheid verkozen boven de mogelijkheid van een hogere opbrengst.

In hoofdstuk vier kwam de vraag naar de kwaliteit van het bestuur van Hollandse weeskamers aan de orde. Ik onderzocht of er een verband was tussen fraude en corruptie en de afname van de populariteit van weeskamers. Aan de hand van de regelgeving van weeskamers ontstond een beeld van het gewenste functioneren van zowel toezichhouders, als uitvoerders binnen de organisatie. Met behulp van archiefmateriaal werd dit gewenste functioneren afgezet tegen de praktijk. De weeskamer bleek een typische vroegmoderne bureaucratie met een aantal elementen die voldeden aan het ideaalbeeld van Weber, maar ook een aantal die daar duidelijk niet aan voldeden. Het functioneren van de secretaris viel in die laatste categorie. In potentie was dat problematisch omdat de secretaris de belangrijkste functies van de weeskamer vervulde en verantwoordelijk was voor het financiële reilen en zeilen van de weeskamer. De archieven bevatten een handvol probleemgevallen, meestal ging het om problemen met een secretaris. Opvallend was dat de getraceerde problemen allemaal bleken te dateren uit de nadagen van de weeskamer, toen de klandizie van de weeskamer sterk was verminderd. Duidelijk werd dat de weeskamer niet aan fraude ten onderging, maar dat fraude in weeskamers kon voorkomen omdat de weeskamer eigenlijk al ten onder was gegaan. Toen de weeskamer niet meer van belang geacht werd, nam het daadwerkelijke toezicht door de weesmeesters af en kon ruimte ontstaan voor praktijken die van slordig, ongezien over konden gaan in fraude. Kinderen met kleine erfenissen liepen daarbij extra risico, omdat zij niet beschouwd werden als een belangrijke doelgroep. Maar het is vooral belangrijk om te benadrukken dat de

weeskamer gedurende het grootste deel van zijn bestaan wél goed functioneerde, ondanks het feit dat de regels niet altijd naar de letter werden gevolgd. In die periode waren de toezichthouders mensen die het belang van de weeskamer uitstekend begrepen en werden secretarissen aangesteld met de juiste capaciteiten die naar beste eer en geweten de financiën beheerden. Op die manier zorgde de weeskamer dat vele generaties weeskinderen kregen waar ze recht op hadden.

Mijn bevindingen over het bestuur van weeskamers laten zien dat het functioneren van vroegmoderne bureaucratieën verder onderzoek zou verdienen. Hoewel de vroegmoderne bureaucratie zelden of nooit kan voldoen aan het ideaaltypische beeld van Weber zou het kijken voorbij dit beeld interessante vergezichten kunnen opleveren. Het verder onderzoeken van de succesfactoren, waarom functioneert het wél, kan diepere inzichten in de samenhang en het functioneren van de vroegmoderne samenleving bieden. Voor het beoordelen van de kwaliteit van de vroegmoderne bureaucratische processen, is het van belang te analyseren hoe de administratie precies werkte, hetgeen nauwkeurige analyse vraagt van de boekhouding en van het functioneren van de spil in die boekhouding, de secretaris. Daarmee zou ook het belang van status en sociale controle als min of meer onzichtbare factoren aangetoond kunnen worden. Factoren die waarschijnlijk tot op de dag van vandaag invloed hebben op het functioneren van een bureaucratie, of willekeurig welke andere organisatie.

In hoofdstuk vijf onderzoek ik de ontwikkeling van de weeskamer van Batavia op alle drie de aspecten die in de voorgaande hoofdstukken voor de Hollandse weeskamers werden bekeken; factoren rondom ontstaan en groei, financiën en bestuur. Door de specifieke demografische factoren was in Batavia een weeskamer heel hard nodig. De sterfte was in Batavia veel hoger dan in de gemiddelde Hollandse stad. De schepen naar Batavia werden vooral bevolkt door alleenstaande mannen, die soms ter plaatse een relatie aangingen. Het gevolg was dat het aantal mensen zonder familienetwerk in Batavia veel groter was dan in Holland, en dat de weeskamer naast de zorg voor erfenissen van weeskinderen, ook grote aantallen

erfenissen onder haar hoede had waarvan (nog) onduidelijk was wie de erfgenaam was. Ook economisch en financieel week de situatie in Batavia af. Uit de snelle stijging van het kapitaal dat de weeskamer beheerde, blijkt dat erfenissen gemiddeld veel groter waren dan in Holland. Vergeleken met Leiden, rond 1670 ongeveer even groot als Batavia, was de gemiddelde erfenis van een Europees kind in Batavia ongeveer acht keer zo hoog. De gemiddelde lening, weesrente, die op de weeskamer werd afgesloten, was zelfs vijf tot dertig keer hoger dan in Leiden. In tegenstelling tot in Holland, waren in Batavia weinig alternatieven beschikbaar als alternatief voor het gebruik van de weeskamer en bleef deze een veelgebruikte instelling tot het einde van de onderzoeksperiode.

De 'checks and balances' in het stedelijk bestuur inclusief de weeskamer, die in Holland de gebreken van een vroegmoderne bureaucratie konden compenseren, ontbraken grotendeels in Batavia. Daardoor kon de VOC niet alleen flinke sommen geld tegen zeer gunstige voorwaarden lenen, maar ook regelmatig geld uit de kas halen. Deels werd dat geld ingezet voor stedelijke doeleinden zoals het bouwen van een stadhuis, maar daarnaast vloeide het ook weg naar de VOC als bedrijf. Op die manier kwam geld bestemd voor erfgenamen, terecht bij de aandeelhouders van de VOC. Tegen het einde van de achttiende eeuw, toen de financiële moeilijkheden van de VOC onoverkomelijk waren geworden en het faillissement in het verschiet lag, bleek dat de verhoudingen in de stad waren veranderd. De weesmeesters weigerden verdere leningen aan de VOC en voorkwamen zo dat erfgenamen de dupe zouden worden van de ondergang van het bedrijf.

De weeskamer in Batavia was niet alleen wat betreft bestuur en financiën een andere instelling geworden dan zijn Hollandse evenknie. In de koloniale context van Batavia met een samenleving die van meet af aan op ongelijkheid was gestoeld, ontwikkelde de weeskamer zich tot een veel minder sociale instelling dan in de Hollandse context. De weeskamer van Batavia vatte de ongelijkheid in de koloniale samenleving in regels en voerde die uit. De bevolking werd in categorieën verdeeld waarbij onderscheid werd gemaakt naar afkomst; Europees, deels-Europees, niet-

Europees, en vrij of slaafgemaakt. Voor elke categorie was een maximum bedrag vastgelegd waarover rente kon worden getrokken bij de weeskamer. Dat bedrag was het hoogst voor kinderen geboren uit twee Europese ouders en het laagst voor slaafgemaakten. De VOC als bestuurder van de stad voerde deze regels in en trok er financieel profijt van.

De casus van de weeskamer van Batavia biedt inzicht in het verschijnsel institutionele transplantatie, en de beperkingen die dat met zich mee brengt. Een in de basis volkomen identieke instelling groeide door andere omstandigheden uit tot een zeer afwijkende instelling. Dit aspect zou nader kunnen worden onderzocht bijvoorbeeld door meerdere koloniale weeskamers, of andere 'geëxporteerde' instellingen te onderzoeken. De weeskamer van Batavia laat ook zien dat het Nederlandse koloniale verleden nog vele onbekende en onaangename gezichten heeft die onverwacht tevoorschijn kunnen komen. In de weeskamer van Batavia was de ongelijkheid vanzelfsprekend, werd in regels gevangen en schijnbaar zonder discussie uitgevoerd. Ongetwijfeld zijn er andere, nog niet onderzochte, takken van de Nederlandse koloniale overheid waarin iets dergelijks ook voorkwam. Meer onderzoek op dit gebied zou kunnen leiden tot een realistischer en meerstemmiger begrip van de Nederlandse koloniale geschiedenis.

Toen ik aan deze dissertatie begon was de concepttitel die ik voor dit onderzoek in gedachten had 'Weeskamers in context: zorg voor wezen en bankieren voor de stad?'. Het achterliggende idee was dat weeskamers in feite banken waren, of waren geworden. Aanleiding daarvoor was onder meer dat uit onderzoek van Schalk was gebleken dat weesmeesters in Enkhuizen bankierden en uit onderzoek van Gelderblom c.s. bleek dat weesrenten één van de segmenten waren op de Hollandse kredietmarkt.⁴⁵⁶ Uit de literatuur over andere Europese steden werd na wat graafwerk bovendien duidelijk dat weeskamers een rol hadden in het stedelijke financiële systeem. Soms in de vorm van kredietverlening aan derden, maar vaak

⁴⁵⁶ Schalk, *Financing the Dutch Golden Age*, 57-58. Gelderblom, et al., 'Public Functions', 163-194.

werd geld van weeskinderen uitgeleend aan de stad. Het leek er sterk op dat dat op zijn minst mede ingegeven was door de wens gaten in de stedelijke begroting te vullen.⁴⁵⁷ Als we nu terugkijken dan blijkt dat de weeskamer inderdaad allerlei financiële diensten aanbood, als intermediair op de kredietmarkt optrad, kritisch nadacht over het beleggen van het geld van weeskinderen en oplossingen ontwikkelde voor het probleem van kleine erfenissen. Secretarissen waren de spil hierin. Duidelijk is echter ook geworden dat al die financiële taken zich binnen strakke kaders afspeelden. Het zijn die strakke kaders die verklaren dat de weeskamer als financiële instelling of bank nooit tot volledige bloei is gekomen. Weeskamers waren niet flexibel en dat was ook nooit de bedoeling.

De financiële dienstverlening van de weeskamer moet altijd gezien worden binnen het kader van de missie van de weeskamer; de veilige overdracht van kapitaal naar de volgende generatie. De weesrente is hiervoor exemplarisch. Het ontwerp van dit kredietinstrument was bij uitstek toegespitst op de gepercipieerde belangen van de weeskinderen; lange termijn leningen die op een vast onderpand werden afgesloten, met een formeel contract op basis van gestandaardiseerde voorwaarden. De manier waarop men met de weesrenten omging, laat zien dat de potentie voor het ontwikkelen van bankfuncties aanwezig waren in het systeem weeskamer. In Leiden profiteerden bouwondernemers van het extra aanbod van krediet voor de financiering van nieuwe woningen. Het zou de moeite waard zijn te onderzoeken of dit in andere steden ook gebeurde. Echter in Leiden was dit 'bankieren' door de weesmeesters van korte duur. In de loop van de zeventiende eeuw bleek de markt voor weesrenten echter beperkt en onvoldoende om in de vraag naar beleggingen te voorzien. Weeskamers schakelden in de loop van de zeventiende eeuw over van weesrenten naar schuld Holland; een belegging met een lage rente en hoge zekerheid. Het beperkte succes van weesrenten roept vragen op over de kennelijke preferentie van informeel krediet in de vroegmoderne tijd, die in dit proefschrift

⁴⁵⁷ Maréchal, 'Het weezengeld', 7, 21-22. Fisher, *The State as Surrogate Father*, 19, 44. Carlton, *Court of Orphans*, 50-51.

onbeantwoord blijven en vervolgonderzoek zouden verdienen. Hetgeen ook geldt voor de ontwikkeling van beleggingen bij weeskamers in de andere Europese regio's.

Het handelen van de Hollandse weeskamer was nooit gericht op het aanbieden van een scala aan kredietvormen of van verschillende investeringen. Het zoeken naar zekerheid ging altijd boven het genereren van meer rendement. Een ontwikkeling van de weeskamer tot een financiële instelling die kon concurreren was daarom nooit aan de orde. De weeskamer moet in de eerste plaats als een zekerheidsarrangement worden beschouwd, en niet als een financiële instelling. Vanuit het denkkader van een zekerheidsarrangement is het volstrekt logisch dat men door de eeuwen heen vast bleef houden aan de oorspronkelijke missie. De financiële zorg voor weeskinderen en de veilige overdracht van de erfenis naar de volgende generatie was een overheidstaak waar niet aan werd getornd of getwijfeld. In deze missie zien we de reflectie van onzekere tijden waarin ouders nooit zeker wisten of ze nog zouden leven tegen de tijd dat hun kroost volwassen zou zijn en of ze in staat zouden zijn de plek op de economische ladder die ze met hard werken hadden verdiend, over te dragen aan hun kinderen. Het risico dat het familiekapitaal zou wegsmelten was altijd aanwezig; hun minderjarige kinderen konden benadeeld worden door incapabele voogden of zelfs door onbetrouwbare voogden worden bedrogen. De weeskamer bood families een vangnet en trad op in plaats van de overleden ouder; *in loco parentis*. Door snel te handelen en te inventariseren waaruit het bezit bestond voordat het kon verdwijnen. Door het vervolgens achter slot en grendel bewaren van geld en waardepapieren. En ook door toezicht te houden op de voogden tot de meerderjarigheid van de kinderen of door het overnemen van het beheer over de erfenis. Conservatief beleggingsbeleid was een logische consequentie van deze manier van denken.

In de loop van de zeventiende eeuw nam de urgentie van een dergelijk dwingend arrangement af doordat de demografische en economische omstandigheden veranderden. Het aantal weeskinderen daalde en bovendien nam, als gevolg van de vermindering van de migratie, het aantal weeskinderen zonder

netwerk af. Ook daalde het aantal weeskinderen met een erfenis. Bovendien kozen echtparen in testamenten steeds vaker voor andere oplossingen dan de weeskamer. De beperkte beleggingsmogelijkheden binnen de weeskamer en een groeiend aantal alternatieven op de Hollandse financiële markten waren belangrijke oorzaken. Ook maakte echtparen de keuze om bij testament de weeskamer uit te sluiten omdat het belang van de achterblijvende partner om te kunnen beschikken over (het vruchtgebruik van) de hele erfenis steeds belangrijker werd gevonden. Het gevolg was een leegloop van de weeskamers. De afschaffing in de Franse tijd was dan ook eigenlijk weinig meer dan de afschaffing van een lege huls. Sindsdien draagt de kantonrechter zorg voor voogdij over weeskinderen en is deze verantwoordelijk voor het toezicht op voogden. In tegenstelling tot weeskamers, die uitsluitend over de financiën waakten en in de praktijk alleen kinderen met een erfenis onder hun hoede hadden, heeft het kantongerecht de verantwoordelijkheid voor het welzijn en de financiën van álle weeskinderen. Het onderzoek naar de weeskamer van Batavia bevestigt het beeld van deze oorzaken achter de ontwikkeling van de Hollandse weeskamers. In Batavia bleef de demografische stress in de vorm van hoge sterfte en slechte netwerken voortduren, en ontbraken financiële voorzieningen. Samen was dat een vruchtbare bodem om de weeskamer te laten voortbestaan, zelfs tot op de dag van vandaag.

De Hollandse weeskamer was geen instelling die voor iedereen zorg droeg, de weeskamer was een typische uiting van een middenklassemaatschappij.⁴⁵⁸ Hoewel de weeskamer formeel verantwoordelijk was voor het toezicht op de voogden van álle kinderen, was de praktijk anders. De steden waren in feite alleen geïnteresseerd in bescherming van kinderen mét geld. Kinderen zonder geld, de meesten, bleven buiten beeld en het welzijn van kinderen was geen prioriteit van de weeskamer. Was dat wel het geval geweest, dan was het immers belangrijk geweest om elk kind,

⁴⁵⁸ Hier is een parallel te trekken tussen de ontwikkeling van verzorgingsarrangementen en de ontwikkeling van financiële instellingen. Hoffman, Postel-Vinay, en Rosenthal laten in *Surviving large losses* zien dat de ontwikkeling van financiële instellingen in hoge mate werd bepaald door de aanwezigheid van middengroepen en van hun behoeften. In wezen geldt dat ook voor verzorgingsarrangementen zoals de weeskamer.

ongeacht zijn financiële status, een voogd toe te wijzen en op die voogden toezicht te houden. Ook onder de kinderen die zorg kregen, werd niet iedereen gelijk behandeld; 'some were more equal than others'. Kinderen in Holland met kleine erfenissen, en kinderen in Batavia die niet uit twee Europese ouders geboren werden, kregen duidelijk minder aandacht en dat kon resulteren in minder rendement over hun geld. Niettemin, zorgden de Hollandse weeskamers, gedurende het grootste deel van hun bestaan, dankzij het toezicht van weesmeesters en het plichtgetrouwe werk van secretarissen, op adequate wijze voor de bescherming van de financiële belangen van vele generaties weeskinderen en kregen deze kinderen zo een betere start van hun volwassen leven dan zonder deze overheidszorg.

Bibliography

Archives

Archief Weeskamer te Alkmaar (10.3.07) RAA

Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de
Voormalige Weeskamer (5073) SAA

Archief Weeskamer Batavia (1.04.18.01) NA

Archief Weeskamer te Beemster, 1614-1828, Oud Rechterlijk Archief (0036)

WA

Archiefinventaris, Weeskamer Breda (0013) SAB

Archief van de Weeskamer van Delft (72) AD

Archief Weeskamer te Dordrecht (10) RAD

Archief Weeskamer Enkhuizen (0018 ORA) WFA

Archief van de Weeskamer van Gouda (0003) SAMH

Archief Weeskamer 's Gravenhage (0402-01) HG

Archief Weeskamer te Graft (0942) RAA

Archief Weeskamer Jisp (0009 ORA) WA

Archief Weeskamer Leiden (0518) ELO

Archief van de Weeskamer te Rotterdam (16) SAR

Archief van de Weeskamer van Schoonhoven (1059) SAMH

Archief Weeskamer te Warmerhuizen (0942) RAA

Archief der Algemene Commissie tot Liquidatie der voormalige Wees- en
Momboirkamers (1648) 1852-1880 (2.08.23) NA

Archief van de Staten van Holland en West-Friesland 1572-1795 (3.01.04.01)

NA

Archief Weeskamer Zierikzee (5052) GSD

Archief Weeskamer te Zutphen (0137) RAZ

Curaçao, Oude Archieven tot 1828, 'Inventaris van de archieven van Curaçao, Bonaire en Aruba, 1707-1828 (1859)', NA

www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.12.01

Curaçao, Archieven na 1828, 'Inleiding op het archief van de wees-, onbeheerde en desolate boedelkamer, 1828-1870 (1876)', NA

www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.12.02

Dagregister casteel Batavia catalog.hathitrust.org

Generale missieven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie resources.huygens.knaw.nl

Oud Archief Gouda (0001) SAMH

Oud Rechterlijk Archief (0500D) en (0508) ELO

Oud-rechterlijke en weeskamer archieven (003) WFA

Realia op resoluties Hoge Regering sejarah-nusantara.anri.go.id/realia

Rechterlijke archieven van Rotterdam: Colleges van schout, schepenen en commissarissen van Rotterdam (15) SAR

Stadsarchief van Leiden SA II (0501 A) ELO

Stad Utrecht archief Momboirkamer (702-3) HUA

Suriname: Onbeheerde Boedels en Wezen, 'Inventaris van het digitaal duplicaat van het archief van de Commissie tot de Zaken der Nieuwe Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelkamer en haar Opvolgers, (1778) 1828-1876 (1879)', NA

www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.11.13

Suriname, nieuwe weeskamer, 'Inventaris van het digitaal duplicaat van het archief van de Nieuwe Wees-, Curatele- en Onbeheerde Boedelkamer in Suriname, (1700) 1788-1828', NA www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.11.12

Archief van de VOC (1.04.02) NA

Abbreviations

Archief Delft (AD)

Erfgoed Leiden en omstreken (ELO)

Gemeentearchief Schouwen-Duiveland (GSD)

Gemeentearchief Zaanstad (GZ)

Haags Gemeentearchief (HG)

Het Utrechts Archief (HUA)

Nationaal Archief (NA)

Regionaal archief Alkmaar (RAA)

Regionaal archief Dordrecht (RAD)

Regionaal archief Zutphen (RAZ)

Stadsarchief Amsterdam (SAA)

Stadsarchief Breda (SAB)

Stadsarchief Rotterdam (SAR)

Stadsarchief Vlaardingen (SAV)

Streekarchief Goeree Overflakkee (SAGO)

Streekarchief Midden-Holland (SAMH)

Waterlands Archief (WA)

Westfries Archief (WFA)

Literature

Abels, P.H.A.M., et al., (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)

Acemoglu, D., S. Johnson, J. Robinson, 'The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change, and Economic Growth', *The American Economic Review*, vol. 95, no. 3, 2005, 546–579

Allen, D.W., *The Institutional Revolution* (Chicago London 2012)

Amsterdamse secretary, Bestaende in formulieren Van Schepenen-kennissen, Quijtscheldingen, Schat-brieven, en andere, die gewoonlyk daar gebruikt werden (Amsterdam 1700)

Asaert, G., 1585. *De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders* (Tielt 2004)

De Asso y del Rio, I.D.J., D.M. De Manuel y Rodriguez, *Civil Law of Spain* (London 1825)

Balen, M., *Beschrijvinge der Stad Dordrecht* (Dordrecht 1677)

Barron, C.M., *London in the Later Middle Ages. Government and People 1200-1500* (Oxford 2004)

Beels, M.A., *Handvesten ende privilegien van de hooge en aanzienlyke vrye heerlykheit Assendelft* (Amsterdam 1768)

Bemmel, A., *Beschrijving van de stad Amersfoort tweede deel* (Utrecht 1760)

Benders, J.F., 'Urban Administrative Literacy in the North-eastern Low Countries: A Comparison of Groningen, Kampen, Deventer, and Zutphen, Twelfth-Fifteenth Centuries' in: M. Mostert, A. Adamska, *Writing and the Administration of Medieval Towns: Medieval Urban Literacy* (Utrecht 2014) 97-121

Berg, N.P. van den, *De Bataviasche Bank Courant En Bank Van Leening, 1746-1794* (Amsterdam 1870)

Berg, N.P. van den, 'Een smeekschrift van de Bataviasche Burgerij', *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 22 (1875) 533-567

Bergsma, E., *Over de weeskamers zoals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden* (Utrecht 1855)

Beusekom, A., *Costuymen ende usancien van de hoofdstad 's Hertogenbosch* ('s Hertogenbosch 1758)

Bezemer, W., A.S. de Blécourt, (uitg.), *Rechtsbronnen van Zierikzee* (Den Haag 1908)

Bideau, A., G. Brunet, F. Foroni, 'Orphans and their family histories. A study of the Valserine Valley (France) during the Nineteenth and Twentieth Centuries', *The History of the Family* volume 5, issue 3 (2000) 315-325

Bigwood, G., *Le régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge* (Acad. roy. Belg., Cl. Lettres, Mém. in-8°, 2e série, t. XIV), 2 vol. (Bruxelles 1921-1922)

Binckers, S., *Verklaaringe van de Statuten, Ordonnantien, Reglementen en Costumen van Recht in Friesland, anders genaamd, 's Lands Ordonnantie* (Leeuwarden 1785)

Blockmans, W., *Metropolen aan de Noordzee* (Amsterdam 2010)

Blockmans, W., W. Prevenier, *De Bourgondiërs. De Nederlanden op weg naar eenheid (1384-1530)* (Amsterdam 1997)

Blockmans, W., 'Urbanisatie in de Europese middeleeuwen. Fasen van openheid en afsluiting' in: L. Lucassen, W. Willems, *Waarom mensen in de stad willen wonen 1200-2010* (Amsterdam 2009) 22-41

Blussé, L., 'Batavia 1619-1740: The Rise and Fall of a Chinese Colonial Town', *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 12, No. 1, Ethnic Chinese in Southeast Asia (Mar. 1981) 159-178

Blussé, L., 'An insane administration and insanitary town: the Dutch East India Company and Batavia (1619-1799) in: R. Ross, G.J. Telkamp, (ed.) *Colonial Cities: Essays on Urbanism in a Colonial Context* (Dordrecht 1985)

Blussé van Oud-Alblas, J.L., *Strange company. Chinese settlers, mestizo women and the Dutch in VOC Batavia* (Dordrecht 1986)

Blussé, L., 'Testament to a Towkay: Jan Con, Batavia and the Dutch China Trade' in: L. Blussé, C.G. Brouwer, F. Gaastra, *All of one company. The VOC in biographical perspective: Essays in Honour of Prof. M.A.P. Meilink-Roelofs* (Utrecht 1986)

Blussé, L., *Bitters Bruid. Een koloniaal huwelijksdrama in de Gouden eeuw* (Leuven 1997)

Blussé, L., *Visible Cities. Canton, Nagasaki, and Batavia and the coming of the Americans* (Cambridge London 2008)

Bochove, Ch. van, H. Deneweth, J. Zuijderduijn, 'Real estate and financial markets in England and the Low Countries, 1300-1800', *CGEH Working Paper Series, working paper no. 42* (2013)

Bochove, Ch. van, H. Kole, 'Uncovering Private Credit Markets: Amsterdam, 1660-1809', *TSEG* 11(3) 2014, 39-72

Bockel, J.A. van, 'Are we being served? Personalized public service in the Dutch Republic' in: *The Economic History Society Annual Conference* (University of Exeter 30 March – 1 April 2007)

Boomgaard, P., 'Geld, krediet, rente en Europeanen in Zuid- en Zuidoost-Azië in de zeventiende eeuw' in: C.A. Davids, W. Fritschy, en L.A. van der Valk, (red.), *Kapitaal, ondernemerschap en beleid. Studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden* (Amsterdam 1996)

Boone, M., 'Openbare diensten en initiatieven te Gent tijdens de late Middeleeuwen (14de en 15de eeuw) in: *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België. Historische grondslagen (ancien régime)* 11de internationaal Colloquium Spa 1982 Handelingen (Gemeentekrediet België)

Bosma, U., Raben, R., *De oude Indische wereld 1500-1920* (Amsterdam 2003)

Bosman, M., *De polsslag van de stad. De Amsterdamse stadskroniek van Jacob Bicker Raije (1732-1772)* (Amsterdam 2009)

Bougard, P., C. Wyffels, *Les finances de Calais au XIIIe siècle* (Pro Civitate No 8 1966)

Boumans, R., *Het Antwerps Stadsbestuur voor en tijdens de Franse overheersing* (Brugge 1965)

Braake, S. ter, “Zwaeren arbeiden ende cleen proffijten” De rentmeesters van de exploten bij het Hof van Holland 1463-1566’, *TSEG* 3 (2006) nr. 1, 51-72

Brandon, P., *War, Capital, And The Dutch State (1588-1795)* (Leiden 2015)

Briels, J.G.C.A., *Zuidnederlandse immigratie 1572-1630* (Haarlem 1978)

Bruch, H., *Middeleeuwsche rechtsbronnen van Gorinchem* (Utrecht 1940)

Brug, P.H. van der, *Malaria en malaise. De VOC in Batavia in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1994)

Bruijn, J.R., F.S. Gaastra, I. Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th centuries. Volume I* (The Hague 1987) resources.huygens.knaw.nl

Brunet, G., ‘So many orphans ... How could one give them all a helping hand? Family solidarity in a context of high mortality in the first half of the nineteenth century. A case-study: The Dombes province (France)’, *History of the Family*, volume 16, issue 1 (2011) 1-12

Buma, A., ‘De weeskamer van Medemblik’, *Nederlandse Historiën* 11 (1977) 193-199

Buyten, L. van, ‘Theorie en praktijk voor de financiële instellingen van het Ancien Regime: de verborgen aspecten van het rentmeesterschap’ in: *Recht en instellingen in de Oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber amicorum Jan Buntinx* (Leuven 1981) 549-566

Buyskens, A.A., *Weeskamer en het Collegie Boedelmeesteren te Batavia* (Leiden 1861)

Campioni, ‘La tutelle de mineurs à travers les âges en Belgique’, *Journal des Juges de Paix, de Leurs Suppléants, des Officiers du Ministère Public et des Greffiers* (1905) dl XIV 214-400

Cappon, K., ‘Dutch notaries: Do they have a future? How the historical foundations of the civil law can help survive a modern crisis’, *Journal Civic Law Studies* 4 (2011) 569-590

- Carlton, Ch., 'John Hooker and Exeter's Court of Orphans', *Huntington Library Quarterly* Vol. 36, No. 4 (Aug. 1973) 307-316
- Carlton, Ch., *The court of orphans* (Leicester 1974)
- Carlton, Ch., 'Changing Jurisdictions in 16th and 17th Century England: The Relationship between the Courts of Orphans and Chancery', *The American Journal of Legal History* Vol. 18, No. 2 (Apr. 1974) 124-136
- Carlton, Ch., 'The Widow's Tale: Male Myths and Female Reality in 16th and 17th Century England', *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* Vol. 10, No. 2 (Summer 1978) 118-129
- Carpentier, E., *Une ville devant la peste. Orvieto et la Peste Noire de 1348* (Paris 1962)
- Chijs, J.A. van der, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek, 17 delen* (Batavia 1885-1900)
- Christyn, J.B., *Brabandts recht dat is Generale costumen vanden lande ende hertoghdomme van Brabant mitsgaders van het hertoghdome van Limborgh stede en lande van Mechelen tweede deel* (Antwerpen 1682)
- Clark, E., 'City Orphans and Custody Laws in Medieval England', *The American Journal of Legal History* Vol. 34, No. 2 (Apr. 1990) 168-187
- Clark, E., 'The Custody of Children in English Manor Courts', *Law and History Review* 333 (1985) 333-348
- Coates, Th.J., *Convicts and Orphans. Forced and State-Sponsored Colonizers in the Portuguese Empire, 1550-1755* (Stanford 2001)
- Conrad, H., *Deutsche Rechtsgeschichte, Band I Frühzeit und Mittelalter* (Karlsruhe 1962)
- Consultatien, advysen en advertissementen, gegeven en geschreven by verscheide treffelyke rechts-geleerden in Holland en elders* vol. 2 (1736)
- Cull, R., L.E. Davis, N.R. Lamoreaux, J.-L. Rosenthal, 'Historical financing of small- and medium-size enterprises', *Journal of Banking & Finance* 30 (2006) 3017-3042

- Danneel, M., *Weduwen en wezen in het laat-middeleeuwse Gent* (Leuven/Apeldoorn 1995)
- Deneweth, H., 'A fine balance. Household finance and financial strategies of Antwerp households, 17th-18th century', *TSEG* 8 (2011) 15-43
- Deneweth, H., *Renovating early modern Leiden: new perspectives on the building trades* (conference paper 2018)
- Dennis, W.H., 'Orphans' Court and Register of Wills, District of Columbia', *Records of the Columbia Historical Society, Washington, D.C.*, Vol. 3 (1900) 210-223
- Derville, A., 'Le nombre d'habitants des villes de l'Artois et de la Flandre Wallonne (1300-1450)', *Revue du Nord*, tome 65, n°257 (Avril-juin 1983) 277-299
- Deursen, A.Th. van, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1994)
- Deursen, A.Th. van, *Mensen van klein vermogen. Het kopergeld van de Gouden eeuw* (Amsterdam 2006)
- Dielen, G.T.J., *Financial intermediation and the market for (public) debt in pre-industrial Amsterdam* (unpublished MA thesis Utrecht 2018)
- Dufour, Ch., 'Situation financière des villes de Picardie, sous Saint Louis' *Mémoires de la société des antiquaires de Picardie* deuxième série, tome V (Paris 1858)
- Dumolyn, J., 'Investeren in sociaal kapitaal. Netwerken en sociale transacties van Bourgondische ambtenaren', *TSEG* nr. 4 (2002) 417-438
- Earle, P., *The Making of the English Middle Class, Business, Society and Family Life in London, 1660-1730* (Chatham 1989)
- Engen, H. van, 'Geen schraal terrein. Stadsrechten en het onderzoek naar stadswording' in: R. Rutte, H. van Engen, red., *Stadswording in de Nederlanden. Op zoek naar overzicht* (Hilversum 2005) 63-86
- Espinass, G., *Les finances de la ville de Douai des origines aux XVe siècle* (Paris 1902)

- Espinas, G., *La vie urbaine de Douai au moyen âge*, part 1, 2, 3 and 4 (Paris 1913)
- Fisher, C.M., *The State as Surrogate Father: State Guardianship in Renaissance Florence, 1368-1532* (Unpublished Brandeis University 2003)
- Fockema Andreae, S.J., *Inleiding bij het archief der Algemene Commissie tot Liquidatie der voormalige Wees- en Momboirkamers, (1648) 1852-1880* (Nationaal Archief 1946)
- Fontaine, L., *The Moral Economy, Poverty, Credit and Trust in Early Modern Europe* (Paris 2008)
- Fritschy, W., 'A 'Financial Revolution' Reconsidered: Public Finance in Holland during the Dutch Revolt, 1568-1658', *The Economic History Review* (2003) 57-89
- Fritschy, W., 'The efficiency of taxation in Holland' in: O. Gelderblom ed., *The political economy of the Dutch Republic* (Burlington 2009) 55-84
- Fruin, R.Th. Azn, 'Het archief der Middelburgsche weeskamer in den Franschen tijd', *Nederlandsch Archievenblad* 6 (1897/1898) 2-9
- Gaastra, F.S., 'Private Money for Company Trade: The Role of Bills of Exchange in Financing the Return Cargoes of the VOC', *Itinerario* volume XVIII nr. 1 (1994) 65-76
- Gaastra, F.S., 'De VOC en EIC in Bengalen aan de vooravond van de vierde Engelse oorlog (1780-1784)', *Tijdschrift voor zeegechiedenis*, vol. 20 (2001) 24-35
- Gaastra, F.S., *Particuliere geldstromen binnen het VOC-bedrijf 1640-1795* (Leiden 2002)
- Gall, H.C., 'De weeskamer in Nederlands-Indië 1624-1848. Aspecten van haar uitsluiting bij testament', *Tombola* (1988) 25-39
- Gall, H.C., 'De weeskamer in Nederlands-Indië als negentiende-eeuws instituut' in: C.J.H. Jansen, E. Poortinga, T.J. Veen, (eds.), *Twaalf bijdragen tot de studie van de rechtsgeschiedenis van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1993) 12-43
- Gehlen, A. Fl., P.L. Nève, *Het notariaat in de Lage Landen (± 1250-1842)* (Deventer 2005)

Gelder, W. de, *De voogdij en de toezienende voogdij der weeskamers in Nederlandsch Indië* (Zaltbommel 1864)

Gelderblom, O., R. Grafe, 'Comparative Study of Commercial Institutions in Premodern Europe', *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 40, no. 4 (2010) 477-511

Gelderblom, O., *Cities of Commerce, the institutional foundations of international trade in the low countries, 1250-1650* (Princeton Oxford 2013)

Gelderblom, O., J. Jonker, 'With a view to hold. The emergence of institutional investors in the Amsterdam securities market during the 17th and 18th centuries', in: J. Atack, L. Neal, *The Evolution of Financial Institutions* (Cambridge 2009) 71-98

Gelderblom, O., J. Jonker, 'Growing apart together. Patterns of private debt in the Northern and Southern Low Countries, 1500-1780', Paper presented at IISH workshop A Peak at the Neighbors (9 November 2018)

Gelderblom, O., J. Jonker, C. Kool, 'Direct Finance in the Dutch Golden Age', *Economic History Review*, 69, 4 (2016) 1178–1198

Gelderblom, O., M. Hup, J. Jonker, 'Public Functions, Private Markets: Credit Registration by Aldermen and Notaries in the Low Countries, 1500–1800' in: M. Lorenzini et al. (eds.), *Financing in Europe*, Palgrave Studies in the History of Finance (2018) 163-194

Gerwen, J. van, M.H.D. van Leeuwen, (red.), *Studies over zekerheidsarrangementen. Risico's, risicobestrijding en verzekeringen in Nederland vanaf de Middeleeuwen* (Amsterdam, Den Haag 1998)

'Geschiedkundig tafereel der weeskamer aan de Kaap de Goede Hoop', *Het Nederduitsch Zuid-Afrikaans Tijdschrift*, deel 8 t/m 13 (1831-1836)

catalog.hathitrust.org/

Geselschap, J., 'Rumoer over Jan van Dam', *Holland*, derde jaargang nr. 1 (1971) 29-32

Gilliodts van Severen, L., *Coutumes des pays et comté de Flandre quartier de Bruges*, tome premier (Brussel 1874)

Gillissen, P., Ch. Bohemer, *Costumen, ordonnantiën en statuten der stad Middelburg in Zeeland* (Middelburg 1772)

Gilissen, J., 'De houdenisse in het oud-Vlaams recht', *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* (1963) 346-402

Gijswijt-Hofstra, M., *Wijkplaatsen voor vervolgdgen. Asielverlening in Culemborg, Vianen, Buren, Leerdam en IJsselstein van de 16e tot eind 18e eeuw* (Dieren 1984)

Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux' in: *Het openbaar initiatief van de gemeenten in België. Historische grondslagen (ancien régime)* 11de internationaal Colloquium Spa 1982 Handelingen (Gemeentekrediet België)

Godding, Ph., 'L'ordonnance du Magistrat bruxellois du 19 juin 1445 sur la tutelle', *Liber amicorum John Gilissen* (Anvers 1983) 149-174

Godding, Ph., *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle* (Brussel 1987)

Goody, J., J. Thirsk, E.P. Thomson, (ed.) *Family and Inheritance. Rural Society in Western Europe 1200-1800* (Cambridge 1976)

Gorkom, W.J. van, 'Ongezond Batavia, vroeger en nu', *Geneeskundig Tijdschrift van Nederlands Indië* 53 (1913) 177-350

Gou, L. de, *De Weeskamer van 's-Gravenhage* ('s-Gravenhage 1943)

Grebber, S. de, *Lijst van oproepingen van erfgenamen in Nederland sedert dertig jaar gedaan* (Amsterdam 1841)

Greif, A., *Institutions and the path to the modern economy. Lessons from medieval trade* (Cambridge 2006)

Groenveld, S., J.J.H. Dekker, Th.R.M. Willemse, *Wezen en boeffjes. Zes eeuwen zorg in wees- en kinderverhuizen* (Hilversum 1997)

Groot, H. de, S.J. Fockema Andreae, *Inleidinge Tot De Hollandsche Rechts-Geleerdheid* (Gouda 1910)

Haan, F. de, *Oud Batavia* (Batavia 1922)

- Hamaker, H.G., *De middeleeuwse keurboeken van de stad Leiden* (Leiden 1873)
- Hanawalt, B.A., *Growing up in Medieval London. The Experience of Childhood in History* (New York Oxford 1993)
- Handvesten en onuitgegevene charters behorende tot de beschrijving en chronijk van Nijmegen* (Nijmegen z.j.)
- Handvesten ofte privilegien, handelingen, costumen ende willekeuren der Stadt Aemstelredam* (Amsterdam 1639)
- Harding, V., 'The crown, the city, and the orphans: the city of London and its finances, 1400-1700' in: M. Boone, K. Davids, P. Janssens (eds.) *Urban public debts. Urban government and the market for annuities in western Europe (14th-18th centuries)* (Turnhout 2003)
- Hart, S., *Geschrift en Getal* (Dordrecht 1976)
- Hart, M.C. 't, M van der Heijden, 'Het geld van de stad. Recente historiografische trends in het onderzoek naar stedelijke financiën in de Nederlanden', *TSEG* 3 (2006) nr. 1, 3-35
- Hart, M. 't, 'Staatsfinanciën als familiezaak tijdens de Republiek: de ontvangers-generaal Doubleth' in: J.Th. de Smidt, (red.), *Fiscaliteit in Nederland. 50 jaar Belastingmuseum "Prof. Dr. Van der Poel"* (Zutphen Deventer 1987)
- Hawkins, W.G., 'Orphans' Courts in Pennsylvania', *The American Law Register and Review* Vol. 44, No. 7, Volume 35 New Series (July 1896) 438-443
- Heeringa, K., *Rechtsbronnen der stad Schiedam* ('s Gravenhage 1904)
- Heijden, M. van der, *Geldschieters van de stad. Financiële relaties tussen stad, burgers en overheden 1550-1650* (Amsterdam 2006)
- Heijden, M. van der, 'Stedelijke bestuursstructuur en geldleners in Nederlandse steden 1550-1650', *TSEG* 3 (2006), nr. 1, 118-142
- Hempenius-van Dijk, B.S., *De Weeskamer van de stad Groningen 1613-1811* (Groningen 1991)
- Heppekausen, U., *Die Kölner Statuten von 1437* (Köln Weimar Wien 1999)

- Heuvel, D. van den, *Women and entrepreneurship Female traders in the Northern Netherlands c. 1580-1815* (Amsterdam 2007)
- Heyning, K., *Turbulente tijden. Zorg en materiële cultuur in Zierikzee in de zestiende eeuw* (Hilversum 2017)
- Hoenderboom, M., *Scandal, politics and patronage: Corruption and public values in The Netherlands (1650-1747)* (dissertatie Amsterdam 2013)
- Hoffman, Ph.T., G. Postel-Vinay, J.-L. Rosenthal, *Priceless Markets. The Political Economy of Credit in Paris, 1660-1870* (Chicago London 2000)
- Hoffman, Ph.T., G. Postel-Vinay, J.-L. Rosenthal, *Surviving large losses. Financial Crises, the Middle Class, and the Development of Capital Markets* (Cambridge London 2007)
- Houtte, J. van, *De voogdij over de minderjarigen in het oud-Belgisch recht* (Gent Den Haag 1930)
- Howell, M.C., *The Marriage Exchange. Property, social place, and gender in cities of the Low Countries, 1300-1550* (Chicago 1998)
- Howell, M.C., *Commerce before Capitalism in Europe 1300-1600* (Cambridge 2010)
- Huizinga, J., *Rechtsbronnen der stad Haarlem* ('s Gravenhage 1911)
- Hussin, N., *Trade and Society in the Straits of Melaka: Dutch Melaka and English Penang* (Singapore 2007)
- Instructien en ordonnantiën voor de weeskamer* (Amsterdam z.j.)
- Isenmann, E. *Die Deutsche Stadt im Mittelalter 1150-1550 Stadtgestalt, Recht, Verfassung, Stadttregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft* (Wien 2012)
- Jacobs, E.M., *Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18de eeuw* (Zutphen 2000)
- Janssen de Limpens, K.J.Th., *Rechtsbronnen van het Gelders overkwartier van Roermond* (Utrecht 1965)
- Janssen, G.H., 'Patronage en corruptie. Publieke en private rollen van een stadhouder in de Republiek', *TSEG 2* (2005) nr. 4, 47-67

Jong, J.K.J. de, *Opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië zesde deel en tiende deel* ('s Gravenhage Amsterdam 1878) [archive.org](https://www.archive.org)

Jong, J.J. de, *Met goed fatsoen. De elite in een Hollandse stad, Gouda 1700-1780* (Den Haag 1985)

Jonker, J., K. Sluyterman, *Thuis op de wereldmarkt. Nederlandse handelshuizen door de eeuwen heen* (Den Haag 2000)

Kanumoyoso, B., *Beyond the city wall: society and economic development in the Ommelanden of Batavia, 1684-1740* (diss. Leiden 2011)

Kaser, M., F.B.J. Wubbe, *Romeins Privaatrecht* (Zwolle 1971)

Keuren der Stadt Leyden des Graeffschaps van Holland (Leiden 1583) (versie Google books)

Keuren en ordonnantiën der stad Haerlem eerste deel (Haarlem 1775)

Knevel, P., *Het Haagse Bureau. 17de-eeuwse ambtenaren tussen staatsbelang en eigenbelang* (Amsterdam 2001)

Koch, A.C.F., *Vroeg middelnederlands ambtelijk proza, Gentse keuren van vóór 1240* (Groningen 1960)

Kole, H., *Polderen of niet? Participatie in het bestuur van de waterschappen Bunschoten en Mastenbroek vóór 1800* (dissertatie Utrecht 2017)

Kooijmans, L, *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1997)

Korte, J.P. de, *De jaarlijkse financiële verantwoording in de VOC* (Leiden 1984)

Kretzschmar, L.P.E., 'Inleiding', in L.P.E. Kretzschmar, ed., *Inventaris Archief van de Weeskamer en Commissie van Liquidatie der Zaken van de Voormalige Weeskamer* (Amsterdam, 2015) 1–14

Kuijpers, E., *Migrantenstad. Immigratie en sociale verhoudingen in 17^e eeuw Amsterdam* (Hilversum 2005)

Laslett, P., 'Family, kinship and collectivity as systems of support in pre-industrial Europe: a consideration of the "nuclear-hardship" hypothesis', *Continuity and Change*, 3 (1988) 153–75

Lasonder, L.W.A.M., *De archieven van de rechtbanken, weeskamers en notarissen, die over het tegenwoordige grondgebied der provincie Zeeland gefungeerd hebben: de Zeeuwsche eilanden, 1456-1811 (1852)* ('s Gravenhage 1914)

Le Mesurier, A.M.C., 'The Orphans' inventories at the London City Guildhall', *The Economic History Review* Volume 5, No. 1 (1934) 98-103

Lee, R.W., *An introduction to Roman-Dutch law* (Oxford 1953)

Leeuwen, S. van, *Het Rooms-Hollands regt* (Leiden Rotterdam 1664)

Leeuwen, S. van, *Nederlandsche praktyk en oefeningen der notarissen* (Rotterdam 1742)

Leeuwen, M.H.D. van, *De rijke Republiek: gilden, assuradeurs en armenzorg 1500-1800* (Amsterdam 2000) Deel 1 van: J. van Gerwen, M.H.D. van Leeuwen, (ed.), *Zoeken naar zekerheid. Risico's, preventie, verzekeringen en andere zekerheidsregelingen in Nederland 1500-2000*

Leeuwen, M.H.D. van, 'Guilds and Middle-Class Welfare, 1550–1800: Provisions for Burial, Sickness, Old Age, and Widowhood' *Economic History Review* (2011) 61-90

Leeuwen, M.H.D. van, J.E. Oeppen, 'Reconstructing the demographic regime of Amsterdam 1681-1920', *Economic and social history in the Netherlands*, 5 (1993) 61-102

Lenders, P., *Gent een stad tussen traditie en verlichting (1750-1787). Een institutionele benadering* (Kortrijk 1990)

Levysohn, D.H., *Wetgeving betreffende de nalatenschappen vroeger door wees- en momboirkamers beheerd* (Den Haag 1855)

Liesker, R., W. Fritschy, *Gewestelijke financiën ten tijde van de republiek der Verenigde Nederlanden Holland 1575-1795 deel 4* (Den Haag 2004)

Lindemann, M., 'Dirty Politics or "Harmonie"? Defining Corruption in Early Modern Amsterdam and Hamburg', *Journal of Social History* vol. 45 no. 3 (2012) 582-604

Linden, J. van der, *Regtsgeleerd, practicaal en koopmans handboek* (Amsterdam 1806)

Lopes, M.A., I. Drumond Braga, 'The Portuguese Social Care System in the Modern Age: An Originality Case in Catholic Europe? Social assistance and solidarity in Europe from the 13th to the 18th centuries' (*Proceeds of conference Florence April 2012*) 31-56

Lottum, J. van, *Across the North Sea: The impact of the Dutch Republic on international labour migration, c. 1550-1850* (Doctoral thesis Utrecht University 2007)

Lourens, P., J. Lucassen, *Inwonertallen van Nederlandse steden ca. 1300-1800* (Amsterdam 1997)

Lucassen, L., B. de Vries, 'Leiden als middelpunt van een West-Europees textiel-migratie systeem, 1586-1650', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, nr. 2 (1996) 138-165

Lucassen, L., W. Willems, *Waarom mensen in de stad willen wonen 1200-2010* (Amsterdam 2009)

Maanen, R.C.J. van, 'Stadsbeeld en Ruimtelijke Ordening' in: R.C.J. van Maanen (red.) *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad. Deel 2 1575-1795* (Leiden 2003) 16-41

Maddens, N., 'Twee belangrijke Kortrijkse instellingen: de buitenpoorterij en de weeskamer' in: *Klapper op de "Parckemynen index" van de Kortrijkse weeskamer, Inleiding en deel I: Stad Kortrijk* (Oostende 1973)

Malestein, M., G. Willemsen, *De weeskamer van Schiedam. Een sociale instelling als verstrekker van microkredieten* (unpublished MA Thesis Utrecht University 2014)

Maréchal, J., 'Het weezengeld in de Brugsche stadsfinancien', *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'Emulation* (Brugge 1939) 1-41

Marchand, L., 'Les gardes d'orphènes à Lille', *Nouvelle revue historique de droit français et étranger* (1902) 268-299, 469-496

Maugis, E., *Essai sur le régime financier de la ville d'Amiens du XIVe jusqu'à la fin du XVIe siècle (1356-1588)* (Amiens 1888)

McCants, A.E.C., 'Nederlands republikenisme en de politiek van liefdadigheid', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 22e jaargang, 1996, nr. 4, 443-455

McCants, A.E.C., *Civic Charity in a Golden Age. Orphan Care in Early Modern Amsterdam* (Urbana and Chicago 1997)

McCants, A.E.C., 'Goods at Pawn', *Social Science History* 31:2 (summer 2007) 213-235

McGough, L.J., 'Women, Private Property, and the Limitations of State Authority in Early Modern Venice', *Journal of Women's History*, Volume 14, Number 3 (2002) 32-53

Meijer, J.D., *Vervolg der briefwisseling van eenige regtsgeleerden over de aanstaande Nederlandsche Wetgeving* (Leiden 1814)

Meijers, E.M., *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden, deel II het West-Vlaamsche erfrecht* (Haarlem 1932)

Mellyn, E.W., *Mad Tuscans and Their Families. A History of Mental Disorder in Early Modern Italy* (University of Pennsylvania 2014)

Memorie ofte verhandeling van het geene omtrent het stuk van de finantie van de provincie van Holland en Westvriesland van tijd tot tijd is voorgevallen, en in wat toestand dezelve zig bijzonderlijk in 1755 bevindt, om daar uijt op te maaken het vermoogen waarna de maatregelen van staat genomen kunnen worden via
<http://resources.huygens.knaw.nl/>

Mentink, G.J., A.M. van der Woude, *De demografische ontwikkeling te Rotterdam en Cool in de 17^e en 18^e eeuw* (Rotterdam 1965)

Merton, R.C., Z. Bodie, 'A conceptual framework for analysing the Financial Environment' in: D.B. Crane, et al., *The Global Financial System, A functional Perspective* (Boston 1995) 3-31

Mieris, F. van, *Groot Charterboek der Graven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland vier delen* (Leiden 1753-1756)

Mieris, F. van, *Handvesten, Privilegien, octroyen, rechten en vryheden der stad Leyden* (Leiden 1759)

Mitterauer, M., R. Sieder, *The European Family. Patriarchy to Partnership from the Middle Ages to the Present* (Chicago 1982)

Monballieu, I., *Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en verspreiding van de weeskamer* (unpublished Gent 1967-68)

Moor, T. de, J.L. van Zanden, 'Girl power: the European marriage pattern and labour markets in the North Sea region in the late medieval and early modern period', *The Economic History Review, New Series*, Vol. 63 (2010) 1-33

Moquette, H.C.H., *Het archief van de weeskamer te Rotterdam* (Rotterdam 1907)

Muldrew, G., *The economy of obligation. The Culture of Credit and Social Relations in Early Modern England* (London 1998)

Muller fz., S., *De middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht eerste deel* ('s Gravenhage 1883)

Muller fz., S., *Inleiding bij het archief van de Momboirkamer van Utrecht* (Utrecht z.j.)

Murray, J.M., *Bruges, cradle of capitalism, 1280-1390* (Cambridge 2005)

Nagtegaal, P., 'Stadsfinanciën en stedelijke economie invloed van de conjunctuur op de Leidse stadsfinanciën. 1620-1720', *Economisch- en Sociaal-historisch Jaarboek* 52 (1989) 96-147

Narrett, D.E., *Inheritance and Family life in Colonial New York City* (New York 1992)

Nicholas, D., *The Domestic Life of a Medieval City: Women, Children, and the Family in Fourteenth-Century Ghent* (University of Nebraska 1985)

Nicholas, D., *The metamorphosis of a medieval city. Ghent in the age of the Arteveldes 1302-1390* (Leiden 1987)

Nicholas, D., 'Of Poverty and Primacy: Demand, Liquidity, and the Flemish Economic Miracle, 1050-1200', *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 1 (Feb., 1991) 17-41

Niemeijer, H.E., *Calvinisme en koloniale stadscultuur Batavia 1619-1725* (Diss. Amsterdam 1996)

Niemeijer, H.E., *Batavia. Een koloniale samenleving in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 2005)

Nierop, A.S., *Een woord over de liquidatie der weeskamers* (Amsterdam 1851)

Nierstrasz, J.C., *In the shadow of the company: the VOC (Dutch East India Company) and its servants in the period of its decline (1740-1796)* (Leiden 2008) via openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/13267

Nieuwe ordonnantie van de weeskamere binnen de stad Alkmaar 1615 (Alkmaar 1770)

Noordam, D.J., 'Demografische ontwikkelingen' in: R.C.J. van Maanen (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad* (Leiden 2003) 42-53

Noordkerk, H., *Handvesten ofte privilegien ende octroyen; mitsgaders willekeuren costuimen, ordonnantien en handelingen der stad Amstelredam*, tweede deel (Amsterdam 1747)

North, D.C., R.P. Thomas, *The Rise of the Western World. A New Economic History* (New York 1973)

Oerle, H.A. van, *Leiden binnen en buiten de stadsvesten. De geschiedenis van de stedenbouwkundige ontwikkeling binnen het Leids rechtsgebied tot het einde van de Gouden Eeuw*, deel 1 en 2 (Leiden 1975)

Ogilvie, S., 'Whatever Is, Is Right'? Economic Institutions in Pre-Industrial Europe, *The Economic History Review*, New Series, Vol. 60, No. 4 (Nov. 2007) 649-684

Oldewelt, W.F.H., *Amsterdamsche archiefvondsten* (Amsterdam 1942)

- Oldewelt, W.F.H., 'De Hoeffijserse schuld (1616-1681)', *Jaarboek Amstelodamum* jaargang 51 (1959) 37-52
- Oldland, J., 'The allocation of merchant capital in early Tudor London', *Economic History Review* 63, 4 (2010) 1058-1080
- Oosten, R. van, Y. Meijer, Ch. Brandenburgh, A. van Noort, 'Leidse wevershuizen in seriebouw. Een materiele getuigenis van 'projectontwikkeling' in de Gouden Eeuw', *Archeologie in Nederland* 3 (2017) 36-45
- Ordonnantie ende keuren van de weeskamer der stad Gouda* (Gouda 1757)
- Ordonnantie van de weeskamer binnen der stede van Rotterdam Gheoctroyeert by den E. Heeren Staten van Holland ende West-Vrieslant* (Rotterdam 1593)
- Ossenbruggen, F.D.E. van, *Oorsprong en eerste ontwikkeling van het testee- en voogdijrecht* (Den Haag 1902)
- Pauly, M., 'Les familles scabinales et la gestion des finances publiques à Luxembourg aux xve siècle' In: M. Boone, W. Prevenier, (eds.) *Public and private Finances in the late Middle Ages* (Leuven Apeldoorn 1996)
- Périn, J., 'De la protection des orphelins', *Bulletin de la société de protection des apprentis et des enfants employés dans les manufactures*, Tome IX (Paris 1876) 149-155
- Perrier, S., *Des enfances protégées. La tutelle des mineurs en France (XVII-XVIIIe siècles)* (Saint-Denis 1998)
- Posner, E.A., *Law and Social Norms* (London 2000)
- Pulling, A., *Laws, Customs, Usages and Regulations of the City and Port of London* (London 1854)
- Quinn, S., Roberds, W., 'How Amsterdam got Fiat Money' Supplementary material, *Journal of Monetary Economics* 66 (2014)
- Raadschelders, J.C.N., *Plaatselijke bestuurlijke ontwikkelingen 1600-1980. Een historisch-bestuurskundig onderzoek in vier Noord-Hollandse gemeenten* ('s Gravenhage 1990)

Raben, R., *Batavia and Colombo : the ethnic and spatial order of two colonial cities 1600-1800* (diss. Leiden 1996)

Rappaport, S., *Worlds within worlds: structures of life in sixteenth century London* (Cambridge, 1989)

Ree-Scholten, van der, 'Concernerende de weesen. De weeskamer van Grave van 1563 tot 1811', *Brabantts recht dat is...*, Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar rechtsgeschiedenis (Assen-Maastricht 1990) 251-261

Rehm, G.J., 'De Weeskamer van Breda', *De Oranjeboom, Jaarboek van de Geschied- en oudheidkundige kring van Stad en Lande van Breda* 8 (1955) 102-130 en 9 (1956) 103-131.

Roes, J.S.L.A.W.B., *Het naaste bloed erfde het goed* (Deventer 2006)

Roever, N. de, *De Amsterdamsche Weeskamer* (Amsterdam 1878)

Roisin, J., *Franchises, lois et coutumes de la ville de Lille* (Lille/Paris 1842)

Rollin Couquerque, L.M., A. Meerkamp van Embden, *Rechtsbronnen van Gouda* ('s Gravenhage 1917)

Roosenboom, G., *Recueil van verscheyde Keuren en Costumes mitsgaders maniere van procederen binnen de Stadt Amsterdam* (Amsterdam 1655)

Roover, R. de, 'Money, Banking, and Credit in Medieval Bruges', *The Journal of Economic History*, Vol. 2, Supplement: The Tasks of Economic History (Dec. 1942) 52-65

Roover, R. de, *Money, banking and credit in Medieval Bruges. Italian Merchant-Bankers, Lombards and Money-Changers* (Cambridge Massachusetts 1948)

Roover, R. de, 'Les comptes communaux et la comptabilité communale à Bruges au XIV siècle' in: *Financiën en boekhouding der steden van XIIIe tot XVIe eeuw* Internationaal Colloqium Blankenberge 1962 Handelingen (Pro Civitate Historische Uitgaven 1964)

Rossum, M. van, *Kleurrijke tragiek. De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015)

Safley, Th. M., *Charity and Economy in the Orphanages of Early Modern Augsburg* (Boston 1997)

Sarink, M., *Aen gelt gedaen volgens oblijgasije. Leiden merchant Pieter Ouseel's investment management and capital transfer to the next generation, 1650-1659* (Unpublished MA thesis, University of Utrecht 2019) via

<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/382569>

Schalk, R., *Financing the Dutch Golden Age: The credit market of Enkhuizen, 1580-1700* (unpublished MA thesis Utrecht 2010) via

<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/179308>

Schalk, R., 'From orphan to artisan: apprenticeship careers and contract enforcement in The Netherlands before and after the guild abolition', *Economic History Review*, vol. 70, issue 3 (2017) 730-757

Schoor, A. van der, *Stad in aanwas, Geschiedenis van Rotterdam tot 1813* (Zwolle 1999)

Schmidt, A., "'Touching inheritance.'" Mannen, vrouwen en de overdracht van bezit in Holland in de 17^e eeuw', *Holland*, Vol. 33 No. 4 (2001) 175-189

Schmidt, A., *Overleven na de dood. Weduwen in Leiden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2001)

Scriwanek, M., 'De Weeskamer 1696 – 1875', *De Archiefvriend* (z.p. z.j.)
<http://www.archiefvriend.com/index.php/ons-kwartaalblad/artikelen-uit-ons-blad/11-de-weeskamer-1696-1875>

Smidt, J.Th. de, et al. (red.), *Van tesorier tot thesaurier-generaal. Zes eeuwen financieel beleid in handen van een hoge Nederlandse ambtsdrager* (Hilversum 1996)

Smit, J., 'Het afstervingsproces der weeskamers en de liquidatie van haar zaken', *Nederlands Archievenblad* 42 (1934/5) 82-170

Smit, J., 'De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', *Nederlands archievenblad* 47 (1939/40) 86-114

Smit, J., *Inventaris van het weeskamerarchief van Gorinchem en het Land van Arkel* (1940)

Smit, J., *De Zuidhollandsche Weeskamers. Haar taak en inrichting en de liquidatie van haar zaken* (Alphen aan den Rijn 1946)

Soest, J. van, *Trustee of the Netherlands Antilles. A history of money, banking and the economy with special reference to the central Bank van de Nederlandse Antillen 1828-6 February 1978* (Zutphen 1980)

Soto, de H., *The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* (New York 2000)

Steensel, A. van, 'The emergence of an administrative apparatus in the Dutch towns of Haarlem and Leiden during the late medieval and early modern periods, circa 1430-1570' in: M. van der Heijden, et al., *Serving the Urban Community* (Amsterdam 2009)

Steur, J.J., *Herstel of ondergang. De voorstellen tot redres van de VOC 1740-1795* (Utrecht 1984)

Sutherland, H., 'Money in Makassar: Credit and Debt in an Eighteenth-Century VOC Settlement' in: D. Henley, P. Boomgaard, (eds.), *Credit and Debt in Indonesia, 860–1930 From Peonage to Pawnshop, from Kongsu to Cooperative* (2009)

Swanepoel, C., J. Fourie, 'Impending Ruin' or 'Remarkable Wealth'? The Role of Private Credit Markets in the 18th-Century Cape Colony', *Journal of Southern African Studies* Volume 44, Issue 1 (2018) 7-25

Tailliar, E.F.J., Courtois, M., *Le livre des usaiges et anciennes coutumes de la conté de Guysnes* (Saint-Omer 1856)

Taylor, J.G., *Smeltkroes Batavia. Europeanen en Euraziaten in de Nederlandse vestigingen in Azië* (Groningen 1988)

Taverne, E., *In 't land van belofte: in de nieuwe stad. Ideaal en werkelijkheid van de stadsuitleg in de Republiek 1580-1680* (Maarssen 1987)

Thierry, A., *Recueil des Monuments inédits de l'histoire du Tiers État, Région du Nord, tome premier* (Paris 1850)

Thrupp, S.L., *The Merchant Class of Medieval London* (Michigan 1948)

Unger, S., *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd deel 1* (1923) via <http://resources.huygens.knaw.nl/retroboek>

Vannieuwenhuysse, D., *De weeskamer van Kortrijk 1402-1497* (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1972)

Vassberg, D.E., 'Orphans and adoption in early modern Castilian villages', *The History of the Family*, volume 3, no. 4 (1998) 441-458

Veen, P.C. van der, *Weeskamers van Walcheren* (unpublished, provinciale bibliotheek Zeeland z.p., z.j.)

Venema, J., *Beverwijck: A Dutch Village on the American Frontier, 1652-1664* (New York 2003)

Verheirstraete, E., *De weeskamer van Leuven 1564-1795. Een rechtshistorisch en sociaal onderzoek* (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1997)

Voorst, W.H. van, *Bedenkingen bij de voormalige weeskamers en meer bijzonder om aan derzelve aanwezig een einde te maken en over de middelen om daartoe spoedig te geraken* (1829)

Viollet, P., *Histoire du droit civil Français* (Paris 1905)

Vredenberg, J.P., *Als off sij onse eigene kinder weren. Het burgerweeshuis te Arnhem 1583-1742* (Arnhem 1983)

Vries, B. de, J. Lucassen, P. Lourens, H. Nijboer, 'Het economische leven: spectaculair succes en diep verval' in: R.C.J. van Maanen (red.), *Leiden. De geschiedenis van een Hollandse stad* (Leiden 2003) 84-107

Vries, J. de, *European Urbanization 1500-1800* (London 1984)

Vries, J. de, 'The population and Economy of the Preindustrial Netherlands', *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 15 no. 4 (Spring 1985) 661-682

Vries, J. de, A.M. van der Woude, *The first modern economy: success, failure and perseverance of the Dutch economy, 1500-1815* (Oxford 1977)

Wagenaar, P., O. van der Meij, 'Een schout in de fout? Fred Riggs' prismatische model toegepast op de zaak Van Banchem', *TSEG*, 2 (2005) nr. 4, 22-46

Wagenaar, P., *“Dat de regering niet en bestaat by het corpus van de magistraet van Den Hage alleen” De sociëteit van 's-Gravenhage (1587-1802). Een onderzoek naar bureaucrativering* (Hilversum 1999)

Wagenaar, P., O. van der Meij, M. van der Heijden, ‘Corruptie in de Nederlanden, 1400-1800’, *TSEG*, 2 (2005) nr. 4, 3-21

Wall, P.H. van de, *Handvesten, privilegien, vrijheden, voorregten, octrooijen en costumen de stad Dordrecht eerste en derde deel* (Dordrecht 1790)

Walvis, I., *Beschrijvinge der stad Gouda, bevattende een verhaal van stads grondlegginge* (Gouda 1713)

Wamelen, C. van, *Family life onder de VOC. Een handelscompagnie in huwelijks- en gezinszaken* (Hilversum 2014)

Water, J. van der, *Groot Placaatboek Utrecht deel 3* (Utrecht 1728)

Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift samengesteld door de weeskamer te Batavia naar aanleiding van haar 300-jarig bestaan op 1 oktober 1924* (Weltevreden 1924)

Westerholt, R., ‘Genoeg voor een heel weeshuis?’, *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 4 (2007) nr. 1, 89-116

Willems, B., *Leven op de pof. Krediet bij de Antwerpse middenstand in de achttiende eeuw* (Amsterdam 2009)

Wijsenbeek, Th., *Achter de gevels van Delft* (Hilversum 1987)

Wijsenbeek, Th., (red.), *Den Haag geschiedenis van de stad* (Zwolle 2005)

Witteveen, M., *Antonio van Diemen. De opkomst van de VOC in Azië* (Amsterdam 2011)

Woude, A.M. van der, ‘Population developments in the Northern Netherlands (1500-1800) and the validity of the “urban graveyard” effect’, *Annales de démographie historique 1982. Villes du passé* (1982) 55-75

Zanden, J.L. van, ‘De economie van Holland in de periode 1650-1805: groei of achteruitgang? Een overzicht van bronnen, problemen en resultaten’, *BMGN*, 102 (1987) afl. 4, 562-609

Zanden, J.L. van, 'Tracing the Beginning of the Kuznets Curve: Western Europe during the Early Modern Period', *The Economic History Review*, New Series, Vol. 48, No. 4 (Nov., 1995) 643-664

Zanden, J.L. van, A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (z.p. 2000)

Zanden, J.L. van, B. van Leeuwen, 'Persistent but not consistent: The growth of national income in Holland 1347-1807', *Explorations in Economic History* 49 (2012) 119-130

Zomerén, C., *Beschrijvinge der Stadt Gorinchem en Landen van Arkel* (Gorinchem 1755)

Zuijderduijn, J., T. de Moor, 'Spending, saving, or investing? Risk management in sixteenth-century Dutch households', *Economic History Review*, 66, 1 (2013) 38-56

Zuijderduijn, C.J., 'Grave concerns. Entailment and intergenerational agency in Amsterdam (1600-1800)', *History of the Family* 16 (2011) 343-353

Zwieten, A.E. van, 'The Orphan Chamber of New Amsterdam', *The William and Mary Quarterly*, Third Series, Vol. 53, No. 2 (Apr. 1996) 319-340

Annexes

Illustration 17

Heel veel dank aan alle mensen in de archieven die me steeds weer op weg hielpen, en bereid waren eindeloze hoeveelheden stukken aan te slepen.

Annex 1 Verantwoording bij de kaart opkomst weeskamers

De kaart in de inleiding van dit proefschrift is ontstaan in de eerste fase van dit onderzoek. De vraag was 'Waar komen weeskamers eigenlijk voor en sinds wanneer?'. Nadat ik alle weeskamers uit de literatuur had geïnventariseerd ben ik online op zoek gegaan naar alle weeskamers waarvoor ik in de archieven bewijzen kon vinden. Dat bleek vruchtbaar maar ook complex. Door te registreren wat in de archieven stond als een weeskamer ontstond ook de vraag wanneer een weeskamer eigenlijk een weeskamer was en hoe je dat in de archieven kon onderscheiden. Stedelijke weeskamers hadden uitgebreide archieven nagelaten, en bleken bij nader onderzoek eigenstandige organisaties binnen de stedelijke organisatie. In de dorpen ging het daarentegen soms maar om een of twee achtergebleven archiefstukken en bleek later dat daar schout en schepenen optraden als weesmeesters. De administratie daarvan is onder de noemer weeskamer in de archieven verwerkt, op die manier lijken soms weeskamer in de fase van archivering te zijn ontstaan. Zie bijvoorbeeld het archief schout en weesmannen Berkel en Rodenrijs (1255, RAD) of weeskamer Nieuwland (RAZU). Ook bleek uit de online inventarisatie dat er verschillen per regio waren. In sommige archieven vormden de weeskamers aparte archieven, in andere archieven waren stukken die op weeskamerbeheer leken te wijzen te vinden in de oudrechterlijke archieven.

Voor deze kaart heb ik alle vermeldingen opgenomen als iets in een archief of in de archiefstukken een weeskamer werd genoemd, als er sprake was van weesmeesters of van een weesboek. Een lijst van deze weeskamers is te vinden in de achterliggende exceltabel. Voor de vermoedelijke startdata van weeskamers heb ik de eerste ordonnantie of de eerste duidelijke signalen van een gestructureerde administratie aangehouden. In sommige archieven zijn alleen nog zogeheten boedelpapieren te vinden, dossiers van erfenissen die onder beheer van de weeskamer zijn geweest. Als mogelijke startdatum van de weeskamer is dan het

jaartal van het oudste stuk aangehouden. Echter, deze dossiers bevatten vaak eigendomsbewijzen van onroerend goed en papieren die een stuk ouder kunnen zijn dan de erfenis zelf. De datum van het oudste stuk is daarom alleen een indicatie.

Deze startdata van weeskamers zijn daarmee in veel gevallen arbitrair, er kunnen immers ook stukken verloren zijn gegaan en ik kan ordonnanties voor de inrichting van een weeskamer over het hoofd hebben gezien. Door de grote hoeveelheid geïnventariseerde weeskamers geeft deze manier van werken echter wel een betrouwbare indicatie.

Deze inventarisatie gaf inzicht in de ontwikkeling van deze vorm van zorg voor weeskinderen door de eeuwen heen en liet zien dat in de periode van de Republiek er een zeker 'kopieergedrag' ontstond. Daarnaast werd duidelijk dat ook waar geen weeskamers waren als afzonderlijke instelling, er wel sprake was van toezicht door een overheid. Bij het vervolg van het onderzoek lag de nadruk vooral op de weeskamers die zich wel tot aparte organisatie hadden ontwikkeld en die financiële diensten aanboden.

Nr.	Place	Approximate starting date orphan chamber	Oldest document in archive	Oldest by-law	Base for starting date orphan chamber	Source
1	Ieper	1273	1524	1656	orphan masters 1273, orphan chest 1535, by-law 1656	Monbaillieu, I., Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen, 29-31, Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux'
2	Amiens	1278	1278		orphan money in city chest 1278	Périn, J., 'De la protection des orphelins', Bulletin de la société de protection des apprentis et des enfants employés dans les manufactures, Tome IX (Paris 1876) 149-155
3	Brugge	1282	1397	1305	not an orphan chamber but dedicated officials	J. Marechal, 'Het weezengeld in de Brugsche stadsinancien', Handelingen van het genootschap voor geschiedenis gesitich onder de benaming Sociéte d'Emulation (Brugge 1939) 1-41
4	Gent	1301	1349		not an orphan chamber but dedicated officials	Monbaillieu, I., Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en verspreiding van de weeskamer (unpublished Gent 1967-68) 39
5	Lille	1320		1320	orphan masters	Marchand, L., 'Les gardes d'orphelins à Lille', Nouvelle revue historique de droit français et étranger 1902 268-299, 469-496, nb Godding noemt 1388.
6	Delft	1355	1506	1355	orphan masters	Bergsma, E., 'Over de weeskamers zoals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden (Utrecht 1855) 4
7	Schoonhoven	1387	1387		orphan book	Streekarchief Midden-Holland, 1059 Archief van de weeskamer van Schoonhoven, 1387-1809
8	Douai	1388		1368	by-law mentioning orphan masters	Espinas, G., 'La vie urbaine de Douai au moyen âge, part 1 (Paris 1913)
9	Wijk bij Duurstede	1388	1388	1625	oldest piece in archive 1388	Regionaal Archief Zuid-Utrecht, 076 Weeskamer Wijk bij Duurstede 1388-1805
10	Kortrijk	1402	1403	1402	privilege mentioning orphan rules	Vannieuwenhuysse, D., 'De weeskamer van Kortrijk 1402-1497 (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1972)
11	Rotterdam	1412	1444	1593	privilege mentioning orphan masters	Smit, J., 'De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', Nederlands archievenblad 47 (1939/40) 86-114
12	Gorinchem en Land van Afel	1412	1589	1551	privilege orphan chamber	Smit, J., 'De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', Nederlands archievenblad 47 (1939/40) 86-114
13	Montfoort	1417	1382		orphan masters	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, M017, Stadsgericht Montfoort (oud-rechterlijk, incl. weeskamer)
14	Woerden	1432	1544	1575	orphan book	Smit, J., 'De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', Nederlands archievenblad 47 (1939/40) 86-114
15	Brussel	1445	1695	1445	by-law mentioning orphan masters	Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux'
16	Hulst	1447	1447		orphan book	Zeeuws Archief 11, 'Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
17	Sluis	1447	1447		administration	Zeeuws Archief 11, 'Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
18	Aardenburg	1448	1448		administration	Zeeuws Archief 11, 'Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
19	Leiden	1450	1343	1450	orphan masters	Erfgoed Leiden en omstreken, 0518 Inventaris van het archief van de Weeskamer te Leiden, (1343) 1397-1860 (1866)
20	Den Haag	1452	1482	1452	by-law	L. de Gou, 'De weeskamer van 's-Gravenhage (s-Gravenhage 1943)
21	Bergen op Zoom	1452	1452		by-law and orphan book	West-Brabants archief, 0040 Archief van de weeskamer Bergen op Zoom, 1452-1811
22	Veere	1454	1456	1454	by-law	Zeeuws Archief, 2030 Weeskamer Veere, (1394) 1463-1811 (1851)
23	Gouda	1460	1557	1460	by-law	Streekarchief Midden-Holland, 0003 Archief van de weeskamer van Gouda, 1557-1858
24	Amsterdam	1466	1309	1466	by-law 1466, earlier-burgomasters as orphan masters	De Roever, 'De Amsterdamsche Weeskamer, 13, 24
25	Zierikzee	1473	1561	1473	privilege 1473, rules since 1280	Zeeuws Archief, 5052 Weeskamer te Zierikzee, 1484-1811 (1827)
26	Hondschoote	1474	1474		administration	Index des registres des chambres pupillaires 1474 - 1791 par Monique Bryselbout & Jef Cailliau
27	Mons	1484		1484	by-law	Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux'
28	Goes	1485	1566	1485	privilege 1485	Gemeentearchief Goes, 178 weeskamer Goes
29	Antwerpen	1496	1497	1496	by-law	Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux'

30	Stein en Willens (Haastrecht)	1499	1499	administration	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, R070, Weeskamer Stein en Willens
31	Sint Anna ter Meulen	1501	1501	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
32	Mechelen	1505	1506	by-law	Monballeu, I., Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en verspreiding van de weeskamer (unpublished Gent 1967-68) 60-61
33	Stolwijk	1509	1509	papers 1509, orphan book 1610	Streekarchief Midden-Holland, 0769 Archief van de weeskamer van Stolwijk, 1509-1811
34	Bodegraven	1515	1590	privilege mentioning orphan masters	Smit, J., De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', Nederlands archievenblad 47 (1939/40) 86-114
35	Oudenaarde	1515	1515	not an orphan chamber but dedicated officials, name list 1515	Het Rijksarchief in België, BE-A0514 / AR141 Stad Oudenaarde. Oud archief
36	Middelburg	1515	1562	rules 1515 mentioning orphan mastes	Veen, P.C., van der, Weeskamers van Walcheren (onuitgegeven manuscript, provinciale bibliotheek Zeeland, z.p., z.j.)
37	Haarlem	1515	1596	administration	Noord-Hollands Archief, 3441 Weeskamer te Haarlem
38	Nieuwpoort	1516	1516	orphan book	Regionaal Archief Dordrecht, 814 Weeskamer te Nieuwpoort
39	Alkmaar	1517	1557	administration	Regionaal archief Alkmaar, 0940 Inventaris van het archief van de Weeskamer te Alkmaar, 1517-1852
40	Vlissingen	1520	1656	by-law 1520, rules 1315	Veen, P.C., van der, Weeskamers van Walcheren (onuitgegeven manuscript, provinciale bibliotheek Zeeland, z.p., z.j.)
41	Ninove	1529	1529	oldest piece in archive 1529	Het Rijksarchief in België, BE-A0514 / AR129 Inventaris van het oud archief van de stad Ninove. Oud bestand (1366-1891)
42	Enkhuizen	1530	1616	administration	Westries archief, 0003 Oud-rechterlijke en weeskamer archieven, 1357-1858
43	Vlaardingen	1532	1532	orphan book 1532, rules 1346	Stadsarchief Vlaardingen, Archiefinventaris 0208, Weeskamer Vlaardingen Archief Stad Vlaardingen, 1482-1811
44	Grootebroek	1532	1624	privilege mentioning orphan masters	Westries archief, 1107 Stede en gemeente Grootebroek, 1364-1949
45	Turnhout	1533	1533	by-law 1533	Godding, Ph., 'Le contrôle des tutelles par le Magistrat urbain dans les Pays-Bas méridionaux'
46	Axel	1533	1533	oldest piece in archive 1533	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
47	Breda	1534	1535	by-law 1534	Rehm, G.J., De Weeskamer van Breda', De Oranjeboom, Jaarboek van de Geschied- en oudheidkundige kring van Stad en Lande van Breda 8 (1955) 102-130 en 9 (1956) 103-131.
48	Hoor	1535	1535	by-law 1535, rules 1356	Westries archief, 0003 Oud-rechterlijke en weeskamer archieven, 1357-1858
49	Goedereede	1536	1536	oldest piece in archive 1536	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1041 weeskamer Goedereede, 1536-1810
50	Polder Laag-Bloklant	1539	1539	oldest piece in archive 1539	Regionaal archief Dordrecht, 1109 Weeskamer te Laag Bloklant
51	Schagen	1540	1548	register 1540, ordonnantie 1550	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
52	Akersloot	1540	1540	oldest piece in archive 1540	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
53	Breskens	1541	1541	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
54	Temse	1545	1545	oldest piece in archive 1545	Rijksarchief Beveren
55	Reimerswaal	1546	1546	archive destroyed	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
56	Weesp	1546	1546	orphan book (staatboek) 1546	Regionaal historisch centrum Vecht en Venen, GAW137 Oud-rechterlijk en weeskamerarchief Weesp, 1546-1824
57	Kasselerij Veurne (B)	1548	1548	administration	Het rijksarchief in België, BE-A0513_102764_101145_DUT, Kasselrij Veurne, Registers

58	Wormer	1552	1552	administration	1552	Waterlands archief, 0007 ORA: Weeskamer te Wormer, 1552-1852
59	Amersfoort	1554	1519	by-law 1554	1519	Bergsma, Over de weeskamers zoals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden, 7
60	s-Hertogenbosch	1554	1554	not an orphan chamber, orphan care and administration under court	1554	Erfgoed 's Hertogenbosch, 0466 Schepenbank van Rosmalen 1580-1811
61	Rhemen	1556	1616	by-law 1556	1616	Bergsma, E., Over de weeskamers zoals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden (Utrecht 1855) 7
62	Ouderkerk aan den IJssel	1558	1538	orphan book 1558	1538	Streekarchief Midden-Holland, 0999 Archief van de weeskamer van Ouderkerk aan den IJssel, 1538-1800
63	Medemblik	1558	1570	orphan book (staatboek) 1558	1570	Westrijes archief, 0003 Oud-rechterlijke en weeskamer archieven, 1357-1858
64	Oud- en Nieuw-Vossemeer	1561	1554	administration	1554	Archief Tholen, 0000027 Archief Vierschaar en weeskamer van Oud- en Nieuw-Vossemeer, 1554-1811
65	Westwoud	1562	1578	by-law	1562	Westrijes archief, 0094 Stede Westwoud, dorpen Westwoud en Binnenwijzend, gemeent Verheerstrae, E., De weeskamer van Leuven 1564-1795 Een rechtshistorisch en sociaal onderzoek (unpublished Katholieke Universiteit Leuven 1997)
66	Leuven	1564	1448	by-law	1448	Waterlands Archief, 0009 ORA: Weeskamer te Jisp, 1565-1819
67	Jisp	1565	1565	orphan book	1565	Waterlands Archief, 0020 ORA: Weeskamer te Katwoude, 1567-1772
68	Katwoude	1567	1567	oudste archiefstuk 1567	1567	Regionaal Archief Zuid-Utrecht, 528 Weeskamer Meerkerk
69	Meerkerk	1568	1568	oldeste piece in archive 1568	1568	Het Utrechts Archief, ordonnantie (inv. nr. 193), 208 Heerlijkheden Mijnden en de beide Loosdrechten
70	Loosdrecht	1569	1764	by-law	1764	
71	Brouwershaven	1570	1570	administration	1570	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
72	Zevenbergen	1570	1564	administration	1564	West-Brabants archief 0637 Archief van de weeskamer Zevenbergen, 1564-1810
73	Rijswijk	1574	1574	by-law earlier than 1574	1574	Smit, J., De weeskamers, haar taak, inrichting en werkwijze in het huidige gebied van Zuid-Holland', Nederlands archievenblad 47 (1939/40) 86-114
74	Arnemuiden	1574	1574	administration	1574	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
75	Oostburg	1575	1575	administration	1575	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1796
76	Waddinxveen	1576	1540	orphan book	1540	Streekarchief Midden-Holland 0040 Archieven van de weeskamers van Noord-Waddinxveen, Zuid-Waddinxveen en Waddinxveen, 1540-1810
77	Poortugaal	1576	1576	administration	1576	Stadsarchief Rotterdam, 464 Archieven van Ambacht en Gemeente Poortugaal (incl. notarissen)
78	Oudewater	1578	1578	administration	1578	RHC Rijnstreek en Lopikerveerd 0007 WEESKAMER VAN OUDEWATER, 1578-1809
79	Heinoord	1579	1579	orphan book	1579	Regionaal archief Dordrecht 979 Weeskamer te Heinoord
80	Dordrecht	1579	1593	by-law	1579	Regionaal archief Dordrecht 10 Weeskamer te Dordrecht
81	Ammerstol	1580	1580	orphan book	1580	Streekarchief Midden-Holland 0713 Archief van de weeskamer van Ammerstol, 1580-1808
82	Warmtenhuizen	1581	1581	by-law	1581	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
83	Tholen	1582	1549	orphan book	1549	Archief Tholen, 0000155 Weeskamer van Tholen 1549-1810
84	Domburg	1582	1582	oldest piece in archive 1582	1582	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
85	Krimpen aan de Lek	1584	1584	orphan book	1584	Streekarchief Midden-Holland 0904 Archief van de weeskamer van Krimpen aan de Lek, 1584-1810
86	Hillegersberg en Roitaban	1584	1584	orphan book	1584	Stadsarchief Rotterdam, 6-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Hillegersberg
87	Kruiningen	1585	1585	administration	1585	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
88	Sint-Maartensdijk	1586	1586	administration	1586	Archief Tholen 0000026 Archief Vierschaar en weeskamer van de stad Sint-Maartensdijk, 1565-1811

89	Etersheim	1586	1586	orphan book	Waterlands archief 0040 ORA: Weeskamer te Etersheim, (1586) 1588-1764
90	Graafland-Ammers	1586	1586	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 805 Weeskamer te Ammers-Graafland
91	Willemsd	1587	1587	by-law	West-Brabants archief 0572 Archief van de weeskamer Willemsd, 1587-1810
92	West-Souburg	1587	1587	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
93	Dirksland	1587	1585	administration	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1035 Weeskamer Dirksland, 1585-1811
94	Alkemade	1587	1587	by-law	Erfgoed Leiden en omstreken 170.1.06 Archief van de weeskamer van Alkemade, 1587-1811
95	Woubugg	1587	1587	by-law	Erfgoed Leiden en omstreken 125.1.17 Archief van de Weeskamer van Woubugg, 1587-1810
96	Zoeterwoude	1587	1587	by-law	Erfgoed Leiden en omstreken 0500E Weeskamer van Zoeterwoude (inventarissen van de archieven van de gemeente Zoeterwoude (1405) 1578-1930 (1940))
97	Wassenaar	1587	1587	oldest piece in archive	gemeentearchief Wassenaar
98	Oosthuizen	1588	1588	by-law	Waterlands archief 0038 ORA: Weeskamer te Oosthuizen, 1588-1764
99	Nieuw-Beijerland	1588	1588	administration	Regionaal archief Dordrecht 676 Weeskamer te Nieuw-Beijerland
100	Land van Putten	1588	1588	by-law	Streekarchief Voorne Putten 027 Ruwaard en Leenmannen van Putten
101	Alphen (Alphen ad Rijn)	1589	1589	orphan book	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn 112.1.03 Archief van de Weeskamer van Alphen, 1589-1777
102	Nieuw-Lekkerland	1590	1590	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 701 Weeskamer te Nieuw-Lekkerland
103	Oudkarspel	1591	1591	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
104	Ooitiensplaat	1592	1592	oldest piece in archive	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1038 Weeskamer Ooitiensplaat (incl. Den Bommel), 1592-1811
105	Klundert	1593	1592	orphan book	West-Brabants archief 0467 Archief van de weeskamer Klundert, 1592-1810
106	Storpolder (Krimpen ad IJssel)	1595	1642	oldest piece in archive	Streekarchief Midden-Holland 0880 Archief van de weeskamer van Storpolder, 1595-1811
107	Hoedekenskerke	1596	1596	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
108	Nisse	1596	1596	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
109	Berkenwoude	1598	1598	orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0788 Archief van de weeskamer van Berkenwoude, 1598-1810
110	Schoorl	1599	1599	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
111	Aalsmeer	1599	1599	by-law	Noord-Hollands Archief, 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)
112	Noord-scharwoude	1599	1599	by-law	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
113	Zoetermeer	1600	1567	orphan book	Stadsarchief Zoetermeer, 02 Rechterlijk archief en de Weeskamer Zoetermeer 1567-1811
114	Schiedam	1600	1593	orphan book	Gemeentearchief Schiedam 318 Archief van de Weeskamer 1593 - 1851
115	Krommenie	1600	1600	orphan book (staatboek)	Archief Zaanstad OA-0006 Oud Rechterlijk Archief Krommenie
116	Reeuwijk	1601	1601	by-law	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, R001 Schoutambacht Reeuwijk (incl. oud-rechterlijk archief en weeskamer) 1593-1811 (1812)
117	Zwammerdam	1601	1601	by-law	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, R001 Schoutambacht Reeuwijk (incl. oud-rechterlijk archief en weeskamer) 1593-1811 (1812)
118	Ter Aar	1601	1760	by-law	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, R001 Schoutambacht Reeuwijk (incl. oud-rechterlijk archief en weeskamer) 1593-1811 (1812)
119	Rijnsaterwoude	1601	1601	orphan book	Erfgoed Leiden en omstreken 124.1.12 Archief van de weeskamer van Rijnsaterwoude, 1601-1810
120	Hazerswoude-dorp	1602	1602	orphan book	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn 143.1.02 Archief van de weeskamer van Hazerswoude, 1602-1811
121	Monnickendam	1603	1562	orphan book (staatboek)	Waterlands archief 0018 ORA: Weeskamer te Monnickendam, 1562-1810
122	Langerak	1603	1603	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 809 Weeskamer te Langerak

123	Spanbroek	1604	1597	1604	1604	new by-law	Westries archief 0003 Oud-rechterlijke en weeskamer archieven, 1357-1858
124	Herkingen	1604	1604	1604	1604	administration	Streekarchief Goeree-Overflakke, 1036 Weeskamer Herkingen, 1604-1809
125	Zevenhuizen	1606	1606	1606	1606	orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0013 Archief van de weeskamer van Zevenhuizen, 1606-1751
126	Strijen	1606	1606	1606	1606	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 606 Weeskamer te Strijen
127	Oostzaan	1606	1606	1606	1606	new by-law	Archief Zaanstad OA-0024 Oud Rechterlijk Archief Oostzaan
128	Zandvoort	1606	1598	1606	1606	administration	Noord-Hollands archief 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)
129	Voorburg	1606	1606	1606	1606	orphan book	Haags Gemeentearchief 5480-01 Weeskamer Voorburg
130	Tienhoven	1607	1607	1607	1607	orphan book	Regionaal Archief Zuid-Utrecht, 530 Weeskamer Tienhoven
131	Bleskensgraaf	1607	1607	1607	1607	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 895 Weeskamer te Bleskensgraaf
132	Oegstgeest	1607	1607	1607	1607	oldest piece in archive	gemeentearchief Oegstgeest
133	Haastrecht	1609	1609	1609	1609	orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0832 Archief van de weeskamer van Haastrecht, 1609-1809
134	Sint-Annaland	1609	1609	1609	1609	administration	Archief Tholen 0000031 Archief Schepenbank en weeskamer van Sint-Annaland, 1589-1811
135	Berkel en Rodenrijs	1609	1609	1609	1609	administration	Stadsarchief Rotterdam, 1255 Archief van schou en weesmannen (weeskamer) van Berkel en Rodenrijs
136	Katwijk aan Zee	1611	1550	1611	1550	orphan book	Erfgoed Leiden en omstreken 0436 inventaris van het archief van de weeskamer van Boskoop, 1611, 1616, 1753 - 1811
137	Steenbergen	1611	1611	1611	1611	rules for orphan masters	West-Brabants archief 0936 Archief van de weeskamer Steenbergen, 1611-1811
138	Kloetinge	1611	1581	1611	1581	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
139	Boskoop	1611	1611	1611	1611	by-law	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn 180.1.12 Archief van de weeskamer van Boskoop, 1611, 1616, 1753 - 1811
140	Moerkapelle	1612	1612	1612	1612	orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0010 Archief van de weeskamer van Moerkapelle, 1612-1797
141	Winkel	1612	1590	1612	1590	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
142	Wieringerwaard	1612	1612	1612	1612	oldest piece in archive	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
143	Molenaarsgraaf	1613	1510	1613	1510	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 917 Weeskamer te Molenaarsgraaf
144	Groningen	1613	1613	1613	1613	administration	Groninger archieven, 1462 Weeskamer, 1613 - 1811
145	Voorschoten	1613	1613	1613	1613	oldest piece in archive	gemeentearchief Wassenaar
146	Westzaan	1614	1613	1614	1613	by-law	Archief Zaanstad, OA-0008 Oud Rechterlijk Archief Westzaan
147	Maassluis	1614	1614	1614	1614	orphan book	Stadsarchief Vlaardingen, Archiefinventaris 1015 Weeskamer van Maassluis
148	Brunisse	1615	1615	1615	1615	administration	Zeeuws archief 5025 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Schouwen-Duiveland, 1498-1811
149	Scherpenisse	1615	1615	1615	1615	administration	Archief Tholen 0000029 Archief Vierschaar en weeskamer van Scherpenisse, 1568-1811
150	Alblasserdam	1615	1605	1615	1605	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 665 Weeskamer te Alblasserdam
151	Beverwijk	1616	1616	1616	1616	by-law	Noord-Hollands archief 3769 Stads- en Gemeentebestuur van Beverwijk (Gemeente Beverwijk)
152	Bleiswijk	1616	1585	1616	1585	administration	Stadsarchief Rotterdam, 1290 Archief van het Ambacht Bleiswijk
153	Mijnsheerenland	1616	1606	1616	1606	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 992 Weeskamer te Mijnsheerenland
154	Hardinxveld	1616	1616	1616	1616	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 635 Weeskamer te Hardinxveld
155	Brandwijk	1616	1616	1616	1616	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 902 Weeskamer te Brandwijk
156	Nieuwveen	1617	1617	1617	1617	by-law	Erfgoed Leiden en omstreken 131.1.18 Archief van de Weeskamer van Nieuwveen, 1617-1802
157	Goudriaan	1618	1618	1618	1618	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 909 Weeskamer te Goudriaan
158	Nieuwvliet	1620	1620	1620	1620	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1797
159	Edam	1621	1538	1621	1538	orphan book (staatboek) law 1626	Waterlands archief 0031 ORA: Weeskamer te Edam, 1538-1828
160	Leiderdorp	1622	1612	1622	1612	by-law	Erfgoed Leiden en omstreken 0800 Inventaris van het archief der gemeente Leiderdorp, 1561-1934
161	De Rijp	1622	1600	1622	1600	by-law	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten

162	Harenkarspel	1622	1601	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
163	Wijdewormer	1622	1622	oldest piece in archive	Waterlands archief 0025 ORA : Weeskamer te Wijdewormer, 1622 - 1826
164	Utrecht	1623	1577	oldest rules	Het Utrechts archief, 702 Stadsbestuur van Utrecht 1577-1795
165	IJsselstein	1624	1574	oldeste piece in archive	RHC Rijnsreek en Lopikerwaard Y047 Weeskamer IJsselstein, 1574 - 1810
166	Purmerend	1624	1576	by-law	Waterlands archief 0029 ORA : Weeskamer te Purmerend, 1576-1879
167	Beemster	1624	1614	orphan book	Waterlands archief 0036 ORA : Weeskamer te Beemster, 1614-1828
168	Zùphen	1624	1624	by-law and orphan book	Erfgoedcentrum Zùphen 0137 Inventaris van het archief van de Weeskamer te Zùphen (1624-1811)
169	Heiloo	1625	1625	administration	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
170	Zijpe en Hazepolder	1625	1625	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
171	Ridderkerk	1625	1619	orphan book	Stadsarchief Rotterdam, 1275 Archief van de Weeskamer te Ridderkerk
172	Oosterland	1625	1620	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
173	Westkapelle	1626	1626	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
174	Overschie en Hogenban	1626	1603	administration	Stadsarchief Rotterdam 7-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie
175	Bariland	1626	1626	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
176	Koedijk	1627	1627	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
177	Barendrecht Oost	1627	1620	administration	Stadsarchief Rotterdam 1436 Archieven van de ambachten Oost Barendrecht, West Barendrecht en Camisse
178	Borsele	1627	1627	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
179	Graft	1628	1570	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
180	Oostkapelle (Walcheren)	1630	1630	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
181	Oudshoorn en Gnephoek	1631	1631	orphan book	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn 113.1.03 Archief van de Weeskamer van Oudshoorn, 1631-1809
182	IJpendam en Purmerland	1632	1626	orphan book	Waterlands archief 0023 ORA : Weeskamer te Purmerland en IJpendam, 1626-1825
183	Cromstrijen	1632	1630	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 625 Weeskamer te Cromstrijen
184	Westkerke	1633	1630	administration	Archief Tholen 000036 Archief Schepenbank en weeskamer van Westkerke, 1601-1810
185	Heinkenszand	1633	1633	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
186	Uitgeest	1634	1634	by-law	Noord-Hollands archief, 3105 Oud Rechterlijk Archief (ORA) van Uitgeest
187	IJsselmonde	1634	1634	orphan book	Stadsarchief Rotterdam 8 Archieven van de ambachten Oost- en West-IJsselmonde en de gemeente IJsselmonde, en de ambachtsheerlijkheden
188	Limmen	1634	1634	oldest piece in archive	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
189	Burgh	1635	1635	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
190	Goudswaard	1636	1636	administration	Regionaal archief Dordrecht 673 Weeskamer te Goudswaard
191	Middelhamnis	1636	1636	administration	Streekarchief Goere-Overflakke, 1031 Weeskamer Middelhamnis, 1636-1811

192	Aarlanderveen	1636	1636	orphan book	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn 111.1.03 Archief van de weeskamer van Aarlanderveen, 1636-1811
193	Zonnemaire	1638	1638	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
194	s Gravendeel	1639	1639	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 884 Weeskamer te 's-Gravendeel
195	Nieuwkerk (Duiweland)	1639	1639	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
196	Diemen	1640	1640	orphan book	Noord-Hollands archief, 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)
197	s-Gravenzande	1640	1639	administration	Historisch archief Westland 225 Weeskamer 's-Gravenzande en Zandambacht, 1639 - 1810
198	Waarde	1641	1641	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
199	Welland	1641	1641	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
200	Waarder	1642	1642	administration	RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, R077 WEESKAMER WAARDER, 1642-1806
201	Kapelle-Biezellinge	1642	1642	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
202	Brielle	1642	1645	administration	Streekarchief Voorne Putten 297 Weeskamer Brielle
203	Serooskerke (Walcheren)	1643	1616	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
204	Moordrecht	1644	1619	orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0020 Archief van de weeskamer van Moordrecht, 1619-1811
205	Noordwijk	1644	1644	by-law	Noord-Hollands archief 3862 Heerlijkheid Heenstede
206	Noordgouwe	1644	1644	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
207	Wemeldinge	1644	1644	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
208	Kerkwerve	1644	1644	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
209	Blenvliet	1645	1645	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1798
210	Nieuw-Tonge	1645	1645	orphan book	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1033 Weeskamer Nieuwe-Tonge, 1645-1808
211	Gapinge	1646	1646	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
212	Krimpen aan de IJssel	1646	1596	oldest piece in archive	Streekarchief Midden-Holland 0927 Archief van de weeskamer van Krimpen aan den IJssel, 1596, 1779-1808
213	Bergen	1647	1580	by-law	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
214	Sas van Gent	1648	1648	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1799
215	Terneuzen	1648	1648	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1800
216	Assendelft	1650	1650	administration	Archief Zaanstad OA-0005 Oud Rechterlijk Archief Assendelft
217	Sint-Truiden	1650	1600	oldest piece in archive	rijksarchief Hasselt
218	Nieuw en Sint Joosland	1651	1651	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
219	Poortvliet	1652	1597	administration	Archief Tholen, 0000028 Archief Vierschaar en weeskamer van Poortvliet, 1550-1811
220	Maasdam	1654	1640	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 985 Weeskamer te Maasdam
221	Roosendaal	1655	1655	administration	West-Brabant archief 0023 Rechterlijk archief Roosendaal en Nispen, 1557-1795
222	Zuid en Noord Schermer	1656	1641	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten

223	Zuid-Scharwoude	1656	1590	1583	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
224	Puttershoek	1656	1656		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 1001 Weeskamer te Puttershoek
225	Sommelsdijk	1656	1656		administration	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1032 Weeskamer Sommelsdijk, 1656-1809
226	Rosmalen	1657			statements guardians	Erfgoed 's Hertogenbosch, 0014 Schepenbank van 's-Hertogenbosch 1366-1812
227	Ovezande	1657	1657		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
228	Philippine	1658	1658		administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1801
229	Schore en Vlake	1659	1659		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
230	Bloemendaal (Gouda)	1660	1610		orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0688 Archief van de weeskamer van Bloemendaal, 1610-1810
231	Ouwkerk	1660	1660		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
232	Sinoudskerke	1660	1660		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
233	Sirjansland	1660	1660		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
234	s Gravenpolder	1661	1661		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
235	Valkenisse	1662	1662		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
236	Nieuw Strijen	1663	1663		administration	Archief Tholen 000032 Archief Schepenbank en weeskamer van Nieuw-Strijen, 1663-1811
237	Westkapelle-buiten,	1664	1664		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
238	Naarden	1664	1664		oldest piece in archive	Noord-Hollands archief 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)
239	Gouderak	1665	1612		orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0768 Archief van de weeskamer van Gouderak, 1612-1810.
240	Koudekerk ad Rijn	1665	1661		administration	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn, 145.1.10 Archief van de Weeskamer van Koudekerk, 1665-1797
241	Sluipwijk	1666	1661		administration	RHC Rijnstreek en Lopikewaard, R067 WEESKAMER SLUIPWUJK, 1661-1811
242	Papendrecht	1666	1666		administration	Regionaal archief Dordrecht 561 Weeskamer te Papendrecht
243	Siedrecht	1667	1667		administration	Regionaal archief Dordrecht 715 Weeskamer te Siedrecht
244	Heerhugowaard	1667	1667		administration	Regionaal archief Alkmaar, 0708 Inventaris van de archieven van de polder, het gerecht en de weeskamer Heerhugowaard, (1613) 1624-1980
245	Bergambacht	1672	1672		orphan book	Streekarchief Midden-Holland 0741 Archief van de weeskamer van Bergambacht, 1672-1810
246	Izendijk	1675	1675		administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1802
247	Heukelum	1675	1625		administration	STREEKARCHIVARIAAT WEST-BETUWE, archief van de weeskamer te H E U K E L U M 1625 -1809
248	Vrijbergh	1677	1677		administration	Archief Tholen 000030 Archief Vierschaar en weeskamer van Vrijbergh, 1677-1809
249	Zuid-Beijerland	1678	1678		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 684 WEESKAMER TE ZUID-BEIJERLAND
250	s-Heer Arendskerke	1679	1679		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
251	Oudelande	1679	1635		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwsse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)

252	Wissenerke (Noord-Beveland)	1679	1679	1778	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
253	Nieuwland (Zuid-Beveland)	1680	1680		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
254	Leimuïden en Vriesekoop	1680	1665		administration	Erfgoed Leiden en omstreken 123.1.13 Archief van de Weeskamer van Leimuïden (en Vriesekoop), 1665-1812
255	Grijpskerke	1680	1680		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
256	Culemborg	1681	1556		orphan book	Regionaal archief Rivierland 1517 Archieven van de gerechtshof van de graafschap Culemborg en de Kamer van justitie van de grafelijke Raad, 1440-1811
257	Oud-Beijerland	1681	1618		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 1358 Weeskamer te Oud-Beijerland
258	Wieldrecht	1681	1681		orphan book	Regionaal archief Dordrecht, 36 Weeskamer te Wieldrecht
259	Ouder-Amstel	1683	1560		orphan book	Stadsarchief Amsterdam, 30311 Inventaris van het Archief van Schout en Schepenen en de Weeskamer van Ouder-Amstel
260	Nieuwkoop	1684	1684		orphan book	Erfgoed Leiden en omstreken 162.1.10 Archief van de weeskamer van Nieuwkoop, 1684-1809
261	Wijngaarden	1685	1641		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 936 Weeskamer te Wijngaarden
262	Oud-Abblas	1685	1685		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 929 Weeskamer te Oud-Abblas
263	Stompwijk	1685	1658		administration	Haags gemeentearchief, 5460-01 Weeskamer van Stompwijk
264	Wolphaartsdijk	1686	1686		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
265	Warmond	1687	1662	1687	by-law	Noord-Hollands archief, 3862 Heerlijkheid Heemstede
266	Meliskerke	1688	1688		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
267	Brigdamme	1689	1689		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
268	Vlist en Bonrepas (Schoonhoven)	1690	1690		orphan book	Streekarchief Midden-Holland 1122 Archief van de weeskamer van Vlist en Bonrepas, 1690-1806
269	Kattendijke	1690	1690		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
270	S-Heerenhoek	1693	1693		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
271	Egmond binnen	1694	1694		orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
272	Giessendam	1695	1695		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 641 Weeskamer te Giessendam
273	Kals	1695	1695		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
274	Sloten	1695	1695		orphan book	Stadsarchief Amsterdam, 341 Inventaris van het Archief van de Gemeente Sloten
275	Renesse	1696	1696		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
276	Oude-Tonge	1696	1679		administration	Streekarchief Goeree-Overflakke, 1039 Weeskamer Oude-Tonge, 1679-1812
277	Haamstede (Schouwen-Duiveland)	1698	1698		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
278	Zwolle	1700	1511		orphan chamber	Historisch Centrum Overijssel 0700 Stadsbestuur Zwolle, archieven van de opeenvolgende stadsbesturen
279	Tetarde, Aalbertsberg, Vogelenzang	1701	1634		orphan book	Noord-Hollands archief 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)

280	Westen-schouwen	1702	1702	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
281	Kortgene	1703	1703	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
282	Sint Pancras	1703	1679	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
283	s-Heer Abiskerke	1703	1703	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
284	Sint Jansteen	1703	1703	administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1803
285	Niemandsvriend	1704	1704	orphan book	Regionaal archief Dordrecht, 716 Weeskamer te Niemandsvriend
286	Hoogelande	1704	1704	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
287	Rhoon	1705	1705	orphan book	Stadsarchief Rotterdam, 463 Archieven van de Ambachten Rhoon en Pendrecht en Gemeente Rhoon
288	Ouddorp (Goeree)	1705	1705	administration	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1042 Weeskamer Ouddorp, 1620-1810
289	Barsinghorn	1706	1673	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
290	Rengerskerke	1709	1708	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
291	Hoogmade	1710	1710	administration	Erfgoed Leiden en omstreken 121.1.02 Archief van de Weeskamer van Hoogmade, 1710-1807
292	Oudorp	1711	1620	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
293	Bommende	1711	1711	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
294	Melissant	1712	1712	administration	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1037 Weeskamer Melissant, 1712-1811
295	Dreischor	1715	1701	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
296	Bijlmermeer	1716	1716	orphan book	Noord-Hollands archief, 184 Oud Rechterlijke en Weeskamer Archieven (ORA)
297	Piershil	1716	1676	administration	Regionaal archief Dordrecht, 680 Weeskamer te Piershil
298	Eversdijk	1716	1716	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
299	Burghorn	1717	1717	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
300	Roeselare	1719	1719	oldest piece in archive	Rijksarchief Kortrijk Schepenbank en stadsbestuur van Roeselare, 13de eeuw-1795
301	Barendrecht West en Carnisse	1720	1720	orphan book	Stadsarchief Rotterdam 1436 Archieven van de ambachten Oost Barendrecht, West Barendrecht en Carnisse
302	Cool	1720	1720	administration	Stadsarchief Rotterdam 295 Archief van het Ambacht en de voormalige Gemeente Cool
303	s-Gravenhoek	1720	1720	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
304	Ellemeet	1720	1720	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
305	St Maarten, Valkkoog, Eenigerburg Benthuzen	1721	1689	orphan book	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
306		1722	1722	administration	Gemeentearchief Alphen aan den Rijn, 142.1.14 Archief van de weeskamer van Benthuzen, 1740-1805
307	Naaldwijk	1724	1647	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 717 Weeskamer te Naaldwijk
308	Sint Philipsland	1727	1765	administration	Archief Tholen 0000033 Archief Schepenbank en weeskamer van Sint Philipsland, 1647-1809

309	Broek op Langedijk	1727	1689	1583	orphan book 1727, by-law 1583 reference lost	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
310	Hekendorp	1727	1713		administration	RHC Rijnstreek en Lopikewaard, R082 Weeskamer Hekendorp
311	Krabbenrijke	1727	1727		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
312	Westdorpe	1727	1727		administration	Zeeuws Archief, 11, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuws-Vlaanderen (RAZVL), 1447-1804
313	Brijdorpe	1729	1729		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
314	Sint Laurens	1729	1683		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
315	Dubbeldam	1730	1730		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 242 Weeskamer te Dubbeldam
316	Groote Lindt	1732	1731		administration	Regionaal archief Dordrecht 510 Weeskamer te Groote Lindt
317	St. Anthony-polder	1732	1732		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 1011 Weeskamer te Sint Anthonyepolder
318	Stad aan 't Haringvliet	1732	1732		orphan book	Streekarchief Goere-Overflakke, 1034 Weeskamer Stad aan 't Haringvliet, 1732-1809
319	Zuidervoude	1733	1733		oldest piece in archive	Waterlands archief 0015 ORA: Weeskamer te Zuidervoude, 1733-1802
320	Huisduinen en Helder	1738	1738		administration	Regionaal archief Alkmaar, 0942 Plaatsingslijst van de Oud-rechterlijke en Weeskamerarchieven van de regio-gemeenten
321	Everdingen	1738	1738		orphan book	Regionaal Archief Zuid-Utrecht, 412 Weeskamer Everdingen
322	Colijnsplaat	1740	1740		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
323	Valkenburg (Zuid-Holland)	1741	1741		orphan book	Erfgoed Leiden en omstreken 0437 Inventaris van het archief van de Weeskamer Valkenburg
324	Numansdorp	1742	1742		administration	Regionaal archief Dordrecht 599 Weeskamer te Numansdorp
325	Driewegen	1742	1742		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
326	Ellewoutsdijk	1742	1742		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
327	Oostbeveland	1742	1742		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
328	Stavenisse	1743	1701		administration	Archief Tholen 0000035 Archief Schepenbank en weeskamer van Stavenisse, 1624-1811
329	Baarsdorp	1743	1743		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
330	Aagtekerke	1748	1748		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
331	Lillo (Antwerpen)	1750	1700		oldest piece in archive	riksarchief antwerpen
332	Engewormer	1752	1752		oldest pieces in archive	Waterlands archief 0027 ORA: Weeskamer te Engewormer, 1622 (1752) - (1782) 1804
333	Botland	1753	1752		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
334	Streefkerk	1754	1754		orphan book	Regionaal archief Dordrecht 821 Weeskamer te Streefkerk
335	Landsmeer	1756	1756		administration	Waterlands archief 0012 ORA: Weeskamer te Landsmeer, 1756-1811
336	Nieuwlande (Zuid-Beveland)	1759	1759		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
337	Elkerzee	1759	1759		administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
338	Ameide	1760	1760		orphan book	Regionaal Archief Zuid-Utrecht, 527 Weeskamer Ameide
339	Hillegom	1760	1760		administration	Erfgoed Leiden en omstreken 0843 Inventaris van het archief Weeskamer Hillegom

340	Buttinge	1760	1760	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
341	Kleverskerke	1761	1761	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
342	Duivedijke	1767	1767	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
343	Nieuwerkerk aan de IJssel	1767	1767	oldest pieces in archive 1767	Streekarchief Midden-Holland 0030 Archief van de weeskamer van Nieuwerkerk aan den IJssel, 1767-1843
344	s-Heer Hendriks-kinderen	1769	1769	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
345	Stellendam	1770	1770	administration	Streekarchief Goeree-Overflakkee, 1040 Weeskamer Stellendam, 1770-1809
346	Schiebroek	1778	1778	administration	Stadsarchief Rotterdam 31-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Schiebroek
347	Yerseke	1781	1757	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
348	Campens-nieuwland	1781	1781	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
349	Bath	1791	1791	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
350	Rilland	1791	1791	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
351	Zwake	1792	1792	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
352	Bennebroek	1795	1725	orphan book	Noord-Hollands archief, 3814 Ambachtsbestuur van Bennebroek
353	Biggekerke	1795	1795	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
354	Oost-Souburg	1795	1795	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
355	Zoutelande	1795	1795	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
356	Koudekerke (Walcheren)	1795	1795	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
357	Veur	1796	1678	orphan book	Haags gemeentearchief, 5470-01 Weeskamer van Veur
358	Maire	1796	1796	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
359	Rithem	1796	1795	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
360	Geikenes	1798	1798	administration	Regionaal archief Dordrecht, 1022 Weeskamer te Gelkenes
361	Blois	1803	1803	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
362	Wissekerke, Zuid-Beveland	1808	1808	administration	Zeeuws archief, 10 Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), 1456-1811 (1852)
363	Kampen	1809	1809	by-law	Stadsarchief Kampen 00014 Rechterlijk Archief Kampen, 1413- 1834
364	Heerjansdam	1809	1809	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 527 Weeskamer te Heerjansdam
365	's Heer Oudelands-ambacht	1809	1809	orphan book	Regionaal archief Dordrecht 508 Weeskamer te Heer Oudelandsambacht
366	Kijfhoek	1810	1810	orphan book	Regionaal archief Dordrecht, 512 Weeskamer te Kijfhoek

Annex 2 Leiden orphan chamber loan sources and explanation of comparison with other data used

2.1 Leiden sources

The archive of the Leiden orphan chamber offers a unique insight into the market for orphan chamber loans (*weesrenten*). There are two main sources we have used for our analysis: first a set of loan contracts (*Protocol van weesrentebrieven*) and, second several registers about these loans (*register van weesrentebrieven*). The first source consists of a large number of copies of contracts of orphan chamber loans, running from 1597 until 1727, bound in 35 large books.⁴⁵⁹ Since these books carry original numbers starting with A up to LL, we can safely assume that this is a complete set for the period 1597-1727. The books contain copies of loan contracts, which were handwritten until 1667 after which pre-printed forms were used. In general, a contract took up two pages. It provides information about the lender and the borrower, occupation of the borrower, place of residence of the borrower (usually only if this was not Leiden), the amount of the loan, interest, a description of the collateral (typically houses and/or land), and occasionally names of people who guarantied the loan. Generally, the lender is an orphan, but as they were underage, we also find names of the testator, mostly one of the parents and the orphans' guardians. Sometimes, we also have a date on which the loan was dissolved. The archives of the orphan chamber of Leiden also allow us to see what the original of an orphan chamber loan looked like: the contract was written on parchment and bore a seal of the city of Leiden. Attached to this document was proof of collateral, normally a copy of a property deed of a house.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Protocol van weesrentebrieven, inv. nrs. 588-622, archief weeskamer Leiden, ELO.

⁴⁶⁰ The archive has several boxes of redeemed orphan chamber loans. Afgeloste weesrentebrieven 1670-1686, inv. nr. 639A-E, archief weeskamer Leiden, ELO.

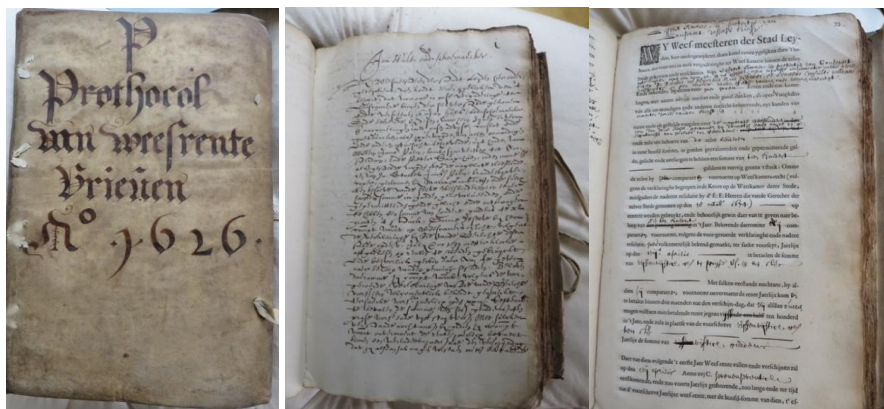

Illustration A1 An example of one of the 35 books with contracts (inv. nr. 602), a handwritten loan contract (inv. nr. 612), and a pre-printed form for a contract (inv. nr. 619)

The second important source on orphan chamber loans are a number of registers, the first of which starts in 1663.⁴⁶¹ In that year, all outstanding loans were written down, and from then on the register was used to note redemption of loans, partial repayments, and new orphan chamber loans.⁴⁶² The registers give the name of the lender (or rather the testator), the name, occasionally the occupation of the borrower, the date, and the amount of the loan. When the loan was paid off, the entry was stricken through and a remark was added containing the date of the repayment, or a reference to another register, the book of payments (*penningboek*), which was used to keep track of payments.⁴⁶³ Occasionally, we find the indication ‘transport’; in that case the orphan chamber loan was sold between lenders.⁴⁶⁴ Although the register is marked register of orphan chamber loans (*register van weesrentenbrieven*), it contains not only orphan chamber loans but also other assets of the orphans such as bonds Holland, mortgages (*kustingen*), letters of land lease

⁴⁶¹ Register van weesrentebrieven, inv. nrs. 623 A/B, 625, 626, weeskamer archief Leiden (0518) ELO.

⁴⁶² The starting year of 1663 is related to the death of the orphan chamber’s secretary Jan Willem van Walwijck. After his death, he left behind chaos and unpaid clients for amounts of several tens of thousands of guilders and was declared bankrupt. Project van redres, inv. nr. 192, rapport insolventie Jan Willemsz van Walwijck, inv. nrs. 208-223, weeskamer archief Leiden (0518) ELO.

⁴⁶³ Penningboeken, inv. nrs. 314-356, archief weeskamer Leiden, ELO.

⁴⁶⁴ Transfers of weesrenten are also in *Registers van schuld- en rentebrieven*, inv. nr. 71 NN, ORA (0508) ELO.

(*pachtbrieven*), etc.. A comparison between this source (the registers) and the previous one (the loan contracts) confirms that the register accurately recorded all orphan chamber loans. However, we have no way of knowing whether the enumeration of other assets is complete, which is why we used only the data on orphan chamber loans.

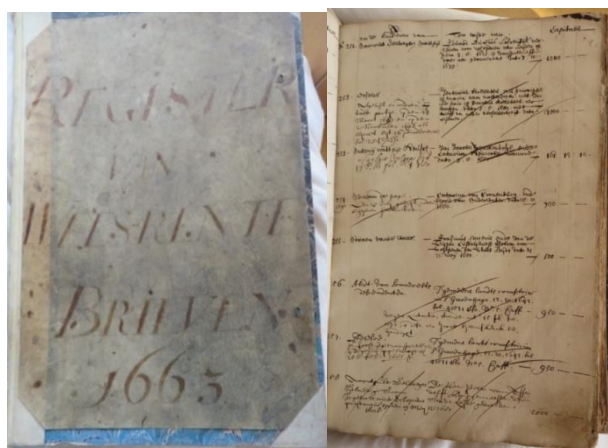

Illustration A2 Register of orphan chamber loans inv. nr. 623

We used these sources in slightly different ways. The registers were used in their entirety; the combination of information from the three registers gives us a set of 2,294 orphan chamber loans and approximately 900 other assets were gathered in an Excel sheet. Between 1663 and 1727 this is a complete set of orphan chamber loans. Because this is a continuing set, it allows us to trace borrowers and lenders who took out more than one loan.

The key information of the loan contracts was also gathered in a similar Excel sheet; however, it was not possible to analyse all contracts. We collected data with a five-year interval, taking all loans of the year 1600, 1605 etc. Additionally, we also gathered the data of the first years (1597-1601) and of the last years (1693-1727), all of these years had a relatively limited number of contracts per year making it possible to gather all information. Also we collected the data of the years 1671 and 1672 which we expected might show different developments because of the (oncoming) war. This gives a total of 2,308 out of an estimated total of approximately

11,000 new loans, plus data on 137 transfers of orphan chamber loans. Contract data are available from 1597 to 1727, but very few contracts were concluded after 1700. Therefore, the graphs only show the years up until 1700.

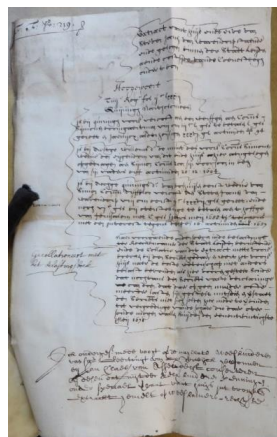
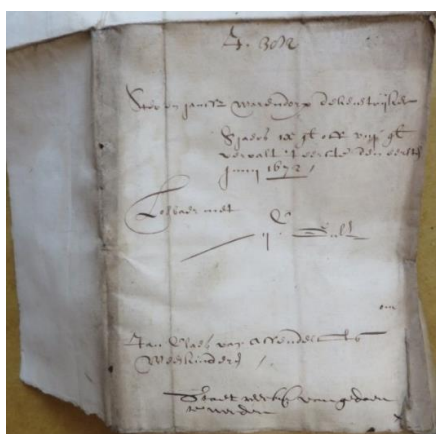
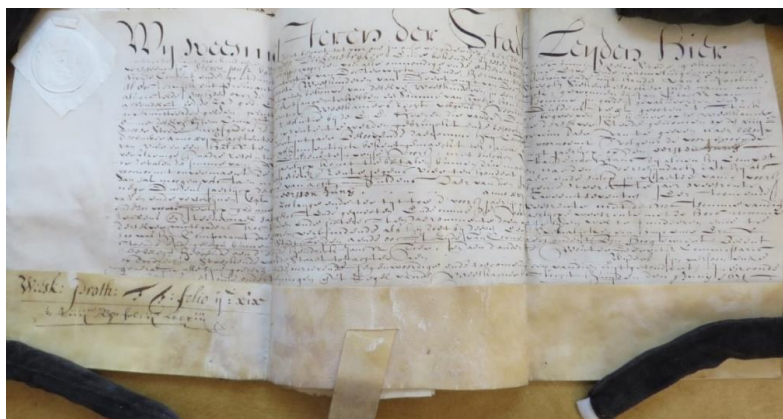

Illustration A3 Original orphan chamber loan (*weesrente*) with collateral (inv. nr. 639, archief weeskamer Leiden, ELO). The numbers on the back correspond with the numbers used in the registers (Register van weesrentebrieven, inv. nrs. 623A/B, 625, 626, archief weeskamer Leiden, ELO.)

2.2 Comparison of the orphan chamber loan data with other sources

In order to make a relevant comparison of the orphan chamber loans with other credit options in the city two other sources were used. First, for the data on notarial loans and loans before aldermen the EURY/VIDI data was used. The data gathered by Gelderblom et al. ('Public Functions', 167) included *all* notarial loans in the benchmark years plus all loans recorded by the aldermen's bench, *except* for term annuities (*losrenten*) that were used to finance the purchase of a house. For details on the data collected by Gelderblom et al. see their EURY/VIDI Database *Credit transactions recorded by Aldermen and Notaries in six cities in the Low Countries (1500-1780)* (Utrecht 2016), especially page 8 of their data description: <https://public.yoda.uu.nl/i-lab/UU01/J81DSW.html>. The data in this database collected for Leiden represent all transactions passed before notaries and before aldermen. Only loans that were meant to finance the purchase of real estate were left out. Secondly, data collected by Jaco Zuijderduijn on mortgages (*kustingen*) were used. Both sources used the same method of sampling: all surviving contracts at 40 years' intervals. Therefore, the EURY/VIDI data and the data by Zuijderduijn are both comparable and complementary. To make a correct comparison with the Leiden orphan chamber loans data from the same benchmark years were used.

Annex 3 Money from the orphan chamber to the VOC

The table below shows money taken from the orphan chamber. It consists of two components. The first, surpluses (Column 2) amount to 633,590 guilders. From 1731, a so-called surplus of account of the orphan chamber was added yearly to the VOC books. It is not clear from the sources what these surpluses imply or how they were calculated.⁴⁶⁵ The second component, in Column 3 of Table A.1, is money deducted from the VOC loan, without a payment and unpaid interests over the loan. Together these amount to a total of 2.2 million guilders. A number of these payments can be explained from discussions between the orphan masters and the VOC on the amount over which interest was due, notably the episode in 1717 we saw earlier.⁴⁶⁶ In other cases, interests are simply left out in the ledger, or the VOC loan is partly repaid out of unclaimed inheritances.⁴⁶⁷ In those cases we have no sources to tell us how this came about and if orphan masters had an opinion on the matter. When we add up these two components (Column 4) – surpluses, unpaid loan decreases, and unpaid interests – the total over the period 1700 to 1790 stands at 2.8 million guilders. This amount is an underestimate for several reasons. The first component, the amounts of surpluses, is an underestimate because amounts are not available for the years after 1766. The source for surpluses is the *Generale missieven* which are only available until 1766. Additionally, from 1766, inheritances that had not been claimed for two decades were deposited yearly in the VOC coffers.⁴⁶⁸ But again, the amounts

⁴⁶⁵ See for instance: *Generale missieven*, Deel 9, 205, 323, 464.

⁴⁶⁶ Inv. nr. 8362, archief weeskamer Batavia, NA. *Overgekomen brieven en papieren Batavia 1697*, pages 1685-1695, inv. nr. 1575, Archief van de VOC, NA.

⁴⁶⁷ In 1705, the VOC account is split in two. The second account is called the 'separate' account (*aparte rekening*). In 1709, almost 0.5 million guilders from the general orphan chamber account flows into this account. Between 1713 and 1714, the separate account disappears along with 168,000 guilders. The same happens again between 1718 and 1720 when money from the account 'without interests' (*ledig leggend*) disappears. *Grootboeken*, inv. nrs. 9697-9782, Archief weeskamer Batavia, NA.

⁴⁶⁸ After 20 years, the VOC could use the money, but the orphan chamber still had to keep a record. After 1/3 century the money went to 'the lord of the land'. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 8, 158-9. The regulations for the orphan chamber of 1818 mention both surpluses and the 1/3 century arrangement. Weeskamer Batavia (red.), *Gedenkschrift*, 26, 28.

cannot be determined because the *Generale missieven* are only available until 1766. Also, as we saw in Section 3, we know that before 1700 the VOC already took money from unclaimed inheritances, but since the ledgers are only available for 1700 to 1790, it is impossible to determine the amounts.⁴⁶⁹

	Surpluses	Unpaid loan decreases and unpaid interests	Total orphan chamber to VOC
1700-1709	0	0	0
1710-1719	0	1,003,622	1,003,622
1720-1729	0	415,598	415,598
1730-1739	191,605	318,101	509,706
1740-1749	278,722	164,378	443,101
1750-1759	60,069	121,289	181,358
1760-1769	103,194	0	103,194
1770-1779	n.a.	0	0
1780-1789	n.a.	183,019	183,019
Total	633,590	2,206,008	2,839,598

Amounts in guilders

Table A.1 Money transfers from the orphan chamber to the VOC⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ General order to use money for the public good: Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114. Poor house 1647, town hall 1647 and 1706, hotels 1788, 1798 and 1810, road and cemetery 1809. Van der Chijs, *Nederlandsch-Indisch Plakaatboek*, deel 2, 114, deel 3, 568-571, deel 10, 816-818, deel 12, 789-790, deel 15, 909, 1077, deel 16 59-61.

⁴⁷⁰ Inv. nrs. 9697-9782, Archief weeskamer, NA. *Generale missieven*. The *Generale missieven* are only available until 1766; therefore, the amount for surpluses is underestimated.

Short author biography

Josje Schnitzeler (1968) obtained her master (*Doctoraal*) in Economics at Maastricht University in 1991. After having worked a number of years at a small consultancy firm in Brussels, from 1994 she had several government functions in The Hague. She has worked at the Cultural Heritage Agency in Amersfoort from 2011.

She studied history at the Utrecht University between 2007 and 2013 and obtained both her bachelor and master degree there. She started her PhD research project at Utrecht University (NL) in 2015.

Financial care for the vulnerable. Rise and decline of Holland orphan chambers
Josje Schnitzeler

Weeskamers waren in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd in veel Europese regio's belangrijke stedelijke instellingen. Zij zorgden ervoor dat weeskinderen de erfenis kregen waar ze recht op hadden. Weeskamers leverden geen fysieke zorg maar juridische en financiële zorg. Ze wezen voogden aan, hielden toezicht op het financieel beheer, en stelden erfenissen veilig. Deze dissertatie onderzoekt de opkomst, ontwikkeling en neergang van Hollandse weeskamers en de demografische en economische factoren die dit patroon kunnen verklaren. Dit onderzoek voegt een aantal nieuwe perspectieven toe: de weeskamer als zekerheidsarrangement, als financiële instelling en als vroegmoderne overheidsorganisatie. Met behulp van Hollandse casussen en de casus van de weeskamer van Batavia ontstaat een vergelijkend perspectief dat inzicht biedt in het functioneren en het lerend vermogen van deze vroegmoderne bureaucratie.

In the middle ages and the early modern period, orphan chambers were important urban institutions in a number of European regions. They ensured that orphans received the inheritance that was rightfully theirs. Orphan chambers did not deliver physical care but legal and financial care. They appointed guardians, oversaw their financial management, and kept inheritances safe. This dissertation studies the rise, development, and decline of Holland orphan chambers and the demographic and economic factors that can explain this pattern. This research adds a number of new perspectives: the orphan chamber as a welfare arrangement, the orphan chamber as a financial institution and the orphan chamber as an early modern government institution. By examining cases from Holland and the case of the orphan chamber of Batavia a comparative perspective is created that offers insight into the functioning and the learning capacity of the orphan chamber as an early modern bureaucracy.